

**GAZDASÁG ÉS PÉNZÜGYEK A 21.
SZÁZADBAN II.**

**KONFERENCIAKÖTET
PÉCS, 2020. OKTÓBER 08.**

**BUSINESS AND ECONOMY IN THE 21ST
CENTURY II.**

**CONFERENCE PROCEEDINGS
PÉCS, 08 OCTOBER 2020**

GAZDASÁG ÉS PÉNZÜGYEK A 21.
SZÁZADBAN II. – KONFERENCIAKÖTET

BUSINESS AND ECONOMY IN THE 21ST
CENTURY II. – CONFERENCE
PROCEEDINGS

2020
Pécs

Kiadó:

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Szerkesztők/Editorial board:

Dr. Szilovics Csaba

Dr. Bujtár Zsolt

Dr. Ferencz Barnabás

Dr. Breszkovics Botond

Dr. Szívós Alexander Roland

Lektorálta/Reviewer:

Dr. Lentner Csaba

Dr. Szilovics Csaba

Dr. Kőhalmi László

Dr. Bujtár Zsolt

ISBN: 978-963-429-593-8

kézirat lezárva: 2020. december 31.

Minden jog fenntartva.

A kiadvány szerzői jogvédelem alatt áll. A kiadványt, illetve annak részleteit másolni, reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni bármilyen formában vagy eszközzel - elektronikus vagy más módon - a kiadó és a szerzők írásbeli engedélye nélkül tilos.

All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publisher and the authors.

Tartalomjegyzék / Table of Contents

Előszó	1
Foreword	3
Dr. Ripszám Dóra: Human trafficking as an economic activity	5
Dr. Hegedűs Szilárd PhD – Molnár Petronella: Közpénzügyi tájékozottság vizsgálata Magyarországon	17
Dr. Ferencz Barnabás: Corporate Purpose - An Alternative for Better Governance	27
Dr. habil Szilovics Csaba: Hatékony eszközök az adócsalás elleni küzdelemben.....	39
Dr. Szívós Alexander: Az adórendszer és a pénzügyi kultúra összefüggései.....	52
Dr. Bányai Dávid: Devizahitelezés veszélyei a jelenlegi szabályozás tükrében.....	65
Dr. Gáspár Zsolt: Scamming Investors: Ponzi scheme in the cyberspace	78
Dr. habil. Kecskés András : Az Egyesült Államok árnyékbankrendszere	86
Dr. Breszkovics Botond: Kriptoszabályozás Wyomingban	102
Dr. Bujtár Zsolt PhD: Central bank-issued digital currencies: - ready, steady, go?	113
Dr. Yurt Enver: Eigentum verpflichtet.....	124
Dr. Gáti Balázs: Major legal and economic aspects of digitalization in the EU with special attention to recent developments on data protection	139
Dr. Chrenóczy-Nagy Judit: Pitfalls in business decisions – ethics or profitability?	155
Dr. Tóth Dávid PhD – Dr. Gáti Balázs: Risk analysis of certain economic crimes.....	170
Dr. Kóhalmi László: Korruptionslage in Ungarn.....	182
Dr. Cseh Balázs – Csala Elvira: A magyar állami kórházak pénzügyi helyzetének és szabályozásának átfogó elemzése járványveszély idején 2019-2020	194

Előszó

Kedves Olvasó!

Szeretettel üdvözlök minden olvasót, aki tudatosan vagy véletlenül tévedt arra a dokumentumra, ami a 2020 őszi félévben a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék dolgozói által szervezett nemzetközi konferencia írásos és szerkesztett változata. Kedves kolléga, hallgató vagy érdeklődő, kérem, szánja rá az idejét arra, hogy elolvassa a résztvevők tehetséges és ambiciózus előadásait-tanulmányait. Miért érdemes energiát fordítani egy ilyen terjedelmes kötet elolvasására? Elsősorban azért, mert a téma nem kirekesztő, hiszen a „Gazdaság és Pénzügyek a XXI. században II.” konferencia cím önmaga szélesre tárja a kaput minden kutató és gondolkodó ember előtt, akármelyik tudományterület felől jöjjön is. Másodsorban azért, mert az a tapasztalatom, hogy bármely kortárs kutatótársunk segítheti gondolataival munkánkat, akár az interdiszciplináris megközelítése, akár részletekbe menő ismereteivel. Ne feledjük, hogy egy előadás minőségét nem az előadó magas politikai vagy tudományos rangja, hanem kizárólag szellemi potenciálja, illetve az általa megfogalmazottak értéke határozza meg. Harmadsorban azért biztatnék mindenkit olvasásra, mert enélkül írni sem érdemes. A jog olyan tudományterület, amelyben elődjaink vállán állunk, és gondolataikból kikövezett úton haladunk, tehát először meg kell ismernünk a szakterületünket, de az sem baj, ha másokét is. Aki nem olvas, nem tudhatja mit mondanak, mit gondolnak, hogyan érvelnek mások, valamint azt sem tudhatja meg hol is tart a tudományának előőrse. Olvasni mindig és szinte bármit érdemes és hasznos. Jelenlegi, coviddal terhes korszakunkban ennél biztonságosabb, hasznosabb időtöltést el sem tudok képzelni. Ne hagyják hát ki ezt a lehetőséget sem, és ismerjék meg, vegyék górcső alá gondolatainkat, legyenek kritikusak, induljon új tudományos diskurzus. Ez a mi feladatunk és ez nem is kevés!

Ehhez a munkához kívánok magam, valamint szervező társaim nevében, sok sikert és munkakedvet.

Prof. Dr. habil Szilovics Csaba

tanszékvezető egyetemi tanár

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar,
Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék

A XXI század gazdasági kihívásai rendkívül széles körűek. A technológiai innováció a pénzügyi rendszert felforgató módon történő átalakítására törekszik. A változások a digitális korban jelentős kihívást jelentenek már az adott szakterület képviselőinek is. A jogalkotó számára az új kereskedelmi gyakorlatok a jog fogalmi rendszerébe és szabályozási környezetébe ültetése azért is fontos, hogy ne fojtsa meg a fejlődést, ugyanakkor óvja, védje a gazdasági és a társadalom fenntartható működését. Ezért a polgári jog, a gazdasági jog, a pénzügyi jog, a büntetőjog számos területére kiterjedő jelentős változások várhatók a közeljövőben, melyekbe a konferencia választott témáinak széles spektruma bepillantást enged a kiadvány olvasói számára.

Dr. Bujtár Zsolt PhD

adjunktus

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék

Foreword

Dear Reader,

I warmly welcome all readers who knowingly or accidentally meet the document, which is a written and edited version of the international conference organized in the autumn semester 2020 by the staff of the Department of Financial Law and Economic Law of the Faculty of Law at the University of Pécs. Dear colleague, student or interested person, please take your time to read the talented and ambitious lectures and studies of the participants. Why use energy to read such a volume? First and foremost, because the subject is not exclusionary, since the title of the conference "Economy and Finance in the 21st century II." opens the door to all research and thinking people, no matter which field of science comes from. Secondly, it is my experience that any contemporary fellow researcher can help us with our work with his thoughts, whether through his interdisciplinary approach or with his in-detail knowledge. Let us not forget that the quality of a performance is not determined by the high political or scientific rank of the rapporteur, but solely by its intellectual potential or the value of what it formulated. Thirdly, I would encourage everyone to read because it is not worth writing without. Law is an area of science in which we stand on the shoulders of our predecessors and follow a path paved by their thoughts, so we need to get to know our field first, but it is also good to know others. Anyone who does not read does not know what they are saying, what they think, how others argue, and cannot even find out where the outpost of their science is. Read all the time and almost anything worth and useful. In the current pandemic situation, I cannot imagine a safer, more useful pastime. So do not miss this opportunity, and get to know our thoughts, be critical, start a new scientific discourse. That is our job, and that is a lot!

I wish myself, and on behalf of my fellow organisers, good luck and will to do this job.

Prof. Dr. habil Csaba Szilovics

professor,

head of the PTE ÁJK Financial and Business Law Department

The economic challenges of the 21st century are extremely wide-ranging. Technological innovation seeks to transform the financial system in a disruptive way. The changes in the digital age have given significant challenges for the representatives of the respective field of science. It is also important for the legislator to incorporate these new commercial practices into the conceptual framework of law and into the regulatory environment so as not to stifle development while safeguard the sustainable functioning of the economy and society as well. Therefore, civil law, business law, financial law and criminal law is expected to change significantly in the near future, in which a wide range of topics of the conference provides an insight for the readers of this publication.

Dr. Bujtár Zsolt PhD

assistant professor,

PTE ÁJK Financial and Business Law Department

Dr. Ripszám Dóra¹: Human trafficking as an economic activity

Abstract

Human trafficking is an economic activity driven by profit motives. Nowadays, one of the lucrative businesses of organized crime is kidnapping, human trafficking, which is the basis of slave labor, sexual exploitation, prostitution, human organ trafficking and other serious crimes.² Human trafficking is a high-profit, but low-risk business. The huge amount of money that comes from, it allows criminal groups to gain economic, social or even political power and influence the way the world works.³ Human trafficking is not only a fundamental crime of money laundering, but can also play an important role in terrorist financing. Money laundering is needed to make the proceeds of other crimes part of the legal economic activity.⁴

Keywords: *human trafficking, economic activity, organized crime, terrorist financing*

I. Introduction

The law of supply and demand applies even if the goods in question are human lives.⁵ Human trafficking is an economic activity driven by profit motives. Nowadays, one of the lucrative businesses of organized crime is kidnapping, human trafficking, which is the basis of slave labor, sexual exploitation, prostitution, human organ trafficking and other serious crimes.⁶

Human trafficking is a high-profit, but low-risk business. The huge amount of money that comes from, it allows criminal groups to gain economic, social or even political power and influence the way the world works.⁷

Human trafficking can be seen as a modern version of slavery.⁸ It is estimated to be the second most lucrative branch of international organized crime. According to the International Labor Office (ILO), the profit from forced labor reaches \$ 32 billion a year.⁹

The strong development of the Internet and other information systems in recent years has enabled the rapid flow of information, products and services across borders. However, the Internet has also created the commission of crimes in a virtual world without clear jurisdiction.¹⁰

The use of cyberspace is increasingly facilitating organized crime. Computer trafficking - the transportation of people, drugs, weapons or illegal goods in connection with electronic devices - is growing rapidly. The illicit drug and arms trade can generate up to \$ 36 billion in

profits annually, and human trafficking can claim up to 27 million slaves and 4 million victims worldwide.¹¹

II. Trafficking in human beings as a source of income for organized crime

The two pillars of organized crime:¹² prostitution offenses related to human trafficking and drug trafficking.¹³ Revenues from drug trafficking contribute, among other things, to the increase in profits of cross-border organized crime, which uses illicit assets to support other serious crimes - terrorism¹⁴, arms trafficking, human trafficking - that can harm or endanger the lives and physical integrity of hundreds of thousands. There are a number of definitions for defining organized crime, but almost all of them have in common the names of the crimes that are a source of revenue for their maintenance.¹⁵

Human trafficking¹⁶ and related prostitution are one of the biggest sources of revenue for organized crime.¹⁷ Prostitution and human trafficking for the purpose of sexual exploitation are closely linked. Victims are treated as commodities, private property, with restrictions or outright deprivation of their fundamental rights.¹⁸

Certain armed, terrorist and transnational criminal organizations directly benefit from human trafficking. Victims are abducted, deceived by false promises of lucrative work or a safe life, which create opportunities for sexual slavery and forced prostitution, among other things.¹⁹

Trafficking in human beings is a crime with different financial flows and revenue realization, both in terms of geographical location and different forms of trafficking in human beings.²⁰

Human trafficking is not only a fundamental crime of money laundering,²¹ but can also play an important role in terrorist financing²². Money laundering²³ is needed to make the proceeds of other crimes a legitimate economic activity.²⁴

Often, crimes, especially organized criminal groups²⁵, aim to generate large amounts of money in a short period of time. However, criminal organizations differ in terms of revenue management.²⁶

III. Human trafficking as a tool for terrorist financing

There are three major groups of ways to create the material assets needed for terrorism²⁷:

1. Crime: human smuggling, kidnapping, human trafficking, drug trafficking, money laundering, running of prostitutes²⁸

2. Donations: free, unpaid transfer of securities, cash, account money, precious stones, precious metals or other valuable assets to terrorists or terrorist organizations²⁹
3. Legal economic activities: Legal economic activities play an increasing role in the financing of terrorism, as both individuals and legal businesses are free to own their assets.³⁰

Delphine Schantz supports the importance of investigating terrorism and human trafficking for the following reasons;

- A number of UN Security Council resolutions emphasize that terrorist groups benefit from activities related to organized crime, including trafficking in human beings.
- Human trafficking is one of the most lucrative activities of organized crime, with annual profits of about \$ 150 billion.
- Although the link between trafficking and terrorism is difficult to prove, trafficking can be a source of revenue for terrorists.
- The Secretary-General also emphasized that terrorism is increasingly linked to international organized crime and human, drugs, arms and corruption smuggling.³¹
- There are cases that prove that the relationship is not only theoretical but also practical.³²

Trafficking-related activities can also be a potential source of revenue;

- Selling detainees through slave markets or online auctions
- Use of inmates as objects in slave roles
- Use of detainees to secure ransom payments³³

Like other forms of illegal activity, human trafficking is becoming increasingly attractive to non-state armed groups, namely terrorist organizations. Central to the acts of violence related to human trafficking include the Islamic State, Boko Haram and Al-Shabaab.³⁴

International borders are increasingly challenging terrorists and encouraging them to create more closely with organized crime; namely trafficking in human beings and smuggling of human beings.³⁵

Human trafficking, while a key element of a vulnerable and dominant terrorist strategy for vulnerable populations, the promotion of ideology and the encouragement of recruitment, is also a potential source of profit. Human trafficking is used, among other things, as a means of increasing terrorist financing, but in many cases the link between the two phenomena is difficult to identify and prove (due to limited information, lack of prosecution or lack of direct contact, UN Security Council 2331 (2016).) and Decision 2388 (2017).³⁶

Security Council Resolutions 2331 (2016) and 2388 (2017) strongly condemn the trafficking of persons apprehended by the Islamic State, Boko Haram, Al-Shabaab and other similar groups for the purpose of sexual slavery, exploitation and forced labor. The links between human trafficking and terrorism are underpinned in particular by the sale of Yazid women on the open market and the use of children as suicide bombers and beggars.³⁷

Dolan concluded that human trafficking is not only one of the first financial steps in the financial network of transnational and trans-crime, but also the basis of these criminal syndicates. It is much more lucrative than drugs or the arms trade.³⁸ The ransom is a key element of terrorist strategies as it is an extremely lucrative source of funding.³⁹

In response to the threat posed by ransoms, the UN Security Council called on member states to prevent terrorists from benefiting directly or indirectly from ransoms or political concessions, and to ensure the safe release of hostages.⁴⁰

In particular, the Islamic State illustrates well that the abduction of women and girls often blurs the line between human trafficking and ransom demand. The Financial Action Group also recognizes the use of human trafficking by terrorists as a "ransom option".⁴¹

It is possible that the sponsors of the war themselves are actively involved in the trade in hostages and pay the ransom in order to disguise the fact of funding. Presumably this happened when Qatar paid a \$ 20 million ransom to the Nusra Front to release a Fiji UN soldier captured on the Golan Heights.⁴²

IV. The economy of human trafficking for the purpose of sexual exploitation

Sexual exploitation includes, but is not limited to, coercion into prostitution, pornography, and sexual services in bars, hotels, spas, massage parlors, and the entertainment industry.⁴³

Human trafficking for the purpose of sexual exploitation is an economic activity driven by profit motives.⁴⁴

Human trafficking and related prostitution are one of the biggest sources of revenue for organized crime. Prostitution and human trafficking for the purpose of sexual exploitation are closely linked. Victims are treated as commodities, private property, restricted or directly deprived of their fundamental rights.⁴⁵

Certain armed, terrorist and transnational criminal organizations directly benefit from human trafficking. Victims are abducted, deceived by false promises of lucrative work or a safe life, which create opportunities for sexual slavery and forced prostitution, among other things.⁴⁶

Human trafficking is a crime with different financial flows and revenue realization, both in terms of geographical location and different forms of human trafficking.⁴⁷

Money from prostitution and human trafficking, revenues from works of art in pornography workshops - by the very nature of the thing - enrich the decent economy only to a relatively small extent.⁴⁸

We cannot deceive ourselves by bringing good money to the economy, albeit in the wrong way. There are places where they bring, there are places where they prefer to carry: the more developed a society is, the better the balance; let's never forget our dark-light multidimensional map. Prostitution and human trafficking make a significant contribution to widening the - multidimensional - gap. Moreover, it does not incidentally further fatten organized crime. It thus pumps goods not only from the woman to the man, from the poor to the rich, from the minority to the majority, from the East to the West, but from good to evil.⁴⁹

The sex economy creates solvent demand from non-existent demand, but it does sacrifice real, existing people. It takes down the price of the goods at the place of origin and the price of the goods at the place of use: it is brought from the source region in an intact, still usable condition, and then thrown back, exploited, sick, in need of care. And all this together he calls entertainment, adult content, work, freedom, human rights.⁵⁰

V. Economic perspectives

Human trafficking as a monopolistically competitive industry in which traffickers act as intermediaries between vulnerable individuals and employers by supplying differentiated products to employers. In the market of human trafficking, the consumers are employers of trafficked labour and the products are human beings.⁵¹

Human trafficking, like any market, is determined by supply and demand and not by the groups who carry it out. It is common practice to try to liquidate criminal cooperatives, expecting that if they know the "bad people" behind bars, the problem will also be solved and there will be no more human trafficking. This, however, is not the case: as soon as one group disappears, it immediately takes its place in another and the market continues to operate. "Criminals are actors in the human trafficking market, not their sources." So rather, demand should be curtailed, because as long as there is demand, supply will remain.⁵²

What is most surprising is that the illegal trade is directed at or originating from the economies of the major powers. That is, the world's largest trading partners are also the largest

markets for illegal goods and services. This follows logically from the incredible increase in the size of trade, and it also reflects the extent to which the underworld is integrated into the world economy and vice versa, the illegal trade in legal products (such as natural resources) and the use of banking, trade and communication networks. trade in illegal products and thereby increase the profits from crime.⁵³

Reducing the hidden economy and tax evasion is a priority economic policy goal of most developed countries. In addition to a significant loss of revenue for the budget, the hidden economy and tax evasion distort competition and the quality of statistics.⁵⁴

The existence of the black economy⁵⁵ is inherent in the functioning of the economy, which has probably always been present since the use of the term could arise at all — that is, since we can distinguish between legal and non-legal, registered and unregistered activities — and presumably will remain with us. Although historical estimates of its extent cannot and probably should not be made because the results are not comparable due to different economic arrangements, in one respect there is an increasing focus on the black economy. This is because we are trying to cover different segments of the economy and society with more and more accurate statistics, and the data, at least in the history of competitive and market-based economies, are the basis for more complex decisions than ever before. From the point of view of analysts and decision-makers, one of the particularly disadvantageous consequences of the black economy is that it significantly distorts the statistics available to us, so we can only get an inaccurate picture of how the economy works, including some key areas. The most accepted measure of economic performance, GDP, also includes estimates for the black economy, which accounted for about 15 percent of GDP in the 2000s. This measure is very significant, especially considering that gross domestic product is a quotient of a number of basic indicators (debt ratio, balance of payments as a share of GDP, etc.), the accuracy of which therefore also depends on the size of the black economy and estimates. In other areas, however, non-confession of activities makes it difficult to measure economic performance. The labor market is strongly affected, where both employment and income statistics are greatly distorted by undeclared work and undeclared income. It is therefore difficult to get an accurate picture of employment trends, especially for part-time workers at the margins of the labor market.⁵⁶

According to the commonly used definition, this includes all unregistered activities that contribute to the production of gross domestic product. In other words, economic activities and income from them that are not registered by the authorities are considered to be included, Colin C. Williams mentions that he has found 35 different terms for the hidden economy in the literature, such as black economy, gray economy (gray economy), unregistered economy,

shadow economy, cash-in-hand economy. they somehow evade state regulation or remain hidden from the state for tax (tax avoidance) purposes. This definition is very broad and includes illegal activities (such as drug trafficking and human trafficking) and, in a sense, domestic work, where the productive activity is for the household's own consumption. Therefore, a narrower definition is often used in the literature, which narrows the definition to legal activities, considering it a black economy, in which cases the motivation to hide the activity from the authorities is: "tax evasion; 'Non-compliance with certain labor market regulations, such as the minimum wage, the maximum number of working hours or occupational safety standards; "Avoidance of other administrative requirements."⁵⁷

The total annual profit of human trafficking is estimated at US\$32 billion. Half of this illicit profit is realized mostly in industrialized countries and about a third is realized in Asia and the Pacific. In the United States, traffickers make on average US\$67,200 annually per victim of nonconsensual sexual exploitation. Behind transnational human trafficking the lack of verified employment information and the use of middlemen are the driving force.⁵⁸

VI. Conclusion

Human trafficking is an economic activity driven by profit motives. Nowadays, one of the lucrative businesses of organized crime is kidnapping, human trafficking, which is the basis of slave labor, sexual exploitation, prostitution, human organ trafficking and other serious crimes.⁵⁹

Human trafficking is a high-profit, but low-risk business. The huge amount of money that comes from, it allows criminal groups to gain economic, social or even political power and influence the way the world works.⁶⁰

Human trafficking and related prostitution are one of the biggest sources of revenue for organized crime. Prostitution and human trafficking for the purpose of sexual exploitation are closely linked. Victims are treated as commodities, private property, with restrictions or outright deprivation of their fundamental rights.⁶¹

Certain armed, terrorist and transnational criminal organizations directly benefit from human trafficking. Victims are abducted, deceived by false promises of lucrative work or a safe life, which create opportunities for sexual slavery and forced prostitution, among other things.⁶²

Human trafficking is not only a fundamental crime of money laundering , but can also play an important role in terrorist financing. Money laundering is needed to make the proceeds of other crimes a legitimate economic activity.⁶³

Often, crimes, especially organized criminal groups, aim to generate large amounts of money in a short period of time. However, criminal organizations differ in terms of revenue management.⁶⁴

International borders are increasingly challenging terrorists and encouraging them to create more closely with organized crime; namely trafficking in human beings and smuggling of human beings.⁶⁵

Dolan concluded that human trafficking is not only one of the first financial steps in the financial network of transnational and trans-crime, but also the basis of these criminal syndicates. It is much more lucrative than drugs or the arms trade.⁶⁶

Human trafficking for the purpose of sexual exploitation is an economic activity driven by profit motives.⁶⁷

Human trafficking, like any market, is determined by supply and demand and not by the groups who carry it out. It is common practice to try to liquidate criminal cooperatives, expecting that if they know the “bad people” behind bars, the problem will also be solved and there will be no more human trafficking. This, however, is not the case: as soon as one group disappears, it immediately takes its place in another and the market continues to operate. "Criminals are actors in the human trafficking market, not their sources." So rather, demand should be curtailed, because as long as there is demand, supply will remain.⁶⁸

What is most surprising is that the illegal trade is directed at or originating from the economies of the major powers. That is, the world’s largest trading partners are also the largest markets for illegal goods and services. This follows logically from the incredible increase in the size of trade, and it also reflects the extent to which the underworld is integrated into the world economy and vice versa, the illegal trade in legal products (such as natural resources) and the use of banking, trade and communication networks. trade in illegal products and thereby increase the profits from crime.⁶⁹

Reducing the hidden economy and tax evasion is a priority economic policy goal of most developed countries. In addition to a significant loss of revenue for the budget, the hidden economy and tax evasion distort competition and the quality of statistics.⁷⁰

¹PhD student University of Pécs, Faculty of Law Department of Criminal Law

-
- ²Tóth Mihály – Nagy Zoltán, 2014: Magyar büntetőjog. Különös rész, Budapest, Osiris Kiadó, p. 112.
- ³Száraz Krisztina, 2014: Kényszermunka a modern gazdaságban, *Köz-Gazdaság*, 2014/1. pp. 213–226.
- ⁴Felméry Zoltán, 2019: A súlyos és szervezett bűnözés általi fenyegetettség értékeléséről szóló Europol jelentés ismertetése, *Nemzet és Biztonság*, 2019/1. pp. 105–119.
- ⁵Loretta Napoleoni, 2017: Emberkereskedők - Hogyan tették a dzsihádisták és az Iszlám Állam milliárdos üzletté az emberrablást és az embercsempészetet, Budapest, HVG Könyvek kiadó, p. 320.
- ⁶Tóth Mihály – Nagy Zoltán: Magyar büntetőjog... i.m. p. 112.
- ⁷Száraz Krisztina: Kényszermunka... i.m.
- ⁸Fehér Lenke, 2012: Az emberkereskedelem komplex problémája. *Állam-és Jogtudomány*, 4/2012. pp. 397–401., Hollán Miklós, 2008: Az emberkereskedelem tényállásának jogharmonizációja az ENSZ keretében. *Állam-és Jogtudomány*, 4/2008. pp. 458–461., Hollán Miklós, 2008: Az emberkereskedelem tényállásának harmonizációja az Európai Unióban. 2/2008. pp. 23–25.
- ⁹Száraz Krisztina: Kényszermunka... i.m.
- ¹⁰D. Burbano – M. Hernandez-Alvarez, 2017: Identifying human trafficking patterns online, 2017 IEEE Second Ecuador Technical Chapters Meeting (ETCM), Salinas, pp. 1-6.
- ¹¹Wingyan Chung – Elizabeth Mustaine – Dajun Zeng, 2017: Criminal intelligence surveillance and monitoring on social media: Cases of cyber-trafficking, 2017 IEEE International Conference on Intelligence and Security Informatics (ISI), Beijing, pp. 191–193.
- ¹²Tóth Dávid – Gál István László – Köhalmi László, 2015: Organized Crime in Hungary. *Journal of Eastern-European Criminal Law*, 1/2015. pp. 23–25.
- ¹³Köhalmi László, 2016: A migráció és a kriminalitás néhány összefüggése. *JURA*, 1/2016. pp. 94–96.
- ¹⁴Vid.: Nagy Melánia, 2018: Radikalizáció az online felületen. *Jog és Állam*, XII. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója, 22. pp. 273-284., Nagy Zoltán András, 2014: A virtuális világból a valóságba, *Tanulmányok „Biztonsági Kockázatok – Rendészeti Válaszok” című tudományos konferenciáról (XV. kötet)*. pp. 135–140., Serbakov Márton Tibor, 2018: A terroristák internethasználata, *Büntetőjogi Szemle* 2018/2. pp. 85–93., Tóth Dávid, 2014: A terrorizmus típusai és a kiberterrorizmus. *Rab Virág (szerk.) XII. Országos Grastyán Konferencia előadásai, PTE Grastyán Endre Szakkollégium*, pp. 286–296.
- ¹⁵Kovács István, 2014: A szervezett bűnözés két alappillére: az emberkereskedelemhez kapcsolódó prostitúciós bűncselekmények valamint a kábítószer-kereskedelem, *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2014/2. 79–101.
- ¹⁶Köhalmi László, 2017: Some security political aspects of migration. *National Security Review*, 1/2017. pp. 67–69.
- ¹⁷Józan Flóra – Köhalmi László, 2017: Rule of Law and Criminal Law Thoughts about the criminal justice of the Millennium Era. *Journal of Eastern-European Criminal Law*, 1/2017. p. 212.
- ¹⁸Kovács István, 2014. Az emberkereskedelem, valamint az ahhoz szorosan kapcsolódó prostitúciós bűncselekmények áldozatai jogainak érvényesülése, illetve azok megghiúsulása, csorbulása hazánkban, *Műszaki Katonai Közlöny*, 2014/1. pp. 213–230.
- ¹⁹Reliefweb.int: Report of the Secretary-General on Conflict-Related Sexual Violence 2018. <https://reliefweb.int/report/world/report-secretary-general-conflict-related-sexual-violence-s2018250-enar> 2020.11.16.

-
- ²⁰Reliefweb.int: FATF REPORT: Financial Flows from Human Trafficking. <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/content/images/human-trafficking-2018.pdf> 2020.11.06.
- ²¹Józan Flóra – Köhalmi László, 2016: Lawyers and money laundering. *Journal of Eastern-European Criminal Law*, 2/2016. pp. 135–136.
- ²²Vid.: Gál István László, 2012: Új biztonságpolitikai kihívás a XXI. században: a terrorizmus finanszírozása, Szakmai szemle: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat tudományos-szakmai folyóirata, 8. pp. 5–15., Gál István László, 2010: A terrorizmus finanszírozása: Die Terrorismusfinanzierung. Pécs, PTE Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, p. 63.
- ²³Vid.: Gál István László, 2007: A pénzmosás szabályozásának régi és új irányai a nemzetközi jogban és az EU-jogban, Európai jog: Az Európai Jogakadémia Folyóirata, 7. pp. 12-23., Gál István László, 2005: The Techniques of Money Laundering. In: Gál, István László; Köhalmi, László (szerk.) Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, pp. 129-138., Gál István László – Tóth Mihály, 2004: The Fight against Money Laundering in Hungary. *Journal of money laundering control*, 2. pp. 186–192.
- ²⁴Felméry Zoltán: A súlyos és szervezett bűnözés... i.m.
- ²⁵Kubisch Károly, 2018: A bűnszervezetben elkövetett emberkereskedelem felderítése és nyomozása. *Hadtudományi Szemle*, 1/2018. pp. 333–337.
- ²⁶Georgi Petrunov, 2011: Managing money acquired from human trafficking: case study of sex trafficking from Bulgaria to Western Europe. *Trends in Organized Crime*, 2011/3, pp. 165–183.
- ²⁷Kancsal Kitti, 2012: Terrorizmus egykor és ma – avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban, *Büntetőjogi Szemle*, 2012/3. szám, pp. 19–28.
- ²⁸Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévay Miklós, 2006: *Kriminológia, Szakkriminológia*. Budapest, Complex Kiadó, p. 708.
- ²⁹Gál István László, 2009: Bejelentés vagy feljelentés? A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemmel kapcsolatos feladatok és kötelezettségek. Pécs, Penta Unió, p. 112.
- ³⁰Gál István László, 2010: A terrorizmus finanszírozása. Pécs, PTE Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézete, pp. 23–26.
- ³¹Köhalmi László, 2015: A korrupció. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, pp. 27–31.
- ³²Delphine Schantz, 2018: The nexus between human trafficking and terrorism. New York. <https://www.un.org/sc/ctc/wp-content/uploads/2018/11/2.-Ms-Delphine-Schantz-CTED.pdf> 2020.03.26.
- ³³Delphine Schantz: The nexus between human trafficking... i.m.
- ³⁴CTED: Identifying and exploring the nexus between human trafficking, terrorism, and terrorism financing <https://www.un.org/sc/ctc/wp-content/uploads/2019/02/HT-terrorism-nexus-CTED-report.pdf> 2020.02.29.
- ³⁵Hayder Mili, Jacob Townsend: Human Smuggling and Trafficking 2008. <https://ctc.usma.edu/human-smuggling-and-trafficking-an-international-terrorist-security-risk/> 2020.03.06.
- ³⁶CTED: Identifying and exploring the nexus between human trafficking... i.m.
- ³⁷CTED: Identifying and exploring the nexus between human trafficking... i.m.
- ³⁸Elsie Gonzalez: The Nexus between Human Trafficking and Terrorism/Organized Crime: Combating Human Trafficking By Creating a Cooperative Law Enforcement System. https://scholarship.shu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1227&context=student_scholarship 2020.07.28.

-
- ³⁹CTED: Identifying and exploring the nexus between human trafficking... i.m.
- ⁴⁰CTED: Identifying and exploring the nexus between human trafficking... i.m.
- ⁴¹United Nations University: Fighting human trafficking in conflict, 10 Ideas for Action by the United Nations Security Council, 2016. <https://unu.edu/fighting-human-trafficking-in-conflict> 2020.11.10.
- ⁴²Reliefweb.int: FATF REPORT: Financial Flows... i.m.
- ⁴³Emberkereskedelem.kormany.hu: Gyakorlati útmutató a szexuális kizsákmányolás célú emberkereskedelem áldozatává vált személyek első szintű azonosításához https://emberkereskedelem.kormany.hu/download/c/46/c0000/TRAFGUID2_Szexu%C3%A1lis%20%20kizs%C3%A1km%C3%A1nyol%C3%A1s.pdf 2020.07.09.
- ⁴⁴Niklas Jakobsson – Andreas Kotsadam, 2013: The law and economics of international sex slavery: prostitution laws and trafficking for sexual exploitation. *European Journal of Law and Economics*, 2013/2. pp. 87–107.
- ⁴⁵Kovács István: Az emberkereskedelem... i.m.
- ⁴⁶Reliefweb.int: Report of the Secretary-General... i.m.
- ⁴⁷Reliefweb.int: FATF REPORT: Financial Flows... i.m.
- ⁴⁸Betlen Anna, 2013: Legfőbb érték az ember... azaz hogy a nő. *Nőelszívás: a prostitúció a gazdaságban*, TNTeF 3.1, pp. 95–112.
- ⁴⁹Betlen Anna: Legfőbb érték az ember... i.m.
- ⁵⁰Betlen Anna: Legfőbb érték az ember... i.m.
- ⁵¹Elizabeth M. Wheaton – Edward J. Schauer – Thomas V. Galli: *Economics of Human Trafficking*. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2435.2009.00592.x> 2020.11.15.
- ⁵²Száraz Krisztina: *Kényszermunka...* i.m.
- ⁵³Száraz Krisztina: *Kényszermunka...* i.m.
- ⁵⁴Balog Ádám: *Adóelkerülés és rejtett gazdaság Magyarországon*. <file:///C:/Users/admin/Downloads/575-Article%20Text-1994-1-10-20200819.pdf> 2020.09.23.
- ⁵⁵For more information see further Szívós Alexander, 2019: *A pénzügyi kultúra*. <https://arsboni.hu/a-penzugyi-kultura/> 2020.10.01.
- ⁵⁶Balog Ádám: *Adóelkerülés...* i.m.
- ⁵⁷Balog Ádám: *Adóelkerülés...* i.m.
- ⁵⁸Johannes Koettl: *Human Trafficking, Modern Day Slavery, and Economic Exploitation*. https://www.researchgate.net/profile/Johannes_Koettl/publication/241768755_Human_trafficking_modern_day_slavery_and_economic_exploitation/links/0c9605287ab6497485000000/Human-trafficking-modern-day-slavery-and-economic-exploitation.pdf 2020.11.20.
- ⁵⁹Tóth Mihály – Nagy Zoltán: *Magyar büntetőjog...* i.m.
- ⁶⁰Száraz Krisztina: *Kényszermunka...* i.m.
- ⁶¹Kovács István: *Az emberkereskedelem...* i.m.
- ⁶²Reliefweb.int: Report of the Secretary-General... i.m.
- ⁶³Felméry Zoltán: *A súlyos és szervezett bűnözés...* i.m.
- ⁶⁴Georgi Petrunov, 2011: *Managing money acquired from human trafficking: case study of sex trafficking from Bulgaria to Western Europe*. *Trends in Organized Crime*, 2011/3. pp. 165–183.

⁶⁵Hayder Mili, Jacob Townsend: Human Smuggling and Trafficking 2008. <https://ctc.usma.edu/human-smuggling-and-trafficking-an-international-terrorist-security-risk/> 2020.03.06.

⁶⁶Elsie Gonzalez: The Nexus between Human Trafficking and Terrorism/Organized Crime: Combating Human Trafficking By Creating a Cooperative Law Enforcement System. https://scholarship.shu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1227&context=student_scholarship 2020.07.28.

⁶⁷Niklas Jakobsson – Andreas Kotsadam: The law and economics... i.m.

⁶⁸Száráz Krisztina: Kényszermunka... i.m.

⁶⁹Száráz Krisztina: Kényszermunka... i.m.

⁷⁰Balog Ádám: Adóelkerülés... i.m.

Dr. Hegedűs Szilárd PhD¹ – Molnár Petronella²: Közpénzügyi tájékozottság vizsgálata Magyarországon

Absztrakt

A subprime válságot követően a kutatások középpontjába került a pénzügyi tudatosság, a pénzügyi kultúra témaköre. A gazdasági, pénzügyi válság bebizonyította, hogy a lakosság nem ismeri a hiteltermékekben megnyilvánuló kockázatokat. Ennek eredményeképp számos intézkedés született meg, a közoktatásban, az MNB és az ÁSZ tevékenysége kapcsán a pénzügyi tudatosság növelése érdekében. A kutatás módszere primer kutatás volt, amelyet kérdőíves felmérés keretében hólabda módszer segítségével végeztünk el. A kutatás eredményeként elmondható, hogy a mintában az önbevallás alapján meghatározott tájékozottsági szint, valamint a teszt eredménye visszaigazolja az önbevallást, a magukat tájékozotabbnak vallók magasabb átlagos pontszámot értek el. A válaszadók nagy többsége nem ért egyet a lineáris adórendszerrel, illetve támogatja a NAV Svéd modelljét. A kutatásból kitűnik, hogy a megkérdezettek 60 százaléka igen gyenge ismeretekkel rendelkezik a közpénzügyek témakörében.

Kulcsszavak: *közpénzügyi tudatosság, magyar lakosság, adómorál*

I. Bevezetés

A pénzügyi tudatosság iránt az 1950-as években kezdtek el érdeklődni, ekkor jelentek meg az első a témához kapcsolódó kutatások, de a 2008-as nagy gazdasági világválság után vált kimondottan fontos kutatási témává. A gazdasági világválság hatására szembetűnővé vált az emberek pénzügyekkel kapcsolatos ismereteinek hiányossága és ennek a gazdaságra gyakorolt hatása is. A gazdasági válság mellett a globalizáció egy feltűnő folyamatot indított el, szinte életünk minden terén, így a pénzügyek világában is, s ennek hatására egyre nagyobb termékkínálattal jelentek meg a bankok. A pénzügyi jártasságra utaló vizsgálatok elsődlegesen a megtakarításokra, hitelfelvételre koncentráltak, zömében banki, illetve tudományos indíttatásra.

A pénzügyi válság során bizonyítást nyert, hogy a lakosság nincs tisztában a hiteltermékekben megnyilvánuló kockázatokkal. A devizahitelezésből adódó nem fizető hitelek

aránya drasztikusan megugrott. Ennek hatására a magyar lakosság pénzügyekkel kapcsolatos ismereteinek felmérésére, illetve bővítésére számos intézkedés született meg a közoktatásban, a Magyar Nemzeti Bank, valamint az Állami Számvevőszék tevékenysége kapcsán. A közpénzügyekkel kapcsolatos ismeretek azonban csak kisebb mértékben kerültek kutatásra. A témakörben a hazai szakirodalomban elsődlegesen az adómorálra vonatkozó kutatások domináltak. Ennek megfelelően a közpénzügyi jártasságot úgy definiálhatjuk, hogy a személy tisztában van a főbb közpénzügyi fogalmakkal, ismeri a közpénzügyi intézményrendszert, valamint az adózással, adóügyekkel kapcsolatos alapfogalmakat.

II. Szakirodalmi áttekintés

A pénzügyi kultúrára nem létezik egy kimondott definíció és nem fogalomként kell rá tekinteni, hanem inkább csak egy koncepció, egy ismerethalmaz, ami magában foglalja még a pénzügyi tudást is, a pénzügyi képességet, készséget, a pénzügyi tudatosságot, a pénzügyi oktatást, fejlesztést. Ezek mellett még megemlíthető a pénzügyekben szerzett tapasztalat és a fejlettség is. A pénzügyi kultúra értelmezésére több megközelítés is létezik. Az 1900-as évek elején a pénzügyi műveltséget az emberek pénzkezelési kompetenciáihoz kapcsolta a legtöbb kutatás. A pénzügyi intézmények számára is fontos a pénzügyi kultúra fejlettsége, hiszen ezáltal a magánszektor növeli a megtakarításait, melynek következtében a hitelképességük javul. A szektor számára a hitelképes ügyfelek alacsony kockázatú jövedelemforrást jelentek.³

Az Európai Bizottság következőképpen fogalmazza meg a pénzügyi kultúra témakörét: „A fogyasztók és kisvállalkozások tulajdonainak azon képességét, hogy megértsék a pénzügyi termékeket és szolgáltatásokat, hogy döntéseket hozhassanak.”⁴ A Magyar Nemzeti Bank megközelítésében: „Az egyén a pénzügyi ismereteinek és képességeinek szintje alapján azonosítani, értelmezni tudja az információkat és képes pénzügyi döntés meghozni.”⁵ Az OECD a pénzügyi műveltség meghatározásánál, mind a fentebb említett koncepciót említi és azzal egészíti ki, hogy nem csak a pénzügyi döntések meghozatalához van szükség a képességre, tudásra és pénzügyi attitűdre, hanem ezek szükségesek a pénzügyi jólét eléréséhez is.⁶ Más megfogalmazás szerint a pénzügyi tudásnál az embereknek ismernie kell a pénzügyekkel kapcsolatos fogalmakat. Ahhoz, hogy pénzüket hatékonyan kezelni tudják, kell lenni fogalmuk arról, hogy mit takarnak a pénzügyi fogalmak.⁷ A pénzügyekkel kapcsolatos képességekkel az emberek nem születnek együtt, ez egy tanulási folyamat része. A pénzügyi kultúrával kapcsolatos tudásnak nem csak elméleti tudásnak kell lennie, hanem szükség van

arra is, hogy a gyakorlatban is el tudják sajátítani az emberek a tudást.⁸ David L. Remund megkísérelte a pénzügyi műveltséget összefoglalni: „A pénzügyi műveltség olyan mérőszám, ami szerint valaki képes a kulcsfontosságú pénzügyi fogalmakat és folyamatokat olyan mértékben kezelni, hogy személyes pénzügyekben megfelelő, rövid távú döntéshozatalra képes összhangban a hosszú távú pénzügyi terveivel, miközben szem előtt tartja a körülötte folyó életeseményeket és a változó gazdasági feltételeket”.⁹ A gazdaság valamennyi szereplője számára lényeges a pénzügyi kultúra fejlettsége, hiszen aki fejlettebb pénzügyi kultúrával rendelkezik, kevésbé hoz olyan pénzügyi döntést, melynek során számára hátrányos helyzet keletkezik.¹⁰ Bárcki Judit és Zéman Zoltán szerint az alkalmazott pénzügyi gyakorlatra hatással van a kultúra számos összetevője, ilyen összetevő a múltban kialakult gondolkodási és viselkedési minták, meggyőződések és berögződések.¹¹ A gazdasági válság hatására nőtt a központi bankok társadalmi felelőssége, hiszen szem előtt kellett tartaniuk a gazdasági folyamatok társadalmi hatásait, illetve ügyelniük kell arra, hogy a pénzügyi szektor szereplői ne okozzanak indokolatlan közpénzfelhasználást, reálgazdasági visszaesést, továbbá társadalmi feszültséget.¹²

III. Anyag és módszertan

Primer kutatás keretében kérdőíves felmérést végeztünk a magyar lakosság körében hólabda módszerrel. Az online kérdőív demográfiai kérdéseket, a közpénzügyi tájékozottságra, illetve attitűdökre rávilágító kérdéseket tartalmazott. Összesen 26 kérdés szerepelt a kérdőívben.

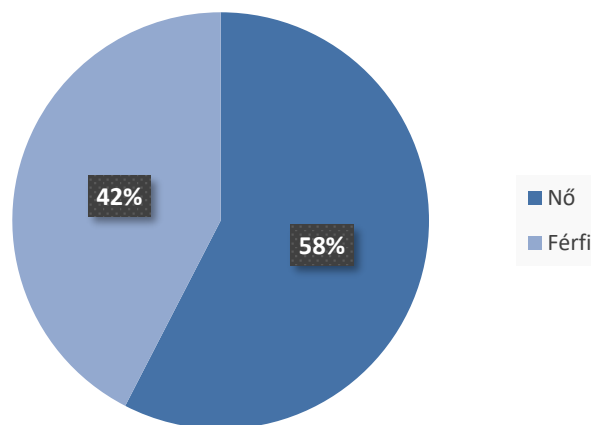
A közpénzügyi tájékozottság vizsgálatát 10 darab kérdés segítette, melyek közül 7 darab Igaz-Hamis állítás, 3 darab pedig az intézményrendszerre vonatkozó 5-7 válaszlehetőséggel megadott kérdés volt. Az értékelés során a kettő választási lehetőségű kérdés esetén a helyes válaszra 1 pontot adtunk, a többválasztású kérdésekre magasabb pontszámot.

A több válaszlehetőség arányosan magasabb pontszámot kapott pl. $0,5/0,166=3$, ahol az 50% az 1 pontos válasz viszonyítási alapja, a hat válaszlehetőségnél a random választás esetén 16,66% az esélye a pontos találatnak, ennek megfelelően arányosítottunk. Ezekből került kiszámításra a tájékozottsági pontszám, amely maximálisan 16 pont lehetett. A kutatás során alkalmazott statisztikai módszerek közt szerepeltek leíró statisztikai módszerek (megoszlások, átlagok), valamint többváltozós módszerek, varianciaanalízis.

IV. Az empirikus kutatás eredményei

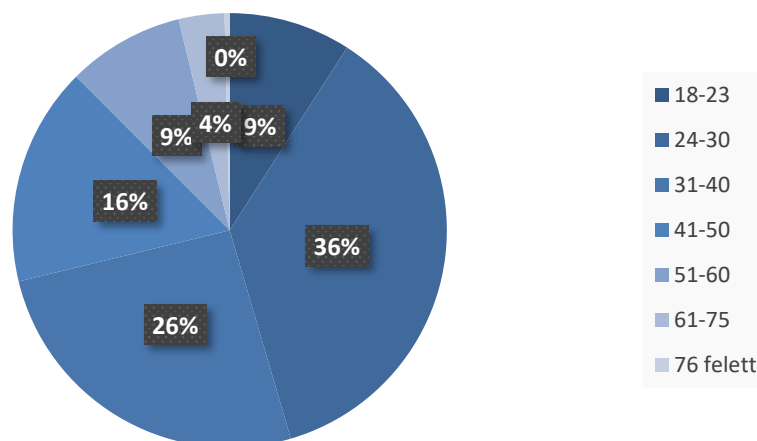
Az alábbiakban ismertetjük a vizsgált minta összetételét, és főbb jellemzőit, valamint ismertetjük kutatásunk főbb megállapításait.

IV.1. Minta bemutatása

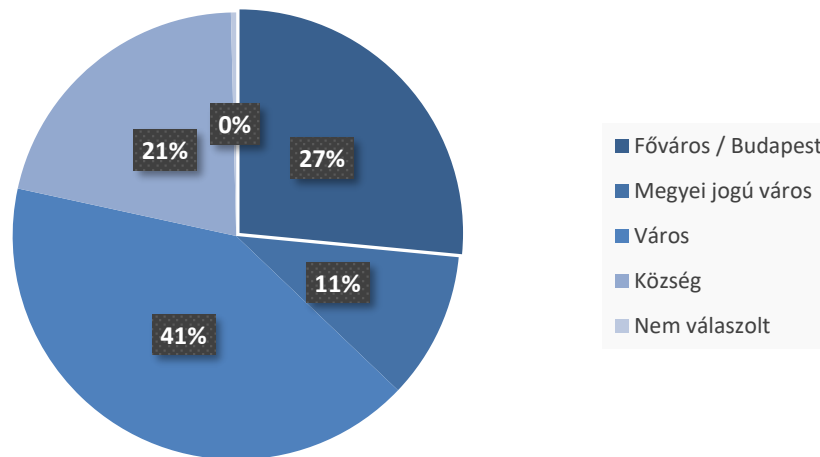
1. ábra A kérdőívet kitöltők nemenkénti megoszlása
Forrás: Saját kutatás, 2018; n=264

A válaszadók jelentős része nő volt (152 válaszadó), hiszen arányát tekintve, meghaladják az 50%-ot, egészen pontosan 58%-os a részarány (1. ábra). Ebből tehát azt lehet leszűrni, hogy nem teljesül a reprezentativitás.

2. ábra: A kérdőívet kitöltők koronkénti megoszlása
Forrás: Saját kutatás, 2018; n=264

A korosztályonkénti összetételt nézve (2. ábra) jól látható, hogy csekély az idősebb kitöltők részaránya, legnagyobb részben, 36 %-ban a 24-30-as korosztály. Az X generációt jelentő 41-50 és 51-60-as generáció a minta mintegy negyedét adja, viszonylag csekély a Z generációt jelentő 18-23-as korcsoport, valamint a baby boomerek részaránya a mintából. Tehát a minta ebből a szempontból sem reprezentatív, nem képezi le a társadalom általános struktúráját.

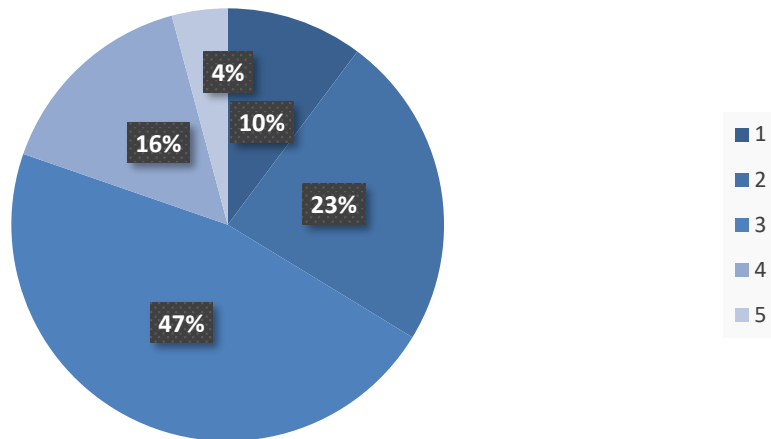
3. ábra: A válaszadók lakóhelyeik településtípusonkénti megoszlása
 Forrás: Saját kutatás, 2018; n=264

A 3. ábrán láthatjuk a válaszadók lakóhely kategóriáit. A válaszadók 21,21%-a lakik községekben, amely némiképp elmarad az országos statisztikától, ennek tükrében tehát a felülreprezentált a városlakók részaránya. A megyei jogú városokban élők részaránya elmarad az országos adattól, a városok, valamint a fővárosi válaszadók viszont ezt meghaladják. Ennek tükrében ez sem teljesíti a reprezentativitás feltételét.

A kutatás tehát a minta jellemzői alapján nem reprezentatív, azonban a módszertana alapján tartogat újszerű eredményeket.

IV.2. Kutatási eredmények

A 4.-5. ábrán, valamint 1.-2. táblázatban a közpénzügyi tájékozottságra vonatkozó kutatási eredményeket mutatjuk be.

4. ábra A közpénzügyi tájékozottság a válaszadók önbevallása alapján
 Forrás: Saját kutatás, 2018; n=264

A tanulmányban két kérdést fejtünk ki részletesen, az egyik az önbevallás alapján mért tájékozottság, azaz, hogy a válaszadó mennyire érzi magát tájékozottnak a közpénzügyek világában (4. ábra). A minta legnagyobb részében közepesnek ítélték meg a tájékozottságukat. Kedvezőtlen, hogy a legerősebb tájékozottság aránya csekély, hiszen a 4-es, 5-ös osztályzat aránya alig haladja meg a 20%-ot.

1. táblázat: A tájékozottsági pontszám leíró statisztikája

		Tájékozottsági pontszám	INDEX
N	Kitöltők száma	264	264
	Hiányzó adatok	0	0
Átlag		8,98	56,13%
Medián		9,00	56,25%
Szórás		3,29	20,59%
Terjedelem		12,97	81,06%
Minimum		3,03	18,94%
Maximum		16,00	100,00%
Percentilis	10	5,00	31,25%
	20	6,00	37,50%
	25	6,02	37,63%
	30	7,01	43,81%
	40	8,01	50,06%
	50	9,00	56,25%
	60	10,00	62,50%
	70	11,00	68,75%
	75	11,50	71,88%
	80	11,51	71,94%
	90	13,50	84,38%

Forrás: Saját kutatás, 2018

Az 1. táblázat mutatja a tájékozottság mérésére szolgáló pontszám, és az abból számított index megoszlását, leíró statisztikáját. Az átlagos érték közelít a 9-es értékhez, a medián is nagymértékben közel van ehhez az értékhez. Ebből tehát következik, hogy a minta eredményei jól leképezik a vizsgált minta jellemzőit. A szórás mértéke azonban kismértékű kilengést mutat, amelyet a relatív szórás mutatóval lehet jól mérni, ennek során a szórást osztjuk az átlaggal. Ennek értéke, ha 0,3 felett van, magas a szóródás mértéke, ezt csak kismértékben haladja meg (0,36 a számított relatív szórás értéke). A legrosszabbul teljesítő 3 pontot ért el, és több kérdésre nem válaszolt, míg a legjobb mind a 10 kérdésre helyes választ adott. Ha iskolai rendszerben gondolkodunk, a „vizsgán” a válaszadók 40%-a megbukott volna, 60% teljesítette sikeresen a közpénzügyi tájékozottságra vonatkozó tesztet.

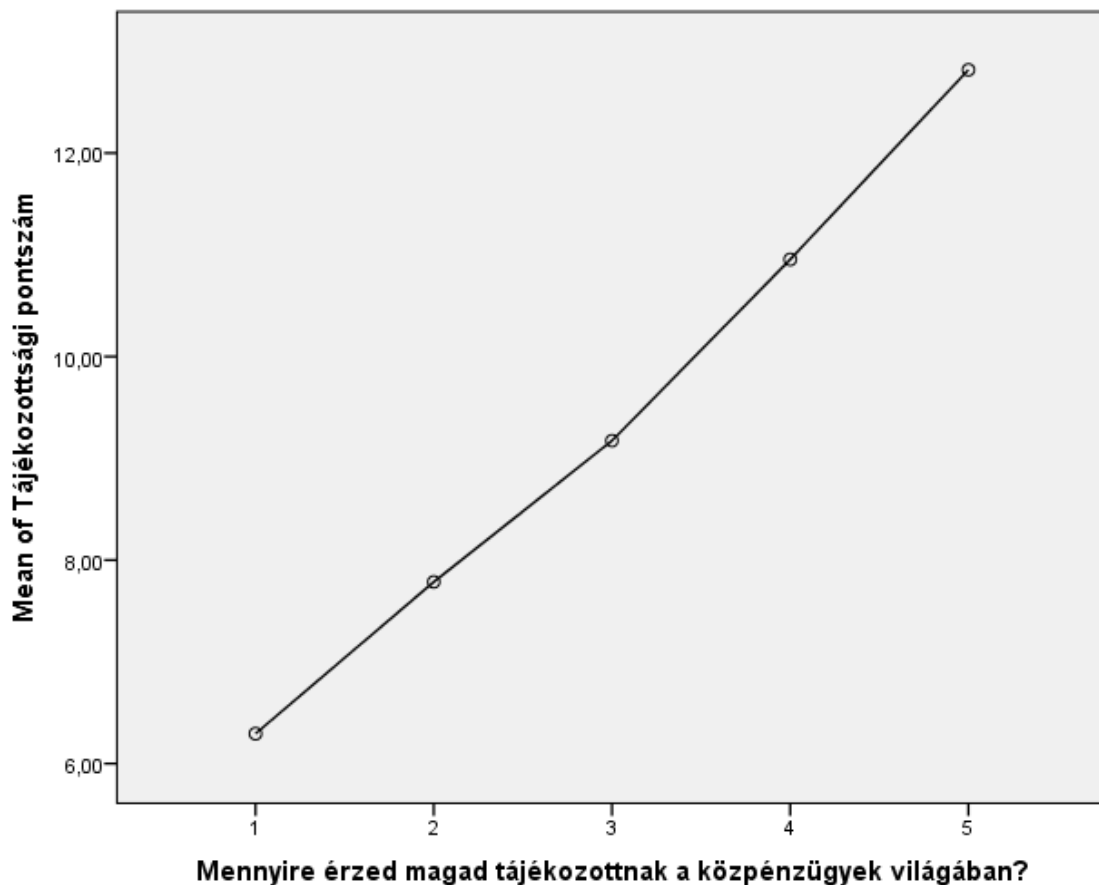
Ebből adódóan 159 válaszadónak a közepesnél erősebb a közpénzügyi jártassága, ez az önbevallásnál kismértékben magasabb.

2. táblázat: A varianciaelemzés eredménytáblája

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Tájékozottsági pontszám	Between Groups	609,698	4	152,424	17,593	,000
	Within Groups	2243,901	259	8,664		
	Total	2853,599	263			

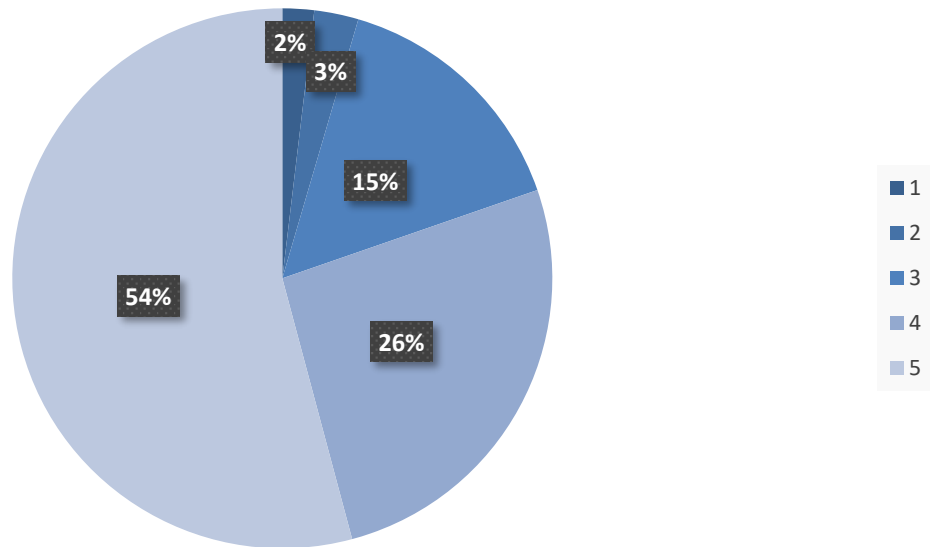
Forrás: SPSS output

A 2. táblázatban varianciaelemzéssel a két bemutatott változó közül a függő változóként a tájékozottsági pontszámot tüntettük fel, míg a független változó az önbevallás során megadott érték volt. Az ANOVA táblából legolvasható, hogy szignifikáns differencia van az önbevallás során bevallott tájékozottsági szint és a teszten elért pontszám között. Ez önmagában csak a csoportok közötti különbséget igazolta, az tényleges eltéréseket az átlagábra vagyis a means plot mutatja be az SPSS programban (5.ábra).

5. ábra: Means plot az önbevallás tesztelésére
 Forrás: SPSS output

Az 5. ábrából leolvasható, hogy az önbevallásban megadott tájékozottsági szinttel párhuzamosan emelkedik a pontszámok átlagos értéke. A statisztikai okfejtésből leszűrhető tehát, hogy a válaszadók ismerik a közpénzügyekben jelen lévő jártasságukat, ezt a pozitív meredekségű egyenes megfelelően alátámasztja. Ezen állításunkat Post-hoc teszttel is igazoltuk, minden érték szignifikánsan különbözik egymástól 5%-os szignifikanciaszint mellett.

6. ábra: A válaszadók NAV működésére vonatkozó válaszai
 Forrás: Saját kutatás, 2018, n=264

A 6. ábrából jól látható, hogy a válaszadók több mint a fele, azaz 54 %-a egyetért a NAV adózóbarát tevékenységével, azaz, hogy előbb figyelmeztet, s utána büntet. Feltételezhetően a válaszadók valamivel több mint 40 %-a kételkedik az adózóbarát tevékenységben, így a 3-4-es osztályozást jelölték be. A válaszadók 5%-a pedig a büntetés fokozását támogatja.

V. Következtések

A kutatás újszerű eredményei közé tartozik a közpénzügyi jártasság vizsgálata, valamint a közpénzügyi jártasság fogalmi körének tisztázása, ugyanis nem található meg a hazai szakirodalomban átfogó definíciója.

A kutatás másik fő eredménye, hogy a mintában az önbevallás alapján meghatározott tájékozottsági szint, valamint a teszt eredménye visszaigazolja az önbevallást, a magukat tájékozottabbnak vallók magasabb átlagos pontszámot érték el. A tájékozottság a pontszámok alapján a minta 60%-nál meghaladja az 50%-os részarányt, amely magasabb érték az önbevallásnál.

A tanulmány korlátja, hogy nem sikerült reprezentatív mintán elvégezni a vizsgálatot, azonban az eredmény kiindulási pontként lehet felhasználni további kutatásokhoz.

A válaszadók több mint a fele támogatja a NAV adózóbarát tevékenységét.

„AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-3-II-SZIE-6. KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.”

¹Adjunktus (Assistant Professor), Budapesti Gazdasági Egyetem (Budapest Business School); Kutató (Researcher) Nemzeti Közsolgálati Egyetem (National University of Public Service)

²PhD hallgató (PhD Student) Szent István Egyetem (Szent István University); Kutató (Researcher) Nemzeti Közsolgálati Egyetem (National University of Public Service)

³Herbert M. Jelly, 1958: A Measurement and Interpretation of Money Management Understanding of Twelfth-Grade Students. Cincinnati: University of Cincinnati.

⁴Nick Chater – Steffen Huck – Roman Inderst, 2010: Consumer Decision-Making in Retail Investment Services: A Behavioral Economics Perspective. Report to the European Commission/SANCO. https://www.wiwi.uni-frankfurt.de/fileadmin/user_upload/dateien_abteilungen/abt_fin/Dokumente/PDFs/Allgemeine_Dokumente/Inderst_Downloads/POLICY_PAPERS_and_POLICY_RELATED_REPORTS/consumer_decisionmaking_in_retail_investment_services_-_final_report_en.pdf 2020.10.24.

⁵Magyar Nemzeti Bank, 2008: Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztéséről. <https://www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszafmegallpodas-penzugyi-kultura-fejlesztje.pdf> 2020.12.07.

⁶Adele Atkinson – Flore-Anne Messy, 2012: A pénzügyi kultúra mérése. Az OECD/Nemzetközi Pénzügyi Képzési Hálózata (INFE) kísérleti kutatásának eredményei. OECD Pénzügyi, Biztosítási és Magán-nyugdíjpénztári Műhelytanulmányok, OECD Publishing, 15.

⁷Sandra F. Braunstein – Carolyn Welch, 2002: Financial Literacy: An Overview of Practice, Research, and Policy, Federal Reserve Bulletin, pp. 445–457.

⁸Liza Xu – Bilal Zia, 2012: Financial literacy around the world: an overview of the evidence with practical suggestions for the way forward, No. 6107. Policy Research Working Paper Series from The World Bank.

⁹David L. Remund, 2010: Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. Journal of Consumer Affairs, Volume 44. Issue 2.

¹⁰IRBD, OECD, DFID, CGAP, 2009: The Case for Financial Literacy in Developing Countries. <https://silo.tips/download/the-case-for-financial-literacy-in-developing-countries-promoting-access-to-fina>

2020.12.10., Czákó Ágnes – Husz Ildikó – Szántó Zoltán, 2011: Meddig nyújtózkodjunk? - A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában. Budapest: BCE Innovációs Központ Nonprofit Kft., pp. 9–14.

¹¹Bárcezi Judit – Zéman Zoltán, 2015: A pénzügyi kultúra és annak anomáliái. Polgári Szemle, 2015/13.

¹²Lentner Csaba – Szegedi Krisztina – Tatay Tibor, 2017: Társadalmi felelősség a központi bankok működésében. Hitelintézetek Szemle / Financial and Economic Review, 16:2. pp. 64–85.

Dr. Ferencz Barnabás¹: Corporate Purpose - An Alternative for Better Governance

Abstract

The impact of the emergence of the modern corporation cannot be understated as they shaped every aspect of our lives, ranging from our society to our environment. The failings of the corporate governance systems as shown by the 2007-2009 financial crisis, or the impending climate change shows that the strictly shareholder-based approach towards corporate governance is not sustainable in the long term.² While Edward Freeman's seminal work in 1984 the "Stakeholder Theory: Strategic Management: A Stakeholder Approach" addressed some of these issues, the main focus of corporate governance rules seems to have remained on shareholder-management relations. Recent trends show the emergence of a seemingly new concept the "corporate purpose" which aims at ensuring that the corporate decisions will be made on "value-basis" as opposed to strictly profitability. The aim of the paper is to give an overview of the development of the corporate purpose principle by drawing up a historic context and then by examining the recent developments in the new corporate purpose doctrine.

Keywords: *corporate governance, sustainability, shareholders, stakeholders, corporate purpose*

I. Introduction

When the corporate form emerged, it was mainly thought of as a tool for pooling resources for the public good, and by giving them a legal personality, it was possible to ensure their control over their own assets and also the continuity of institutions. The modern business corporation itself has retained some of these key characteristics, however, the public perception of them has become highly unfavourable, as they seem to have become self-serving entities that are only interested in the financial bottom line. As evidenced by the events of ENRON, the financial crises of 2007-2009³, or more recently the crashes of the Boeing 737 MAXX jetliners, it appears as if corporations became single-minded entities mainly interested in raising the biggest profits possible, with little to no regard to the society or the environment in which they operate in.⁴ While there have been attempts at reducing the harm caused by the corporations –

one of such is the emergence of Corporate Social Responsibility (CSR) – these initiatives may be regarded as thinly veiled attempts at corporations trying to “atone for their sins”, and in case financial distress they might be among the first items to be dropped from the budget.⁵

With the increased consciousness of consumers and the emergence of the ESG-oriented investing, where investors are looking for business propositions that align with their views on environment, social criteria and governance,⁶ it appears the “business as usual” mentality may not be sufficient for corporations to thrive.

The aim of this paper is to outline the key developments on corporate purpose. Firstly, a quick overview on the concept of corporate governance and CSR is intended to be given. The next section attempts at summarising the factors which have shaped the thinking on the purpose of corporations. The third section aims at overviewing some key issues of the corporate purpose debate.

II. Related concepts

II.1. Corporate governance

The importance of corporate governance cannot be understated; as modern corporations have impacted society to a great degree. The literature of corporate governance itself spans from the minutiae of determining the proper ratio of fixed to variable remuneration to broad concepts such as whose interests shall be taken into account during the management of the company.⁷ The scientific consensus can be divided into two major camps: the first, who are propounding the primacy of the shareholder’s interests and the second, who believe that there are other groups whose interests should be taken into account. Edward Freeman in his book titled “Stakeholder Theory: Strategic Management: A Stakeholder Approach” called these groups (employees, creditors, local communities etc.) as stakeholders, since these groups have a stake in the proper functioning of the corporation.

The definition of corporate governance can be manifold; this section aims at giving some of the more relevant ones. Corporate governance has its roots in American corporate practice, which markedly influenced its character. However, due to factors such as globalisation,⁸ corporate scandals⁹ etc. corporate governance became a widely studied subject in other areas of the world, whether for attracting more investment (such as in the case of emerging markets)

or to increase the activity of capital markets on well-established markets,¹⁰ such as in continental Europe.¹¹

The OECD defines corporate governance is that “corporate governance involves a set of relationships between a company’s management, its board, its shareholders and other stakeholders. Corporate governance also provides the structure through which the objectives of the company are set, and the means of attaining those objectives and monitoring performance are determined”.¹² According to the definition by András Kecskés, corporate governance is “the adequate governance system of companies which covers the relations between management, the owners, the employees, and other concerned persons, which is based on the lawful, ethical, reasonable, efficient and socially useful solutions for profit-oriented operations, and which is regulated by statutory provisions and the self-regulating mechanisms of the market and the business sphere”.¹³ It can be deduced from both definitions that corporate governance rules are aimed at ensuring that corporations would always be managed in view of the long-term interest of shareholders and stakeholders.

Table 1.: Examples of sources of corporate governance

	Legal	Extra-legal
Binding	Corporate law Capital markets law Contract law	
Non-binding	EU recommendations	Codes of best practice* Gentlemen’s agreements Business practice

Source: own compilation

The non-binding nature of codes of best practices need some explanation. Generally, the codes themselves are not binding the same way as laws, such as corporate law provisions. However, these codes may be made mandatory for listing a stock corporation on a particular stock exchange, which then gives these codes a binding character. Yet, their binding nature can be undermined by the “comply or explain” rule, which gives an opportunity for a listed corporation to differ from a prescribed rule. However, should a corporation make a decision to not adopt one of the rules outlined in the applicable corporate governance code, an appropriate explanation must be given about why it is not applying the rule, and what other measures have that corporation taken that is comparable.¹⁴ This aims at creating a flexible framework that is

both suitable for the corporation's needs while also maintaining the integrity of the principle that is behind the rule not observed "to the letter".

II.2. Corporate Social Responsibility

The most accepted definition of corporate social responsibility is the one used by the World Business Council for Sustainable Development. According to them „Corporate Social Responsibility is the continuing commitment by business to behave ethically and contribute to economic development while improving the quality of life of the workforce and their families as well as of the local community and society at large.”¹⁵ CSR is different from corporate governance, because the rules of corporate governance are more concerned with the inner workings of a corporation, whereas CSR is more about “being a good corporate citizen”.

CSR does not come without criticism, however. According to the Chartered Management Institute in their 2018 study, most of the interviewed business professionals found CSR to be “superfluous and ancillary”.¹⁶

III. The search for the purpose of corporations

In determining the proper corporate governance structures, the purpose of a corporation must be taken into account. Contemporary corporation codes provide broad opportunities; a corporation can be made for any legal business purposes. The articles of association set out the scope of a company i.e. what sort of activities it wishes to pursue, however, purpose cannot be conflated with scope. Purpose itself is a broader concept, that defines what the corporate form is suitable for. Due to the heavy influence of US corporations on global business practices and the development of corporate governance, the next section will be dealing with court decisions from the USA.

III.1. The concept of corporate purpose in American law

The rise of the modern corporation, which was first comprehensively examined by professors Adolf Berle and Gardiner Means in their pioneering work “The Modern Corporation and Private Property”, completely changed the nature of our economy. Organisational efficiency that was unseen before could be achieved by the modern corporation. The emergence

of the professional management introduced a whole new set of problems, such as agency cost, conflict of interests, etc. Legislators, courts, and scholars were trying to find solutions for the aforementioned problems to protect the interests of investors and to maintain the public's trust.

Professor Dalia Mitchell identified three distinct eras in how the courts in the USA treated the purpose of the company, reflecting on the challenges of the time. The first era spanned from the 1900s to the 1930s. This was the time when the modern corporations emerged, which made governments and scholars wary, due to the unprecedented scale of their power and wealth concentration. One such way to curb their power was the ultra vires doctrine, which was aimed at limiting the purpose of the corporation to business matters. However, Mitchell argues that in this era progressive scholars were trying to emphasise the “social and political” role of corporations, thus the corporate power exercised “in trust for the community”.¹⁷ The *Steinway v. Steinway & Sons* decision in 1896 showed that courts were willing to set aside the ultra vires doctrine and allow charitable contribution if it directly benefitted the corporation.¹⁸ Due to the social pressures of the time, however, courts were more willing to allow charitable contributions, as long as the management reasonably could show a link between the contribution and the interests of the company. However, the *Dodge v Ford Motor Company* decision showed that corporations owed duties to their shareholders. The facts of the case could be summed up as following: Henry Ford in 1916 announced that it would no longer pay special dividends as the corporation wished to invest the money in a new plant “to spread the benefits of this industrial system to the greatest possible number, to help them build up their lives and their homes.” The Ford Motor Company also announced they would further reduce the price of the successful Model T. The Dodge Brothers, holders of special shares successfully petitioned for an injunction to order the corporation to pay special dividends and to prevent Ford from further decreasing the price of their automobiles. The Supreme Court of Michigan reviewed the decision and partially allowed Ford's appeal. While supreme court declared that it is within the powers of the corporation to set their prices on automobiles – as per the business judgement rule, which protects the independence of the management's decision-making – the corporation itself could not justify withholding earnings based on humanitarian causes. The court itself stated that “a business corporation is organized and carried on primarily for the profit of the stockholders. The powers of the directors are to be employed for that end. The discretion of directors is to be exercised in the choice of means to attain that end and does not extend to a change in the end itself, to the reduction of profits or to the nondistribution of profits among stockholders in order to devote them to other purposes”. This decision has been viewed as the nucleus of the shareholder-primacy viewpoint, that has become so dominant since the 1970s.

An interesting exception must be noted to the mainstream viewpoint, however, as professor Lynn Stout argues that the Dodge case is a weak example case on corporate purpose: the facts mainly dealt with protecting minority shareholders from an oppressive majority.¹⁹

The second era spanned from the 1940s to the 1970s. This was the era when corporations became an “American institution”, which happened due to their role in the war effort and the post-war economic boom which also allowed for an unprecedented increase in living standards for the population in general. Corporations were also important in fighting the Cold War, that is why, according to Mitchell, managerialism arose. Courts were more willing to give more leeway for management to make decisions even if it went against the wishes of shareholders.²⁰ Thus the scope of the business judgement rule became wider. An example from the era was the *Shlensky v Wrigley* decision from 1968, when a group of shareholders brought a derivative claim against the management of Wrigley Field. The shareholders sought damages on the ground that by not fitting floodlights on the field, they were suffering losses from lost potential income that could have been realised from selling more broadcasting rights of baseball matches played in night-time. However, the court refused to rule against the management, citing that the question at hand was a matter of business. Interestingly, the reason behind not installing the lights was that the management felt concerned about property prices nearby the stadium.²¹ By the end of this era, however, due to the rapid changes in American society, the economic downturn and the increased consciousness about the ills brought upon the environment by the corporate activity would have seemingly resulted in a corporate purpose more sensitive towards the problems of society. Yet, in the third era spanning from 1970s brought shareholder interests into the forefront. This era witnessed the beginning of the downward spiral of the “traditional” American corporations and the emergence of corporate raiders and the increases in the frequency of hostile takeovers, which was threatening the stock markets, a symbol of American economic power, and towards the American corporations in general.²²

III.2. Shareholder primacy

According to Mitchell, the concept of shareholder primacy was an attempt by Delaware courts to curb takeover activities. The idea of shareholder value was to enable management to take appropriate defence measures against takeovers under the pretext of delivering the best value for the shareholders. Yet, shareholder primacy has not been a new concept. In an Anglo-American context it can be traced back to the fact that corporations had been acting as conduits

for raising capital from the general public. Shareholder primacy can be traced back to Adolf Berle's works in the 1930s. The agency problem he outlined served as the basis for many of the theories on shareholder primacy. Thus, managers, acting as agents, had to govern the company in the interest of the shareholders, their principals. However, the exclusiveness of shareholder interest only began to come to the forefront in the 1970s. Milton Friedman in 1970 stated that the only social responsibility of a business was to increase its profit for the shareholders.²³

The theories on shareholder-oriented approach is not homogeneous. Many different viewpoints can be identified, ranging from the ones simply stating the primacy of shareholder interests (while not excluding the interest of other groups) to approaches that exclusively put shareholder interests into the focus of the management. Professor Gilson went as far as setting the share price value as the only concern for management.²⁴

III.3. Stakeholder approach

Concurrently with the emerging hostile takeover activities in 1970s and 1980s, R. Edward Freeman published his book on management as a response to the changes in the perception of the firm. Due to the changes in society, Freeman argued that the classical approach to management, which only focused on the inside processes – such as getting a product to the market or to deal with employees – was no longer sufficient, as in reality the firm also interacted with outsiders, such as the government or special interest groups. In his book he aimed at outlining a management system which was able to respond to the challenges presented to the firms. He identified 11 different stakeholders: governments, local community organisations, owners, consumer advocates, customers, competitors, media, employees, special interest groups, environmentalists and suppliers.²⁵ The term “stakeholder” came from previous researches conducted by Stanford University in 1963, and it was meant to denote these groups had an interest in operations of a firm, directly or indirectly.²⁶ Stakeholder theory, however is much older than that, as Merrick Dodd's work in 1932 already argued for a more stakeholder-oriented approach for management, as a reaction to the effects of the Great Depression on the American society.²⁷

The stakeholder concept gained traction later on, while also attracting criticism. For example, Jensen argued that by adding multiple objectives to the management, the firm loses focus, thus makes it more susceptible to the whims of the management.²⁸ Elaine Sternberg even went as far as deeming the stakeholder concept to be wholly incompatible with corporate

governance and business. The infinite number of stakeholders makes it hard to identify whose interest should be accounted for, making it impossible to manage a corporation. Also she noted that accountability is virtually non-existent as there is no clear set of criteria on which performance is judged on.²⁹

The stakeholder approach became favoured by international organisations, NGOs, and certain European governments. In Estonia for example, takeover regulations prescribe a stakeholder approach for the management.³⁰ Countries such as Germany and France consider the corporation as a stakeholder, as the management has to act in the best interest of the corporation they manage.³¹ While there have been attempts at reframing the nature of Delaware's corporate law as not being strictly pro-shareholder only, Yosifon gives contrary evidence, according to him Delaware has never moved away from the shareholder primacy viewpoint.³²

IV. A new meaning of corporate purpose

IV.1. What is corporate purpose?

In light of the aforementioned, the question needs to be raised: what is corporate purpose? The evidence from the literature shows that the main purpose for corporations is to make money. The shareholder and the stakeholder approach only seemed to have differed in a way that whose interests should be taken into account. The latter does not tackle the important question of what a corporation exists for. Why is this important?³³

The British Academy, the UK's national academy for the humanities and social sciences, defined corporate purpose as the following: "corporate purpose identifies how the company assists people, organisations, societies and nations to address the challenges they face, while at the same time avoiding or minimising problems companies might cause and making them more resilient in the process."³⁴

The non-profit organisation called 'Blueprint for Better Business' created a similar definition. According them "[p]urpose is an enduring reason for the business to exist beyond just making a profit: a purpose that benefits society and respects people, with profit as one outcome. A business needs to make a profit otherwise it cannot survive – but making a profit is not its purpose."³⁵

Thus it can be said that by giving a purpose for a corporation, that is good for the public as well, it is possible to make the stakeholder viewpoint intrinsic to the corporate decision-making framework. Purpose aims at balancing the profitability concerns with the social benefits. Also, by making such statements legally binding – like in the case of the company’s *raison d’être* in France – purpose becomes enforceable in case the corporation is acting in contrary to its purpose.

IV.2. Recent developments in the field of corporate purpose

In 2018 The British Academy as a part of their “Future of the Corporation” research programme published their findings in a report called ‘Reforming business for the 21st century’, which concluded that business purpose needs to make a return to ensure ethical and sustainable operation of businesses, that is part of the core identity.³⁶ This report was followed in 2019 by a second report called Principles of Purposeful Business. The second report outlined 8 key principles that would enable corporation to become purpose driven, thus more likely to meet the Sustainability Goals outlined by the United Nations.³⁷

The idea of finding a business purpose came to the forefront in 2019. In January, Larry Fink, the CEO of Blackrock said that “every business needs a purpose [...] Purpose is not pursuit of profits but the animating force for achieving them.”

The Business Roundtable, established in 1972, is a non-profit organisation that consists of the CEOs of the largest publicly traded stock corporations in the United States (Apple, Amazon, General Motors, Boeing etc.). The organisation itself had an important role in promoting corporate governance within its membership, as evidenced by the corporate governance principles. Since 1997 the Business Roundtable expressly defined the purpose of the corporation to serve the shareholders.³⁸ This approach itself aligned well with the corporate law of Delaware, where the law itself requires the corporate management to solely observe shareholder interests during decision-making. In 2019 the Business Roundtable released their new “Statement on the Purpose of the Corporation” which could be seen as a drastic departure from the previous years’ statements. The new statement highlighted that members of the Business Roundtable shall be committed to all their stakeholders, including customers, employees, suppliers, communities, while also maintaining their commitments toward the long-term value for shareholders.³⁹

The Institute of Directors (IoD), in their Manifesto called for the government to encourage companies to adopt “business purpose” clauses either in their articles of associations or somewhere else in their annual report. They noted that such before the adoption of the 2006 Companies Act, companies were required to have an objects clause in their memorandum of association which had a similar function. The IoD argued, that by clearly stating a company’s purpose it can more effectively communicate their social and environmental goals that goes further than making profit.⁴⁰

The World Economic Forum hosted its annual conference in Davos where one of the key themes were sustainability in capitalism. The Davos manifesto that was adopted there defined the purpose of the corporation as the following:

“The purpose of a company is to engage all its stakeholders in shared and sustained value creation. In creating such value, a company serves not only its shareholders, but all its stakeholders – employees, customers, suppliers, local communities and society at large. The best way to understand and harmonize the divergent interests of all stakeholders is through a shared commitment to policies and decisions that strengthen the long-term prosperity of a company.”⁴¹

V. Conclusion

The discussion about corporate concept has been elevated to the public discourse quite recently. The development of the corporate law in the USA shows that the concept of purpose changed over the years, with the shareholder primacy becoming the norm only recently. The new purpose of corporations aims to ensure that the ethical, sustainable approach becomes inherent in business decisions. It can be concluded that corporate purpose is a more robust system than CSR as it is not something that is tacked on and it entails more than corporate governance.

¹Assistant lecturer University of Pécs, Faculty of Law Department of Financial and Business Law

²Szuchy Róbert, 2014: A gazdasági társaságok társadalmi felelősségvállalása In: Szalma József szerk.: A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, pp. 287– 307.

³Lentner Csaba – Zéman Zoltán, 2016: Handling Crisis – Role in the Economy. Moderni Veda, 3. szám, 45– 58.

⁴Lentner Csaba, 2009: A válság néhány nemzetközi és pénzügypolitikai összefüggése. Számvitel Adó Könyvvizsgálat: Szakma, 51. évf. 9.szám pp. 372– 376.

⁵Managers.org.uk. <https://www.managers.org.uk/~/-/media/Files/Reports/Guide-for-Leaders-White-Paper.pdf> 2020.10.25.

⁶ <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/five-ways-that-esg-creates-value> 2020.12.04.

⁷Ercsey Zsombor – Szilovics Csaba, 2010: Innovation in Tax Systems. In: Harsányi János szerk.: Szellemi tőke, mint versenyelőny avagy A tudásmenedzsment szerepe a versenyképességben. Lifelong Learning Mo. Alapítvány.

⁸Zéman Zoltán – Kalmár Péter – Lentner Csaba, 2018: Evolution Of Post-Crisis Bank Regulations And Controlling Tools: A Systematic Review From A Historical Aspect. Banks And Bank Systems, 13. évf. 2. szám

⁹Kecskés András – Bujtár Zsolt, 2015: Merre tart a gazdasági jogi szabályozás a Quaestor botrány után? II., GAZDASÁG és JOG 23: (12) pp. 11–15. and Kecskés András – Bujtár Zsolt, 2015. Merre tart a gazdasági jogi szabályozás a Quaestor botrány után? I., GAZDASÁG és JOG 23: (11) pp. 3–8. Szilovic Csaba, 2015: A Magyar Alkotmánybíróság határozata a Quaestor-károsultak kárrendezését biztosító követeléskezelő alap létrehozásáról. Kodifikáció és Közigazgatás, 4. évf. 2. szám, pp. 70–75., Szívós Alexander, 2017: A Quaestor botrány megközelítése gazdasági jogi szempontból. Scriptura, 4. évf. 1. szám pp. 208–222.

¹⁰Szuchy Róbert, 2010: Verseny, szabályozás és a hatékonyság – A hatékonyság szerepe az Európai Unió összefonódás-ellenőrzési rendszere tükrében. Ünnepi tanulmányok Sárközy Tamás 70. születésnapjára, pp. 425–449.

¹¹Christine Mallin, 2016: Corporate Governance. Oxford: Oxford University Press, p. 27.

¹²OECD, 2015: Principles of Corporate Governance. G20/OECD Principles of Corporate Governance, OECD Publishing, Paris.<http://dx.doi.org/10.1787/9789264236882-en> 2020.11.01.

¹³Kecskés András, 2011: Felelős Társaságirányítás - Corporate Governance. Budapest: HVG-ORAC, p. 13.; Szalay Gábor, 2019: The impact of the lack of transparency on corporate governance: A practical example. Corporate Law & Governance Review, 1(2), pp. 21–28.

¹⁴Kecskés András – Bujtár Zsolt, 2016: Számok bűvöletében: kérdőív a felelős társaságirányításról. PTE ÁJK, JURA, 21. 2. pp. 258–262.

¹⁵Richard Holme – Phil Watts, 2000: Corporate Social Responsibility: Making Good Business Sense. Geneva: World Business Council for Sustainable Development, p. 8.

¹⁶Managers.org.uk: <https://www.managers.org.uk/~media/Files/Reports/Guide-for-Leaders-White-Paper.pdf> 2020.09.21.

¹⁷Dalla Mitchell, 2019: From Dodge to Ebay: The Elusive Corporate Purpose. Virginia Law & Business Review, 13(2). p. 161.

¹⁸Howard Bowen – Peter Bowen – Jean-Pascal Gond, 2013: Social Responsibilities Of The Businessman. Iowa City: University of Iowa Press, p. 126.

¹⁹Lynn Stout, 2007: Why We Should Stop Teaching Dodge v. Ford. Virginia Law and Business Review, 3(1). pp. 163–190.

²⁰Dalla Mitchell: From Dodge to... i.m. p. 187.

²¹Shlensky v. Wrigley [1968] 237 N.E.2d p. 776.

²²Dalla Mitchell: From Dodge to... i.m. p. 162.

²³Milton Friedman, 1970: The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. The New York Times Magazine.

²⁴Bujtár Zsolt – Halász Vendel – Kecskés András, 2019: Tőzsdeuniverzum. Budapest: HVG-ORAC, p. 609.

-
- ²⁵Szilovics Csaba, 2019: A jó állam fogalmáról a pénzügy jogász szemével. *Gazdaság és Jog* 27. évf. 5. szám, pp. 1–3.
- ²⁶Edward Freeman, 1984: *Strategic Management*. Boston: Pitman, p. 31.
- ²⁷Benedict Sheehy, 2005: Scrooge - The Reluctant Stakeholder: Theoretical Problems in the Shareholder-Stakeholder Debate. *University of Miami Business Law Review*, 14(1), pp. 196–197.
- ²⁸Michael C. Jensen, 2002: Value Maximization, Stakeholder Theory, and the Corporate Objective Function. *Business Ethics Quarterly*, 12(2), p. 250.
- ²⁹Benedict Sheehy: Scrooge - The Reluctant... i.m. pp. 203–205.
- ³⁰Szuchy Róbert, 2018: Az intelligens energetikai rendszerek szabályozási kérdései, Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai. *KGRE ÁJK*, pp. 179–198.
- ³¹Halász Vendel, 2017: A stakeholder elmélet és megjelenése az európai államok társasági jogában. *Polgári szemle*, 13(4-6), pp. 291–306.
- ³²David G. Yosifon, 2012: The Law of Corporate Purpose. *Berkeley Business Law Journal*, 10(2). p. 198.
- ³³<https://www.managers.org.uk/~media/Files/Reports/Guide-for-Leaders-White-Paper.pdf> 2020.11.10.
- ³⁴The British Academy, 2019: *Principles of Purposeful Business*. London: The British Academy, p. 8.
- ³⁵ <https://www.blueprintforbusiness.org/what-is-purpose/> 2020.10.25.
- ³⁶The British Academy: *Principles of...* i.m. p. 15.
- ³⁷The British Academy: *Principles of...* i.m. p. 8.
- ³⁸Business Roundtable, 2019: Business Roundtable Redefines The Purpose Of A Corporation To Promote ‘An Economy That Serves All Americans’. <<https://www.businessroundtable.org/business-roundtable-redefines-the-purpose-of-a-corporation-to-promote-an-economy-that-serves-all-americans>> 2020.05.15.
- ³⁹Business Roundtable: *Business Roundtable Redefines...* i.m.
- ⁴⁰<https://www.iod.com/Portals/0/PDFs/Campaigns%20and%20Reports/Corporate%20Governance/IoD%20Manifesto%20-%20Corporate%20Governance.pdf?ver=2019-11-19-082215-783> 2020.12.02.
- ⁴¹Weforum.org: <https://www.weforum.org/agenda/2019/12/davos-manifesto-2020-the-universal-purpose-of-a-company-in-the-fourth-industrial-revolution/> 2020.11.20.

Dr. habil Szilovics Csaba¹: Hatékony eszközök az adócsalás elleni küzdelemben

Absztrakt

A pandémia nem csak egészségügyi, hanem egyre mélyülő gazdasági krízist is okoz. Az államok nagy részének jelentős mértékű államháztartási hiánnyal kell majd szembenéznie. A kieső bevételek pótlásában az adórendszerekre komoly szerep hárul. Magyarország már a 2010-es közpénzügyi reform elindításával igyekezett megváltoztatni és hatékonyabbá tenni az adóztatási struktúráját. Az információs technológia adta lehetőségeket kihasználva, a digitalizáció megoldásait átvéve az adóhatóság munkáját egyszerűsítő elemek kerültek be a rendszerbe. Ennek része az ún. EKÁER rendszer, amelynek köszönhetően gazdaságfehéredésről, valamint évről évre fokozódó adóbevétel emelkedésről adnak számot a témával foglalkozó források. A tanulmányban az EKÁER-rel kapcsolatos jogszabályi környezetet, magának az újfajta digitális megoldásnak a jellemző tulajdonságait, továbbá az eddigi tapasztalatokat mutatom be. Fontosnak tartom kihangsúlyozni, hogy a jó adórendszer nem csak az adóztató közhatalom, hanem az adóalanyok érdekeit is szem előtt tartja. Az intézkedéscsomag, melynek részét képezi az EKÁER, úgy gondolom több ponton is bizakodásra ad okot, azonban nem szabad itt megállni, hiszen a fokozódó adóverseny folyamatos kihívások elé állítja az államokat. Az informatika adta eszközök hasznosítása kifizetődő lehet, mind az állam, mind pedig a polgárok szempontjából.

Kulcsszavak: *adórendszer, adócsalás, feketegazdaság, EKÁER*

I. Bevezető gondolatok

Az optimálisan kialakított adórendszer az állami működés egyik alapfeltétele, mivel alapvetően befolyásolja a közpénzügyi rendszer, valamint az állam és a gazdaság működését, továbbá az állampolgárok életminőségét.² Az elmúlt évtizedben élénk diskurzus alakult ki a hazai és a nemzetközi tudományos és politikai közbeszédben a témával összefüggésben.³ A nemzeti adójogalkotásokra a megfogalmazott szakmai kritikák és megállapítások olykor erőteljes hatást gyakoroltak, mindez látható az adózói jogok, adókedvezmények, adó mértékek, és az ügyfél és az adóhivatal közötti kapcsolattartás szabályozásában. Ennek ellenére

változatlan maradt, hogy az országok költségvetési helyzetüktől, gazdaságpolitikai céljaiktól függően alkalmazzák és alakítják ki adópolitikájukat.⁴ és számos alkalommal lényeges különbséget hoznak létre a természetes személyek és a gazdasági társaságok közpénzügyi kötelezettségei között.⁵ Több kutatás is bizonyította, hogy olyan adózási helyzet alakult ki, Ázsia és közép-kelet Európa néhány államában, amely hátrányos a természetes személyek számára, akik ennek következtében megvalósuló túladóztatásuk miatt a szükségesnél nagyobb mértékben vesznek részt a közteherviselésben.⁶ Az adóverseny fokozódott a versenyképesség és a tőkevonzás növelése érdekében. Az államok igyekeznek az adórendszereik egyszerűsítésére, az adókulcsok csökkentésére. A vállalati szektor szereplői több országban, így Magyarországon, Horvátországban, Romániában, Vietnamban, Kínában jelentős adókedvezményben részesülnek, a beruházások és a foglalkoztatás növelése érdekében. Ezek a kedvezmények megjelenhetnek adómentességek, egyedi vagy normatív állami támogatások formájában, illetve kedvezményes telephelyhez juttatásban is.

E lépések eredményeképpen sok más ország példájához hasonlóan Magyarországon is csökkent a nagyvállalati szektor fajlagos költségvetési hozzájárulása. Ebben az országban 2015-ben a 11 legnagyobb vállalat állította elő a GDP 25%-át, de a társasági adóterheknek csupán 2%-át fizették be. Ugyanakkor látnunk kell azt is, ahogy ezt a magyar adóhivatal és számos független kutatás megállapította, hogy az áfa csalások és az adóeltitkolás aránya ebben a szektorban is jelentős.⁷ A hatósági tapasztalatok azt mutatják, hogy a visszaélések leggyakrabban a nagy tömegű ömlesztett, nehezen beazonosítható (cukor, étolaj, csokoládé, liszt) termékkörben eső áru, tagállamok közötti mozgatásánál következnek be. A magyar vállalati szektor számos szereplője, nem csupán az állami támogatásokat és a kedvező adózási környezetet használja ki, de a feketegazdaság aktív szereplőjeként jogellenes tevékenységet is végez. Ennek gyakori elkövetési módja, hogy a vállalkozók egy része visszaél az uniós tagállamok közötti adómentes értékesítés szabályaival. Export tevékenységet színlelve, annak adómentességét kihasználva fiktív szállítási okmányokra támaszkodva, Magyarországon értékesítik az országból ténylegesen ki sem vitt termékeket a közterhek megfizetése nélkül. A NAV ellenőrei feltárták azt is, hogy a kereskedelmi árumozgás kizárólagosan papíralapú okmányaira támaszkodó utólagos ellenőrzése nem kellően hatékony. Az ellenőrzések során nehézséget jelentett az is, hogy a nemzetközi fuvarokmányokból a rosszhiszemű adóalanyok korlátlan számú másolati példányt állíthattak elő, és használhattak fel, hiszen ezekre nem vonatkozott szigorú számadási kötelezettség. A jól felkészült és szervezett bűnözői csoportok nagyszámban állíthattak elő és használhattak fel fiktív számlákat és nagykiterjedésű céghálózatra és alvócégekre támaszkodhattak. Ezek az elkövetők a kísérő okmányokat,

számlákat tetszőlegesen cserélgethették, megtévesztették a hatóságot és gyakran változtatták meg közreműködő cégeiket, bankszámláikat, székhelyüket. A kialakított szállítói lánc egyes tagjai az ellenőrzés során gyakran eltűntek vagy határon túli céget vontak be mind az eladói mind a vevői oldalon, megnehezítve ezzel az ellenőrzést. Ezekkel a jogellenes lépéseikkel a költségvetésnek és a társadalomnak jelentős kárt okozó rosszhiszemű vállalkozásokkal szemben olyan ellenőrzési rendszerre volt szükség, amely a gazdasági cselekményeket folyamatosan és valós idejűben képes átláthatóvá és ellenőrizhetővé tenni az adóigazgatás számára. Bár a számla nélküli értékesítésben és a szürkegazdaság működtetésében a természetes személyek is részt vesznek, de egyértelmű, hogy az eltérő adózási csoportokra, eltérő ellenőrzési technikák alkalmazására van szükség a gyakorlatban. A szegmentált, az adóalanyok adózási aktivitási jellemzőit pontosan ismerő és arra reagáló adóigazgatás lehet csak hatékony.

Ilyen jellegű célzatos a magyar gazdasági társaságokra vonatkozó jogi ellenőrzési és jogkövetést javító eszközcsomagot dolgozott ki és léptett hatályba a Magyar kormány 2012 és 2018 között. Ennek az intézkedéscsomagnak a részét képezte az online pénztárgépek alkalmazásának kötelezettsége,⁸ a fordított áfa fizetésének bevezetése, az áfa kulcsok célzott körben végrehajtott csökkentése, az elektronikus árukísérő rendszer (EKÁER) bevezetése, és az online számlázás előírása.

II. Az adócsalás elleni küzdelem új eszközei Magyarországon

Az összetett intézkedés csomagnak egy része az adóalapot kívánta szélesíteni adóemelés nélkül, míg más elemei a feketegazdaság mértékét kívánták csökkenteni, redukálva a jogellenesen elérhető haszon mértékét. A változtatást célzó lépések közös jellegzetessége, hogy az adóalanyok fokozottabb együttműködésére építenek, illetve az adóadminisztrációt csökkentik, vagy az ellenőrzés adatbázisát szélesítik technikai eszközökkel az ügyfelek jelentős többlet terhelése nélkül. Másként megfogalmazva, az intézkedés csomag legtöbb elemének az volt a célja, hogy pontosabb és valós idejű képet nyújtson, új adatbázist kiépítve információkat szolgáltatson a gazdaság valós folyamatainak megismeréséhez. A jó működés alapfeltétele, hogy az adóhivatal számára az üzleti szféra tevékenysége ne váljon átláthatatlan „fekete dobozzá”. Megfogalmazható, hogy minden olyan eszköz, amely az átláthatóságot javítja, azzal egy időben növeli az adóhivatal hatékonyságát is. Ennek az új szemléletnek azonban nem csupán a digitális eszközök fejlesztésére kell kiterjednie, hanem ki kell alakítania az

együttműködő adóhivatali modellt. A digitalizációt az ügyfelekkel való jobb kapcsolattartásra is fel kell használni, valamint az adózói vélemények megismerésére, a média figyelésre, és a hazai és nemzetközi társszervektől kapott információk feldolgozására is. Valószínű, hogy az elektronikus fejlesztés az ellenőrzés eszközeként lehet leghatékonyabb.

Bár minden adórendszer működésének fontos eleme az önkéntes jogkövetés, de legalább ilyen fontos, hogy az adózók folyamatosan érzékeljék az állam ellenőrző jelenlétét.⁹ Ennek az egyik, az adózókat legkevésbé zavaró módja lehet az elektronikus kapcsolattartás, ellenőrzés és adózás folyamatába épített kötelezően teljesítendő elektronikus lépések kikényszerítése.¹⁰ Ezek használatával csökkenhet az ellenőrzésre fordított idő, és nőhet annak hatékonysága, hiszen a rendelkezésre álló hivatalos adatbázis bizonyító ereje jelentős. Nőhet a jogkövetés szintje, hiszen az ellenőrzés folyamatos, a lebukás veszélye nagy, és a jogi lépések teljesítése nem igényel nagy szellemi vagy anyagi ráfordítást az adózótól sem. Ezek az eszközök állami közreműködéssel, és kis együttműködési hajlandósággal is segítenek kialakítani a jó adózási, közpénzkezelési gyakorlatot. Az adózók jogkövetését vizsgáló kutatások azt bizonyították, hogy az adókötelezettségek teljesítése az esetek túlnyomó részében rutin eljárássá alakult, és az adóalanyok ugyanazt a helyes vagy helytelen adózási mintát követik, amíg azt egy ellenőrzés meg nem változtatja.¹¹ A jó gyakorlat kialakításában segíthet, egy olyan ellenőrzési rendszer kiépítése amely a napi munkába építve működik, és folyamatosan jelzi az adózónak és aadó hivatalnak is a feladatokat, és azok teljesítését is. Mivel a legtöbb országban az áfa adja a költségvetési bevételek legnagyobb részét, húsz-huszonöt százalékát.¹² Az uniós országok áfakiesése 2017-ben 137 milliárd euró volt. Az áfakiesés, tehát a várt és a ténylegesen beszedett áfa összegének különbözete az elmúlt években valamennyit csökkent ugyan, de még mindig tetemes. Az áfarés a szomszédos Romániában volt a legnagyobb, ahol 2017-ben a várt áfabevétel 36%-a nem folyt be az államkasszába. A jogalkotó célszerűnek tartotta a társaságok forgalmi adó kezelésének rendszerébe építeni az ellenőrzés új eszközeit. E tanulmányomban ezeknek az eszközöknek a legfontosabb és leghatékonyabb magyarországi elemét az EKÁER rendszer működését mutatom be.

III. Mi is az az Elektronikus Árukísérő és Ellenőrző Rendszer?

Az EKÁER a magyar Nemzeti Adó- és Vámhivatal által létrehozott és működtetett az árumozgást figyelő, ellenőrző és regisztráló technikai rendszer, amelynek elsődleges célja az áruk szállításával összefüggő visszaélések számának, az általános forgalmi adóra elkövetett

csalások számának csökkentése. A rendszer kiterjed a tagállamok közötti ügyletekre valamint az első belföldi, nem végfelhasználó számára történő értékesítési célú árumozgásokra, valamint ezeknek a jogszabály által kijelölt adatoknak az előzetes elektronikus adóhatósági rögzítésére és a fuvarozás bejelentésére. Ez közvetetten a feketegazdaság kifehérítését eredményezheti, hiszen a tényleges árumozgás megismerésével a szállított termékek jogi sorsa is ellenőrizhetővé válik a NAV és a HU-GO¹³ együttes alkalmazásával. E két digitális rendszer segítségével elérhető, hogy jelentősen csökkenjen az adózatlanul forgalomba kerülő árutömeg mennyisége, hiszen csak az juthat legálisan forgalomba a közúti szállítás segítségével, amit előzetesen és szabályszerűen bejelentettek. Ez az eszköz közvetett módon védi a tisztességes piaci szereplőket, a jóhiszemű vásárlókat és javítja a közteherviselés egyenlőségét és segíti a kormányzati statisztikák és gazdaságpolitikai tervezés megalapozottságát.

Az EKÁER jogszabályi hátterét megvizsgálva megállapítható, hogy e jogterületet közvetlenül három jogi norma szabályozza. Elsőként az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény, valamint az ennek helyébe lépő 2017. évi CLI. és CLII. törvények említhetők, amely normák 2015 óta a rendszer működésének, bejelentési és biztosíték nyújtási kötelezettség teljesítésének részletes feltételeit fogalmazzák meg. Másodikként az Elektronikus Közúti Áruforgalmi Ellenőrzési Rendszer Működéséről szóló 5/2015. (II. 27.) Nemzetgazdasági Minisztériumi Rendelet említhető, amelyben az Adózás Rendjéről Szóló Törvény által nem említett részletszabályok kerültek meghatározásra. Harmadikként említhető az 51/2014. (XII. 31.) Nemzetgazdasági Minisztériumi Rendelet, amely a kockázatos termékek körét határozta meg teljeskörűen.

IV. Az EKÁER rendszer gyakorlati működése

Az új rendszer működésének legfontosabb eleme, hogy 2015. január elsejétől útdíj kötelelessé vált a 3,5 tonnás vagy annál nagyobb össztömegű gépjármű által végzett közúti fuvarozás, és annak megkezdése előtt a fuvarozásért felelős személynek, vagy gazdasági társaságnak a tervezett szállítást be kell jelentenie az adóhivatalnál és úgynevezett EKÁER számot kell igényelnie. A fent meghatározott körben lévők kizárólag érvényes EKÁER számmal végezhetnek szállítási tevékenységet. Ide tartozik az Európai Unió más tagállamaiból Magyarországra irányuló termékértékesítés, valamint a Magyarországról az Európai Unió tagállamaiba irányuló termékértékesítés vagy egyéb célú kivitel, illetve a belföldre történő behozatal, ha nem közvetlenül a végfelhasználó részére történik, és a Magyarországra történő

első beszállítás is, ha az áru áfa köteles. Meg kell jegyezni azt is, hogy az EU területén kívülre irányuló exporthoz, illetve az onnan bejövő importhoz kapcsolódó szállítmányozási tevékenység is engedélyköteles, tehát ezek a szabályok vonatkoznak rá. A törvény nevesíti, hogy az úgynevezett kockázatos termékek esetében szigorúbb eljárási szabályokat kell alkalmazni. A kockázatos termékkörbe alapvetően élelmiszereket soroltak be (hús, tej, vaj, sajt, liszt, cukor, étolaj). E termékkör esetében még az egyébként nem útdíj köteles 3,5 tonna össztömeg alatti szállításokat is be kell jelenteni és engedélyeztetni kell a következő esetekben:

- Ha a szállított termék bruttó össztömege egy címzett esetén eléri a 200 kg-ot vagy az áru nettó forgalmi értéke a nettó 250 000 Ft-ot.
- Több címzett esetén az áruk össztömegének el kell érni az 500 kg-ot és a nettó értékének az 1 000 000 Ft-ot.

A rendszer működéséhez kapcsolódik a HU-GO országos kamerahálózat, amelynek működési szabályait 2013. évi LXVII. törvény határozta meg. Ennek megfelelően 2015. január 1-jétől a HU-GO rendszer által begyűjtött digitális forgalmi információkat a NAV jogosult átvenni és munkájában felhasználni. A kihelyezett közúti forgalmi utat ellenőrző kamerák segítségével a szállítmányok mozgása, a teljes belföldi közúti hálózatban, pontosan nyomon követhető és az összegyűjtött adatok egybevetethők a NAV által megszerzett adatokkal, így az EKÁER bejelentéseken alapuló információkkal is. A rendszer kiegészül a fuvarozók által nyújtott pénzügyi garancia rendszerrel is. Ennek összegét a bejelentő vállalkozás vagy egyéni vállalkozó előző 45 napos forgalmi adatai alapján határozzák meg, hasonlóan a jövedéki adók biztosítéki rendszeréhez.

V. A törvény által meghatározott mentességek köre

A jogalkotó más pénzügyi jogi normákhoz hasonlóan alanyi mentességeket is biztosított a szállítmányozást végzők egy jelentős csoportjának. Alanyi mentességet élveznek a következő jogi személyek és szállító eszközeik:

- Magyar Honvédség, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, rendvédelmi szervek, Országgyűlési Őrség;
- Magyarországon szolgálati okból átvonuló katonai egységek (NATO) valamint a Magyarországon hivatalos szolgálati tevékenységet teljesítő külföldi katonai

parancsnokok hivatalos és szolgálati járművei, a nemzetközi szerződésben foglaltak szerint, illetve ennek hiányában a viszonyosság alapján;

- Katasztrófavédelem járművei;
- nemzetközi szerződések, egyezmények alapján mentes gépjárművek;
- humanitárius segélyszállítmányok;
- jövedéki termékeket, illetve hulladékot szállító járművek;
- hatályos vámtörvény alapján vámfelügyelet alatt álló termékeket szállító gépjárművek;
- postai küldeményeket, gyógyszereket, valamint a fémkereskedelmi törvény hatálya alá tartozó termékeket szállító gépjárművek.

VI. A szállítmányozás bejelentésének módja és feltételei

A fuvarozás megkezdésének bejelentése az adó alanyok egyik legfontosabb kötelezettsége, annak ellenére, hogy az Adózás rendjéről szóló örvény (továbbiakban: Art.) ezt az adókötelezettségek taxatív felsorolásakor, nem nevesítette. Ennek gyakorlati megvalósítása a bevezetése óta elektronikus formában az ügyfélkapun keresztül történik, a bejelentő felhasználó nevében, és jelszavával. Ezeknek a digitális kellékeknek a beszerzése az első szállítást megelőzően, az adózó kötelezettsége. Ennek hiányában ez a kötelezettség jogszerűen nem teljesíthető. A bejelentést magának az adózónak vagy törvényes képviselőjének, vagy állandó megbízottjának kell megtennie. A törvény 22/E. § (8) részletesen szabályozza azoknak az adatoknak a körét, amelyekről az adóalanyok vagy képviselőjének, minden esetben teljeskörűen nyilatkoznia kell. A szükséges adatok közül megemlíteném a következőket: A fuvar feladójának adatai (cégnév, adó azonosító szám,) a felrakódás pontos címe, címzett adatai (cégnév, adó azonosító) a kirakódás pontos címe.

Kockázatos termék esetén ez a kör kibővül. Ebben az esetben a kirakódás címén található ingatlant jogszerűen használó cégek, vállalkozások pontos adatait is meg kell adni, ha az nem azonos a címzett adataival. Ezen túlmenően az adózónak közölnie kell a kontroll adatokat is az adóhivatallal, a felrakódás-betárolás ellenőrzése érdekében (telefonszám, házsám, egyéb elérhetőségek). A bejelentés fontos eleme, hogy a számhoz tartozó tehát szállított termékek fajtáját, tömegét, értékét, származását, meghatározzák és regisztrálják a hatályos vám nomenklátúra alapján. Meg kell határozni a termék fuvarozásának jogcímét, célját, indokát is (értékesítés, bérlet, tárolás). Nyilatkoznia kell a szállítást végző gépjárműről is (rendszer,

típus, szállítási kapacitás). A bejelentés folyamatának legfontosabb eleme maga az egyedi és egy alaklomra kiadott EKÁER szám. Ez az adóhatóság által esetileg generált, digitális jel, kizárólag egyetlen szállítmányt jelöl, és a tranzakció lezárulása után hatályát veszíti. Egy szállítmány alatt, az ugyanazon gépjárművel szállított, egy feladó által indított, egy címzethez irányuló egy útvonalon teljesülő egyszeri fuvarozási aktust értjük! Abban az esetben azonban, amikor a feladó egy címzett részére ugyanazzal az útdíj köteles gépjárművel különböző fajtájú termékeket fuvaroztat (például egy kamionnal szállítat egy címzettnek egy időben krumplit és napraforgót is), akkor ebben az esetben a különböző termékek egyszerre is bejelenthetők, és az adóhatóság a bejelentés alapján, egy EKÁER számot állapíthat meg.

Abban az esetben, ha egy feladó több címzett részére egyetlen útdíj köteles gépjárművel fuvaroztat akár egyféle akár többféle terméket, akkor az EKÁER szám megállapítása érdekében tett bejelentések számát a címzettek száma határozza meg. Ennek értelmében, öt címzett részére történő szállítás esetén, a közúti fuvarozás megkezdése előtt öt EKÁER számot kell igényelni. A megszerzett szám a meghatározásától számított 15 napig érvényes, és ezen időtartam alatt kell bejelenteni és megvalósítani a gyakorlatban is a felrakodást (betárolást) a fuvarozást, valamint az átvételi helyre érkezés időpontját (kitárolás) is be kell jelenteni. A bejelentést követően a NAV a fuvarozóhoz és fuvarhoz rendelet EKÁER számot és a bejelentett adatokat hozzárendeli a szállítani kívánt termékegységhez, mennyiséghez, és így egyedi és jól követhető digitális adategységet hoz létre. Ennek a mesterségesen létrehozott karakternek, a jogi és a tényleges termék pályája is jól követhetővé és ellenőrizhetővé válik.

VII. A bejelentési kötelezettség ellenőrzése és elmulasztásának jogi következményei

A bejelentésre vonatkozó előírások megsértésének legfontosabb következménye, hogy a jogosulatlanul szállított termék igazolatlan eredetűnek minősül és értékének 40%-ig terjedő mulasztási bírsággal sújtható a termék tulajdonosa. Ezen túlmenően az illegálisan szállított termék le is foglalható, kivéve, ha az áru romlandó. szankciókat a hatóság 2015. január 15-től már alkalmazta is. A NAV 2018-ban közzétett egy beszámolót az EKÁER bírságolási gyakorlatáról.¹⁴ Tapasztalataik szerint a hibák általában nem szándékos emberi mulasztásból, illetve információhiányból származnak. A leggyakrabban elkövetett hibák közül megemlíti a bejelentési kötelezettség és a határidők elmulasztását, a helytelen adatok használatát, és az áru értékének helytelen meghatározását. A jelentés arról számol be, hogy az adóhatóság a kisebb hibákkal kapcsolatban méltányosan jár el és alacsony összegű 0–100 000 forint közötti

bírságokat szab ki az áru értékétől függetlenül. Viszonylag ritkán szabják ki a törvény által meghatározott legfelső 40%-os bírságmértéket. Ezt csak a gazdasági társaságok gyakorlatában feltárt rendszerszintű és visszatérő jellegű, az adóigazgatási rendszer kijátszását célzó elkövetés esetén alkalmazzák. Az átlagos bírságmérték azonban még itt sem haladja meg az áru értékének 15%-át. Az egyéb esetekben alkalmazott, nem szándékos csaláson alapuló kis jelentőségű hibák feltárásakor az általános bírságmérték az áru értékének a 4–5%-át éri el.

A szállítványozó cégek hatékony állami ellenőrzése érdekében a fuvarozó vállalkozás köteles a szállítványt kísérő minden dokumentumot magánál tartani és a hatósági személyek kérésére azt be kell mutatnia. Jogkövető módon, kereskedelmi mennyiségű termék csak igazoló dokumentumok (fuvarlevél, számla) birtokában fuvarozható. Ezen túlmenően a fuvarozást végző természetes személyeknek vagy vállalkozóknak, nyilatkozniuk kell az általuk szállított termékek tulajdonosáról, és eredetéről és ezeket a tényeket, állításokat dokumentumokkal is igazolniuk kell. Amennyiben a fuvarozást végző a nyilatkozattételi kötelezettségét megtagadja, hiányosan igazolja állításait vagy hamis nyilatkozatokat tesz, akkor súlyos jogkövetkezményekre számíthat. A rendszer gyakorlati működésének egyik legnagyobb jogi hiányossága, hogy ebből az eljárásból hiányzik az önellenőrzés lehetősége. Tehát a vállalkozás az általa észlelt hibáit nem javíthatja ki, az adóigazgatás más területének gyakorlatához hasonlóan. A jóhiszeműségének bizonyítására csak önellenőrzési jegyzőkönyvhöz hasonló feljegyzést vehet fel, amelyre az esetlegesen elinduló jogorvoslati eljárásban hivatkozhat. Az e területen végzett jogorvoslati eljárás megegyezik a más adókötelezettségek vizsgálatakor lefolytatottakhoz, és az adóhivatal dolgozói által felvett jegyzőkönyvre észrevétel tehető, és a határozat ellen fellebbezés nyújtható be.¹⁵

XIII. Az új eszközök alkalmazásának első eredményei

Az új jogi-technikai eszköz bevezetését megelőzően több magyarországi logisztikai és kereskedelmi szakmai szervezet képviselője is megfogalmazott negatív véleményt. A Magyar Logisztikai Szolgáltató Központok Szövetségének egyik vezetője valamint a Magyar Szállítványozási és Logisztikai Szövetség vezetője szerint¹⁶ jelentős károkat, és a bevezetést követő négy-öt hónapban káoszt is okozhat az áru ellenőrzés bevezetése, mert azt a gyakorlatban nem tesztelték. Azzal egyetértettek, hogy ez az eszköz képes lehet az általános forgalmi adóra elkövetett csalások felderítésére és az áruk valós idejű nyomon követésével a gazdaság fehérítésére. Azt is megfogalmazták, hogy ez együtt járhat a magyar logisztikai ipar

viSSzaesésével, és azzal is, hogy a szállítványozó tevékenységet végző gazdasági társaságok és befektetők elkerülhetik az országot, és nem tudjuk kihasználni az ország logisztikailag kedvező fekvését. Ezeknek a negatív hatásoknak az eredményeként, csökkenhet az áfa és a társasági adó, valamint a vám bevételek volumene, és a foglalkoztatás is. A Magyar Zöldség-gyümölcs Szakmaközi és Terméktanács elnöke szerint¹⁷ könnyen kijátszható az ellenőrzési rendszer a 3,5 tonna alatti járművek alkalmazásával, vagy a fuvaradatok meghamisításával.

A felmerült negatív várakozásokkal szemben a Nemzeti Adó- és Vámhivatal és a Nemzetgazdasági Minisztérium szakértői optimisták voltak. Pankucsi Zoltán a Nemzetgazdasági Minisztérium adóügyekért felelős államtitkára szerint az új rendszer növelni fogja az adó bevételeket, mégpedig úgy, hogy a kormány nem új adókat vet ki, hanem a meglévőket lesz képes hatékonyabban beszedni. Sinkóné Csendes Ágnes¹⁸ a NAV adózási főigazgatója szerint az EKÁER célja az adóbevételek növelése mellett az is, hogy javítson a jogkövető adózók pozícióján, vagyis szüntesse meg a jogellenesen eljáró vállalkozók verseny előnyeit, és segítse a jogkövető magatartást, és javítsa az adóigazgatás működésének hatékonyságát. Ez utóbbi célt a kapcsolt vállalkozások, valamint a bejelentők adatainak ellenőrzésével és az ügyfelek gazdasági tevékenységének feltérképezésével kockázati profilokat létrehozva valósítsa meg. A rendszer működése során összegyűjtött információkat más adó ellenőrzési eljárásokban is sikerrel tudják majd felhasználni. Ami az intézkedés csomag tényleges költségvetési eredményeit illeti, az előzetesen pozitív várakozások következtek be. Már a bevezetés első évében jelentős eredményekről, növekvő általános forgalmi adó bevételekről és növekvő legális gazdaságról, tehát a szürkegazdaság viSSzaszorulásáról számolt be a NAV és a kereskedelmi szervezetek. A tisztességesen gazdálkodó társaságok már 2015-ben a forgalmuk 15–20%-os bővülését tapasztalták. Már ebben az évben az áfa rés, tehát az adó be nem fizetett hányada, 3%-kal csökkent. Ez azt eredményezte, hogy az adó elkerülés vélelmezett hányada a 25,5%-os régiós átlaghoz képest 13,7%-ra csökkent.¹⁹ Az új magyar rendszer eredményeit az Európai Bizottság is elismerte. A Bizottság 2017-es jelentésében azt az adócsalás elleni küzdelem jó eszközének nevezte akkor, amikor a 2015-ös évben az EU-ban összesen 152 milliárd euróra becsülték az adóelkerülés miatti tagállami veszteségeket.²⁰ „Az EKÁER rendszerrel kapcsolatos adókötelezettségek teljesítését az első két évben mintegy 25 000 esetben vizsgálták, és ebből több mint 15 000 esetben vámszakmai szempontból is ellenőrzést végeztek. Ezek alapján a hatóság 160 millió forint mulasztási bírságot állapított meg. Igazolatlan eredetű áru szállítása miatt további 230 millió mulasztási bírságot szabtak ki.”²¹ Megállapítható az is, hogy már a 2016-os költségvetési évben teljesültek a megnövelt adó bevételi előirányzatok, az általános forgalmi adónemben, és

csökkent az adócsalások, és a feketegazdaság aránya. Varga Mihály Nemzetgazdasági Miniszter is hasonló tapasztalatokról számolt be „Az online pénztárgépek és a közúti áruforgalmat ellenőrző rendszer, vagyis az EKÁER üzembe állítását követő két évben 300–400 milliárd forintot hozott. Ennyivel fizettek be többet az államnak azok a gazdasági szereplők, amelyek korábban illegálisan vagy fél illegálisan működtek.”²² A rendszer működésének közvetett hatásaként jelentkezett, hogy 2017. június 30-ig több mint 5,7 milliárd forint egyéb adótartozást is kiegyenlítettek a az EKÁER-t használó vállalkozások.²³

Az elmúlt években az adórendszer súlypontjának módosítása volt megfigyelhető, amiben a jövedelmet terhelő adók csökkentése és a fehéredés játszott kulcsfontosságú szerepet. 2017-ben az első, 2016-ban és 2018-ban a harmadik helyen foglalta el Magyarország az OECD adóécsökkentői közt A régióban Magyarország – a 13 százalékos áfa réssel – az előkelő második helyen áll, csak Ausztria (7%) előzi meg.²⁴

IX. Záró gondolatok

Álláspontom szerint, nem lehet vitás, hogy az elért pozitív bevételi eredmények, valamint a gazdaság fehéredése a tanulmányban bemutatott egyszerű, más országokban már régóta alkalmazott technikai eszközöknek köszönhetőek. Nem a jogkövetési szint belső megerősödéséről vagy jelentős adócsökkentésről beszélünk, „csupán” az adóhivatal ellenőrzésének jól átgondolt elektronikus fejlesztéséről. A biztató magyar tapasztalatokat megismerve már két ország vezetett be hasonló elektronikus eszközt. Lengyelországban 2017. május 1-jétől működik a magyar modellt követő SENT elnevezésű közúti ellenőrző rendszer.²⁵ Szlovákia 2018-tól alkalmazza ezt a technikát. Ezen túlmenően több ország jelezte, hogy figyeli a magyar működés tapasztalatait, és érdeklődik annak bevezetése iránt. Ebbe a körbe tartozik Nagy Britannia, Finnország, Belgium. Szerencsére a negatív előrejelzések sem igazolódtak be, és Magyarország nem veszítette el az EKÁER miatt tőkevonzó képességét és logisztikai előnyeit sem. Úgy tűnik az EKÁER olyan technikai eszköze lett az adócsalás elleni küzdelemnek, amely ismételten igazolta, hogy az adóigazgatási ellenőrzésre fordított fejlesztési források minden egysége hatványozottan képes megtérülni a költségvetés számára, és így még az adóalanyok számára is jó befektetés lehet.

¹Tanszékvezető egyetemi tanár PTE ÁJK Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék

²Adott ország pénzügyi kultúráját hátrányosan érintheti, ha a polgároktól a szükségesnél többet von el a központi hatalom. Erről lásd részletesebben Szívós Alexander, 2019: A pénzügyi kultúra. <https://arsboni.hu/a-penzugyi-kultura/> letöltve 2020.12.05.

³A külföldiek közül említeném: Thomas Piketty, Joseph Stiglitz, Gordon Tullock, míg a hazai irodalomból, Pogátsa Zoltán, Erdős Tibor, Lentner Csaba, Szilovics Csaba.

⁴Lásd bővebben Elek Péter – Scharle Ágota, 2008: Optimális adózáselméletek és az empirikus mérés lehetőségei In: Közpénzügyek adópolitika és adórendszer, 3. szám, Pénzügyi Szemle, pp. 442–450.

⁵Muzslay István, 1993: Gazdaság és erkölcs, Studia Theologica Budapestinensia, Márton Áron Kiadó, Budapest., Erdős Tibor, 2014: Adóztatás, hatékonyság és gazdasági növekedés. In: Közgazdasági szemle LXI. évf., pp. 1–26.

⁶Szilovics Csaba, 2018: Néhány közép- európai ország adóváltozásainak tapasztalatai az elmúlt két évtizedben. Iura 1. szám, pp. 142-161., Vito Tanzi, 1993: Adóreformok a piacgazdaságba való átmenet során: a fő kérdések. Szociálpolitikai Értesítő, pp. 24–36.

⁷Az adócsalás témaköréhez lásd még Semjén András – Szántó Zoltán – Tóth I. János, 2001: Adócsalás és adóigazgatás. Budapest, Társi, p. 120.

⁸Adó Online: Az online kasszákhöz kapcsolódó szabályozás 2017-ben. <https://ado.hu/rovatok/ado/az-online-kasszakhoz-kapcsolodoszabalyozas-2017-ben> 2020.01.07.

⁹Adó Online: Adóelkerülés: indulnak az akciótervek. <https://ado.hu/rovatok/ado/adoelkerules-indulnak-az-akciotervek> 2019.03.11.

¹⁰Krisko Csaba – Locskai Botond, 2008: Elektronikus ügyintézés az adóhivatalban, Budapest, Saldo Kiadó, vagy Futó Iván, 2002: Az elektronikus adóhivatal, In: Adóvilág.

¹¹Lásd még Szilovics Csaba, 2003: Csalás és jogkövetés az adójogban, Pécs, Gondolat Könyvkiadó.

¹²Joseph Stiglitz, 2000: A kormányzati szektor gazdaságtana, Budapest, KJK–KERSZÖV.

¹³A HU-GO a magyar közúti rendszerre telepített forgalom figyelő kamera rendszer, ami az út díjköteles tehergépjárművek mozgásának ellenőrzését végzi és a nyert információkból adatbázist készít 2013 óta.

¹⁴5 perc Adó: EKÁER bírságotlasi tapasztalatok, jogorvoslati lehetosegek. <https://5percado.hu/ekaer-birsagolasi-tapasztalatok-jogorvoslati-lehetosegek/> 2018.11.21.

¹⁵5 perc Adó: EKÁER bírságotlasi... i.m.

¹⁶MLSZKSZ.hu: További két hónapos türelmi időszakot kér az MLSZKSZ. <http://www.mlszksz.hu/hireink/41-ekaer-tovabbi-ke-t-honapos-turelmi-idoszakot-ker-azmlszksz>, Magyar Nemzet: Meglepően könnyen kijátszható az EKÁER, <https://mno.hu/gazdasag/nagyon-konnyen-kijatszható-ez-ekaer-1307638> 2017.06.14.

¹⁷MLSZKSZ.hu: További két hónapos... i.m., Magyar Nemzet: Meglepően könnyen kijátszható az EKÁER, <https://mno.hu/gazdasag/nagyon-konnyen-kijatszható-ez-ekaer-1307638> 2017.06.14.

¹⁸storeinsider.hu: előnyös hatást gyakorol az áfabevételre az ekaer. Előnyös hatást gyakorol az áfabevételre az ekaer, http://elelmiszer.hu/gazdasag/cikk/elonyos_hatast_gyakorol_az_afabevetelre_az_ekaer 2016.04.21.

¹⁹Az Európai Bizottság az EKÁER (elektronikus közúti áruforgalom –ellenőrző rendszer) szabályozási problémái miatt kötelezettségszegési eljárást indított Magyarország ellen, <https://hirlevel.egov.hu/2017/10/04/az-europaibizottsag-az-ekaer-elektronikus-kozutiaruforgalom-ellenorzo-rendszerszabalyozasi-problemai-miatt-kotelezettsegszegesi-eljarast-indítottmagyarország-ellen/> 2017.12.01.

²⁰Meg kell jegyezni, hogy az Európai Bizottság 2017-ben a magyar EKÁER rendszer alkalmazása miatt felszólította a magyar kormányt, hogy hangolja össze a nemzeti előírásait az uniós előírásokkal a 2006/112/ EK tanácsi irányelv szabályai szerint.

²¹ Varga László, 2016: Az EKÁER helyszíni ellenőrzésének tapasztalatai. In: Adóvilág XX., pp. 29–31.

²²Magyar Idők: Százmilliárdos adócsökkentés jövőre VM interjú. <https://magyaridok.hu/gazdasag/szazmilliardos-adocsokkent-es-jovore-2456239/> 2020.2018.10.22.

²³Az Európai Bizottság az EKÁER...i.m.

²⁴piacesprofit.hu: Már nem Magyarország az áfacsalók országa. https://piacesprofit.hu/kkv_cegblog/mar-nem-magyarorszag-az-afacsalok-orszaga/ 2020.12.01.

²⁵mkfe.hu: Lengyelország bevezette a SENT nevű rendszert, a magyar EKÁER mintájára. <http://www.mkfe.hu/hu/mediamenu/hirek/aktualis-hrek/148-kulfoldi-hrek/8173-lengyelorsz%C3%A1g-bevezeti-a-sent-nev%C5%B1-rendszert,-a-magyar-ekaer-mint%C3%A1j%C3%A1ra.html> 2020.02.14.

Dr. Szívós Alexander¹: Az adórendszer és a pénzügyi kultúra összefüggései

Absztrakt

A pénzügyi kultúra kérdésköre a 2008-as subprime krízisből gazdasági világválsággá terebélyesedett folyamatoknak köszönhetően került a figyelem középpontjába. A gazdasági szereplők sérülékenységét az államok egyre intenzívebben igyekeznek csökkenteni. A válság okozta recesszió bebizonyította, hogy Magyarország lakosságáról általánosságban elmondható, kevés pénzügyi tudással rendelkezik. Mi ennek az oka? Meglátásom szerint a hatékonyan és igazságosan működtetett adórendszer nagyban hozzájárulhat az emberek pénzügyi stabilitásának az erősítéséhez, fejlesztéséhez. Az adójogszabályok nevelő szerepét szükségesnek tartom kihangsúlyozni. A tanulmány célja a pénzügyi kultúra, valamint az adórendszer kapcsolatának bemutatása. Olyan témakörök kerülnek megvitatásra, mint az igazságos adóteher elosztás, a jövedelem és a vagyon adóztatása.

Kulcsszavak: gazdaság, pénzügyi kultúra, adórendszer, hatékonyság, igazságosság

I. Bevezetés

A pénzpiaci turbulenciák kialakulásában az etikai okok meghatározó szerephez jutnak. A legfőbb cél a haszon, pénzteremtés minden áron, amihez elbizakodott várakozások és felelőtlen döntések társulnak. A gazdasági környezet állandó, felgyorsult ütemben változik, ennek köszönhetően a felkészülés, tervezés, reagálás időtartalma lerövidült. Ebben a felfokozott helyzetben elengedhetetlen a pénzügyi tudatosság megléte. Az országok felmérték, hogy a lakosság anyagi sérülékenységét a pénzügyi kultúra fejlesztésével csökkenteni tudják. Pénz nélkül azonban ez a célkitűzés nehezen valósítható meg.

Mit tehet az állam? A helyesen működő adórendszer a szükségesnél egyetlen fillérrel sem von el többet a gazdasági szereplőktől, mivel az adóterhelés meghatározása a köz érdekében történik. A tanulmány kiindulópontja, hogy az adórendszer, valamint a pénzügyi kultúra között sajátos kölcsönhatás figyelhető meg, mert „minden adórendszer magán viseli az őt létrehozó, működtető állam és társadalom jellegzetességeit.”² A társadalmilag és gazdaságilag meghatározott adójogszabályok tartalma alapvetően befolyásolja az egyének pénzügyi

magatartásait, minden adónak hatása van az adóalanyok döntéseire. Az alábbiakban a pénzügyi kultúra és az adórendszer közötti kapcsolat bemutatására kerül sor, amit elsősorban az igazságos adóteher elosztás szemszögéből vizsgál meg a szerző, érintve a jövedelemadóztatáson keresztül a létminimum adómentességét, továbbá a vagyonszerzés kérdéskörét.

II. Mi az a pénzügyi kultúra?

A pénzügyi kultúrára vonatkozó vizsgálatok gyökere a XX. század elejére nyúlik vissza. A kutatások fókuszja folyamatosan változott és változik napjainkban is. Éppen ezért nem találunk általánosan elfogadott, egy mondatba sűrített meghatározást. A nemzetközi szakirodalmi használatban azonban konszenzus alakult ki abban a tekintetben, hogy a pénzügyi kultúra a kultúra egyik részterülete.³ Az OECD szerint „a pénzügyi tudatosság olyan képesség, ami lehetővé teszi a pénzügyi források hatékony gyarapítását, nyomon követését és felhasználását oly módon, hogy az hozzájáruljon mind az egyén, mind a családja, mind vállalkozása jólétének és gazdasági biztonságának megerősítéséhez.” A pénzügyi kultúra, illetve a pénzügyi tudatosság, pénzügyi műveltség - a vonatkozó szakirodalom több, egymást részben átfedő elnevezést használ - az egyén képessége arra, hogy saját pénzügyi érdekeinek megfelelően cselekedjen, tehát a rendelkezésére álló információk birtokában, anyagi lehetőségeihez mérten, sikeresen navigáljon a pénzügyi rendszerek világában.

Az uralkodó közgazdaságtan a XVIII.-XIX. századok fordulóján kiforrt, a leírtakhoz hasonló emberkonceptióra épít.⁴ A „homo oeconomicus” saját érdekeit követve, tevékenységében a gazdasági elveknek megfelelően, racionálisan jár el, a lehető legkisebb áldozat árán a legnagyobb haszonra törekszik.⁵ Magyarország korábbi, 1959. évi polgári törvénykönyvének alanya Sólyom László megfogalmazásában, még az ún. denaturált burzsoá. Ez a személy nem rendelkezett jelentős magántulajdonnal, nem vállalkozott, megtakarításai és befektetései elenyészőek voltak. Komoly előrelépést hozott az új magánjogi kódexünk, amelyről Lábady Tamás már akként vélekedett, hogy megváltozott emberképe a „reasonable man, aki emberi méltósága és öntudata alapján pragmatista, gyakorlatias szemléletű, aki a kockázat és az üzleti alku világában él és tevékenykedik, üzleti ügyeit ésszerűen bonyolítja.”⁶ A 2013. évi Ptk. szabályai a pénzügyeiket a modern üzleti, gazdasági viszonyokhoz alkalmazkodni tudó, felelős döntéseket hozó átlagemberekhez lettek alakítva.

Felmerül azonban a kérdés: Vajon a két jogszabály megalkotása között eltelt 60 év elegendő volt ahhoz, hogy a lakosság jelentős része gazdasági kérdések terén racionális, pénzügyileg művelt egyénné váljon? A jogalkotó elvárásai nem megalapozottak. Kelet-Európa államaiban a gazdasági kultúra visszamaradottságával találkozunk, mivel a társadalom tagjai viszonylag kevés lehetőséget kaptak az alapvető pénzügyi ismeretek és gondolkodásmód folyamatos elsajátítására. Ennek több oka van. Egyrészt a jogszabályi környezet által közvetített értékek ellentmondásossága, következetlensége. Másrészt a lakosság meghatározó részének korlátozott anyagi mozgástere. A rendszerváltás időszakában az emberek pénzügyi lehetőségeit jól mutatja, hogy 1990-ben Ausztriában az egy főre jutó fogyasztás értéke 19.282. dollárt, Portugáliában 10.204, míg Magyarországon 4.897 dollárt tett ki.⁷ 30 évvel ezelőtt a nyugati életszínvonal beláthatatlan távolságra volt. Valamelyest sikerült behozni a lemaradást, amit legfőképpen a 2010-et követő gazdasági reformlépéseknek köszönhetünk. A következő fejezetben bemutatott adatokból azonban kiderül, hogy még mindig nem igazíthatjuk elvárásainkat Európa fejlettebb régióihoz.

III. Magyarország a felzárkózás folyamatában

Az államalapítástól kezdődően a gazdaság területén fáziskészség, továbbá az abból adódó kétségbeesett felzárkózási kísérletek jellemzik a magyar nemzetet.⁸ A nyugati életszínvonal régóta kitűzött célként lebeg a szemek előtt. Az alábbi sorokban bemutatott adatok egyértelművé teszik a nyugati mintaállamokkal való folytonos összehasonlítás értelmetlen és frusztráló voltát. Jelen fejezet Magyarország, valamint a környező európai uniós tagállamok minimálbérrre, egy főre jutó éves GDP-re és fogyasztásra vonatkozó statisztikáinak összehasonlítását, elemzését tartalmazza. A mintaállam Ausztria, illetve az Uniós átlag rövidtávon beláthatatlan távolságra van. Mindazonáltal a 2010-es közpénzügyi rendszerváltás⁹ eredményei az azonos vagy rosszabb helyzetű államok gazdasági előrehaladásával összevetve bizakodásra adnak okot.

1. táblázat: Az egy főre jutó GDP az Európai Unió átlagához (100 %) képest:

EU-27=100	2008	2010	2013	2016	2019
Ausztria	127	128	133	130	127
Románia	52	52	55	60	69
Szlovákia	73	76	78	73	74
Magyarország	64	66	68	68	73
Bulgária	43	44	46	49	53

(Saját szerkesztés Eurostat adatai alapján¹⁰)

A vizsgált országok közül Románia volt képes a legszignifikánsabb emelkedést produkálni a 2008-2019 közötti időszakban. A felzárkózás még inkább említésre méltó, ha figyelembe vesszük, hogy a román GDP 1995-ben mértékét tekintve az osztrák GDP 15, míg a magyar GDP 60 százalékát érte el.

Magyarország is szép eredményeket tudhat a háta mögött, hiszen Szlovákiát behozta, továbbá a táblázatban nem szereplő Lengyelországot elhagyta a vonatkozó statisztikában.

Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról, hogy a lengyel elmaradás 1990-ben 20-40 százalékos volt a magyarhoz képest, életszínvonal, fejlettség, továbbá fogyasztás terén.¹¹ Az előrelépést árnyalja a jelentős népességcsökkenés Magyarországon, aminek köszönhetően az előállított nemzeti össztermék kevesebb emberre oszlik szét. A átmeneti sikerek még csak azt eredményezik, hogy az egy főre eső hazai GDP a leggazdagabb nyugat európai tagállamokénak felét már eléri.

A GDP-nél van egy pontosabb mutató, amely talán a legjobb eszköz annak szemléltetésére, hogy a gazdaság teljesítményéből valójában mennyit érez a lakosság. Az alábbi adatokból kiderül, az egy főre jutó fogyasztás mértékében uniós összehasonlításban a lista végén állunk.

2. táblázat: Az egy főre jutó fogyasztás az Európai Unió átlagához (100 %) képest:

EU-27=100	2008	2010	2013	2016	2019
Ausztria	120	122	126	122	118
Románia	54	54	56	66	79
Szlovákia	71	76	76	70	73
Magyarország	63	63	64	64	67
Bulgária	46	45	50	55	59

(Saját szerkesztés Eurostat adatai alapján.¹²)

A 2019-es évre vonatkozó adatok szerint az EU egy főre lebontott, éves fogyasztási átlaga alatt helyezkedik el, több mint 25%-al lemaradva Észtország, Litvánia, Szlovákia, Horvátország, Bulgária és Magyarország. A legrosszabb helyzetben, 41%-os mértékkel a bolgárok vannak.¹³ Az ábra alapján megállapítható, hogy csak minimálisan sikerült az uniós átlaghoz közelítenünk, így sajnos még mindig jelentős mértékű a hátrányunk. E közben a fejletlenebb román és bolgár gazdaságok közül előbbi elhagyott minket, utóbbi pedig már szoroson a nyomunkban van. A GfK piackutató Vásárlóerő Európában 2020 felmérése szerint idén egy átlagos európai polgárnak 13 894 euró állt rendelkezésére elkölthető jövedelemként, ezzel szemben egy magyarnak 6 871. A tavalyi érték 7 416 volt, a pandémia gazdasági hatásai egyértelműen nyomot hagytak a mostani eredményen.¹⁴

A legfrissebb, 2020-as uniós jelentésekből kiderül, hogy a legalacsonyabb – 500 Euró alatti – minimálbér kategóriába tartozik Magyarország, havi 487 euróval. Romániában 466, a visegrádi négyek közül pedig, Csehországban 575, Szlovákiában 580, Lengyelországban 611 eurót tesz ki ez az összeg. A szakirodalom álláspontja megegyezik abban, hogy a pénzügyi kultúra elsősorban ott magas ahol a jövedelemszint, illetve az élethelyzet lehetővé teszi a megtakarításokat, a rövid távú szemlélet elhagyásával párhuzamosan. A pénzügyileg sérülékeny csoportok jellemzően megélhetési gondokkal küzdenek, valamint a pénzköltés kontrollálása is nehézséget jelent számukra.¹⁵ Ahogyan a bevezetőben már említésre került, pénz nélkül pénzügyi kultúráról nehéz beszélni. A relatíve alacsony jövedelmi mutatók, valamint a korlátozott anyagi mozgástér ismeretében meglepő, hogy a GDP-hez viszonyított adóbevételek aránya tekintetében eredményesen ment végbe a nyugati minták átvétele. Már a rendszerváltás előtt, a tervgazdaságban is sikerült a legfejlettebb nyugati államokéhoz hasonló mértékű adóbevételeket generálni.¹⁶

A vizsgált statisztikák arra engednek következtetni, hogy az Európai Unió szegényebb államai közé tartozunk. Az elvárásoknak, célkitűzéseknek ehhez a szinthez érdemes igazodniuk. Világos, hosszútávon fenntartható felzárkózási modellt kell kiépíteni, amelynek fontos elemét képezi egy hatékonyabb, igazságosabb adórendszer kialakítása. Adott ország pénzügyi kultúráját, a lakosság gazdasági magatartásait jelentősen befolyásolja, hogy az állam milyen módon, mértékben és eszközökkel vonja el a feladatainak ellátásához szükséges vagyont, illetve jövedelem egy részét. Fontos azonban megjegyezni, hogy nem csak az elvonásnak, hanem az újraelosztásnak is legalább ekkora szerepe van.

IV. A magyar adórendszer jellegzetességei

Adórendszernek nevezzük az állam által egy időben működtetett adók összességét,¹⁷ valamint ide értjük az adóhivatal tevékenységét is.¹⁸ A modern adórendszerek a XVIII. század végén Nyugat-Európában jöttek létre, ahol együttesen teljesültek a szükséges társadalmi, politikai, gazdasági előfeltételek. Hazánk az 1867-es kiegyezést követően jutott el arra a szintre, hogy a modern adórendszer kialakulhasson, tehát ebben a tekintetben ugyancsak jelentős lemaradást figyelhető meg a nyugattal szemben. A felzárkózás folyamatát a történelem számos alkalommal lassította. A rendszerváltást követően megnyílt a lehetőség, azonban a gazdaságpolitikai elvek állandó változása megint csak akadályokat gördített a haladás útjába. A 2010-es közpénzügyi reformok nyomán végre sikerült hosszabb távon megvalósítható,

egységes modellt megteremteni, aminek köszönhetően jó részeredmények születtek. Egy esetleges kormányváltás azonban gyökeres átalakulást okozna a jelenlegi állampénzügyi elképzelésekben.

Magyarországon jelenleg közel 60 közteher van érvényben, az adójogi vonatkozású normák száma rendkívül magas. Egy széttagolt struktúráról beszélünk, amelyben az átlagos adózó nehezen igazodik el. A jogkövetés szempontjából további problémákat idéz elő a normatömeg folyamatos változása. Az európai országok adórendszereit összehasonlítva látható, hogy a Közösséghez régebb óta tartozó, fejlettebb nyugati nemzeteknél az adónemekből származó bevételek jóval nagyobb egyensúlyban vannak, mint az újonnan integrálódott országokban. Utóbbiak esetében megfigyelhető a közvetlen típusú közterhek összesített adóbevételekben való alacsonyabb hányada, szemben a közvetett adók túlsúlyával.¹⁹ Magyarország 2011 óta a világ legmagasabb mértékű, 27 százalékos Áfa kulcsával sújtja a gazdasági szereplők fogyasztását. Ez azt eredményezte, hogy nőtt az adókikerülő magatartások száma, a feketegazdaság aránya és csökkent az alacsony jövedelműek fogyasztása. Hozzáteszem a jogszabályban felsorolt egyes alapvető termékek, szolgáltatások esetében az adó mértéke kedvezményes 18 és 5 százalékos.²⁰ A magas fogyasztási adók Az elmúlt években az egyenes adóknál alkalmazott progresszív rendszert felváltották az egykulcsos személyi jövedelemadóval és társasági adóval. Az egyének jövedelem- és vagyonszerzésre irányuló tevékenységét terhelő 15 %-os szja önmagában átlagosnak mondható a térségben, ugyanakkor a hozzá kapcsolódó, még egyszer ekkora hányadot kitevő társadalombiztosítási, egészségbiztosítási járulékokról általában már nem esik szó. Megállapítható, hogy a bérekre rakódó közterhek tekintetében felzárkózásunk sikeresen ment végbe. Ausztriában 100 euró munkabér kifizetéséhez 186 euró munkáltatói költség szükséges. Ez a szám Szlovákiában 185, míg Magyarországon 187 euró.

Az Európai Unió legfrissebb jelentései adóparadicsomként tüntetik fel hazánkat a multinacionális vállalatoknak biztosított kedvező adózási feltételek, továbbá a nyújtott állami támogatások miatt. A kontinensen, ezen belül a régió országaiban az adóverseny fokozódott a versenyképesség és a tőkevonzás növelése érdekében. Az államok igyekeznek az adórendszereik egyszerűsítésére, az adókulcsok csökkentésére. Ennek leképeződését láthatjuk a hatályos társasági adó törvényünkben. 2017-ben a 30 legnagyobb külföldi cég a profitjára vetítve 3,2 százaléknyi adót fizetett.²¹ A nominatív és az effektív társasági adó kulcs közötti olló szélesre nyílik a jogszabály adta lehetőségeket maximálisan kihasználó vállalatok előtt. A külföldi társaságok versenyelőnyben vannak a hazai tőkeszegény kkv szektor szereplőivel szemben. A bemutatott jelenség károsnak bizonyulhat a gazdasági kultúránkra, mivel a

polgárok azt érezhetik, hogy az egyenlőknél vannak egyenlőbbek. Veszélyes, ha az adóztató közhatalom egyéni vagy szűk csoport érdekeit tartja szem előtt, és ezzel egyes gazdasági érdekcsoportokat kiszolgálva ellehetetlenít más szereplőket, társadalmi rétegeket.

V. A magyar adórendszer és a pénzügyi kultúra

Az elmúlt évtizedben jelentős mértékben nőttek a vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenségek a világban, a tendencia alól Magyarország sem kivétel. A társadalom egyre erőteljesebb rétegződése figyelhető meg, a szegények szegényebbek lesznek, míg a gazdagok évről évre gyarapodnak. A jövedelem az oktatásban eltöltött évekkal korreál,²² azonban az is kérdés, milyen irányultságú képzésben részesült az egyén.²³ Sajnálatos módon a magyar mutatók a tudásalapú társadalom terén rendkívül alacsonyak. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya alig haladja meg a 30 százalékot, ezzel az uniós országok zöme elhagy bennünket.²⁴ A szegény polgárok, valamint a vagyontalan családok előtt egyre inkább szűkülnek a lehetőségek a megfelelő minőségű pénzügyi tudás elsajátítására.²⁵ Mit tehet az adórendszer?

Véleményem szerint az optimálisan működtetett adórendszer képes a jövedelmi, vagyoni egyenlőtlenségek csökkentésére. Ehhez szükséges, hogy a modern államok az adózók hatalmas tömegét szegmentáltan közelítsék meg.²⁶ A szegényebb rétegekre alacsonyabb közterheket kell kiszabni, hogy megtakarításaikat növelni tudják. A vagyonosabbak erőteljesebb bevonása a közteherviselésbe az adóbevételek emelkedését eredményezhetné. Fontos azonban, hogy a redistribúció keretében megfelelő minőségű ellenszolgáltatást nyújtson az állam. Aggályos, ha egy társadalom tagjai pénzbeli hozzájárulásaik elherdálását, egy pazarló állam mintáját látják.

V.1. A személyi jövedelemadó és a létminimum adómentessége

A 2011 előtti időszakban a hazai jövedelemadók európai viszonylatban túlzóak voltak. Már az átlagjövedelmek terhelése is túllépte az uniós átlagot, míg a magas jövedelműek több mint 13 százalékponttal adóztak többet. A középosztály és a felső jövedelmi osztály átlagon felül viselte a közterheket, az egykulcsos adó ezt a teljesítmény visszafogó helyzetet szüntette meg.²⁷ Az egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetésének egyik jellegzetessége az alacsony szociális érzékenysége volt. 2011 óta minden magyarországi adóilletőséggel bíró személy egységesen 15 százalékos mértékkel adózik az adóévben megszerzett bevételei után.²⁸ Az

adójóváírás kivezetésével, adómentes sáv hiányában a társadalom kevés jövedelemmel rendelkező tagjai nyilvánvalóan rosszul jártak. Elgondolkodtató, hogy több nyugat-európai államban, köztük a szomszédos Ausztriában, ahol az általános élet-, és bérszínvonal jóval a magyarországi felett van, évi 11 ezer euróig - átszámítva több mint 3 millió 800 ezer forintig - adómentességet biztosítanak a természetes személyeknek. A szociálpolitikának azonban sem az adórendszer, sem pedig a személyi jövedelemadó nem része, így a szociális ellátórendszeri feladatok hiányosságait nem az adózás feladata kiváltani. Ugyanakkor elvárható, hogy ne generáljon újabb társadalmi problémákat.²⁹

Az egykulcsos rendszert gyakran érik kritikák, amelyek szerint az alacsony bérrel rendelkezőket sújtja, éppen ezért igazságtalannak tartják, mivel a lehetővé teszi a társadalom rétegei közötti jövedelem különbségek emelkedését. A szakértők álláspontja megegyezik abban, hogy a progresszív megoldás lehet az eszköz az egyenlőtlenségek kezelésére, a gazdagabb rétegek erőteljesebb közteherviselésbe vonásán keresztül.³⁰ A létminimum adómentessége nem azt jelenti, hogy ezek a csoportok ne vennének részt a közteherviselésben, mivel fogyasztásuk és a különböző szolgáltatások igénybevétele után ugyanúgy fizetnek általános forgalmi adót, jövedéki adót, illetéket, egyéb díjakat. Lényeg a többlet terhelés csökkentése.

Másik szemszögből megvilágítva fontosnak tartom kiemelni, hogy az állami szolgáltatásokhoz történő hozzájárulás, valamint az azokból való részesedés aránya a szegényebb keresetűek javára billen, hiszen a tehetősebbek sem veszik többet igénybe például a tömegközlekedést, az egészségügyi ellátásokat, vagy éppen a közigazgatás nyújtotta lehetőségeket. Álláspontom szerint a jelenlegi jövedelmi viszonyok indokoltá tennék a létminimum adómentességének a bevezetését. Ez a fajta megoldás életre hívása az adórendszer igazságosabbá tétele, továbbá a pénzügyi kultúra növelés tekintetében egyaránt hasznos lépésnek bizonyulna. Megjegyzem, a létminimum adómentességének érvényesítése csak a jövedelmek világos átláthatóságával együtt lenne megvalósítható, ennek hiányában a kedvezmény alkalmazása sem volna igazságos.³¹

V.2. A széleskörű vagyoadóztatás kérdésköre

Az elmúlt két-három évtizedben a gazdasági egyenlőtlenségek jelentősen nőttek a világban, a nagy vagyonok okozta társadalmi különbségek³² a jelenlegi adó, oktatási és szociális rendszerek segítségével nehezen vagy egyáltalán nem csökkenthetők.³³ Tovább rontja a képet,

hogy a polgároknak sok esetben egyéni teljesítménytől függetlenül sikerült meggazdagodnia. Az így felhalmozott összegek adózás alóli mentesítése az adórendszerek igazságosságát csorbítja. A vagyonadóztatás egyik legnagyobb előnyének tartják az illegálisan szerzett bevételek utólagos adó alá vonásának lehetővé tételét. Ugyanakkor a XX. század második felében a vagyonadókkal kapcsolatos trend globális szinten megváltozott. Előtérbe kerültek a fogyasztást, valamint a munkát terhelő elvonási formák. Magyarországon 1947 óta egységes, a vagyon minden elemére kiterjedő közteher nincs hatályban.³⁴ A 2000-es években több próbálkozás ment végbe egy átfogóbb jellegű vagyonadó bevezetésére, azonban ezek egytől egyig kudarcba fulladtak. A luxusadóról³⁵ és az egyes nagy értékű vagyontárgyakról³⁶ szóló törvények bukását az alacsony jogkövetési hajlandóságot eredményező társadalmi ellenállás, valamint az alkotmányellenességi problémák okozták.

Annak ellenére, hogy korábban alkotmányossági kérdésekbe ütközött az adónem bevezetése, az Alaptörvény a következő rendelkezések révén megteremti a széleskörű vagyonadóztatás lehetőségének jogi feltételeit: „Mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár. Teherbíró képességének, illetve a gazdaságban való részvételének megfelelően mindenki hozzájárul a közös szükségletek fedezéséhez.”³⁷ A gazdagok megsarcolására tett legújabb erőfeszítések a Tiborcz-³⁸ és Mészáros-adó³⁹ néven elhíresült tervezetek, amelyek ez idáig nem kerültek bevezetésre. A leírtak alapján elmondható, hogy a magyar társadalom alapvetően elutasító a jelenlegi adórendszerhez többletként társuló új fajta elvonási típusokkal szemben. Nem meglepő, hiszen közel 60 darab közteher van érvényben. Az említett szabályozási kudarcok, lesöpört kísérletek ezt a passzív rezisztenciát erősítik meg.

A vagyonadó bevezetésével kapcsolatban további aggályként merül fel, hogy természeténél fogva nem terjedhet ki a társadalom nagy részére, miáltal újabb feszültségeket generálhat a fizetők és a nem fizetők között. Magyarországon a tehetősebb réteg mindössze a lakosság tizede, egymillió ember, akik becslések szerint az összes magyar háztartási jövedelem harmadával rendelkezhetnek.⁴⁰ A vonatkozó kutatásokból⁴¹ kiderül azonban, hogy a top tíz százalék alsó kategóriájába tartozók nagyon szerényen nevezhetők csak gazdagnak, sőt nyugat európai összehasonlításban mindössze a középosztály alján helyezkednének el. Rendelkeznek egy értékesebb ingatlannal, továbbá a svájci minimálbérenek, továbbá az osztrák vagy német átlagjövedelemnek megfelelő havi ötszázezer-egymillió forintos fizetéssel. Az a megoldás, mikor az adóalanyok egyetlen lakóingatlanát is adózás alá vonja az állam, szociális feszültségeket okozhat. Ez egy adómentes sáv létrehozatalára kényszerítené a jogalkotót, ami a várható adóbevételek csökkenésével járna.

A törvényhozónak tekintettel kell lennie arra is, hogy az átfogó jellegű vagyonaadóztatás megjelenése az önkormányzatok hatáskörében szedett helyi adók rendszerének⁴² újragondolását, vagy a két szisztéma harmonizálását tenné szükségessé.

VI. Összegző gondolatok

Az állam felségjoga az adóztatásban is érvényesül, azonban a nemzeti adórendszerek sokat veszítettek autonómiájukból, köszönhetően a globalizációnak, a fokozódó adóversenynek, vagy éppen a nemzetközi együttműködések révén megalkotott jogi dokumentumoknak. Létezik tehát egy, vagy több megszabott irány, tendencia, ugyanakkor az országoknak elsősorban a saját területükön élők érdekeit figyelembe véve kellene az adózási struktúrát meghatározni, nem pedig határon túli elvárásokat kiszolgálni. További negatívum, hogy az egyes adórendszerek alakításába ritkán vonják be az adóalanyokat, véleményüket nem kérik ki. Ez a gyakorlat a közgondolkodásnak nem ad teret, mondhatni beszűkíti azt. A pénzügyi tudatosság növelését eredményezhetné, ha az adójogszabályok kialakításának folyamatába nagyobb nyilvánosságot, betekintési lehetőséget biztosítanának a lakosságnak. A normákba foglalt célok, érdekek világos, áttekinthető közlése, esetleg az arról történő konzultáció nyilvánvalóan segítené az önkéntes jogkövetést⁴³ is. A jogkövetéssel kapcsolatban fontosnak tartom megjegyezni, hogy a digitalizációs megoldások hasznosításának köszönhetően Magyarország példaértékű statisztikai javulást produkált a gazdaság fehérítését illetően az európai országok között.⁴⁴

Minden adónak hatása van az alanyok pénzügyi döntéseire. A pénzügyi kultúra szempontjából többek között ezért lenne lényeges, hogy a közhatalom a megtakarítások növelése felé terelje a gazdasági szereplőket.⁴⁵ Az adójogi jogszabályokat a közjóra, a közérdekre tekintettel kell megalkotni. Legyen a társadalom számára széles körben elfogadott, követett értékrend, amelyet az adójogi normák és a jogi gyakorlat konzisztensen érvényesítenek. Éppen ezért nem követheti egyéni, szűk csoportok érdekeit az adópolitika. Az adó önmagában nem jó és nem is rossz, minden attól függ, hogyan szedik be és mire használják fel.⁴⁶ A helyes adórendszernek tekintettel kell lennie a társadalom valamennyi tagjának érdekeire, segítenie kell az egyének boldogulását, a társadalmi mobilitást. Az optimálisan kialakított adóstruktúra az állami működés egyik alapfeltétele, mivel alapvetően befolyásolja a közpénzügyi rendszer, valamint az állam és a gazdaság működését, nem utolsósorban az állampolgárok életminőségét.

¹PhD hallgató PTE ÁJK Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék

²Szilovics Csaba, 2020: Pénzügyi Jog. Inter-Szféra Kft., Pécs.

³Charles H. J. Reuter, 2011: A Survey of Culture and Finance. Finance: Revue de L'association Française de Finance, 32 (1). pp. 76–152.

⁴Petóné Csuka Ildikó – Majoros András – Somogyi Ferenc: A „homo oeconomicus fogságában”. <https://polgariszemle.hu/archivum/41-2008-junius-4-evfolyam-2-szam/252-a-homo-oeconomicus-fogsagaban> 2020.12.16.

⁵Muzslay István, 1995: Gazdaság és Erkölc. Márton Áron Kiadó, Budapest, p. 45.

⁶Lábady Tamás: Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira. <https://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/labady-tamas-alkotmanyjogi-hatasok-a-keszulo-ptk-szabalyaira-pjk-20002-13-19-o/780> 2020.06.07.

⁷Az adatok a Világban WDI 2018. március 27-i adatbázisából származnak.

⁸Erről lásd részletesebben Lentner Csaba, 2017: Állampénzügyi rendszerváltásunkról – történeti és tudományos vázlat. In: Miskolci Jogi Szemle, Miskolc, pp. 328–337.

⁹erről lásd részletesebben Lentner Csaba: Állampénzügyi rendszerváltásunkról ... i.m., Szilovics Csaba, 2014: A második Orbán kormány adópolitikájának jellegzetességei. In: Polgári Szemle, 10. évf. 1-2. szám.

¹⁰Europa.eu: Eurostat. <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> 2020.10.06.

¹¹Növekedés.hu, Matolcsy György: Párhuzamos életrajzok Közép-Európában. <https://novekedes.hu/mag/parhuzamos-eletrajzok-kozep-europaban> 2020.11.15.

¹²Europa.eu: Eurostat. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_DS-053404_QID_1A8671D_UID_3F171EB0&layout=TIME,C,X,0;GEO,L,Y,0;NA_ITEM,L,Z,0;PPP_CAT,L,Z,1;INDICATORS,C,Z,2;&zSelection=DS053404PPP_CAT,A01;D053404INDICATORS,OBS_FLAG;DS053404NA_ITEM,VI_PPS_EU27_2020_HAB;&rankName1=PPP-CAT_1_2_-1_2&rankName2=INDICATORS_1_2_-1_2&rankName3=NAITEM_1_2_1_2&rankName4=TIME_1_0_0_0&rankName5=GEO_1_2_0_1&sortC=ASC_1_FIRST&rStp=&cStp=&rDC=&cDCh=&rDM=true&cDM=true&footnes=false&empty=false&wai=false&time_mode=ROLLING&time_most_recent=true&lang=EN&cfo=%23%23%23%2C%23%23%23.%23%23%23 2020.09.05.

¹³Europa.eu: Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/11005802/2-18062020-AP-EN.pdf/2469350f-ca14-6809-9a72-a4814893dcf2> 2020.09.14.

¹⁴HVG.hu A magyar gazdaság utolérte és megelőzte a szlovákokat. https://hvg.hu/gazdasag/20201023_A_magyar_gazdasag_utolerte_es_megelozte_a_szlovakot 2020.11.20.

¹⁵Németh Erzsébet – Zsótér Boglárka – Béres Dániel: A pénzügyi sérülékenység jellemzői a magyar lakosság körében az OECD 2018-as adatainak tükrében. In: Pénzügyi Szemle, 2020/2. p. 306.

¹⁶Vito Tanzi, 1991: Tax reform and the Move to a Market Economy: Overview of the Issues. In: The Role of Tax Reform in Central and Eastern European Economies, OECD, Paris, pp. 19–34.

¹⁷Földes Gábor, 2009: Adójog. Osiris, p. 41.

¹⁸Szilovics Csaba: Pénzügyi Jog... i.m. p. 169.

¹⁹Anca-Marina Izvoranu – Henriette-Cristiana Calin: Taxation System in Romania and in the European Union 2018. https://www.researchgate.net/publication/324756496_TAXATION_SYSTEM_IN_ROMANIA_AND_IN_THE_EUROPEAN_UNION 2020.09.26.

²⁰2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról 82.§ (2);(3) bekezdés

-
- ²¹Bucsky Péter: Magyarország lassan tényleg adóparadicsom lesz. G7
<https://g7.hu/kozelet/20190122/magyarorszag-lassan-tenyleg-adoparadicsom-lesz/> 2019.10.22.
- ²²Petőné Csuka Ildikó, 2011: Emberítőke-elemzés a mai magyar felsőoktatásban.
<https://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/kautzkiadvany2011/emberi%20eroforrasok/PetoneCsI.pdf>
2020.07.15.
- ²³Diana J. Beal – Sarath B. Delpachitra, 2003: Financial Literacy Among Australian University Students. *Economic Papers*, 22(1). pp. 65–78.
- ²⁴MNB, 2020: Versenyképességi jelentés. <https://www.mnb.hu/letoltes/versenykepességi-jelentes-hun-2020-0724.pdf> 2020.09.15.
- ²⁵Kecskés András – Bujtár Zsolt, 2016: Számok bővületében: kérdőív a felelős társaságirányításról. *JURA* 21. évf. 2. szám, p. 260.
- ²⁶Szilovics Csaba: *Pénzügyi Jog... i.m.*
- ²⁷Szilovics Csaba, 2014: A második Orbán kormány adópolitikájának jellegzetességei. In. *Polgári Szemle*, 10. évf. 1-2. szám.
- ²⁸Valójában a személyi jövedelemadó rendszere egészen 2013-ig nem egy kulccsal működött, hiszen a szuperbruttósítás részleges továbbélése miatt egy kvázi második adókulcs is érvényben maradt még.
- ²⁹Szilovics Csaba, 2014: A második Orbán kormány... i.m.
- ³⁰Kovács Ilona, 2010: A jövedelemelosztás és jövedelemegyenlőtlenség a személyijövedelemadó-bevallási adatok tükrében. *Statistikai Szemle*. 89. évfolyam 3. szám, pp. 309–310.
- ³¹Ercsey Zsombor, 2012.: Az Szja- és az Áfa- szabályozás igazságossága a magyar adórendszerben. Doktori értekezés, PTE ÁJK, Pécs.
- ³²Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy ahol nagyobbak a társadalmi egyenlőtlenségek, ott kisebb lesz a társadalmi mobilitás, és fordítva. Erről lásd bővebben Tarki.hu. https://www.tarki.hu/sites/default/files/trip2018/025-046_Toht-Szelenyi_felso_kozeposztaly.pdf 2020.08.14.
- ³³Thomas Piketty, 2015: *Tőke a XXI. században*. Kossuth Kiadó, Budapest, p. 458.
- ³⁴Szilovics Csaba, 2012: „Az ingatlan- és vagyoadóztatás magyarországi helyzete”. *Miskolci Jogi Szemle*, 2012/2. p. 38.
- ³⁵2005. évi CXXI. törvény a luxusadóról
- ³⁶2009. évi LXXVIII. törvény az egyes nagy értékű vagyontárgyakat terhelő adóról
- ³⁷Magyarország Alaptörvénye XIII. cikk (1);(2) bekezdés
- ³⁸Az 500 millió forint értékű ingatlanokat terhelné, kizárólag a fővárosban. A vonatkozó adatbázis jelenleg 250-300 darab budapesti ingatlant tartalmaz, amely eléri a félmilliárdos küszöbértéket. Már most nyilvánvaló, hogy az értékalapú adózás kevés adótárgyat érintene, így a jövőben csak elenyésző bevételre tenne szert az önkormányzat.
- ³⁹A közbeszerzések legnagyobb nyerteseire szeretnék a Mészáros-adót kivetni, ami becslések szerint több százmilliárd forint plusz bevételt jelentene a központi költségvetésnek. A tervzet értelmében az adózás egy többszintű progresszív rendszerben történe, az elmúlt nyolc évben több milliárdos, tízmilliárdos és százmilliárdos állami támogatások segítségével szerzett bevételek után.
- ⁴⁰Tóth István György – Szelenyi Iván: Bezáródás és fluiditás a magyar társadalom szerkezetében. Adatolt esszé a felső középosztály bezáródásáról. https://www.researchgate.net/publication/329092707_Toht_Istvan_Gyorgy_-

_Szelenyi_Ivan_Bezarodas_es_fluiditas_a_magyar_tarsadalom_szerkezeteben_Adatolt_essze_a_felso_kozeposz_taly_bezarodasarol 2020.11.03. 31.

⁴¹G7.hu: Ismerjük meg jobban a leggazdagabb egymillió magyart. <https://g7.hu/elet/20180430/ismerjuk-meg-jobban-a-leggazdagabb-egymillio-magyart/> 2020.12.01.

⁴²Az 1990. évi C. törvény lehetővé teszi a helyi önkormányzatok számára bizonyos vagyonelemekre vonatkozóan - így az építményre, valamint a telekre - az adó kivetését. Az ingatlanok mellett a nagyobb értékű ingó vagyontárgyak körében pedig gépjárműadót kell fizetni.

⁴³Az adójogi jogkövetéssel kapcsolatban lásd részletesebben Szilovics Csaba, 2003: Csalás és jogkövetés az adójogban. Gondolat Kiadó.

⁴⁴piacesprofit.hu: Már nem Magyarország az áfacsalók országa. https://piacesprofit.hu/kkv_cegblog/mar-nem-magyarorszag-az-afacsalok-orszaga/ 2020.12.01., továbbá Magyar Idők: Százmilliárdos adócsökkentés jövőre VM interjú. <https://magyaridok.hu/gazdasag/szazmilliardos-adocsokkentés-jovore-2456239/> 2020.2018.10.22.

⁴⁵Kecskés, András – Halász, Vendel – Bujtár Zsolt, 2019: Tőzsdeuniverzum. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 73. p. 329.

⁴⁶Thomas Piketty: Tőke... i.m. p. 504.

Dr. Bányai Dávid¹: Devizahitelezés veszélyei a jelenlegi szabályozás tükrében

Absztrakt

A 2000-es évek elejétől 2008-ban kitört globális pénzügyi válságig Magyarországon töretlen népszerűségnek örvendett a devizahitelezés. A devizahitelezés kockázatait mind a kormányzat, mind a pénzügyintézetek, mind pedig a hitelfelvevők tévesen mérték fel. A devizaválság kitörésével a devizahiteladósok kilátástalan helyzetbe kerültek és a bíróságokon keresték az igazukat az érvénytelenségi perek kezdeményezésével. A devizahitelezés szabályozásának hiányosságait a jogalkalmazás során a bíróságok dolgozták ki, később a kormányzat jogszabállyal tiltotta meg a lakossági devizahitelezést. A dolgozat vizsgálja, hogy milyen körülmények játszottak közre abban, hogy hazánkat hátrányosabban érintett a devizaválság, mint a többi környező országot, valamint, hogy ezek a körülmények fennállnak-e még, és fennáll-e a korábbi válsághoz hasonló gazdasági kockázat.

Kulcsszavak: *devizahitelezés, árfolyamkockázat, likviditási válság, lakáshitel*

I. Bevezetés

Magyarországon az elmúlt évtizedek egyik legjelentősebb részben máig megoldatlan társadalmi és gazdasági problémája a 2000-es évek elején megkezdett és egészen a 2008-as globális pénzügyi válság kirobbanásáig folytatott devizahitelezés, vagy deviza alapú hitelezési pénzügyi konstrukciókhoz kötődik.

A túlköltekezés és az eladósodottság az egész világon a világ valamennyi országában tetten érhető, különböző szinten és a gazdasági szereplők különböző rétegeinél. Az idegen pénznemben való eladósodottság azonban olyan rejtett kockázatokat tartalmaz, ami az árfolyamkockázatban ragadható meg. „Az adósságok eredeti szinten állása esetén is a hazai pénzeszközre átszámolva megnövelt és sok esetben kigazdálkodhatatlan adósságszolgálatot jelent.”²

Magyarországon a legtöbb családnak a lakása, háza a legnagyobb vagyontárgya, és gyakran egyetlen ingatlanvagyon. Ezen ingatlanvagyon megszerzése a jövedelmi viszonyokhoz mérten jelentős terhet jelent a lakosságnak. Tekintettel arra, hogy az ingatlan megszerzésére

egyösszegben általában nincs lehetőségük, ezért az ingatlan megszerzése érdekében idegen forrásokat kell bevonniuk, és a lakosság hajlandó akár évtizedekre is eladósodni.

A rendszerváltást követően részben a lakásviszonyok állapota miatt, részben pedig a lakásépítések fogyasztást növelő jellege és azzal együtt járó gazdaságélénkítő hatása miatt valamennyi kormány fontosnak tartotta a lakástámogatási rendszert. Az 1990 évek közepére megjelentek a lakástakarékossági konstrukciók, amelyhez az állam költségvetési támogatást adott³.

Az állami lakástámogatási rendszer a forintban felvett hiteleket támogatta. A forinthitelek ebben az időszakban is viszonylag drágának voltak nevezhetők hozzávetőlegesen 14-18% kamatuk volt, de ezt az árat az állami támogatás torzította, így a hitelfelvevőknek nem a teljes hiteldíjat kellett megfizetniük. Az állami lakástámogatási rendszer fenntartása azonban a központi költségvetésre jelentős terhet rótt. A központi költségvetés helyzetének romlásával, a kormányzat úgy döntött, hogy a lakástámogatási rendszert drasztikusan átalakítja. 2002-től kezdődően a lakástámogatási rendszer folyamatosan szűkült, és átalakult. Az adókedvezmény először a felére csökkent, majd később végleg kivezetésre került. Az államilag támogatott hiteleket maximálták⁴.

Az átalakított lakástámogatási rendszer és a magas forinthitelek miatt (piaci kamatszint 14-18%) kezdetben a lakosság később a gazdálkodók és állami intézmények is a devizahitelezés felé fordultak. A futamidő kezdetén a forinthitelekhez képest jelentősen olcsóbban juthattak forrásokhoz, azonban az idegen devizában felvett hitelek kockázataival nem számoltak reálishan, sem a hitelfelvevők, sem a hitelnyújtók, de még a pénzügyi ellenőrző szervek, hatóságok sem. Az Állami Számvevőszék 2009-es vizsgálatában rögzíti: „Az ügyfelek az életkor és összegkorlát nélküli, alacsonyabb költségű, de nagyobb kockázatú devizahitelek felé fordultak⁵.”

2008. év elején az új kihelyezésű lakossági hitelek 80%-ban deviza alapú hitelek voltak⁶. A teljes hitelállomány a vállalkozások esetében is 50% volt⁷. Jól látható ebből, hogy a devizahitelek miatt Magyarországi vállalkozások és a lakosság is ki volt téve az árfolyamkockázatnak. 2008. őszén a globális pénzügyi válság kirobbanását követően a forint az eurohoz, de még jobban a svájci frankhoz történő leértékelődése rövid időn belül realizálta a krízist. 2008. elején egy svájci frank 150 forintot ért, 2010-ben meghaladta a 200 forintot, 2012-ben pedig már elérte a 250 forintot.⁸ Az ekkor kialakult helyzet kezelése máig érezhető kihívásokat jelentett és jelent a döntéshozóknak.

Érdekes azonban megvizsgálni, hogy mi vezetett oda, hogy Magyarországot sokkal érzékenyebben érintette devizahitelezés miatt kialakult helyzet, mint a szomszédos országokat.

A kormányzat 2014-ben a lakossági devizahitelezést jogalkotással a törvény erejénél fogva megszüntették, ezzel látszólag elhárították annak a veszélyét, hogy a lakosság bonyolult pénzügyi konstrukciók útján ismét olyan terheket vállaljon, amit nem képes elbírní. Több szerző rámutat azonban arra, amit az Országgyűlési albizottság is megállapított, hogy a forintban való tartozás és ennek a kockázata csak egy eleme volt a válság kialakulásának. A többi közreható elem továbbra is fennállhat, és ha nem is olyan mértékben, de fenyegetheti a forintkölcst felvevőket is. Az ügyletben résztvevő felek közötti erőviszonyok, vagy a pénzügyi ismeret és a pénzügyi kultúra hiánya továbbra is fennállnak, és fenyegethetik a hitelfelvevőket.

Az új típusú koronavírus (SARS-COV-2) hazai gazdaságra gyakorolt hatása ismét fókuszba emelheti a devizaválság kialakulásában szerepet játszó azon tényezőket, amelyeket jogalkotási módszerekkel nem lehetett kiiktatni, és jelenleg is jelentős hatást gyakorolnak a hitelfeladók fizetési képességeire.

II. A devizaválság kialakulásának jogi előzményei

A devizaválság kirobbanása után a fizetésektelen adósok polgári pereket indítottak a bíróságok előtt a szerződések érvénytelenségének megállapítása érdekében. A bíróságok érzékelve, hogy az ügyek nem egyedi esetekről, hanem társadalmi problémáról szólnak ezért gyakran az eljárásukat felfüggesztve a Kúriához vagy Európai Bírósághoz fordultak egységes iránymutatásért.

Szinte valamennyi szerző megemlíti a devizahitelezésről szóló munkájában, hogy a válság kirobbanása után került meghatározásra a devizahitel, mint ügylet fogalmi ismérveinek a rögzítése. Majd 10 év folyamatos üzletkötés során elmaradt annak a jogszabályokban történő rögzítése, hogy mi a devizahitel, mi a deviza alapú hitel, hogy a hitelt és a kölcsönt, továbbá a lízinget eltérően kell-e kezelni. Ezt a hiányosságot kellett a bíróságnak pótolnia, amikor a jogalkotás hiányában a jogalkalmazás során kellett a fogalmakat tisztázni. Az ügyletek fundamentumának ilyen módon való rögzítése felvethet alkotmányossági kérdéseket is.

A Kúria a 6/2013 PJE határozatában és a 4/2014 PJE határozatában rögzítette a joggyakorlat számára az általa legfontosabbnak ítélt tételeket, amelyeket általánosságban fogalmaztak meg, és az eljáró bíróságokra volt bízva, hogy a konkrét ügyekben miként ítélik meg a szerződéseket. A Kúria jogegységi döntése mind a szakmai, mind pedig a politikai oldalról támadások kereszttüzében állt. A politikai sajtó a döntés meghozatalát követően úgy reagált, hogy a Kúria

a bankok oldalára állt, ami érthetően nem erősítette a bíróságok pártatlan és igazságos eljárásába vetett bizalmat. A Kúrai döntését minden fél a saját érdekei szerint interpretálta.

A Kúrai döntés egyik legfontosabb eleme, a fogalom meghatározások és a konstrukció lényegének a meghatározása, amellyel a jogalkotó adós maradt. A jogi szempontú vizsgálat jellemzője, hogy a jogilag releváns tényeket értékeli és vizsgálja, a többi körülményt figyelmen kívül hagyja. Ebből adódóan a Kúria arra az álláspontra helyezkedett, hogy a devizahitelt vagy deviza alapú hitelt, kölcsönt és lízinget azonosnak tekintett, ami pénzügyi szempontból nyilvánvalóan nem igaz. Mégis a deviza alapú hitelnek nevezett pénzügyi konstrukciók lényegi részét megragadta, ami minden esetben megegyező volt. Azt ugyanis, hogy a felek devizában határozzák meg a kölcsön összegét (kirovó pénznem), de mindkét fél forintban teljesített (lerovó pénznem). Tehát a Kúria a jogegységi eljárás során nagyobb jelentőséget tulajdonított annak, hogy a konstrukció devizaalapú mint annak, hogy pontosan milyen pénzügyi termékről van szó. Közgazdaságilag mindhárom pénzügyi termék esetén meghatározó, hogy a többletforrás idegen devizában van rögzítve, de pénzügyileg teljesíteni hazai devizában kell.

A jogegységi tanácsnak először arra a kérdésre kellett választ adnia, hogy a deviza alapú kölcsön forint kölcsön-e. Ebben a kérdésben a bankok azon az állásponton voltak, hogy a pénzintézet devizát adott kölcsön, és csupán az ügyfelek érdekében került sor ténylegesen forint kifizetésére, mert úgyszólván arra volt szüksége az ügyfeleknek, és a visszafizetés esetén is forinttal rendelkeznek. A korábban is alkalmazott banki álláspont miatt a kétszeres forint átváltás során a bankok átváltásonként is bevételhez jutottak.

A fogyasztók képviselői akként érveltek, hogy soha nem állt az ügyletek mögött valóságos deviza, és a felek között forintszerződés jött létre. Színleltnek tekintették a szerződések azon kikötését, hogy a megállapodások devizaszerződések, mert a deviza soha nem került a fogyasztók birtokába, tehát csak forintszerződést köthettek.⁹A Kúria végül polgári jogi dogmatikai elvekhez nyúlt vissza és kimondta, hogy a devizakölcsön az, ahol a pénztartozás kirovó pénzneme nem forint.

Sok támadás érte a Kúriát döntése miatt azért is, mert indokolásában II. Világháború előtti elméletekhez nyúlt vissza. A kirovó és lerovó pénznem közötti különbség elismerése Bátor Viktortól származik, aki a Szladits Károly által szerkesztett Magyar magánjog III. kötetében a pénzkötelmekre vonatkozó III. fejezetet írta.

A régi Ptk. indokolása a kirovó, lerovó pénznem fogalmait nem használja, de az 1981-es Polgári Törvénykönyv Magyarázata¹⁰, már egyértelműen ír erről az elméletről hivatkozva Grosschmidt és Bátor Viktor munkáira, és a rendszerváltás utáni Ptk. kommentár¹¹ is tartalmazza ezt a magyarázatot. Jól látható ezekből a forrásokból, hogy a Kúria nem rég

elfeledett archaikus elmélethez nyúlt vissza, hanem egy folyamatosan fennálló és magyar jogi gondolkodásban létező elméletet alkalmazott. A Kúria jogegységi határozatában rögzítette, hogy a deviza alapú kölcsön lényege az, hogy az adós tartozása devizában keletkezik, de a kölcsön folyósítására és a törlesztésre is forintban kerül sor. A Kúria kizárólag a kirovó pénznemnek tulajdonított jelentőséget, tehát aminek a változása befolyásolja a tartozás összegét. Ugyanakkor a Kúria a kirovó és lerovó pénznem elfogadásával egyidejűleg elutasította a bankok azon álláspontját, hogy az ügylet mögött ténylegesen deviza áll, mivel a kirovó pénznem alkalmazása csak értékmérő cézzal, az értékállóság biztosítása miatt történő elszámolási módszertan, tehát pénzváltásra nem csak átváltásra kerül sor és mindkét fél forintban teljesít.

A kölcsönösszeg devizában való meghatározása nem sérti a Ptk. 523.§-ban foglaltakat, mert a szerződés érvényességéhez nem szükséges az, hogy a kölcsönadott, folyósított összeg tételesen kerüljön rögzítésre a megállapodásban, hanem elegendő, ha ezek egyértelműen kiszámítható módon vannak rögzítve.

A Kúria rögzítette, azt is, hogy nyilvánvalóan jóerkölcsbe sem ütközik a szerződés, mivel az adósra nézve kötelező előnyök és hátrányok aránytalansága nem nyilvánvaló.

A konstrukció uzsorás jellegét sem látta megállapíthatónak a Kúria, mert a bankok által alkalmazott ÁSZF-ek kizárták az adós egyedi hátrányos helyzetének a kihasználását, másrészt a bankok oldalán nem volt megállapítható feltűnően aránytalan előny.

A Kúria a konstrukció színleltségét sem látta megállapíthatónak, mivel a felek szándéka valós ügyleti akaratot tartalmazott, a szándékuk olyan kölcsönügylet megkötésére irányult, ahol a forintkölcsönökénél jóval kedvezőbb kamatot kell csak fizetni, és ahol kifejezetten devizában adósodtak el.

A Kúria a devizahitelek konstrukciójának tisztességtelenséget sem látta megállapíthatónak. A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 93/13/EGK tanácsi irányelv, és az ezt átültető Ptk. rendelkezés alapján nem alkalmazhatók a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó törvényi rendelkezések a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatást és ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre, ha azok egyébként világosak és érthetőek.

A 2/2014. PJE értelmében a deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződés azon rendelkezése ugyanis, amely szerint az árfolyamkockázatot – a kedvezőbb kamatmérték ellenében – korlátozás nélkül a fogyasztó viseli, a főszolgáltatás körébe tartozó szerződéses rendelkezés, amelynek tisztességtelensége ezért főszabályként nem vizsgálható.¹² Ez tehát azt jelenti, hogy tisztességtelenség csak akkor vizsgálható, ha az általánosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és

körültekintő átlagos fogyasztó számára a szerződés ezen tartalma a szerződéskötéskör nem volt érhető. A hivatkozott PJE nem zárja ki kategorikusan, hogy nem lehet a tisztességtelenséget vizsgálni, akkor, ha a pénzügyintézetől kapott a termékre vonatkozó tájékoztatás elégtelensége miatt a fogyasztó kellő alappal gondolhatta úgy, hogy az árfolyamkockázat nem releváns, vagy őt csak korlátozott mértékben érinti.

Mind a hivatkozott PJE-k mind pedig a devizahiteles ügyekben született Európai Bírósági ítéletek hangsúlyozzák, hogy azt csak egyedileg lehet megállapítani, hogy az adott szerződés megkötésekor a konkrét fogyasztó számára megfelelő volt-e a nyújtott tájékoztatás.

A jogalkotási hiányosságokon túl, amit a gyakorlatnak kellett pótolnia, az állami pénzügyi ellenőrző mechanizmusok sem működtek megfelelően. Sem az MNB, sem Pénzügyi Felügyelet, sem a Pénzügyminisztérium nem hívta fel a figyelmet megfelelően a devizahitelezés kockázataira, és egyéb intézkedéseket sem tettek.

A hazai gyakorlattól eltérően Romániában például a jegybank már 2004-ben próbálta fékezni a lakosság devizában való eladósodását különféle adminisztratív eszközökkel¹³, oly módon, hogy kötelezték a bankokat, hogy a devizahitelek mögött nagyobb tartalékokat képezzenek¹⁴. El kell azonban ismerni, hogy ezek az intézkedések sem voltak hatékonyak, és idővel kivezetésre is kerültek. Nagy különbség a hazai gyakorlathoz képest azonban, hogy hatékonyabban érzékelték a kockázatot, és próbáltak is ellene tenni, míg hazánkban semmilyen értékelhető intézkedés nem történt azért, hogy a devizahitelezés kockázataira felhívják a figyelmet, és a devizahitelezés mértékét kordában tartsák.

Az MNB 2008-as információk és az akkori statisztikai adatközlések alapján elégséges devizatartalékkal rendelkezett, ahhoz, hogy a szokásos pénzügyi szituációkat kezelje, és beavatkozzon. Ugyanakkor, a mostani ismereteink birtokában és az akkori statisztikai revíziók ismeretében látható, hogy már a 2008-as év elején elégtelen volt a devizatartalék szintje¹⁵.

A devizatartalék mértékének meghatározása és biztosítása az MNB egyik legfontosabb feladata. A devizatartalék szintje azonban nagyon kényes egyensúlyi helyzetet kíván. Egy állam devizatartalékának a fenntartása drága, és a gazdaságtól vonja el a pénzt, mert célja pont az állam pénzügyi stabilitásának a biztosítása.

Tapasztalaton alapuló hüvelykujj szabály, hogy a devizatartalékokat olyan szintet kell tartani, hogy válsághelyzetben 3 havi importot ki tudjon fizetni az ország¹⁶.

Tehát az MNB 2008. év második felében teljes egészében abban a hiszemben volt, hogy megfelelően felkészült egy esetleges válságra, és lesz tényleges mozgástere, hogy a válság hatásait enyhítse.

2008. szeptember 15-én a Lehman Brothers a világ egyik befektetési bankja csődvédelmet kért maga ellen. Ennek az eseménynek látszólag semmilyen közvetlen hátrányos hatása nem volt hazánk gazdaságára, pedig az idő távlatából már jól látszik, hogy Lehman Brothers bukása olyan folyamatokat indítottak el, amelyek majdnem elsodorták magyar gazdaságot is. Az MNB a szokásos őszi stabilitási jelentésében rögzítette, hogy ugyan „tornádó pusztít a világban, de a magyar bankrendszer azonban stabil, jelentős tőketartalékokkal rendelkezik, a bankok sokkálló képessége erős”¹⁷.

Ilyen előzmények mellett az MNB-t is sokként érte, hogy 2008. október 9-én a Magyarország pénzügyi piacain megállt az élet. A válság Magyarországot a lehető legrosszabb időben érte el. A központi költségvetés kiköltekezett, az MNB nem rendelkezett kellő devizatartalékkal, a lakosság mámoros állapotban mind újabb és újabb fogyasztást realizált, hitelből.

III. A devizaválság kialakulásának erkölcsi/pénzügyi erkölcsi előzményei

Magyarország 2001-ben teljes konvertibilitást vezetett be, ezzel teljesen szabaddá tette a tőke áramlását. A magyar intézményi rendszer ellentétben több külföldi állammal ténylegesen semmilyen érdemi intézkedést nem alkalmazott a tőkeáramlásra.

A magas államadósság, a laza fiskális pénzügypolitika és a magas forintkamatok egyértelműen a lakossági devizahitelek elterjedéséhez vezettek. Az egész pénzügyi világra jellemző volt egy túlzott optimizmus, ami miatt globális pénzpiacokon is laza monetáris kondíciók uralkodtak, az újonnan nyíló piacokon pedig a bankok erőteljes terjeszkedésbe kezdtek. A magyar kereskedelmi bankrendszer szereplői hirtelen kockázatalapú versenyben találták magukat.¹⁸ A fent jelzett módon 2002-ben megszűntek a támogatott forinthitelek, az állami költségvetés pedig egyre jelentősebb hiánnyal küzdött.

Ilyen körülmények mellett nem volt meglepő, hogy mind a lakosság mind pedig a bankszektor a forinthitelnél jóval olcsóbbnak tűnő devizahitelezés felé fordult.

A kezdetben csak pénzintézeti keretek között értékesített devizahiteleket idővel ügynöki hálózaton keresztül értékesítették, így a termékről szóló fogyasztói tájékoztatás még kevésbé valósulhatott meg. Ahogy az USA-ban kialakult „subprime” hitelezés úgy idővel Magyarországon is kialakult ennek testvéralfaja.

Kezdetben a bankok az ingatlan értékének 30-50%-ig nyújtottak hitelt, később ez az összeg 70-80%-ot is elérte, sőt az ingatlanárak csökkenésével előfordult, hogy a bankok az ingatlan értékét meghaladó módon is hiteleztek.

Jól jellemzi ezt az időszakot az a banki reklám amikor a hitelfelvétel során az ügyfél próbálja elmondani, a jövedelmi helyzetét, és a bankos kisasszony a fülét befogva a „PAPAPAPAPAPA” szállóigévé váló szöveget mondja, és eközben a narrátor belénk sulykolja, hogy a bankot csak az ingatlan értéke érdekli a jövedelmi viszonyok nem.

Ugyanezen időszakban egy másik pénzügyi reklám ugyanezt a banki piaci magatartást rögzíti, amikor a hitelfelvétel során a reklám rendezője bejön a képbe, és úgy instruálja a színészeket, hogy kicsit izguljanak a hitelfelvétel során, mert egy hitelfelvétel nem ilyen nyugodt légkörű, kellemes esemény. A narrátor szintén elmondja, hogy a bank számára csak az ingatlan értéke számít. Ezeket a hiteleket az USA-ban NINJA hiteleknek nevezték, No income, No job, No assets, tehát az adósnak nincs jövedelme, nincs munkája és nincs vagyona. Ilyen adósok részére kizárólag az ingatlan pillanatnyi értékére alapulóan meghatározott hitel nagyon kockázatos terméknek minősül, még akkor is, ha forint hitel lenne. A devizahitel esetén az árfolyamkockázatot teljes egészében az adósokra terheltek a bankok.

A devizaválság kialakulásával a pénzügyintézeteken úrrá lett a bizalmatlanság. Mivel minden pénzügyintézet forgalmazott hasonló elvek szerint „felelőtlenül” devizahiteleket, így egyik pénzügyintézet sem tudta, hogy az adósa milyen mértékben lesznek képesek a tartozásaikat visszafizetni.

A pénzügyi piacok működéséhez alapvető feltétel, hogy a bankok egymás felé is hiteljenek. Ez a likviditás, ami nélkül nem működhet egyetlen piac sem. A bankok felelőtlen hitelezése miatt nagy számban olyan adósok is hitelhez jutottak, akik képtelenek voltak az adósságukat visszafizetni, így a bankok saját helyzetüket féltve bizalmatlanok lettek egymással szemben is. Senki sem lehetett biztos abban, hogy a kihelyezett pénzt a partnere vissza fogja tudni fizetni, ezért senki sem mert hitelezni.

A pénzügyi rendszerbe mielőbb jelentős forrásokat kellett becsatornázni, mert e nélkül önmagától a „kihűlt piac” nem tudott volna működésbe lépni. Ezek az intézkedések Magyarországnak súlyos költségekbe kerültek. Még 2008. október 9-én Magyarország rendkívüli IMF hitelért folyamodott. A likviditás hiányát nem csupán a hazai bankok érezték meg, hanem az összes európai bank is. Az Európai Központi Bank látta, hogy a helyzet rendezése érdekében be kell avatkoznia, és valamennyi nemzeti jegybanknak likviditást biztosított. Míg normál időben 2-3 Mrd eurónyi hitelt kellett általában biztosítani központilag, most 90 Mrd eurónyi hitelt kellett biztosítani a kielégítő működéshez.

Az árfolyamkockázat realizálódása miatt vagy egyéb okból nem fizető adósok a bankok tőkehelyzetét, és ezzel a bankok kockázatát növelik, amely kockázatot a bankok beáraznak termékeikbe. A tömegessé váló devizahitelezés Magyarország külső forrásokra való ráutaltságát jelentős módon növelték. Monetáris szempontból a devizahitelezés elterjedése rontotta a jegybank intézkedéseinek hatékonyságát és befolyásoló képességét, mert jegybanki kamatpolitika nincs hatással a devizában rögzített kamatokra. Magyarországon az a helyzet alakult ki, hogy a gazdaságösztönzés, pénzügyi stabilitás, és árstabilitás csak egymás hátrányára voltak támogathatók.

IV. Devizaválság kialakulásának a lakosság pénzügyi kultúrájában rejlő előzményei

Magyarországon a lakosság körében elsősorban a társadalmi beidegződések és szokások voltak azok az elemek, amelyek erősítették a devizatelezés elterjedését a lakosság széles rétegeiben. Több tényezőről van itt szó, amelyek különböző mértékben járultak hozzá a válság kialakulásához. Ide sorolhatjuk a társadalomban megjelenő gyors meggazdagodási igényt, az ebből eredő túlzott kockázatvállalást mind a fogyasztók, mind pedig a pénzintézetek szintjén, továbbá a lakosság széles rétegeit érintő pénzügyi analfabetizmust, pénzügyi tudatlanságot.

Több szerző ezek közül az elemek közül a pénzügyi tudatlanságot emeli ki, mint legbefolyásosabb tényező. Domokos László az ÁSZ elnöke 2013. novemberében kifejtett gondolataiban akként fogalmaz, hogy „Az ország gazdasági rendbetételéhez.....szükséges, hogy Magyarország kitörjön a pénzügyi tudatlanság börtönéből. A pénzügyi ismeretek széles körű elterjedése nélkül a magyar gazdaság nem tud fenntartható pályára állni”¹⁹

Könnyen belátható, hogy devizahitelezés elterjedésének immanens oka volt az, hogy a hitelfeltevő fogyasztók alapos pénzügyi ismeret hiányában nem voltak tisztában azzal, hogy ténylegesen milyen terméket szereznek be, és ezzel milyen pénzügyi kötelezettséget vállalnak. Több empirikus kutatás is bizonyította, hogy magyar a lakosság idegenkedik a pénzügyi témájú gazdasági kérdésektől. A kutatók kimutatták, hogy a lakosság azzal indokolja idegenkedését, hogy a pénzügyi tárgyú ismeretek megszerzéséhez bonyolult nehezen érthető jogi és közgazdasági szövegek megértését követelik meg. Többen kiemelték, hogy a lakosság nagy fokú bizalmatlanságot is táplál az ismeretek forrásai felé is. Ismereteik és tapasztalataik csak azoknak voltak, akik már éltek különböző pénzügyi termékekkel, és nekik is hiányosak voltak az ismereteik. Ez tényszerűen annyit jelent, hogy a lakosság nem érti a pénzügyi nyelvezetet.

Az ÁSZ a devizaválság kitörése után készített tanulmányában megállapította, hogy a felsőoktatásban tanuló fiatalok, tehát az átlagnál jóval képzetesebb rétegben is jelentős mértékű volt azoknak az aránya, akik nem tudták reálisan felbecsülni saját pénzügyi ismereteiket.²⁰ A pénzügyi kultúra itt felvázolt jelentős hiányosságait a kereskedelmi bankrendszer tagjainak profitésége könnyűszerrel kihasználta.

Még mielőtt azonban pálcát törnénk a felelőtlen adósok feje felett, akiknek a tudatlanságát a profitra éhes pénzintézetek kihasználták, érdemes megvizsgálni, hogy egy átlagos, vagy az átlagnál pénzügyi szempontból képzetesebb adós miként járt volna el hasonló helyzetben.

Egy az átlagnál tájékozottabb hitelfelvevő tudta, hogy a 10 év távlatából a forint viszonylag stabil árfolyammal rendelkezik, és az MNB az árfolyamstabilitás érdekében be szokott avatkozni. Tudta azt is, hogy egy 8 Mft értékű 20 éves futamidejű forinthitelekhez 10-15% kamattal lehetett hozzájutni, míg ugyanilyen értékű és futamidejű, de euró vagy svájci frank alapú devizahitelhez 5-7%-ért. A tudatos fogyasztó még nagy körültekintés mellett is az olcsóbb, de látszólag nem sokkal kockázatosabb devizahitelt választja.

Ennek a forinthitel törlesztő részlete 90.000,-Ft volt, míg a devizaalapúnak 58.000,-Ft. A racionális fogyasztó itt sem kérdés, hogy mit választana. A két törlesztőrészt különbözetét, 32.000,-Ft-ot nem éli fel, hanem elteszi szűkösebb időkre.(Ez természetesen fikció, szinte biztos, hogy nem volt olyan tudatos adós, aki az alacsonyabb törlesztőrészlet miatt fennmaradó pénzeszközét nem élte volna fel, és szűkösebb időkre tartalékolta volna.)

A pénzügyileg jól képzett fogyasztó a két árfolyam 6%-os különbségéből sejti, hogy a forint várhatóan 6%-körül fog leértékelődni a devizához képest. Ha nem éri el ezt a szintet a leértékelődés, akkor kifejezetten nagyot nyerhet, ha eléri, akkor sem fog rosszabbul állni mintha forinthitelt vett volna fel.

Tehát a pénzügyileg képzett fogyasztó, racionális tételek mentén is a devizahitel mellett döntene.²¹

Ez a racionális okfejtés mindaddig igaz lehet, amíg a piacok átlagos körülmények között a szokásos módon működnek, de egyből megborul ez az egyensúly, ha pénzügyi sokk vagy válsághelyzet alakul ki a piacokon, vagy olyan emberi élethelyzet, amire nem lehet készülni. A valóságban azonban 2008-ban olyan ingatlanválságból kiinduló gazdasági és likviditási válság alakult ki, amire nemzetközi szinten sem számított senki.

Ben S. Bernanke az USA jegybankjának nevezett FED elnöke volt a válság idején és maga mondja el egy cikkében, hogy "Elnöki periódusom vége felé valaki feltette nekem a kérdést, hogy mi lepett meg a legjobban a pénzügyi válsággal kapcsolatban. "Maga a válság" - válaszoltam. Ezzel nem azt akartam mondani, hogy egyáltalán nem vettük észre, hogy mi

történik. A kirakós játék legtöbb darabját láttuk, még ha nem is igazán tisztán. De nem értettük - "nem tudtuk elképzelni", talán ez a jobb kifejezés -, hogy ezek a darabok miként idézhetnek elő egy olyan válságot, amely összehasonlítható a nagy gazdasági világválság nyitányát jelentő pénzügyi válsággal, sőt - sokak szerint - annál még súlyosabb is lehetett."²²

Ugyanerről az időszakról az MNB maga állítja több helyen is, sőt a piacok leállását és a totális válságot megelőzően néhány nappal is, hogy látszik, hogy válság van, de hazánkat csak a „tornádó oldalszele” fogja elérni, a magyar bankrendszer stabil, a jegybank kellő tartalékokkal rendelkezik.

Látható tehát, hogy a válság, és a válság hatásai még azokat a szakembereket is meglepték, akiknek az volt a feladatuk, hogy elemezzék a gazdasági és piaci helyzeteket és időben reagáljanak rá. Ha a legmagasabb szinten ülő szakemberek nem csak Magyarországon, hanem nemzetközi szinten sem látták a válság lehetséges következményeit, akkor milyen jogon várjuk ezt el az egyszerű fogyasztótól. Nem irreális elvárás-e olyat számon kérni tőlük, amire a világon szinte senki sem számított.

V. Összefoglaló

A fentiekben leírtak szerint látható, hogy a devizahitel, mint pénzügyi termék²³ abban a konstrukcióban, ahogy azt a 2000-es évek közepén-végén forgalmazták rendkívül kockázatos pénzügyi terméknek minősült. Az is megállapítható, hogy devizaválság kialakulásához több feltétel egyidejű összjátékára volt szükség. Ahogy fent korábban rögzítettük a lakossági devizahitelezést a kormányzat megszüntette, így a lakossági devizahitelezésben rejlő veszélyek elhárultak.

Ugyanakkor fel kell hívni a figyelmet, hogy ahogy azt az ÁSZ is megállapította a devizaválság kialakulásának több összetevőjében semmilyen érdemi változás nem történt az évek során. Az új típusú koronavírus járvány megmutatta, hogy a hazai gazdaság rendkívül törékeny, érzékeny, és a gazdasági szereplőknek, ha vannak akkor is csak minimális tartalékaik vannak csupán, amelyek egy elhúzódó válság esetén elégtelenek. Az is megfigyelhető, hogy hazánk a digitális megoldások területén milyen komoly elmaradásban van. A szabályozási rendszer a válság hatásainak enyhítésére nehézkesen és lassan reagált, és lehet, hogy nem is mindig a leghatékonyabb eszközhöz nyúlt a kormányzat.

Az elmúlt másfél-két évben a fogyasztói árak jelentős emelkedésbe kezdtek, és 2020 októberében a KSH elemzése szerint 3%, azonban a Kopint-Tárki 4-4,5 százalék közötti

inflációt kalkulál. Az eltérés főként abból adódik, hogy a „fő inflációs mutatót a két évvel korábbi fogyasztási szerkezet alapján közli a KSH. Ez a szokásos gyakorlat, ám a tényleges fogyasztás a koronavírus járvány miatt ettől jelentősen eltér, például az élelmiszerek vásárlása nő, a járműüzemanyagoké csökken.

A forint/euro árfolyama 2020 októberében majdnem a 370 Ft-is elérte. Ez a körülmény jelentős árdragulást generál, mert minden importterméket csak magasabb áron lehet beszerezni, ami kihatással van minden termék hazai árára.

A költségvetés helyzetéről elmondható, hogy a kormány 367 Mrd Ft-tal számolt, azonban a koronavírus járvány és a gazdasági hatásainak enyhítése érdekében meghozott intézkedések miatt jelenleg 3600 Mrd Ft hiánnyal számolnak, ami több száz százalékkal meghaladja a terveket. Ilyen helyzetben nincs a kormánynak túl sok mozgáster. A vírushelyzet gazdaságra gyakorolt hatását jól szemlélteti Palócz Évának még júliusban tett nyilatkozata, ami szerint „Ha jön a második hullám az maga az Armageddon”.

A hazai GDP 2020. II. negyedéves eredménye a tavaszi teljes zárlat miatt 13,6%-os csökkenést mutat, ami drámai helyzetet vetít előre. A devizaválság idején a hazai GDP csökkenése „csak” 8%-körül alakult, és így is évekig tartó hatásai voltak a gazdaságra. A jelenlegi csökkenés hatásai még nem mérhetők fel pontosan, de biztosak lehetünk abban, hogy jelentős hatásokkal kell számolnunk.

A devizaválság egyik legnagyobb problémája az volt, hogy felkészületlenül ért bennünket, és kialakult egy likviditási válság is, mivel mindenki tartott attól, hogy a befektetett pénzeszközöket visszakapja-e. A jelenlegi helyzetben ez a fajta bizalmatlanság még nem érhető tetten, de a munkanélküliségből, és a gazdasági társaságok csődjéből eredően most is kialakulhat a likviditás csökkenése, ami károsan hathat a gazdaságra. A koronavírus járvány ismét rávilágította a figyelmet, hogy mind a gazdasági szereplőknek, mind pedig a kormánynak nagyobb hangsúlyt kell fektetni a válságtűrő képesség fejlesztésére.

A járvány a gazdaságot befolyásoló olyan körülmények káros hatásaira világította rá a figyelmet, ami eddig az elmúlt 50-100 évben globális mértékben nem befolyásolta jelentősen a gazdaságot, annak teljesítőképességét. Ha hihetünk a virológus kutatóknak, akkor azonban a jövőben számolni kell hasonló globális méretű világjárványokra.

Az így kialakuló gazdasági válsághelyzetekre azonban már „békeidőben” kell készülni, mert válság idején már gyakran csak kényszerpályán lehet mozogni.

¹PhD hallgató PTE ÁJK Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék

-
- ²Lentner Csaba, 2015: A túlhitelezés globalizálódása a világban és Magyarországon. In: Lentner Csaba (A devizahitelezés nagy kézikönyve), Budapest, NKTK, pp. 23–63.
- ³Szilovics Csaba, 2015: A devizahitelezés központi költségvetésre gyakorolt hatásairól. In: Lentner Csaba (A devizahitelezés nagy kézikönyve), Budapest, NKTK, p. 175.
- ⁴Szilovics Csaba: A devizahitelezés... i.m. p. 182.
- ⁵Az Állami Számvevőszék jelentése a lakástámogatás hatékonyságának ellenőrzéséről 2009. április. iktatószám: V-2007-83/2008-2009. 14.
- ⁶Szakmai háttéranyag: <https://www.mnb.hu/letoltes/hatteranyag-1002.pdf>. 2019.10.24.
- ⁷Nyeste Orsolya – Árokszállási Zoltán, 2012: Devizahitelezés Magyarországon-régiós makrogazdasági, fiskális és monetáris politikai megközelítésben. In: Negyed százados a magyar bankrendszer („Múlt – Jelen – Jövő”) Budapest, Magyar Bankszövetség, p. 150.
- ⁸MNB.hu: devizaárfolyam. <https://www.mnb.hu/arfolyam-lekerdezes> 2019.10.24.
- ⁹Szegeti Ítéletábrá Gf.I.30.244/2012/4.számú ítélete
- ¹⁰A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1981. pp. 1110–1115.
- ¹¹A Polgári Törvénykönyv Magyarázata... i.m. pp. 566–568.
- ¹²2014. PJE. rendelkező rész
- ¹³Financing Future Growth: The Evolving Role of the Banking Systems in CESEE. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2013/eur/eng/pdf/tn0413.pdf> 2019.10.24.
- ¹⁴Nyeste Orsolya – Árokszállási Zoltán, 2012: Devizahitelezés Magyarországon-régiós makrogazdasági, fiskális és monetáris politikai megközelítésben. In: Negyed százados a magyar bankrendszer („Múlt – Jelen – Jövő”), Magyar Bankszövetség, p. 150.
- ¹⁵Király Júlia, 2019: A tornádó oldalszele. Budapest, Park Kiadó, p. 71.
- ¹⁶Ramon Moreno – Karsten von Kleist: What can BIS statistics tell us about the risks of crises in emerging markets? <https://www.bis.org/publ/cgfs29a.pdf> 2019.09.15.
- ¹⁷Király Júlia: A tornádó... i.m. p. 79.
- ¹⁸Kolosi Pál Péter, 2015: A lakossági devizahitelek Magyarországi elterjedésének és kivetésének vizsgálata intézményi megközelítésben. In: Lentner Csaba: A devizahitelezés nagy kézikönyve, Budapest, NKTK, p. 204.
- ¹⁹MPGEKE Hírportál: Domokos László, 2013: A közpénzügyi ellenőrző intézményeknek a társadalom szolgálatában kell állniuk. <http://www.mpgehirportal.hu/kiemelt-hirek/domokos-laszlo-a-kozpenzuzgi-ellenorzo-intezmenyeknek-a-tarsadalom-szolgالاتaban-kell-allniuk> 2019.03.27.
- ²⁰Domokos László: A közpénzügyi ellenőrző... i.m.
- ²¹Király Júlia: A tornádó... i.m. p. 41.
- ²²Ben S. Bernanke, 2017: Volt merszünk cselekedni - Emlékirat egy válságról és utóéletéről. Budapest, Napvilág kiadó, p. 94.
- ²³Szívós Alexander, 2020: Devizakölcsön, mint befektetési jogviszony. In: Bihari Erika – Molnár Dániel; Szikszai-Németh Ketrin szerk.: Tavasz Szél - Spring Wind 2019. Tanulmánykötet I. pp. 369–377.

Dr. Gáspár Zsolt¹: Scamming Investors: Ponzi scheme in the cyberspace

Abstract

Nowadays, as our world gets more and more dependent of the online space, the growing tendency of cybercrimes is an indisputable phenomenon. Just like in other forms of frauds, Ponzi scheme organizers also take the advantage of the Internet to scam a wider spectrum of the community. As the virtual currencies, such as Bitcoin or Ethereum got viral, scammers noticed the opportunity to use it to facilitate their online transactions. The use of these currencies is relatively new and is a slightly regulated area, which motivates the criminals to parlay its benefits. Considering the increasing importance of this field and the emerging need for regulations, I think these facts give the base of a scientific research in the topic, dealing with the legal issues of the above-mentioned cybercrimes. My aim with this study is to summarize the presence of frauds in the online space and its effects on the investors, with a special focus on the online Ponzi schemes and the role of cryptocurrencies. The first part of the research gives an introduction in online frauds and the actual situation. The second part of the study deals specifically with the Ponzi schemes, as a regular type of crime, their presence in the online space and I also provide a Hungarian example, as an interesting illustration of the practical issues. In the third part of the research I am presenting my conclusions and suggestions for investors, who are planning to invest in the cyberspace safely and legally.

Keywords: *cybercrime, cryptocurrencies, Ponzi scheme, investors*

I. Introduction

Fraudsters have always found the way to survive in our society², but of course their methods have had to change with the development of technology. In the last decade everything is about technology, computers and the cyberspace. The world got to a point, where most people are dependent of their personal gadgets and of course, the internet. Ones can work via computers or smartphones³, but also can store their money in online wallets and accounts. This phenomenon has led to a process, where people do not pay to brokerage firms if they would like to increase their money, because the internet gives them numerous possibilities to invest as

private persons, so they can spare the money, that firms would cut off. Criminals have also noticed this process and the potentials given by the online space, which caused various types of shams to occur, having even more anonymity and variety than in-person-frauds, resulting in difficulties for the investors to be up-to-date with the latest scams. With the popularization of cryptocurrencies, the latency of these types of frauds has gone even further, because it is harder to track down the perpetrators hidden behind the comforts given by the cyberspace.⁴

Also, with this alternative payment method there is no need for the perpetrators to give out their personal data or bank accounts to their victims, thereby it is easier for them to evade being arrested.

Based on the previously mentioned facts, my aim with this study would be to overview the possible occurrence of Ponzi schemes in the online space with a special focus on the relevant caselaw and the relation between these types of frauds and the cryptocurrencies, helping the investors to be able to notice such types of cybercrimes and conduct their investments safer in the cyberspace.

II. The Ponzi scheme

II.1. General review of the scheme

Ponzi scheme got its name after Charles Ponzi, an Italian businessman and swindler, who made this type of fraud famous in the early 1900s. In short, it is an investment fraud, which offers its investors a huge profit with relatively no risk or little risk. The new insets are used to pay existing members hiding it under legal transactions. The scheme relies on the constancy of new investors and of course the founding members got most of the money.⁵

In the majority of the legal systems, these schemes are penalized, such as in the Hungary. The regulation can be found in the Hungarian Criminal Code, under Section 412., titled: “Organising a pyramid scheme⁶”. The definition given by the mentioned paragraph is the following:

“A person who organises a game based on the collection and distribution of money from other persons in a predetermined manner and also involving a risk factor, where participants are connected to each other in a chain-like manner and make payments or provide other services, directly or through the organiser, to the person preceding them in the chain is guilty of a felony and shall be punished by imprisonment for up to three years.”⁷

This special form of fraud can cause investors serious losses. The most common reason why people fall to this scheme is that their friends or confidants invite them to the scam.⁸

Besides the regular form of pyramid scheme or Ponzi scheme, these crimes can also be perpetrated in the cyberspace.⁹ The online form of the crimes can be even more dangerous, because it is way harder to decide whether an online advertisement or an invitation (e.g. via e-mail) is a scam or a real deal.

However, there are some important warning signs, that can help to recognize the swindle. The US. Securities and Exchange Commission (shortly SEC) set out on their webpage a list of the so called “red flags”, that can be indicators of Ponzies:

- high investment returns with little or no risk,
- overly consistent returns,
- unregistered investments,
- sellers which are unlicensed,
- strategies that are either secretive, complex or both,
- issues with the accountment,
- difficulties during the payments.¹⁰

II.2. A Hungarian example – Ponzi or not?

An interesting example could be the case no. 12.B.869/2015/143. which on the first level was adjudicated on the Courthouse of Veszprém, in 2017. In this case, the accused person, using her experiences and skills in multi-level marketing (shortly MLM), founded a company in 2007 with the intention of collecting others’ money and conducting marketing and advertisement services. She set up a website (web-mlm.hu and later the site-mlm.hu) on which she made a presentation of the company and its main aims. According to this, the subscribing members had to pay a monthly amount of 6000 HUF for the spreading of their advertisements, and also other obligations were to spread the mentioned webpage, set up own systems and read other members’ ads. The accused only realized online activities, the members could only get information via the website or Skype, and the contracts were also signed online. From 2008 she conducted her business via the private business of her son and not much time after, her first company was deleted officially.

Relating to her activities, various types of contracts were used to maintain the guise of officiality:

- Investor contract for a 5-year long term,
- Partner-advertiser commission contract (for undetermined period),
- Network-building joining contract (undetermined),
- Investor contract for a 3-year long term,
- Extra modal contract for a 3-year long term,
- Website-editor and network-building contract.

Based on the contracts, the testimonies and the other evidences, she misused a total of 12.176.634 HUF for her private interests. Therefore, the Courthouse of Veszprém found the accused guilty in organizing a pyramid scheme and continuously perpetrated embezzlement.

An interesting fact, that in the justification the Courthouse alleged that in connection with organizing a pyramid scheme, this crime has no victims, according to the law.

The case went on to the Court of Appeal of Győr in 2018, which in their judgement no. Bf.II.18/2018/12. changed the adjudication of the Courthouse of Veszprém. The justification was based on the argument, that the interpretation of the Courthouse on pyramid schemes was wrong, concerning the lack of the priorly determined system of payouts to investors. One of the main reasons of this argument was the fact, that most of the investors did not get any commission.

The case was finally dealt by the Curia (Supreme Court of Hungary) on a public hearing, in 2018, under no. Bhar.III.1.321/2018/6., where the Curia affirmed that the brief of pyramid scheme was not applicable, because there was no chance for the payoffs and the accused knew it already. The Curia noted that the pyramid schemes' perpetrator's victim is the State itself, because of its monopoly to provide financial services and to organize gambling games.

Therefore, the investors, according to the Curia, are not victims of pyramid schemes.

The end of the case turned out interesting, the accused was found guilty in two counts of fraud, because according to the Curia, the accused was not culpable of organizing a pyramid scheme, but for the fact that she committed frauds referring to a pyramid scheme, without the intention to fulfill the contracts.

After the traversing of the case, it is ascertainable that in the practice it is not always clear whether we are talking about a Ponzi scheme (or pyramid scheme) or not, but it has to be admitted, that the preparation of the crime is determining, so it has to involve not just a system for the game, but for the division of money, too.

II.3. Ponzi schemes relating to cryptocurrencies

With the increasing value of Bitcoin (followed by Ethereum, ZCash and others), cryptocurrencies have arrived in the common knowledge rapidly and of course investors became interested in them. The reason of this huge inquiry about cryptocurrencies is based on several factors: this blockchain technology provides entire anonymity for its users, it is not regulated by any agencies, governments, it is not centralized and easy to change to different currencies.¹¹

The blockchain technology means the followings: all the transactions processed in the system are collected in blocks, which blocks appear in each user's software, meaning that everyone has a record of the quantity of Bitcoins that the users have.¹²

Some researchers alleged that Bitcoin is also a Ponzi scheme itself, but the case is that investors actually got a valuable currency for their money, which they are able to spend on whatever they would like, and it is rechargeable to different currencies. That does not mean direct threat to the investors, also does not offer an incredibly huge profit.¹³ Considering these facts, Bitcoin can be pronounced as a relatively safe form of investment, noting that all cryptocurrencies have different origin, so the investors still need to be aware of the threats that scammers mean around this relatively new technology.

An example can be the OneCoin-case, which granted its investors a risk-free 5% monthly profit or 1% weekly payoff, but eventually it turned out, that it is a part of an international Ponzi scheme, which provided poundage to their existing members from the cash in of new investors.¹⁴

The BitConnect-case can be also mentioned as a great example, which firm offered more than 1000% profit with the help of an algorithm. This organized crime¹⁵ group offered for their investors that if they gather more people to put their money in and keep their insets in the firm for a determined period they receive a commission.¹⁶

High Yield Investment Programs (or shortly HYIPs) are typical forms of online Ponzies. These are websites offering continuous profit and huge returns with no risk, but in the reality, these are obviously unregistered investments run by scammers.¹⁷

Based on the research made by T. Moore, J. Han and R. Clayton, investors, who are familiar with the cyberspace, are likely to be conscious about the illegal activities hidden behind these websites, but they aim to make gains investing early in the scams. They also allege that cryptocurrencies, such as Liberty Reserve or Perfect Money are essential elements in the high yield investments, granting more anonymity for the perpetrators. Most of these currencies are

based in Latin-American countries, such as Costa Rica or Panama and their profit origins from HYIPs.¹⁸

Concerning the mentioned facts, we can see that there are two ways in which cryptocurrencies can be involved in Ponzi schemes: if the currency is created with the intention to become a Ponzi scheme itself or if the currency is not a Ponzi originally, but another Ponzi scheme uses this currency for its payments.

M. Bartoletti, S. Carta, T. Cimoli and R. Saia made a research on the Ponzi schemes involving Ethereum¹⁹, which may be nowadays the second most widely known cryptocurrency after Bitcoin. In their study they classify these Ponzi schemes, based on the link between the investors the schemes can be:

- tree-shaped: the new investors have to indicate their inviters, if no one is mentioned, then it will be a new root on the tree,
- chain-shaped: in this linear construction every root has one directly linked connection,
- waterfall scheme: basically, a chain-shaped scheme with an altered distribution of income,
- handover scheme: it is also a form of chain-shaped schemes, with a priorly determined entry toll, secured with contracts.²⁰

The difference between the shapes of links may be the prevision of the possible income and the period during which the scheme is sustainable, but they all end the same way.

III. Conclusions

No doubt, that the customs of investing have changed radically over the time, this is a continuous process in which the internet and the cyberspace has a determining role. Although the area is still not entirely clear for most investors, with a moderate attitude and caution, it is manageable to evade the encounter with fraudsters. It is essential to increase the level of financial culture.²¹ Suggestions for those who are new in the digital world can be to do not trust their confidants in connection with online investments and to always check if the ‘red flags’ given by the SEC are suitable for the investment opportunity that they have found. These types of online frauds can have lot of different outfits, this is the reason why it is necessary that the investors always check the possibility twice before they put any money in. For people, who are familiar with such schemes a suggestion can be to do not think they invest early, and they can

be on the top of the pyramid, because this type of too much self-confidence can lead to serious losses of money.

Cryptocurrencies as alternative payment methods have basically the same function in Ponzi schemes as normal currencies, these are rather instruments in crimes and not the crime itself, although some of them were invented with the intention of frauds, but not the majority of them. It is normal, that people are not confident with a new technology, and the situation is the same with these virtual currencies, but just because we don't know them, it is not obligatory to demonize them. Living in the cyber-era, with the growing dependence between us and our gadgets, it can be a possible prevision, that cryptocurrencies will be used more and more widely. As this is feasible, the thought of regulation also appeared, but the topic came out quite divisive and it raises some important questions, e.g.: Who has the right to regulate these cryptocurrencies or what authority could supervise this area? What would happen with the collision of different regulations? Would people still use cryptocurrencies or masses would leave these payment methods with the implementation of regulations? If the introduction of regulations to the area would turn out in the worst plot, it would mean that most users would not use virtual currencies anymore, causing that the value of these currencies would drop down, until that nobody buys them anymore. Of course, the possibility of a better feedback is also an option, some users would like to enjoy the benefits of regulations, which would grant more security and reliability for the ones, who are using these new alternative payment methods for facilitating their legally conducted activities.²²

¹PhD student University of Pécs, Faculty of Law Department of Criminology and Penal Enforcement

²For more information see further: Szilovics Csaba, 2013: Az adótervezéstől az adócsalásig. In. Magyar Jog 60, pp. 417–415.

³Meanwhile the development of technology grants us some undisputed benefits, it also has a dark side. For more information about the dangers of smartphones see further: Kraut Andrea – Kóhalmi László – Tóth Dávid, 2020: Digital Dangers of Smartphones. In. Journal of Eastern-European Criminal Law, 2020/1. pp. 36–49.

⁴There are also many other dangers in connection with virtual currencies. For example if many people switch to these payment methods real money can become inflated. See further in: Tóth Dávid, 2020: A pénz- és bányaforgalom biztonsága elleni deliktumok büntetőjogi és kriminológiai aspektusai. PTE-ÁJK, pp. 8–9.

⁵Investopedia.com: Ponzi Scheme. <https://www.investopedia.com/terms/p/ponzischeme.asp> 07.10.2020.

⁶In Hungarian: „Piramisjáték szervezése”, the term „Ponzi scheme” does not appear in the Hungarian regulation, instead the legislators used the pyramid scheme definition. See further: Binance.com: Pyramid and Ponzi Schemes. <https://academy.binance.com/en/articles/pyramid-and-ponzi-schemes> 10.10.2020.

⁷Section 412. of the Hungarian Criminal Code (Act C of 2012 on the Criminal Code)

⁸David R. Hague, 2015: Expanding the Ponzi Scheme Presumption. DePaul Law Review 64, 2015/3. pp. 867–868.

⁹For more information on the topic see further: Nagy Zoltán András, 2019: A csalás-jellegű cselekmények az e-kereskedelem körében. In: Mezei Kitti (eds.) A bűnügyi tudományok és az informatika. Pécs – Budapest. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, pp. 148–168.

¹⁰Investor.gov: Ponzi Schemes. <https://www.sec.gov/fast-answers/answersponzihtm.html> 10.07.2020.

¹¹Anonymity is often an advantage for offenders, if they operate in cyberspace. See further in: Tóth Dávid, 2020: Személyiséglopás az interneten. *Büntetőjogi Szemle*, 2020/1. pp. 113–119. Tóth Dávid, 2019: Az identitáslopás kriminológiai sajátosságai. In: Gaál Gyula; Hautzinger Zoltán (szerk.): A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, pp. 207–213.

¹²Cath Senker, 2017: *Cybercrime and the darknet. Revealing the hidden underworld of the internet*. London, Arcturus Holdings Limited, p. 127.

¹³Eszteri Dániel, 2015: *A World of Warcraft-tól a Bitcoin-ig: Az egyén, a gazdaság és a pénz helyzetének magán- és büntetőjogi elemzése a virtuális közösségekben*. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, pp. 159–161.

¹⁴Dávid Tóth, 2019: A virtuális pénzekkel kapcsolatos visszaélések. Baráth Emőke Noémi – Mezei József (edit.): *Rendészet-Tudomány-Aktualitások. A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével*. Budapest. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztálya, p. 244.

¹⁵See further about organized crime in: Tóth Dávid – Gál István László – Köhalmi László, 2015: *Organized Crime in Hungary*. *Journal of Eastern-European Criminal Law*, 2015/1. pp. 22–27.

¹⁶Simon Béla, 2018: *Kriptoaluták – rendészeti válaszok*. *Belügyi Szemle*, 2018/10. p. 82.

¹⁷Investor.gov: *High Yield Investment Programs*. <https://www.investor.gov/protect-your-investments/fraud/types-fraud/high-yield-investment-programs> 07.10.2020.

¹⁸Tyler Moore – Jie Han – Richard Clayton, 2012: *The Postmodern Ponzi Scheme: Empirical Analysis of High-Yield Investment Programs*. In: Keromytis A.D. (eds): *Financial Cryptography and Data Security, Lecture Notes in Computer Science*, vol 7397. Springer, Berlin, Heidelberg, pp. 41–56.

¹⁹See further: *Ethereum.org: What is ethereum?* <https://ethereum.org/en/what-is-ethereum/> 09.10.2020.

²⁰Massimo Bartoletti – Salvatore Carta – Tiziana Cimoli – Roberto Saia, 2020: *Dissecting Ponzi schemes on Ethereum: Identification, analysis, and impact*. *Future Generation Computer Systems*, 2020/102. pp. 263–264.

²¹For more information on the topic see further: Szívós Alexander, 2019: *A pénzügyi kultúra*. <https://arsboni.hu/a-penzugyi-kultura/> 20.10.2020.

²²For more information on the topic see further: Kecskés András – Bujtár Zsolt, 2019: *Felvetések a kripto eszközök szabályozása terén*. In: *CONTROLLER INFO*, 2019/2. pp. 49–53.

Dr. habil. Kecskés András ¹: Az Egyesült Államok árnyékbankrendszere

Absztrakt

A szerző a tanulmányában azt vizsgálja, hogy az árnyékbankrendszeri tevékenységek és jelenségek milyen formában alakultak ki és minek hatására jöttek létre és működnek ma az Egyesült Államokban. Az árnyékbankrendszer kialakulása és megerősödése az Egyesült Államokban jelentős mértékben kapcsolódott a pénzügyi innovációval együtt megvalósult deregulációhoz. A tanulmány azt vizsgálja, hogy a FED, a szövetségi jegybank milyen szerepet töltött be az Egyesült Államok árnyékbankrendszerének kialakulásában, különös tekintettel annak a 2007-2009-es válságban betöltött szerepére.

Kulcsszavak: *árnyékbankrendszer, dereguláció, szabályozási arbitrázs*

I. Bevezetés

Az Amerikai Egyesült Államok az árnyékbankrendszer bölcsője. De nemcsak az árnyékbankrendszer kialakulása, hanem annak megerősödése is sajátosan amerikai jelenség. A 2007-2009-es pénzügyi válság háttérében ugyanis jelentős árnyékbankrendszeri aktivitás húzódott. A pénzügyi válság megmutatta, hogy e jelenség a jogrendszer számára is alkalmazható definiálására elengedhetetlen szükség van a hatékony beavatkozás érdekében. Az árnyékbankrendszeri működés felismerése az átfogó válságok megelőzését segítheti azzal, hogy átláthatóbbá válhat bankrendszer működése és csökkenhetnek a rendszerszintű kockázatok² a piacon.³ Nagyban megnehezíti e jelenség definiálását azonban, hogy az árnyékbankrendszer atipikus jellege mellett amorf struktúrával is rendelkezik. Egy olyan folyamatosan változó alrendszerről van szó, amelynek egyes formái elszigetelten és rendszerszinten egyaránt működőképesek, illetve a háttérben meghúzódó mikro- és makroszinten azonosítható érdekek függvényében változnak.⁴ Emiatt az árnyékbankrendszer analitikus megközelítése is csak több lépcsőben lehetséges. Az elemeit alkotó struktúrák működésének vizsgálata mellett tanulmányozni kell a tevékenységük törvényességi és etikai háttérét is. E normatív megközelítés a jelenlegi szabályok alkalmazása során és a jövőbeli szabályok megalkotása szempontjából egyaránt fontos lehet.⁵ Mivel az árnyékbankrendszerből

kiinduló pénzügyi folyamatok tovagyűrűznek a bankrendszer és a pénzügyi rendszer más területeire is, ezért az általa indukált kockázatok rendszerszintűek (szisztematikusak). A pénzügyi rendszer stabilitása szempontjából egyaránt fontos, hogy a monetáris hatóságok megfelelően éljenek a rendelkezésre álló jogi keretekkel, a jogalkotó pedig biztosítsa számukra az ehhez szükséges mozgásteret. A naprakész szabályozás kiemelkedően fontos⁶ e területen, hogy lépést tudjon tartani az árnyékbankrendszer dinamikus pénzügyi innováción alapuló eszközrendszerével.⁷ Amennyiben a szabályozási környezet nem képes követni az árnyékbankrendszer által indukált kockázatokat, akkor a jogalkotóval szemben több irányból is jelentős elvárások jelentkezhetnek a szabályozás korszerűsítése érdekében.⁸ Az állam részvétele a gazdasági folyamatok alakításában meglehetősen összetett tevékenységi kört foglal magába, amely kiterjedhet a szűkebb értelemben vett monetáris politikán kívüli szereplőkre is, például az állami beavatkozás segíthet a jogalanyoknak a fogyasztóvédelmi megfontolások hatékonyabb érvényesítésében, vagy a befektetők védelmében.⁹

Ez a tanulmány áttekinti a legfontosabb tényezőt: a deregulációt, amely az Egyesült Államokban hozzájárult az árnyékbankrendszer kialakulásához és egyúttal annak térnyeréséhez is vezetett. Hatásmechanizmusának átfogó vizsgálata során felszínre kerültek e folyamat káros hatásai, amelyek a pénzügyi rendszer átláthatósága ellen hatnak. Az egyes árnyékbanki folyamatok rendszerszintű működésének vizsgálata során folyamatosan elemezni kell a rendszerszinten jelentkező kockázatokat is, melyek a pénzügyi rendszer nemzetközi csatlakozási pontjain keresztül napjainkban már nem csak szisztematikus, hanem globális kockázatokat is rejtnek magukban.

II. A pénzügyi rendszer deregulációja az Egyesült Államokban

Az Egyesült Államokban a XX. század végén jelentős deregulációs folyamat indult meg. Érintette a légi közlekedést, a telekommunikációt, az energiaszolgáltatást, valamint a pénzügyi szektort is. A jogalkotó célja ezzel a gazdaság élénkítése volt, mivel a korszakban uralkodó álláspont szerint a sok elavult szabály visszafogta a növekedést. Ugyanakkor a jogszabályi környezet lazítása, valamint az állami szerepvállalás visszafogása különösen veszélyes folyamatokat indukált a gazdaságban. A következőkben áttekintésre kerül a befektetési és kereskedelmi banki tevékenység szétválasztásának megszüntetése, valamint az amerikai jegybank, a Federal Reserve szereptévesztése.

II.1. Az univerzális bankrendszer visszatérése az Egyesült Államokban

Az Egyesült Államok bankrendszerén belül a kereskedelmi és befektetési banki¹⁰ tevékenység szétválasztása szinte folyamatosan napirenden volt a XX. század folyamán. Első alkalommal az 1929-33-as világválság után került sor az elválasztásra, ugyanis az 1933-as Banking Act (közismert nevén a Glass-Steagall Act) alapján a kereskedelmi bankoknak értékesíteniük kellett a korábbi befektetési banki tevékenységet végző vállalati részlegeket. A törvény ugyanis kimondta, hogy az állami bankok és a szövetségi bankok – az állampapírok kivételével – nem folytathattak értékpapír kereskedelmi tevékenységet.¹¹ Abban az esetben, ha egy bank értékpapír kereskedelmi tevékenységet végzett, akkor e pénzügyi intézmény már nem foglalkozhatott betétgyűjtéssel.

Szintén a kereskedelmi és a befektetési banki tevékenység szétválasztását szolgálták az 1933-as Banktörvénynek, a Q szabályozás (Regulation Q) összefoglaló néven ismert részei, melyek a kereskedelmi banki forrásgyűjtés szabályait határozták meg. A szabályozás ugyanis megtiltotta a kereskedelmi bankok számára a kamatfizetést a lakossági és vállalati ügyfelek folyószámla egyenlege, – más néven a látra szóló egyenlege – után. Ezzel a kereskedelmi bankok gazdaságélénkítő tevékenységét kívánta a jogalkotó előtérbe helyezni. A források bankközi piacon¹² történő elhelyezése helyett így a helyi gazdaság növekedését támogathatta a helyi pénzintézet. A bankközi piac kamatnövelő hatásának kizárása szintén megvalósítható célnak tűnt a törvényhozás, ezen tevékenységével. Ezen kívül bevezetésre került az a kamatplafon, amely a kereskedelmi banki tevékenység során nyújtható maximális betéti kamat szintjét rögzítette a betétek és a többi bankbetét típusú megtakarítási forma vonatkozásában¹³. A rendelkezés célja a kereskedelmi bankok közötti turbulens profitverseny megakadályozása és a hitelkamatok alacsony szintjének rögzítése volt. Utóbbi jogpolitikai célja az volt, hogy a növekvő hitelkereslet ösztönzésével gyakoroljon kedvező hatást a gazdasági fejlődésre. A jogalkotó azt feltételezte, hogy már az alacsony kamatkörnyezetben is elindulhat a kamatverseny a betéti kamatok szintjén, így ez a folyamat rövid idő alatt a banki hitelkamatok elviselhetetlen nagyságú növekedéséhez vezetett volna. Ezzel a gazdasági növekedés megtorpanását vagy akár a recessziót is előidézhetette volna a banki betéti és látra szóló kamatok kevésbé szigorú szabályozása.

Azonban már a Banktörvény elfogadásakor is látszott, hogy a kereskedelmi és a befektetési banki tevékenység szétválasztása túlságosan szigorú volt. Az értékpapírjegyzési jogosultság megtagadása a kereskedelmi bankok számára hatalmas érvágást jelentett, ami a várható profitabilitásukra is kihatott. Ezért Carter Glass szenátor 1935-ben, mindössze két évvel a

törvény hatálybalépése után módosító javaslatot tett a törvény 16. szakaszára vonatkozóan. A módosítás értelmében a kereskedelmi bankok visszakapták volna jegyzési garancia vállalási jogosultságukat a vállalati kötvénykibocsátások esetében. E módosítás ismét részlegesen engedélyezte volna a befektetési banki tevékenységi profilt a kereskedelmi bankok számára, vagyis a hagyományos banki hitelezés mellett a kereskedelmi banki finanszírozás újabb lehetőséggel bővült volna. Azonban ez a javaslat ekkor még – Rooseveltnél személyes ellenállása miatt – nem járt sikerrel.

Az 1970-es évek végére az olajárrobbanások egyre nagyobb ingadozással változó nemzetközi kamatszinteket eredményeztek egyre növekvő százalékos érték¹⁴ mellett a nemzetközi pénz és tőkepiaci folyamatokban, amelyek a Q szabály fenntarthatóságát is hamarosan megkérdőjelezték. Ugyanis a Q szabály nélkül ez a kamatingadozási folyamat az Egyesült Államok kereskedelmi banki betéti kamatok szintjét is szükségszerűen megemelte volna, azonban a szabályozás miatt erre a kereskedelmi bankoknak nem volt lehetőségük.

Ezáltal a Q szabályozás hatálya alá nem tartozó pénzügyi intézmények jelentős versenyelőnybe kerültek. A kereskedelmi bankok piaci pozícióját a piacvesztés mellett az is gyengítette, hogy a megtakarítók jelentős része inkább a magasabb hozamokkal kecsegtető értékpapírok felé fordult. Eközben a hitelpiacon is komoly versenytársakkal kellett szembenézniük a kereskedelmi bankoknak, ugyanis a nagyvállalatok kereskedelmi kötvényekkel kezdték el finanszírozni a rövid lejáratú forrásigényeket, azonban ezeknek a nagyvállalatoknak arra is volt lehetőségük, hogy továbbra is éljenek a beruházásaik finanszírozásakor a hagyományos kereskedelmi banki rulírozó formájú finanszírozással is. Amennyiben a nagyvállalat a kereskedelmi kötvény finanszírozás mellett döntött, akkor a döntés hatására a kereskedelmi bank elvesztette a legkisebb kockázatú adósát.¹⁵

A szétválasztás megszüntetésére azonban csak 1999-ben került sor, amikor a Gramm-Leach-Bliley Act (GLBA) engedélyezte a biztosítási és értékpapír-forgalmazási tevékenységet is a kereskedelmi bankok részére.

II.2. A szabályozási arbitrázs

A szabályozási arbitrázs, során az adott tevékenységet üzletszerűen végző jogalanyok a kevésbé szigorúan szabályozott vagy nem szabályozott gazdasági területek igénybe vételével élnek akár az alkalmazott jogi forma, akár konkrét tevékenység tekintetében. A szabályozási arbitrázs jelenség Egyesült Államok mellett Kínában a leginkább elterjedt. A szabályozási

arbitrázs alapvetően két esetben alakulhat ki, mégpedig ha nagyon szigorú a szabályozás, vagy ha a piac fejletlensége miatt bizonyos jelenségek még nem kerülnek a szabályozó látószögébe. Míg az Egyesült Államokban főként az előbbi, addig Kína esetében mindkét tényező megfigyelhető.

Az Egyesült Államokban az 1933-as Bank törvényben (Banking Act of 1933), a jelentős Q szabály által meghatározott kamatplafon teremtett megfelelő a piaci környezetet a pénzüpiaci alapok létrejöttéhez 1971-re. Az 1933-as Banktörvény (Banking Act of 1933) 217. rész 12. fejezetében megtiltotta a kereskedelmi bankoknak, hogy kamatot fizessenek a látra szóló – tehát le nem kötött bankegyenlegek – után és korlátozta a kamat mértékét a különböző betéti konstrukciókra vonatkozóan azért, hogy a kereskedelmi bankok a mezőgazdaságot finanszírozzák és ne a nagy pénzintézetek helyezzenek ki betéteket (kockázatmentesen) az összegyűjtött megtakarításokól. Az 1933-as Glass-Steagall törvény (Glass-Steagall Act) részeként ugyanis a Q szabályozás keretében megtiltotta a kereskedelmi bankoknak a betétek és látra szóló számlaegyenlegek után a kamat fizetését. Az intézkedés egyrészt az erős betéti kamatra koncentrált piaci verseny megelőzését célozta, másrészt gazdaságpolitikai célokat próbált megvalósítani a betéti kamatok szabályozása által. A jogalkotó döntését azzal indokolta, hogy meg kívánta előzni ama eseménysorozat megismétlődését, amely az 1929-33-as nagy gazdasági világválság során számos bank csődjéhez vezetett az Egyesült Államokban.

Ez a szabályozás egészen 2010 július 21-ig, a Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act of 2010 hatályba lépéséig állott fenn. Az Egyesült Államokban a szabályozási arbitrázsra jó példa, az éppen a fenti szabályozásra reagálva létre jött pénzüpiacok keletkezésének története. Az első pénzüpiaci alap az Egyesült Államokban 1971-ben jött létre The Reserve Fund néven. Az 1940-es, a Befektetési társaságokról szóló törvény hatálya alatt az Értékpapír és Tőzsde Felügyelet (Securities and Exchange Commission – SEC) felügyelete mellett. Kifejezetten azt a célt szolgálta, hogy megkerülve a Q szabályozást a látra szóló megtakarításokra is tudjon kamatot fizetni, azonban nem betét, hanem értékpapír formájában.

II.3. A „FED put” jelenség, avagy a dereguláció a jogalkalmazásban

A kereskedelmi bankokra és a befektetési bankokra vonatkozó szigorú szabályok hatályon kívül helyezése ama két évtizeden keresztül elhúzódó deregulációs folyamat eredménye, amely az Egyesült Államok jogalkotását egészen a 2007-2008-as jelzálogpiaci válságig jellemezte.¹⁶ A folyamat elméleti alapjait a Milton Friedman által fémjelzett chicagói közgazdasági iskola

neoliberális gazdaságpolitikája fektette le.¹⁷ A jogalkotás részéről azonban csak az 1970-es évektől indult el, és nyert egyre nagyobb teret az Egyesült Államokban a szabályozás fellazításának gondolatköre. Az új meghatározó filozófia Ronald W. Reagan elnöki időszakától nyert hegemoniát, de kitartott George H. Bush, Bill Clinton, és George W. Bush elnöki mandátuma alatt is. Legmarkánsabb képviselője a több elnöki cikluson keresztül hivatalban maradt Federal Reserve (FED) elnök, Alan Greenspan¹⁸ volt. Ironikus, hogy több félreértelmezést követően a neoliberalizmus végül Adam Smith¹⁹ „láthatatlan kéz” elméletét veszi alapul, amely a modern újraértelmezés után a piac tökéletes önszabályozó képességéből indult ki. Az irányzat hívei, akik elsősorban Milton Friedman az 1929-33-as világválság okait vizsgáló munkásságára támaszkodva²⁰ azt hirdették, hogy kevesebb állami szabályozásra van szükség a gazdaságban és különösen a pénzügyi ágazatban.

A neoliberális és szabályozás párti nézetek összecsapásának és az előbbi iskola túlkapásainak illusztratív példája a 2007-2008-as jelzálogpiaci válság során felmerült hitelfedezeti swapok (credit default swap - CDS) kérdésköre. Azonban az ilyen csereügyleteken alapuló derivatívák²¹ vezető szerepet játszottak a válság kialakulásában,²² kereskedelmük szabályozása már jóval a bankpánik kirobbanása előtt lényeges kérdés volt.²³ A határidős kereskedést bonyolító pénzügyi közvetítők szervezetének (Commodity Futures Trading Commission - CFTC)²⁴ elnöke, Brooksley Born, már 1998-ban azt javasolta, hogy a szabályozott tőzsdei piacon kívül kereskedett CDS-ek is kerüljenek ugyanolyan felügyeleti és elszámolóházi szabályozás hatálya alá, mint a többi tőzsdén jegyzett derivatív eszközök. Azonban Alan Greenspan, akkori FED elnök és Robert Rubin az Egyesült Államok hivatalban lévő pénzügyminisztere együttesen emelték fel hangjukat a törekvéssel szemben, így a szigorúbb szabályozás nem került bevezetésre. A válság előtt így fordulhatott elő az, hogy e jelentős kockázatot hordozó swapokkal a központi elszámolóház közbeiktatása nélkül kereskedtek. Így az elszámolóházak kötelező erejű igénybevételének hiányában megfelelő szerződő-fél oldaláról felmerülő kockázat (counter-party risk)²⁵ elleni védelemről sem rendelkeztek a swap ügyletekre kötött szerződésekben.

Az Egyesült Államok jegybankjának (Federal Reserve Board – FED) a szerepét külön is érdemes megvizsgálni a dereguláció tekintetében. A jegybank ugyanis számos esetben nyújtott segítséget nagy pénzügyi konglomerátumoknak akár közvetlen, akár közvetett formában. Ehhez legfőbb eszközei a monetáris szabályozás által lehetővé tett kamatcsökkentési és eszközvásárlási programok voltak. Abban az esetben, ha a likviditás csökkenése már a rendszer működését veszélyeztette, a FED megsegítette a pénzügyi intézményeket. Ebből következően a piacon az a felfogás terjedt el, hogy a FED a pénzügyi intézmények legnagyobbjait mindig

kiment a bajból. A magabiztosság alapját képező plasztikus angol „too big to fail” megjelölés, kiválóan tükrözte e nézőpontot, hiszen a szó szerinti jelentése a következő: túl nagy a bukáshoz.²⁶

Szintén ezt a nézőpontot erősítette a Greenspan-put²⁷ néven elhíresült biztonsági háló. A gyakorlatban a FED mindig beavatkozott a pénzügyi piacok recesszív időszakában, így csökkentve a veszteségeket. Ebben az időszakban az Egyesült Államok pénzügyi rendszere privatizálta a profitokat és a társadalmat terhelte a veszteségekkel. A nyereség ugyanis minden esetben a pénzügyi vállalkozásokat gazdagította, a veszteségeket pedig a monetáris politika végső finanszírozói, az adófizetők állták.²⁸ Amikor a veszteségek mértéke meghaladta a pénzügyi vállalkozások fedezeteit, akkor lépett közbe a jegybank és megvásárolta toxikus eszközöket, ha ez sem segített, ahogy 2009-ben sem, a költségvetés újra feltőkésítette a pénzügyi intézményeket, ami nem igényelt előzetes tőkeemelést a tulajdonosaik részéről.²⁹ Következésképpen a sikeres ügyletek nyeresége a befektetési és kereskedelmi bankokat illette, ugyanakkor a jelentős veszteségeket okozó válságok költségei közvetve az adófizetőket terhelte. Így történt ez az Egyesült Államok takarékszövetkezeti válsága (Savings and loans crisis 1986-89), az Öböl-háború (1990-91), a Mexikói-válság (Tequila-válság néven is közismert valutaválság 1994), a Dél-kelet ázsiai valutaválság (1997-1998), a dot-com krízis (2000-2001) és a másodlagos jelzáloghitelpiaci válság (2007-2008), valamint az azt követő globális pénzügyi válság során is. Valamennyi esetben az állam és/vagy a jegybank közvetlenül lépett közbe a bizalom helyreállítása érdekében.

A FED elnökének, Alan Greenspannek a piac működéséről alkotott elképzelése meghatározó volt az árnyékbankrendszer és a hagyományos bankrendszer viszonyában is. Álláspontja az volt, hogy a piaci szereplők egyre nagyobb mértékben képesek az önszabályozó feladatok ellátására,³⁰ így a dereguláció célja egyértelműen az önszabályozás felgyorsítása volt. Greenspan nézőpontja szerint az önszabályozás megfelelő választ kínált az árnyékbankrendszer kihívásaira is. Mikroszinten tehát a megfelelő tőkeerővel rendelkező és prudens vezetők által irányított nagy kereskedelmi bankok a szabályozás fellazítása ellenére is képesek teljes körűen kezelni az árnyékbankrendszerben felmerülő problémákat. A gyakorlat azonban ennek ellenkezőjét igazolta. Például a pénzügyi intézmények vezetői még a 2007-2009-es globális pénzügyi válságot sem saját forrásokkal és hatékony intézkedésekkel próbálták meg kezelni, hanem felelőtlenül bíztak a FED korlátlan pénzteremtő képességében és hajlandóságában. A bankrendszer-szintű problémák megoldása tehát Greenspan várakozásaival szemben nem mikro-, hanem makroszinten került megoldásra a FED hatékony beavatkozásának köszönhetően.

A FED és a piaci szereplők másik nagy tévedése az volt, hogy úgy gondolták, az árnyékbankrendszerből eredő kockázatok elhatárolhatók a pénzügyi rendszer más – rendszerszintű - kockázataitól. Emiatt a befektetési bankok bátrabban kockáztatták tőkéjüket bízva abban, hogy a FED szükség esetén megsegíti őket, vagy erre ösztönöz más piaci szereplőket.³¹ Az Egyesült Államok öt nagy befektetési bankja közül kettőnek, a Bear Stearns bukása³² és a Lehmann Brothers csődje³³ majd későbbi felvásárlása is a FED egyetértésével, illetve koordinálásával történt, bár ezek a tranzakciók jellemzően nem a monetáris politika részei, hanem tőkepiaci tranzakciók voltak valójában.³⁴

II.4. A Bernanke-éra hatása a dereguláció kiteljesedésében

2006 és 2014 között Ben Bernanke töltötte be a FED elnöki tisztségét. A pénzügyi szakirodalom, amely a Greenspan put jelenségkörével kapcsolatban erkölcsi kockázatról³⁵ (moral hazard) beszélt, Bernanke FED elnöksége idején már Bernanke put elnevezést is használt a jelenség megnevezésére. Ez a kockázat abban az esetben jelentkezett, amikor az eszközárak olyan szintre emelkedtek, melyet csak a FED beavatkozása által biztosított kockázati prémium magyarázhatott. Ebben az esetben a befektetők³⁶ arra számítanak, hogy a FED közbelépése vissza fogja terelni az eszközárakat a „normális” mederbe, egy olyan szintre ahol már nem okoz pénzügyi válságot az alacsony eszközérték és azok kényszerértékesítése. Ebben a szerepkörben tehát már egészen új, a hagyományostól eltérő eszközöket is használt a FED, mint ezt megelőzően első alkalommal tette a japán jegybank is 2001-ben. 2008-tól az amerikai jegybank a kamatcsökkentések mellett mennyiségi lazításokkal (Quantitative Easing – QE)³⁷ és minőségi lazításokkal (Qualitative Easing)³⁸ is élt az eszközárak normalizálása érdekében. A problémát az okozza e rendkívüli monetáris eszközök (ún. lazítások) alkalmazása során, hogy a FED a jogszabályok által meghatározott³⁹ klasszikus szerepét túllépi,⁴⁰ vagyis nem azt biztosítja, hogy a piac kellő likviditás mellett működjön – szükség szerint akár az esetleges veszteségek leírása mellett is. Ellenkezőleg, a közreműködése útján támogatja a magasabb árszintek kialakítását és megvédi a kockázatos ügyletek alanyait (originator)⁴¹, értékesítőit és újraértékesítőit is a veszteségektől.⁴² Az erkölcsi kockázat végül így válik társadalmi veszteséggé, melyet a pénzügyi rendszer megmentése során kell megfizetni. Pontosan ez történt a Fannie Mae a Freddie Mac és az AIG számára nyújtott segítség folyósításakor is 2008-ban.⁴³

A FED védőháló szerepe első ízben 1998-ban domborodott ki, amikor a LTCM hedge fund⁴⁴ számára szervezte meg az új források folyósítását. Ebben az esetben még nem került sor állami költségvetési források bevonására, de a veszteségeket nem is a magánbefektetők fedezték, hanem olyan pénzügyi intézmények, melyeket a FED erre felkért. Bár az LTCM fedezeti alap tulajdonosai korábbi befektetéseik viszonylatában veszteségeket szenvedtek el e tranzakció során, a csődöt mégis sikerült elkerülniük. A jegybank szerepét betöltő FED lépése más szempontból is úttörő volt az LTCM megmentése során: nem a hagyományos bankrendszer egyik pénzügyi intézményét, hanem egy fedezeti alapot (hedge fund) mentett meg az összeomlástól. Ezzel közvetve az árnyékbankrendszer intézményeinek működését is legitimálta. E merész lépés megítélése 1998-ban már igen ellentmondásos volt, tekintettel arra, hogy a szabályozó és felügyeleti rendszerek eszközeinek gyengeségei az orosz tőkepiaci válság eseményei kapcsán akkor már felszínre buktak. Sőt, pontosan az LTCM bukást eredményező orosz tőkepiaci válság idején kezdtek kirajzolódni a később az árnyékbankrendszer néven ismertté vált transzformációs és befektetési modellnek a körvonalai.

III. A dereguláció jövője a 2007-2009-es gazdasági válság tükrében

A jogalkotó, ha csak részlegesen is, de az Egyesült Államokban és Európában is levonta a 2007-2009-es válság tanulságait. Ennek köszönhető, hogy 2010 után a likviditás csökkenése és az esetleges csődhelyzet bekövetkezésének megelőzése érdekében jelentősen korlátozza, sőt bizonyos esetekben kizárja az állami források igénybevételét. Például ahogy az történt Deutsche Bank, illetve az olasz bankok közül Monte Dei Paschi di Siena vagy az Unicredit bankok esetében 2016-ban és 2017-ben. Az Egyesült Államokban a Dodd-Frank törvény (Wall Street Reform and Consumer Protection Act of 2010)⁴⁵ külön is kiemeli az adófizetők pénzének bevonását biztosító megoldásokat a felszámolás eljárás és rendezett felszámolás során.⁴⁶ Az új jogszabályi háttér Európában⁴⁷ az állami mentőöv helyett – de legalább is azt megelőzően – már a részvénytulajdonosok, a kötvénytulajdonosok és a betét tulajdonosok, mint hitelezők részvételét írják elő a feltőkésítésben. Ez a jogszabályi környezet nehezítette meg az olasz kormány helyzetét a Monte Dei Paschi di Siena 2016 évvégi feltőkésítése során.⁴⁸ Ekkor az olasz kormány az Európai Unió szabályozás kivételes eljárási rendjével élt. Ez a tagállami pénzügyi rendszer stabilitására vonatkozó hatás értékelésével biztosít lehetőséget egyedi engedély alapján a hitelezői feltőkésítésre vonatkozó szabálytól való részleges eltérésre, ezáltal megvalósítva egy 20 Mrd EUR állami feltőkésítési csomagot.

Az európai és amerikai jogalkotó a rendszerszintű kockázatok kezelése során két megoldással élt. Egyrészt egy többszintű, prudenciális védőhálóként⁴⁹ értelmezhető rendszert hozott létre, mely támogatta a rendszerszintű kockázatok csökkentését a megemelt tőkekövetelményekkel és a szigorúbb, korlátozott mértékben gyakorolható kockázatos tevékenységek szabályozásával.⁵⁰ A megemelt tőkekövetelmények differenciáltan is megjelentek a szabályozásban. Másrészt, amíg az Egyesült Államokban a Dodd-Frank törvény harmadik céljaként a törvény indoklásában megnevezésre is került a túl nagy ahhoz, hogy megbukjon elv megszüntetése, addig Európában a hitelintézetek prudenciális szabályainak megerősítésével kívánta a jogalkotó ezt a nagyságból eredő tévedhetetlenség hitét megszüntetni.⁵¹ Az új megoldások célja tehát egyértelműen az, hogy egyaránt korlátozzák a költségvetési és a monetáris politikának a megmentő és átmeneti finanszírozó szerepét a pénzügyi intézmények működésével összefüggésben.⁵² Figyelemre méltó hasonlóság tapasztalható e tekintetben az Egyesült Államok központi bankja, a Federal Reserve System (FED) és a kínai jegybank (People's Bank of China- PBOC) gyakorlata között. A monetáris hatóság Kínában is betöltötte a mentő (Lender of Last Resort -LoLR)⁵³ szerepét, hiszen 1999-ben és 2004-2005-ben is megmentette a bajba jutott pénzügyi intézeteket.⁵⁴

Az új elnöki adminisztráció időszakában még Donald Trump azon elképzelését is meg kívánta valósítani, mely szerint a befektetési és kereskedelmi banki tevékenység ismételtén szétválasztásra kerüljön és csak a tulajdonos társaság kösse össze a két tevékenységet végző pénzügyi entitást, azonban ez a törekvése nem ért célra.⁵⁵

A kereskedelmi bankok ugyanis az árnyékbankokhoz hasonlóan járnak el, amikor az egy éven belül lejáró betéteket hosszú lejáratú hitelek⁵⁶ alakítják át a banküzemi tevékenységük során. Lényegi különbség a kereskedelmi bankrendszer és az árnyékbankrendszer működése között, hogy a pénzügyi intézmény fizetési képtelensége esetén van-e lehetőség külső segítség igénybevételére. A kereskedelmi bankrendszer esetében a pénzügyi intézmények élvezik egyrészt a betétbiztosítási rendszer nyújtotta garanciát, másrészt - 2010 előtt - jegybanki segítségre (discount window ill. standing facilities)⁵⁷ is számíthattak. 2010 után a másodlagos jelzáloghitelpiaci válság hatására a jegybankok – az adófizetők tiltakozása következtében – visszahúzóztak az ilyen típusú beavatkozásoktól. Így napjainkban az igazi különbséget már csak a betétbiztosítás intézményi keretei jelentik, melyek az árnyékbankrendszer esetében részben vagy egészében hiányoznak. Ebben a tekintetben az adófizetők és az állami tisztviselők egyaránt levonták a tanulságokat.⁵⁸ A kormányok a jövőben kerülni fogják az olyan megoldásokat, amelyek a piaci alapon működő pénzügyi intézményeket fizetési képtelenségük esetén, akár csak átmeneti jelleggel is, az adófizetők pénzéből tőkésítik újra. Ezzel

párhuzamosan a jegybankok is visszavonulót fújtak, eltávolodva a Greenspan put korábban uralkodó szellemiségétől.

Amennyiben ez a visszavonulás teljesebb körben valósul meg a jövőben, akkor a korábban a dereguláció hatására kialakult reflexiók is jóval kisebb veszélyt kódolnak majd a piacok működésére nézve. Ez a jogi szabályozás szintjén is gyengíti a védőhálót az árnyékbankrendszer alatt. A valódi kérdés az, hogy a piaci szereplők a pénzügyi eszközök árazásakor is figyelembe veszik-e az új szabályozási atmoszférát?

IV. Konklúzió

E tanulmány az Egyesült Államok árnyékbankrendszere kialakulásának meghatározó tényezőjét, a deregulációt vizsgálta. Az Egyesült Államokban, a dereguláció következtében a hagyományos és az árnyékbankrendszer összefonódott egymással. A deregulációval párhuzamosan erősítette tovább az árnyékbankrendszert az a tény is, hogy a FED tévesen értelmezte saját szerepét a folyamatban, és védőhálót alakított ki a FED put, majd a Greenspan put eszközeivel.

E tényezők kölcsönhatása rendszerszintű kockázatokat indukált, amelyeket a 2007-2009-es pénzügyi válság folyamán a FED és az Egyesült Államok Pénzügyminisztériuma csak szisztematikus beavatkozások útján tudott kezelni vagy tompítani. A válság hatására társadalmi szinten is megfogalmazódott az igény arra, hogy a pénzügyi rendszer egyes intézményei képesek legyenek segíteni önmagukon, vagyis az esetleges tőkeemelés belső forrásokból történjen. Ennek azonban előfeltétele, hogy a pénzügyi rendszer már a kockázatokat is kezelje.

¹Egyetemi docens KRE ÁJK Gazdaság- és Vezetéstudományi Intézet

²Zéman Zoltán, 2016: A kockázat-tudatos vállalati működés egyes újszerű összefüggéseinek elméleti bemutatása. JURA 22. évi 2. szám. pp. 362–366.

³Sági Judit – Lentner Csaba, 2019: Post-crisis trends in household credit market behavior: evidence from Hungary. Banks And Bank Systems, 14. évf. 3. szám pp. 162–174.

⁴Természetesen mindez feltételezi a mikroszintű prudens pénzügyintézeti működést. Lásd: Zéman Zoltán – Gacsi Roland – Lukács János – Hajós László, 2013: Management control system in banks. BIATEC, 2013. évi 6. szám, p. 14.

⁵Mint ahogy ez meg is történt 2007-ben. Lásd: Varga József: Az iszlám bankrendszer szerepe a pénzügyi stabilitás helyreállításában. A virtuális intézet Közép-Európa kutatására közleményei, 2012/1 szám, pp. 121–132.

⁶Lásd: Ferencz, Barnabás, 2016: Horpadások a karosszérián: felelős társaságirányítási kérdések az elmúlt időszak autópári botrányainak tükrében. Debreceni Jogi Műhely, 13. évf.1-2. szám.

⁷Lásd Bujtár Zsolt, 2016: Eladó az egész világ? Avagy - ETF-k szabályozási kérdései. JURA, 22. évf. : 1. szám pp. 171–173.

⁸Lásd: Lentner Csaba, 2013: A bankszabályozás tudományos rendszertana és fejlődéstörténete. In.: Lentner Csaba (szerk.) Bankmenedzsment: Bankszabályozás – pénzügyi fogyasztóvédelem. Budapest, Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó Zrt., pp. 27–86.

⁹Ehhez bővebben lásd Bencsik András, 2012: A versenyjog szerepe a fogyasztói érdekek védelmében. In. JURA 18. évf. 2. szám, p. 27., Szívós Alexander, 2017: A Quaestor botrány megközelítése gazdasági jogi szempontból. In. Scriptura, 4:1. pp. 208–222., Szívós Alexander, 2017: MiFID rezsím és az abban bekövetkező változások. In. Scriptura, 4:2. pp. 100–114.

¹⁰A befektetési bank elnevezés alatt jelen esetben azt értjük, amely - ezen jogi státuszában - nem tartozik a FED ellenőrzési joghatálya alá: sem állami sem szövetségi bankként. A befektetési bankok zártkörű és nyilvános értékpapírkibocsátások megszervezésével és lebonyolításával valamint a kibocsátások során jegyzési garancia vállalásával foglalkoznak elsősorban. Ezen kívül iparági elemző részlegük segítségével jelentős saját számlás és bizományosi kötvény, részvény és derivatív forgalmat bonyolítanak le. Az értékpapírosítás is egy önálló és kiemelt üzletággá vált a befektetési bankok esetében az elmúlt évtizedekben.

¹¹Banking Act 1933. 16. szakasz

¹²A bankközi piac a kereskedelmi bankok és a jegybankok egymás közötti hitel tranzakcióinak piacából fejlődött ki. Az egyes pénzügyi közvetítők megjelenésével (befektetési bankok, befektetési alapok) a pénzpiac meghatározó szegmensévé vált - szinte minden jelentős nemzetgazdaság esetében.

¹³Banking Act 1933. 11.b szakasz

¹⁴Fónagy-Árva Péter – Zéman Zoltán – Majoros György, 2003: Értékmérési módszerek alkalmazási lehetőségeinek vizsgálata. Pénzügyi Szemle, 2003/4. szám, pp. 380–403.

¹⁵Bujtár Zsolt 2016: Az eszközalapú kereskedelmi kötvény Egyesült Államokbeli tündöklésének és bukásának okai. JURA, 22. évf. 2. szám, pp. 218–219.

¹⁶Lásd Lentner Csaba, 2016: A gazdasági válság hatása a globális, uniós és hazai szabályozási környezetre. In: Auer Ádám – Papp Tekla (szerk.): A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban: Interdiszciplináris és jogösszehasonlító elemzés. Budapest, Magyarország: Nemzeti Közszerzői Egyetem, pp. 45–84. és Lentner Csaba, 2010: A magyar gazdasági válság és válságkezelés néhány történeti és nemzetközi aspektusa. Pénzügyi Szemle, 55. évf. 3. szám, pp. 561–584.

¹⁷Lásd Ferencz Barnabás, 2016: Interdiszciplinaritás a kereskedelmi jogban: A jog és a közgazdaságtan összefüggései. JURA, 22. évf. 2. szám, pp. 248–253.

¹⁸Alan Greenspan (1926-) magyar és román szülők gyermekeként született az Egyesült Államokban. Édesapja tőzsdei üzletkötőként és elemzőként dolgozott New Yorkban. Tanulmányait a New York-i és a Columbiói Egyetemen végezte. Tanácsadóként kezdett dolgozni neves kutatóintézeteknél - köztük a National Industrial Conference Board-nál – mely intézet jelenleg előrejelző indikátorairól (The Conference Board Indicators) közszerző. 1996. december 5-i televíziós beszédében használta az irracionális bőség (irrational exuberance) kifejezést, mellyel az eszközárak a valós értéküktől való jelentős elszakadását definiálta - a japán ingatlan piac példájára hivatkozva. Ezzel egy három éves tőzsdei esést indított el, amilyen hatást korábban a jegybanki első számú vezető nem tudott a tőkepiacokra kifejteni.

¹⁹Adam Smith (1723-1790) skót filozófus. 1776-ban megjelent művét, „A nemzetek gazdagságát” (An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of the Nations) tekinti a modern közgazdaságtan alapművének a közgazdász társadalom. Ebben a művében a „láthatatlan kéz” elméletét fogalmazta meg úgy, hogy az egyéni üzleti érdekek összessége (külső beavatkozás nélkül a piac láthatatlan keze által vezetve) szükségképpen eredményezi a közérdek megvalósulását is. Bár ugyanebben a művében a maximális egyéni érdekek megvalósulása esetén szintén ő figyelmeztetett a monopóliumok kialakulására is.

²⁰A klasszikus Amerikai Chicagói Iskola képviselői: Robert E. Lucas, Jr. (1937–) Thomas J. Sargent (1943–) és Neil Wallace (1939–), akik munkáikban Friedman munkásságának hatására és a racionális várakozások megvalósulásának a hiányában elutasították a keynes-i típusú állami beavatkozást.

²¹Az ún. derivatívák, azaz származtatott ügyletek olyan összetett pénzügyi eszközök, melyek árfolyama nem önmagában a kibocsátó vagy az adott eszközosztály megítélésétől függ, hanem a mögöttes, származtatott termék árfolyamától. Az opciók a határidős ügyletek és a certifikátok a legismertebb származtatott pénzügyi eszközök.

²²A hitelfedezeti swapok mint értékpapír alapú csereügyletek a Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act 2010. július 21-i hatályba lépésével kerültek az Egyesült Államok Értékpapír és Tőzsd felügyeletének (Securities and Exchange Commission – SEC), mint felügyeleti szervnek a hatáskörébe.

²³Lásd Bujtár Zsolt, 2019: Az értékpapírosítás újraszabályozásának egyes kérdései az Európai Unióban. Európai Jog: Az Európai Jogakadémia Folyóirata, 19. évf. 2. szám, pp. 1–11.

²⁴A Határidős Árupiaci Kereskedelmi Bizottság (Commodity Futures Trading Commission - CFTC) 1974-ben alakult meg az USA független állami szervezeteként az opciós és határidős piacok felügyeletére.

²⁵A szerződő-fél kockázata (counter-party risk) az a pénzügyi szférában csődkockázatként is jelölt bizonytalansági tényező, mely szerint a másik fél nem tud határidőre eleget tenni a szerződéses kötelezettségeinek. Ez pénzügyi termékek esetében az eszköz vásárlója esetében azt jelenti, hogy nem tud a szerződés szerinti határidőben fizetni. Az értékpapír eladója esetében pedig annak a kockázatát foglalja magában, hogy nem tudja határidőre a meghatározott mennyiségű értékpapírt biztosítani a vevő számára.

²⁶Szuchy Róbert, 2010: Az Európai Unió összefonódás-ellenőrzési rendszere a jogbiztonság tükrében. Gazdaság és Jog, 18. évf. 7-8. szám, pp. 32–40.

²⁷A put egy eladási opció, amely lehetőséget biztosít arra, hogy áresés esetén korlátozza a további veszteséget azzal, hogy a tulajdonosának joga van egy előre rögzített áron értékesíteni a szerződés tárgyát képező terméket. Mivel a put (eladási) opciónak veszteség mérséklő szerepe van, a piacot mint metaforát használta Greenspan beavatkozásaira, noha azok ténylegesen sem opciók, sem konkrét pénzügyi eszközök nem voltak, hanem csak a monetáris politika útján fejtették ki hatásukat.

²⁸Szuchy Róbert, 2014: A gazdasági társaságok társadalmi felelősségvállalása. A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken, pp. 287–307. és Szuchy Róbert, 2012: Az európai versenyszabályozás és versenypolitika, különös tekintettel a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalmára. Studia Caroliensia, pp. 67–75.

²⁹A veszteségek könyvelése ehhez hasonló bonyolult ügyletek esetében különösen nagy kihívást jelent. Erre kínál lehetséges megoldást – amely figyelembe veszi a makrogazdasági tényezők változásait is: Lásd Lukács János – Tóth Márk – Zéman Zoltán, 2012 : A számviteli politika döntéstámogatásának modellezése ágazati mátrix fejlesztéssel. Gazdaság és Társadalom, 2012/ 3-4. szám, pp. 106–117. pp. 111–112.

³⁰Lásd THE FINANCIAL CRISIS INQUIRY COMMISSION of the United States of America, 2011: The Final Report on the National Commission on the Causes of the Financial and Economic Crisis in the United States The

Financial Crisis Inquiry Report, Official Government Edition Submitted by the Financial Crisis Inquiry Commission Pursuant to Public Law III, p. 56.

³¹Utóbbira példa az LTCM hedge fund 1998-as, a FED által koordinált megmentése.

³²A New Yorki FED 2008 március 13-án csütörtökön 12,9 milliárd USD hitelt nyújtott a JP Morgannek, a Bear Stearns letétkezelőjének az átmeneti likviditási nehézségeinek csökkentésére és a repo piac likviditásának fenntartására. Pénteken március 14-én a FED közölte a Bear Stearns első számú vezetőjével Alan Schwartz-cal, hogy a hétvégét követően már nem áll a JP Morgan rendelkezésre a 12,9 milliárd USD hitel. Ezt követően tett ajánlatot a JP Morgan 2 USD árfolyamon a pénteken még 30 USD árfolyamon jegyzett Bear Stearns részvényeire. Lásd The Financial Crisis Inquiry Report Final Report on the National Commission on the Causes of the Financial and Economic Crisis of the United States Official Government Edition 2011. január, pp. 289–290.

³³Ben Bernanke Fed elnök és Henry M. Paulson Jr. pénzügyminiszter a Bear Stearns menedzselt csődje és a Fannie Mae és Freddie Mac állami jelzáloghitelintézetek megmentése után a Lehmann Brothers esetében már nem akarta az adófizetők további pénzét kockáztatni, hiszen már ezekben a napokban (2008. szeptember 14.) egyértelművé vált, hogy az AIG (American Insurance Group) a legnagyobb amerikai biztosítótársaság megmentésére is hamarosan sor fog kerülni - ismételt állami beavatkozással. Lásd Nytimes.com. <http://www.nytimes.com/2008/09/15/business/15lehman.html> 2020.09.08.

³⁴Ebből a szempontból érdekes, hogy 2008 őszén a tőzsdék összeomlása nem a Bear Stearns bukása után történt, hanem annak hatására, amikor az Egyesült Államok pénzügyi vezetői - élükön a pénzügyminiszterrel és a FED elnökével - bejelentették, hogy nem számítottak arra, hogy a jelzálogválság ilyen hatású és mélységű lesz és ennek következményeként nem is készültek fel annak kezelésére.

³⁵Az erkölcsi kockázat (moral hazard) az a kockázat, mely úgy valósul meg, hogy a felek már a szerződést is rosszhiszemű szándékkal kötötték meg vagy a szerződéshez szükséges információk közül nem megfelelő vagy félrevezető információval látták el a másik felet és a szerződés aláírását követően a szerződésben tartalmától eltérően viselkednek. A leggyakrabban a hitelszerződések esetében fordul elő az erkölcsi kockázat. A közgazdaságtanban az erkölcsi kockázat azt jelenti, hogy az egyik fél a másik fél terhére vállal túlzott kockázatot. Ez úgy is megvalósulhat, ha az egyik fél tevékenységeinek hatására a másik fél pénzügyi pozíciója gyengül egy tranzakciót követően.

³⁶Miller Marcus – Weller Paul – Zhangy Lei: Moral Hazard And The U.S. Stock Market: Analyzing The “Greenspan Put”? www.iie.com/publications/wp/02-1.pdf 2020.01.24. p. 2.

³⁷A mennyiségi lazítás (Quantitative Easing – QE) egy olyan nem konvencionális monetáris eszköz, amit egy jegybank akkor alkalmaz, amikor zéróhoz közeli jegybanki alapkamatszint mellett a gazdaságnak további stimulációra van szüksége. Ezt úgy tudja elérni az adott monetáris hatóság, hogy államkötvényeket vagy vállalati kötvényeket vásárol a kereskedelmi bankok portfóliójából vagy az értékpapírpiacon, ezzel tőkeinjekciót biztosít a bankok vagy eladók számára arra ösztönözve őket, hogy növeljék a hitelkihelyezéseiket. A rendelkezésre álló olcsó hitelek így a vállalkozások számára biztosítanak többletforrást, ami egyúttal az új munkahelyek megteremtésével hatással lehet a fogyasztás növelésére. A japán jegybank alkalmazta először ezt az eszköz a 2001 márciusában. A 2007-2008-as pénzügyi válságot követően 2008 novemberében már elindította a FED az első mennyiségi lazító programot. Ezt követően az angol jegybank 2009 márciusában majd az Európai Központi Bank 2009 májusában indította el az eszköz alkalmazását. Japán 2014-ben már a negyedik eszközvásárlási programját

kezdte meg. A FED 2012-ben már harmadszor alkalmazta ezt a monetáris eszközt. 2015-ben az Európai Központi Bank újabb mennyiségi lazításban kezdett.

³⁸A minőségi lazítás során a monetáris hatóság a hagyományos állampapír vásárlások mellett minőségében kockázatosabb vállalati és az egyéb, például jelzálogfedezetű értékpapírok vagy részvények vásárlását is megvalósítja monetáris politikai eszköztárából. Az Egyesült Államok jegybankja a FED jelzálogfedezetű értékpapírokat vásárolt a 2007-2009-es pénzügyi válságot követően, míg a japán és a kínai jegybank részvényvásárlásokat eszközölt az állampapír vásárlások mellett a válságból történő kilábalás érdekében.

³⁹12 USC 225a. Lásd még Federalreserve.gov. <https://www.federalreserve.gov/aboutthefed/section2a.htm> 2020.03.06

⁴⁰Poole William, 2008: Market bailouts and the FED. Federal Reserve Bank of St. Louis Review, 90 (2), p. 72.

⁴¹ Az originator magyarul leginkább a kezdeményezőként fordítható le. Azonban jelentése ennél jóval szélesebb körű: egy hitel vagy értékpapír ügylet előkészítésében vesz részt a felek összeismertetésétől az ügylet aláírásáig és a hitel folyósításáig vagy az értékpapírügylet lebonyolításáig bezárólag. A hitelek esetében Magyarországon ilyen szerepet töltenek be hitelközvetítő ügynökök, míg a nemzetközi gyakorlatban az értékpapírkibocsátások során pedig a befektetési bankok. A hitelközvetítők jutaléka a folyósítás összegének meghatározott része vagy az ügyfél által fizetett jutalék. A befektetési bank a kibocsátás szervezéséért a jegyzési garanciáért jutalékot kap, a jegyzés során számukra opciós szerződés alapján allokált vagy a jegyzési garancia lehívása során a befektetési bank tulajdonába került értékpapírok árfolyamnyeresége pedig tovább növelheti a bevételét. A subprime hitelek esetében a hitelek folyósítását követően az originátor, amely ekkor számos esetben befektetési bank volt, az Egyesült Államokban értékpapírosította az így létrejött jelzáloghitel-portfoliót és azonnal a piacon értékesítette is azt a már előre egyeztetett intézményi befektetői körben.

⁴²Bujtár Zsolt, 2020: Reregulation of securitization in the United States and the European Union after the subprime crisis of 2007–2009. Economics & Working Capital, 1-2. szám, pp. 34–40.

⁴³Bujtár Zsolt, 2016: Az árnyékbankrendszer és az értékpapírosítás az Egyesült Államokban. Controller Info, 4. évf. 3. szám, pp. 37–41.

⁴⁴A hedge fundok történetének legemblematikusabb és egyben legjelentősebb eseménye a Long-Term Capital Management L.P. (LTCM) elnevezésű alapkezelő által kezelt Long-Term Capital Portfolio L.P bukása. Ezt a hedge fundot Nobel-díjas matematikus közgazdászok (Robert Cox Merton (1944 -) Harvard University és Myron Samuel Scholes (1941-) Stanford University professzorai alapították 1993-ban. A két közgazdász professzor 1997-ben közgazdasági Nobel-díjat kapott a származékos ügyletek értékének meghatározó modell kidolgozásáért. Egy olyan stratégiát kívántak megvalósítani, amivel nagyon kis árfolyam-különbség mellett meghatározott arbitrázs lehetőségeket is ki tudták volna használni. Ezt az elgondolást más szóval kvantitatív stratégiának is nevezzük. Az alap az Európai Unióban a különböző tagállamok által kibocsátott kötvények kamatkülönbözeteit használta ki a matematikai konvergencia elmélet alapján. Azonban ez a stratégia két alapfeltételezésre épült, mégpedig a tartósan alacsony volatilitás és magas likviditás tételeire. Azonban kis kamatkülönbözetek mellett csak magas tőkeáttétel biztosíthatnak nagy hozamtömeget. Ezért a hedge fund a saját 4,8 milliárd USD tőkéjével 120 milliárd USD összegű hitelt is felvett, azaz a saját eszközök huszonötszörösét tette ki a befektetési volumen, ami a külső források szokatlanul magas arányára utalt. Mivel azonban a társaság ezt a befektetési tőkét tőkeáttétel alkalmazásával megnövelte, az alap névleges kitétsége 1200 milliárd USD-re rúgott. Ez a gazdasági modell az 1998-as orosz tőkepiaci válság kirobbanásáig bizonyult életképesnek.

⁴⁵A törvény 214, 215, 1074. szakaszai

⁴⁶Szilovics Csaba, 2019: Gondolatok a hatékony adórendszer néhány eleméről. JURA, Volume 25, Issue 1. pp. 138–159.

⁴⁷Az Európai Parlament és a Tanács 2014/59/EU irányelve (2014. május 15.)

⁴⁸Lásd <https://www.ft.com/content/a018e818-c831-11e6-9043-7e34c07b46ef> 2017.03.10.

⁴⁹A korábban jellemző mikroprudenciális (pénzügyi vállalkozás szintű) megközelítéssel szemben, a makroprudenciális megközelítés a pénzügyi rendszer egy adott alszegmensének rendszerszintű kockázatát igyekszik csökkenteni azzal, hogy az alrendszerek közötti tovatérjedést megakadályozó szabályozásokat ír elő az érintett alszegmens kiemelt vagy összes szereplője felé.

⁵⁰A saját számlás, azaz a saját tőkét 100 %-ban kockára tevő tevékenység jellemzően a saját tőke 5 %-ában történő maximalizálása.

⁵¹Az Európai Parlament és a Tanács 2013. június 26-i 575/2013/EU rendelete. E a hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről a 142. cikkely 4. pont a bekezdés 70 milliárd EUR-ban határozta meg azt az összeget, melynek eszközállományban azaz hitelek tekintetében történő elérése esetén a pénzintézet számára egy eszközarányos többlet tőkeemelést irányoz elő.

⁵²A 2014. évi XXXVII. törvény a pénzügyi közvetítőrendszer egyes szereplőinek biztonságát erősítő intézményrendszer továbbfejlesztéséről ültette át a magyar jogba.

⁵³Lásd Hong Shen: China's Shadow-Banking Boom Is Over Tighter Government Rules, Jump in Stock Market Curb Informal-Lending Sector. <http://www.wsj.com/articles/chinas-shadow-banking-growth-slows-1419370402> 2020.09.16.

⁵⁴1999-ben a kínai bankrendszer gyakorlatilag fizetéseképtelenné vált. A probléma megoldására a kínai jegybank négy, részben állami bank – az Agricultural Bank of China, a Bank of China, a China Construction Bank, az Industrial and Commercial Bank of China -1,4 billió renminbi problémás hitelállományát helyezte át e célra létrehozott állami vagyongazdálkodóba. Lásd Martin Michael F., 2012: China's Banking System: Issues for Congress Congressional Research Service. pp 22–29. <https://www.files.ethz.ch/isn/146514/185986.pdf> 2020.09.07.

⁵⁵Bloomberg.com: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-03-13/regulator-proposes-walling-off-wall-street-s-investment-banks> 2020.10.14.

⁵⁶Jellemzően 5-10-20-30 éves futamidejű jelzáloghitelekké.

⁵⁷A discount window egy olyan monetáris eszköz az Egyesült Államokban, mely rövid távú likviditási problémák esetében nyújt segítséget az arra jogosult pénzintézetek számára. A jegybank alkalmazásában érhető el ez az eszköz, a jegybanki alapkamatnál magasabb kamat mellett, egynapos (overnight) futamidejű forrásként. Az elnevezés onnan ered, hogy egy jegybanki pult ablakánál kellett igényelni jogosult pénzintézet munkatársának. A 2001-es szeptember 11-i terrortámadás idején a discount window 46 milliárd USA dolláros szintű igénybevételére került sor, ami a korábbi igénybevétel kétszázszorosát érte el.

⁵⁸Szilovics Csaba, 2016: Az adójogi norma szerepe az optimális adórendszer kialakításában. JURA, Volume 22. Issue 1. pp. 322–329.

Dr. Breszkovics Botond¹: Kriptoszabályozás Wyomingban

Absztrakt

Az Amerikai Egyesült Államokban a kriptovaluták körüli szabályozási bizonytalanság jó ideje mind a Szövetségi és Állami szintű figyelem keresztüzébe helyezkedik el. Az államok szabályozási törekvései két irányba mutatnak. Egyrészt megfigyelhető a kedvező szabályozási környezetet megteremteni kívánó irányzat. Ezt tekinthetjük liberális vagy innovatív irányzatnak, amelynek célja a mögöttes technológia és a ráépülő megoldások kibontakozásának elősegítése és a szektorélénkítő hatás kiváltása. Másrészt jelen van a mérsékeltebb előrehaladást pártoló konzervatívabb irányzat. Ennek célja, hogy az alternatív technológia megoldásokat fenntartásokkal kezelve szigorúbb jogi környezetet teremtsen, ezzel megelőzve és/vagy redukálva az esetleges visszaéléseket.

Kulcsszavak: *blokklánc, token, kriptovaluta, blokklánc, sandbox, Wyoming*

I. Wyoming

A leggyümölcsözőbb jogalkotás Wyoming államban tapasztalható, 14 kriptovalutákkal kapcsolatos jogszabály született a 2018-2020 időszak között. Tanulmányom első felében a 2018-as év, második felében pedig a 2020-es év jogalkotási eredményeit vizsgálom meg.

1. Táblázat: Wyoming kripto szabályozás 2018-2020.

Wyoming Money Transmitter Act –Virtual Currency Exemption (2018 Bill HB0019)	Open Blockchain Tokens Exemption (2018 Bill HB0070)	Electronic Corporate Records (2018 Bill HB0101)
Limited Corporate Records (2018 Bill HB0126)	Property Taxation Digital Currencies (2018 Bill SF0111)	Financial Technology Sandbox Act (2019 Bill HB0057)
Wyoming Utility Token – Property Amendments (2019 Bill HB0062)	Commercial Filing System (2019 Bill HB0070)	Special Purpose Depository Institutions (2019 Bill HB0074)
Special Electric Utility Agreements (2019 Bill HB0113)	Corporate Stock Certificate Tokens (2019 Bill HB0185)	Banking Technology and Stock Revisions (2019 Bill SF0028)
Digital Assets Existing Law (2019 Bill SF0125)	14.Insurance investments-digital assets (Bill HB0021)	

II. Wyoming Money Transmitter Act –Virtual Currency Exemption² (2018 Bill HB0019)

A törvény egyrészt definiálja a virtuális valuta fogalmát, amely alapján minden olyan digitális eszköz amely 1) csereeszközként funkcionál, elszámolási egység vagy vagyonfelhalmozási eszköz és 2) az Egyesült Államok kormánya nem ismeri el törvényes fizetőeszközként³. A két konjunktív feltétel közül az első pozitív irányból szabja meg, azokat a kritériumokat aminek a virtuális valutának rendelkeznie kell, míg a második feltétel negatív irányból írja elő a legitimáció hiányát

Másrészt a virtuális valutákat mentesíti a Wyomingi Pénzátutalásról szóló törvény (WMTA⁴) meghatározott rendelkezései alól. A kedvező módosítás alapvetően abból áll, hogy lehetővé teszi a jogi entitásoknak a virtuális valutákkal lebonyolított tranzakciókat például, vétel, eladás, kibocsátás, mindezt a WMTA-ban meghatározott engedély nélkül⁵.

III. Open Blockchain Tokens Exemption (2018 Bill HB0070)

A törvény meghatározza a "nyitott blokklánc tokenek" (open blockchain token; obt) fogalmát. A definíció alapján az obt olyan digitális egység amely megosztott főkönyvi rendszerben rögzített művelet alapján jön létre és lehetővé teszi a személyek közötti közvetlen kereskedelmet – közvetítő szereplő nélkül⁶. A nyitott blokklánc tokenek felhasználási körét a szabályozás lényeges mértékben beszűkíti, amikor úgy rendelkezik, hogy az obt-eket nem lehet befektetésként⁷ értékesíteni, hanem csak és kizárólag fogyasztói cézzal összefüggésben

Ez alapján az obt-k árukra, szolgáltatásokra vagy ezekhez hozzáférést biztosító jogosultságokra cserélhetők fel⁸. A korlátozás egyértelművé teszi, hogy az obt-k megfeleltethető a gyakorlatban csak utility tokenként⁹ ismert eszközöknek.

Végül a törvény mentességet biztosít a Wyoming értékpapír és pénzátutalási törvény kapcsolódó szabályai alól, többek között a fejlesztőknek és az elsődleges nyilvános coin kibocsátásban közreműködőknek (Initial Coin Offering; ICO)¹⁰. Ettől függetlenül egy ICO folyamat kezdeményezése előtt¹¹, a kibocsátóknak egy előzetes szándéknyilatkozatot kell benyújtaniuk az illetékes szervhez¹².

IV. Electronic Corporate Records (2018 Bill HB0101)

A törvény módosítja a Wyomingi Társasági Törvényt (Wyoming Business Corporations Act) a célból, hogy lehetővé tegye a vállalatoknak innovatív technológiák használatát, tevékenységük végzése és belső folyamataik során.

A különböző FinTech megoldások alkalmazása körébe tartozik többek között a megosztott főkönyvi rendszer pl. blokklánc technológia, vagy egyéb elektronikus adatbázisok alkalmazása vállalati nyilvántartások vezetéséhez, azok üzemeltetéséhez¹³.

A részvényesek (shareholder) vonatkozásában pedig ide sorolandó az elektronikus úton történő részvényesi értesítés, egy a részvényes (shareholder) által megadott adatszámra¹⁴. Az adatszám további kapukat nyit ki használatával részvényesi azonosítás¹⁵ és egy hálózati aláírással kiegészülve a részvényesi szavazati jog gyakorlása szintén megvalósítható¹⁶. Ugyanakkor garanciális okokból eredően, a vállalatok továbbra is kötelesek nyilvántartásaikat papír vagy egyéb olyan alkalmas formában vezetni amely ésszerű időn belül lehetővé teszi a digitális jelek „papír” alapú előhívhatóságát¹⁷.

A törvény zárógondolata pedig kötelezően teljesítendő feladatként előírja, aszabályozás időnkénti felülvizsgálatát¹⁸.

V. Limited Corporate Records (2018 Bill HB0126)

A törvény nívuma, hogy lehetővé teszi ún. Series LLC létrehozását¹⁹ Wyoming államban. A series LLC-t kvázi egy sub-LLC-nek is tekinthetjük, amely formációnak létjogosultságát több minden megalapozza így például az adóoptimalizálás²⁰, a költséghatékony működés²¹ és az LLC felelősségtelepítése. Ez a gazdasági entitás legelőször Delaware államban jelent meg 1996-ban, azóta módosították a szabályokat, ezzel tisztázva a gazdasági életben felmerülő kérdéseket²².

A Series LLC vagyona alapvetően ingatlanokból, anyagi és immateriális javakból képződik²³, de a törvénytörvény alapján logikusan következtethetünk arra, hogy kriptovalutákból is állhat. A felelősségtelepítés vonatkozásában azonban korlátozásokkal is találkozhatunk amelynek célja a Series LLC biztonságos és transzparens működésének megőrzése. Ezért a felelősség vállalás pontos alakulását rögzíteni kell a szervezeti szabályzatban²⁴. Majd szintén rendezés alá kerül a Series LLC menedzsmentjét átható jogok és kötelezettségek egymáshoz való viszonya, továbbá tisztázódik a belső hatalommegosztás

alakulása, a döntéshozási folyamat menete²⁵. Végül a szabályozás meghatározza azokat a követelményeket amelyek mentén egy külföldi LLC Wyomingban üzleti tevékenységet folytathat²⁶.

VI. Property Taxation Digital Currencies (2018 Bill SF0111)

A törvény meghatározott immateriális javakat, köztük a virtuális valutákat kiveszi a vagyonadózás (property taxation) hatálya alól²⁷. Az adózási²⁸ problémák megelőzése és a visszásságok elkerülése érdekében, a mentességet élvező virtuális valuták fogalom meghatározására is sor kerül két konjunktív feltétel mentén. Ezek alapján a virtuális valuta olyan 1) csereeszköz, amely elszámolási egységként és felhalmozási eszköz funkcióval rendelkezik, továbbá 2) amelyet az Egyesült Államok kormánya nem ismeri el törvényes fizetőeszközként²⁹.

VII. Financial Technology Sandbox Act (2019 Bill HB0057)

A törvény innovatív szellemiségét tükrözi vissza több sora is, így amikor kimondja, hogy a pénzügyi technológiai szektor a változás korszakába lépett. Hangsúlyos szerepet tölt be az új technológiák alkalmazása, az automatizál folyamatok elterjedése és a pénzügyi szolgáltatások transzparenciájának növekedése. Elismeri, hogy a hatályos jogi keretszabályozás korszerűtlen, melynek oka abban leendő, hogy a jogszabályok akkor születtek amikor a pénzügyi szektor technológiai befolyásoltsága – napjainkhoz viszonyítva – elenyésző mértékű volt. A jogalkotás jelen esetben proaktívnak minősíthető hiszen célja egyértelmű, egy kedvező üzleti környezet kialakítás a Wyoming államban³⁰.

A cél megvalósítás érdekében az szabályozás két vezérfonal mentén halad. Egyrészt a törvény előírja, az olyan felügyelt és rugalmas, biztonságos futtatókörnyezet³¹ (sandbox) kiépítését amely lehetővé teszi az innovatív pénzügyi termékek és szolgáltatások fejlesztésének és terjedésének elősegítését. Az ún. fintech sandboxnak további technológia előírásoknak³² és kezelési feltételeknek³³ kell megfelelnie.

Másrészt maga a sandbox tesztelési időszak és annak különböző létszakaszai is a szabályozás tárgyát képezik, így például a tesztelés felfüggesztése, újraindítása³⁴ és a tesztelési idő kiterjesztése. Általános esetben a fintech sandbox tesztelési időtartam legfeljebb 2 évig³⁵ tart, de lehetséges ennek a meghosszabbítása további 1 évvel³⁶.

VIII. Wyoming Utility Token – Property Amendments (2019 Bill HB0070)

A törvény a korábbi laissez faire szabályozással szemben valamelyest szigorúbb rendelkezéseket állapít meg. Egyrészt módosítja a korábbi a nyitott blokklánc tokeneket érintő szabályokat annak érdekében, hogy csökkentse az obt-vel való visszaéléseket. Másrészt sztenderdeket állít fel az ICO-k vonatkozásában.

A Wyomingi Utility Token Törvényként³⁷ ismert jogszabály, a korábbi szabályozáshoz hű fogalomhasználattal, a nyitott blokklánc tokeneket („utility tokeneket”) vonatkozásában visszvonja a korábban biztosított törvényi mentességeket³⁸.

Az ICO-nak szintén számos kritériumnak kell megfelelniük, ilyen például a szándéknyilatkozattételi kötelezettsége, kiegészülve egy 1.000 USD mértékű illeték lerovásával³⁹. A szigorúbb szabályok a transzparenciát hivatottak növelni az elsődleges nyilvános kibocsátások során.

IX. Commercial Filing System (2019 Bill HB0070)

A törvény az felhatalmazza az illetékes szervet, hogy legkésőbb 2021. december 31-ig szorgalmazza egy blokklánc technológián alapuló (filling system) adminisztratív rendszer létrehozását amely kellően biztonságos és hatékony módon lehetővé teszi a jogi személyek adatszolgáltatását a központi szervek felé⁴⁰, mint például a kötelező éves jelentések, beszámolók és kimutatások.

X. Special Purpose Depository Institutions (2019 Bill HB0074)

A szabályozás mögöttes céljának kiemelése nem elhanyagolható, érzékenyen reagál a gyakorlatban felmerülő a blokklánc vállalkozókat érintő nehézségekre. Ide sorolandó többek a megfeleltethetőség a szövetségi ügyfélazonosítás, a pénzmosás elleni törvények valamint a tényleges tulajdonosi struktúra feltárása vonatkozásában⁴¹.

A törvény különleges célú letétkezelő intézmények (special purpose depository institutions; SPDI)⁴² felállításáról rendelkezik – ezzel megteremti a bankok⁴³ egy új formációját. Az intézmények működésük megkezdése érdekében, több kritériumnak meg kell felelniük. Az SPDI-k vonatkozásában érvényesül a formakényszer, mert a Wyomingi Business Corporation Act előírásai szerinti társaságként kell megalakulniuk annak érdekében, hogy a taxatív

rögzített feladataikat gyakorolni tudják⁴⁴. Követelmény, hogy az SPDI intézmények letétkezelő kötelezettségeik száz százalékát likvid eszközökként tartsák fenn⁴⁵. Továbbá legalább 5.000.000 USD alaptőkével kell rendelkezniük amit alapításukkor teljes mértékben a társaság rendelkezésére kell bocsátaniuk⁴⁶ és tilos hitelezési tevékenységet végezniük⁴⁷. Végül az SPDI-nek opcionálisan választható lehetőség, hogy szövetségi betétbiztosítással (Federal Deposit Insurance Corporation insurance; FDIC) rendelkezzenek⁴⁸

XI. Special Electric Utility Agreements (2019 Bill HB0113)

Ez a törvény az energiaágazatot érinti annyiban, amennyiben egyedi közszolgáltatási szerződéskötési kötelezettséget ír elő, azon fogyasztó és szolgáltató között ahol fogyasztó tervezett villamos áram felhasználása meghaladja öt (5) megawatott, az szerződésben meghatározott díj mértékét a közszolgálati Bizottságnak (Public Service Commission) jóvá kell hagynia⁴⁹.

A szerződéskötési kötelezettség beállta előtt, három körülmény vizsgálatát szükséges elvégezni. Egyrészt, a szerződéskötés várhatóan olyan bevétel növekedést eredményez a közüzem számára, amely meghaladja az (megnövekedett energia igényű) fogyasztó által tervezett villamosenergia-felhasználás várható költségeit. Másrészt, nem érinti hátrányosan más fogyasztók szolgáltatás hozzáférését és nem okoz sem közvetlen sem közvetett többletköltséget. Harmadrészt, előnyösen hat más fogyasztókra, jövőbeli költségek nélkül⁵⁰.

A törvény hatása, különösen érdekes lehet a kriptobányászok, így például a Bitcoin bányászok vonatkozásában.

XII. Corporate Stock Certificate Tokens (2019 Bill HB0185)

A törvény felhatalmazza a gazdasági társaságokat, hogy értékpapírokat, elektronikus certifikát tokenek (electronic certificate token) formájában kibocsátson⁵¹. A certifikát tokenek olyan elektronikus formában megjelenő, a hatályos jogszabályokban meghatározott adattartalommal rendelkező eszközök amelyek (1) blokklánc hálózathoz, vagy más biztonságos elszámoltatható rendszerhez kötődnek, (2) egy certifikát tokenel kapcsolatban állnak és (3) a kibocsátó általi elektronikus úton történő továbbításuk a jogosultnak biztosított⁵². Lényegében, lehetővé vált certifikát tokenek, dematerializált értékpapírként történő kibocsátása.

XIII. Banking Technology and Stock Revisions (2019 Bill SF0028)

A törvény lényegében reformálja a bankokat döntően két aspektusból. Egyrészt, felhatalmazza a pénzügyintézeteket, a hatályos társasági törvénnyel összhangban, a szavazati jogot biztosító részvények kivételével, kibocsáthatnak részvényeket⁵³. Másrészt lehetővé teszi, hogy például a részvényesi nyilvántartásokat és tőkeérték-csökkenést⁵⁴ elektronikus formában tartsák nyilván.

XIV. Digital Assets Existing Law (2019 Bill SF0125)

A törvény rendezi a digitális eszközök (digital assets) jogi természetét az érvényben lévő hatályos jogszabályok tükrében. A digitális eszközöket, mint immateriális javakat három kategóriába sorolja, összhangban USA Egységes Kereskedelmi Kódexel (Uniform Commercial Code (UCC))⁵⁵:

1. digitális fogyasztói eszközök [digital consumer assets (UCC: általános immateriális javak-general intangibles)]
2. digitális értékpapírok ~ dematerializált értékpapírok [digital securities (UCC: értékpapírok és befektetési célú ingatlanok-securities and investment property)]
3. virtuális valuta [virtual currency (UCC: pénz-money)]⁵⁶

A szabályozás felhatalmazza a bankokat, a digitális eszközök letétkezelésére⁵⁷, a törvény rendelkezéseinek szigorúan megfelelően, összhangban az (Securities and Exchange Commission; SEC) minősített letétkezelői követelményeivel⁵⁸. Ide kapcsolódóan pontosítja a SEC minősített letétkezelői követelmények alkalmazását a digitális eszközökkel összefüggésben, többek között a letétkezelői viszony jellegét a digitális eszközök kezelését, ellenőrzését, a fogyasztóvédelmet⁵⁹.

Végül felügyeleti díjat szab ki a digitális eszközökkel végzet letéti szolgáltatásait nyújtó bankokra, annak érdekében, hogy ellensúlyozza a banki ügyintézés adminisztratív (Division of Banking's administrative costs) költségeit⁶⁰.

XV. Insurance investments-digital assets (Bill HB0021)

A legújabb törvény a „Biztosítási befektetések - digitális eszközök” (digital assets) elnevezés alatt 2020 július 1-jén lépett hatályba⁶¹. A törvény a hatályos biztosítótársaságokat érintő szabályozást módosítja, kvázi a biztosítótársaságok befektetési „palettáját” szélesíti ki azáltal, hogy lehetővé teszi a befektetést digitális eszközökbe, virtuális valutákba, de mindenkor összhangban a Wyomingi Biztosítási törvényben meghatározottakkal⁶².

XVI. Konklúzió

Láthatjuk, hogy a Wyoming államban a liberális jogalkotási tendencia több szektor érintően, néhol csekély másutt jelentősebb módosításokat is eszközölt. A szabályozás egyfajta koherenciát kíván teremteni az ágazati jogszabályok között, hogy a preferenciát élvező innovatív technológiák kibontakozhassanak. Véleményem szerint az amerikai jogalkotó kellően rugalmas szemléletmódjával, nem el feledve a fogyasztóvédelmi szempontokat, olyan keretszabályozás kialakításán és tökéletesítésén dolgozik, amely lehetőséget kínál a blokklánc-vállalkozók megerősítésére.

¹PhD hallgató PTE ÁJK Pénzügyi Jogi és Gazdasági Jogi Tanszék

²Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0019> 2020. 08. 17.

³Bill HB 0019 Section 1. 40-22-102 (a) (xxii) (A) (B). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0019> 2020. 08. 18.

⁴Wyoming Money Transmitters Act.

⁵Bill HB 0019 Section 140-22-104 (a) (vi). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0019> 2020. 08. 18.

⁶HB0070 Section 1. 17-4-206 (e) (i)-(iii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0070> 2020. 08. 17.

⁷HB0070 Section 1. 17-4-206 (a) (iii) (A) (B) (I)-(IV). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0070> 2020. 08. 17.

⁸HB0070 Section 1. 17-4-206 (a) (ii). Wyoleg.com.: <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0070> 2020. 08. 17.

⁹Bujtár Zsolt, 2018: A kriptovaluták európai és máltai szabályozásának összehasonlítása: A máltai sólyom szárnyalása. Európai Jog, 18 évfolyam 5. szám, pp. 8–9.

¹⁰HB0070 Section 1. 17-4-206 (b). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0070> 2020. 08. 17.

¹¹Dan Seitz: What Is a Token Presale and How Does It Work? <https://www.bitcoinmarketjournal.com/token-presale/> 2020.08.19.

-
- ¹²HB0070 Section 1. 17-4-206 (d). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0070> 2020. 08. 17.
- ¹³Bill HB0101 Section 1. 17-16-1601. (c). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0101> 2020. 08. 19.
- ¹⁴Bill HB0101 Section 1. 17-16-141. (c) (i)-(iii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0101> 2020. 08. 19.
- ¹⁵Bill HB0101 Section 1. 17-16-142. (a) (iv). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0101> 2020. 08. 19.
- ¹⁶Bill HB0101 Section 1. 17-16-724. (a)-(b). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0101> 2020. 08. 19.
- ¹⁷Bill HB0101 Section 1. 17-16-1601. (d). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0101> 2020. 08. 19.
- ¹⁸Bill HB0101 Section 2. Wyoleg.com. Elérhető: <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0101> 2020. 08. 19.
- ¹⁹Bill HB0126 Section 1. 17-29-211. (a). Wyoleg.com.: <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0126> 2020. 08. 20.
- ²⁰Szilovics Csaba, 2016: Az adójogi norma szerepe az optimális adórendszer kialakításában. JURA, Volume 22. évfolyam, 1. szám, pp. 322–328., Dr. Szívós Alexander Roland, 2020: The issues of wealth taxation – the case of Hungary. In: 9th Interdisciplinary Doctoral Conference 2020 Book, Pécs, PTE DOK, pp. 490–498.
- ²¹Bold Uurna – Ferencz Barnabás – Kecskés András, 2019: Limiting „limited liability” Economics and Working Capital, 4 évfolyam, 3-4 szám, pp. 30–31.
- ²²Sandra Feldman: Delaware amend its Series LLC law. <https://www.wolterskluwer.com/en/expert-insights/delaware-amends-its-series-llc-law> 2020. 10. 17.
- ²³Bill HB0126 Section 1. 17-29-211. (e) (i)-(iii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0126> 2020. 08. 20.
- ²⁴Bill HB0126 Section 1. 17-29-211. (c) (i)-(iii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0126> 2020. 10. 21.
- ²⁵Bill HB0126 Section 1. 17-29-211. (f) (i)-(v). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0126> 2020. 08. 20.
- ²⁶Bill HB0126 Section 1. 17-29-211. (n) (i)-(iii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/HB0126> 2020. 08. 20.
- ²⁷Bill SF0111. Section 1. 39-11-105.(b). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/SF0111> 2020. 08. 20.
- ²⁸Szilovics Csaba, 2004: Csalás és jogkövetés az adójogban. Budapest, Gondolat Kiadói Kör.
- ²⁹Bill SF0111. Section 1. 39-11-105.(b) (vi) (A) (I)-(II). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2018/SF0111> 2020. 08. 20. Vesd össze Bill HB 0019 Section 1. 40-22-102 (a) (xxii) (A) (B).
- ³⁰Bill HB0057. Section 1. (a) (i)-(vi). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0057> 2020. 08. 20.

-
- ³¹Bill HB0057. Section 1. (a) (iii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0057> 2020. 08. 20.
- ³²Bill HB0057. Section 2. 40-28-104 (a)-(k). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0057> 2020. 08. 20.
- ³³Bill HB0057. Section 2. 40-28-106 (a)-(g). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0057> 2020. 08. 20.
- ³⁴Bill HB0057. Section 2. 40-28-107 (a)-(b). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0057> 2020. 08. 20
- ³⁵Bill HB0057. Section 2. 40-28-102 (a) (vii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0057> 2020. 08. 20
- ³⁶Bill HB0057. Section 2. 40-28-108 (a). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0057> 2020. 08. 20
- ³⁷Bill HB0070 Section 2. 34-29-101. (a). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0062> 2020. 08. 21.
- ³⁸Bill HB0070 Section 2. 34-29-101. (b) (i)-(iii) (A)-(D). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0062> 2020. 08. 21
- ³⁹Bill HB0070 Section 2. 34-29-101. (c). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0062> 2020. 08. 21
- ⁴⁰Bill HB0070 Section 1.(a)-(c). Wyoleg.com. Elérhető: <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0070> 2020. 08. 21.
- ⁴¹Bill HB0074. Section 1. (a) (i)-(viii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0074> 2020. 08. 23.
- ⁴²Bill HB0074. Section 2. 13-12-101. Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0074> 2020. 08. 23.
- ⁴³Kecskés András – Bujtár Zsolt, 2018: A kriptovaluta ökoszisztéma európai uniós és a svájci szabályozásának összehasonlítása. JURA, Vol. 24. Issue 2. pp. 429-431.
- ⁴⁴Bill HB0074. Section 2. 13-12-103. (a)-(b) (i)-(viii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0074> 2020. 08. 22.
- ⁴⁵Bill HB0074. Section 2. 13-12-105. (a)-(b). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0074> 2020. 08. 23.
- ⁴⁶Bill HB0074. Section 2. 13-12-104. (a) (iii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0074> 2020. 08. 22.
- ⁴⁷Bill HB0074. Section 2. 13-12-103. (b)-(iv). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0074> 2020. 08. 29.
- ⁴⁸Bill HB0074. Section 3. 13-12-103. (a)-(b). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0074> 2020. 08. 29.
- ⁴⁹Bill HB0113. Section 1. 37-3-116. (a) (d) (i)-(ii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0113> 2020. 08. 29.
- ⁵⁰Bill HB0113. Section 1. 37-3-116. (a) (i)-(iii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0113> 2020. 08. 29

⁵¹Bill HB0185. Section 1. 17-16-605. (a) (i). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0185> 2020. 08. 29.

⁵²Bill HB0185. Section 1. 17-16-625. (h) (ii) (A)-(C). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/HB0185> 2020. 08. 29

⁵³Bill SF0028. Section 1. 13-2-302. (a)-(c). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/SF0028> 2020. 09. 05.

⁵⁴Bill SF0028. Section 1. 13-2-303. (a)-(b). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/SF0028> 2020. 09. 05.

⁵⁵ Uniform Commercial Code (UCC). Law.cornell.edu. <https://www.law.cornell.edu/ucc> 2020. 08. 16.

⁵⁶Bill SF0125. Section 1. 34-29-102. (a) (i)-(iii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/SF0125> 2020. 09. 01.

⁵⁷Bill SF0125. Section 1. 34-29-104. (p) (iii). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/SF0125> 2020. 10. 21.

⁵⁸Bill SF0125. Section 1. 34-29-104. (a)-(p). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/SF0125> 2020. 09. 02.

⁵⁹Bill SF0125. Section 1. 34-29-104. (b) (i)-(iv). Wyoleg.com.: <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/SF0125> 2020. 09. 03.

⁶⁰Bill SF0125. Section 1. 34-29-104. (n). Wyoleg.com.: <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2019/SF0125> 2020. 09. 03.

⁶¹Insurance investments-digital assets (Bill HB0021). <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2020/HB0021> 2020. 08. 16.

⁶²Bill HB0021 Section 1. 26-7-104. (a) és 26-7-107. (a). Wyoleg.com. <https://www.wyoleg.gov/Legislation/2020/HB0021> 2020. 08. 16

Dr. Bujtár Zsolt PhD¹: Central bank-issued digital currencies: - ready, steady, go?

Abstract

The central bank-issued digital currencies (CBDC) aim to focus on how can they be the viable substitute for current cash and account type fiat money. It is also important to take account of what advantages and drawbacks a possible CBDC might have. The study analyzes the causes behind the urgency of the introduction of CBDC in different significant jurisdictions. Finally, the study takes into account which CBDC can become the new global currency dethroning the US dollar.

Keywords: *CBDC, monetary policy, fiat money, digital money*

I. Introduction

In October of 2020 Bahama's central bank has claimed, that it issued the first Central Bank-Issued Digital Currency (CBDC).² In the last years, CBDC has become the focus of more than 60 % of the central banks, representing 80 % of the population all around the world.³ Central banks have taken under scrutiny the possibilities of introducing a CBDC, and global financial institutions like the World Bank even experiment with a pseudo-CBDC.⁴ Certain smaller countries tried to pioneer the process, but failed to achieve even short-term successes (Marshall Islands, Ecuador). China has been also experimenting with the digital yuan as CBDC, but has given only a few details about the characters of the new money.⁵ Finally, the United States, the European Union⁶ and Japan⁷ also joined the race with the digital dollar⁸ and the digital euro respectively. It is a quite complex challenge to introduce new money. It is important to note that, there is no urgent public need to do it, unlike fast and carefully implemented monetary policy interventions in the case of hyperinflation. Although it is very important to implement such a significant change thoroughly for the stability of the economy.

Why is it so urgent to evaluate such a major overhaul in the financial system? There are several reasons, but at least three of them are worth examining: the first one is a macroeconomic issue, the second one is technological development, and while the third one encompasses the numerous advantages, a new monetary tool can offer. On the other hand, there are also certain

drawbacks, which make the decision-making process regarding the introduction of CBDC even more complex.

In this study, the author examines the major advantages and disadvantages of the possible introduction of different types of central bank-issued digital money.

After the analysis of the different roots of increasing interest in CBDC, the study focuses on the functions of CBDC. Finally, the advantages and drawbacks of different forms of CBDC usage are presented, and the author analyzes central bank digital money as a potential tool of monetary policy.

II. What has led to the development of several different CBDCs?

Fiat monies have been facing many challenges after Global Financial Crisis of 2007-2009. Monetary policies made zero-interest policy (ZIRP) a normal and not exception.⁹ Most of the economies could not have the chance to get behind the ZIRP, when COVID-19 Pandemic hit again the world economy by another economic crisis. Bank of Japan and European Central Bank could not raise their close-to-zero central bank rates, because of the slow recovery of the respected economies, in March 2020 the Federal Reserve also reduced its central bank rate to zero. The increased corporate and consumer indebtedness and the potential inflationary pressure of quantitative¹⁰ and qualitative easing,¹¹ altogether resulted in a decreasing faith in current fiat currencies.

After the financial revolution of 1970-1990s, completely new financial asset classes came to fashion, like structured finance products of swaps and ETFs. These financial tools have spread among wealthy and institutional investors, but at the same time, tens of millions of people - especially in the developing world - could not get access to basic financial services like bank accounts and payment services. By the birth of bitcoin in 2009, a new type of financial tool came into life. This new type of digital cash came slowly into the limelight and spread gradually to almost all countries of the world. The distributed ledger technology (DLT) has made it available, not only on high-performance computer, but also on mobile phones too. All crypto assets like bitcoin, ether, or ripple are based on DLT.¹² They have a major advantage relative to fiat currencies, which is their ability to provide global payment tools or the public. Because of this global role, these crypto-assets can serve as a tool for payments all over the world. The question comes next, that how could it happen that bitcoin or other cryptocurrencies could not become accepted as substitutes for all fiat monies yet? The answer is that since cryptocurrencies

are too volatile to be suitable for being a widely accepted money, so before reaching that attribute, they should be further developed. One possible development is stabilizing these payment tools is that follow, what stable coins do. Stable coins similarly to the golden-money system use a reserve of the stable coins generated by the issuer or its sponsor in either precious metals or certain currency or basket of currencies. Among stable coins, Tether¹³ is the greatest in value and Libra is the most famous, although the latter one is not operating yet at the end of 2020.

There is another reason to introduce e-money or become a cashless society: it is the relatively high cost of keeping cash type money in circulation as in the case of banknotes and coins. In Hungary, this cost can reach as high as about HUF 400-450 billion yearly basis.¹⁴

The last but not least cause that makes digital money of potentially great use, is the opportunity to give access to financial services to people who are financially deprived –as already mentioned above. This number can reach hundreds of millions of people, when taking into account that financial outcasts – hundred millions of people globally. Digital money also can be very useful when helicopter money or basic income come into fashion during a crisis management¹⁵ of the governments, as it was the case in Hong Kong and the United States during Covid-19 Pandemic in March of 2020.

III. Libra's catalyst role for the emergence of CBDCs

In the case of any cryptocurrency, the best starting point for analyzing the given asset is examining its white paper. The white paper, is an equivalent of the prospectus in an initial public offering,¹⁶ which can give us details about the issuer of the cryptocurrency and its intent, as well as the solution the asset provides for the problem described in the white paper.¹⁷

Libra's white paper declares that its cryptocurrency can solve the problems of hundreds of millions of people by providing a cheap and fast payment system for the ones most in need and have no access to commercial banks. This goal is achieved by a blockchain-based stable coin in the case of Libra. In this case, blockchain-based means that it is a DLT type, and because of this fact, all transactions are kept in a distributed ledger verifying each transfer by a network of computer nodes. In the case of Libra, a basket of currencies means all fiat money invested in short-term government securities issued by reputable central banks as collateral for Libra. There will be no hedging of reserves, thus the value of Libra will only change if its basket currencies' value will change.

The question arises why the possible introduction of Libra became such an important event in the summer of 2019. There are two reasons: the first is Facebook's more than 2.2 billion users, who are all potential clients of Libra payment methods, while the second is that if it succeeds it can pose a danger for the current role of the US dollar as a world currency. This is why almost all major financial authorities have raised their concerns against the fast introduction of Libra. Major criticism came from traditional commercial banks, being afraid of losing payment revenues and receiving a new competitor having completely different rules with respect to know your customer (KYC) rules working against anti-money laundering (AML) activities.

The market actors assumed in 2019 that Libra would be successful in early 2020. As a result, central banks started to work on a digital currency issued to the public, but in a limited amount of value and to locals only.

IV. Predecessors and potential types of CBDCs

Central bank money in its early form has already existed as a unit of account in central settlements between commercial banks and their central bank. This system is called in Great-Britain the Real Time Gross Settlement System (RTSG).¹⁸ This settlement tool is not real a predecessor of CBDC because this type of money is not printed in any cash form, it exists only as the net or gross claims of banks against each other to use it for daily settlement, but because it is used between the central bank and eligible financial institutions. RTSG can provide detailed information on which amount should actually be paid by the one who has net liability towards the one who has a net claim against each other. However, this settlement method is not central bank-issued money in practice, but only a clearing statement as input data for an electronic settlement.

V. Alternative types of a potential CBDCs

CBDCs can be implemented on DLT or other technology from the point of view on which technology their network operates. CBDCs can have two different characteristics according to the fact, whether they decentralized or centralized in terms of issuance.

When CBDC implemented in the DLT platform, like cryptocurrencies, this technology provides the opportunity to issue, store, retrieve digital money supervised by a central bank.¹⁹

The central banks having the greatest need for new tools for fighting deflation and possessing very few tools since being in a negative interest rate environment like Japan, Sweden or Switzerland, also including the Eurozone. Although DLT technology is very attractive, the safety thereof is not proven 100 %. This is the underlying reason why the author agrees with professor Berentsen and his fellow researcher Fabian Scähr on not risking central banks' reputation by using a DLT technology for a CBDC, which has not proved its security at the highest level, but rather with one having high security, scalability opportunities.

The difference between central bank-issued centralized CBDC and decentralized CBDC is that, the one who operates the technology that creates (mines or controls and sets up the smart contract) the CBDC. In the case of centralized CBDC, creation and operation is fully controlled by either the central bank or its designated affiliate. However, in the case of decentralized CBDC, a central bank gives up its full control of creating money by giving the right to a third party – let it be a private or public, or non-profit entity – to mine or create in another way (by a smart contract) CBDC. That latter fact is a very relevant problem, since issuing money is the monopoly of central banks, as control of the money supply is an integral part of its monetary policy. Because of this, central banks not inclined to support the idea of issuing such money, which is uncontrolled in its quantity by the given central bank without having controlling power over the whole process.

The question is the following: why would a central bank replace fiat money or support parallel money besides its own fiat money. From the perspective of the banking system, the negative interest rate policy is one major reason. Because in the case of a new CBDC, which is a different money type than fiat ones, the central bank can pay different interest on CBDC deposits. On CBDC deposit, this can also be negative interest on the long-run, but on fiat money, it should be positive to attract savings for the financial institutions to finance loans and to remain profitable. The other important issue is wholesale and retail money differentiation. Wholesale money, which is partly already digital money (see RTSG), is a type of money that is used in interbank systems by privileged financial institutions.²⁰ Retail CBDC is one that would be available for households and non-financial institutions too. If only the wholesale financial actors could use it with the functions above, then it would not be new digital money, but only the acknowledgment of the status quo. In the following part, the author examines the possible advantages of the two, above-mentioned types of CBDC.

VI. Wholesale or retail CBDC?

From the users' point of view, it is a question, who will be eligible to use CBDC as money, since it can be either retail or wholesale type. Wholesale or retail CBDC can be a time journey in terms of going back to a certain level, to the one-tiered banking system, in which all economic actors except for households could have an account at the central bank. In Hungary, the one-tiered banking system ceased to exist in 1987 already. The possible difference is that in the case of retail CBDC even the households will have access to new CBDC. However, a household cannot be a sole account holder, only the persons who are members of the household, which are the citizens.²¹ Citizens in the free world, however, can move abroad or keep citizenship and get another one, if the home country – based on its laws – allows it for its citizens. This situation leads to the taxation problems of private persons.²² Several hundreds of thousands of people change citizenship or settle in a low tax bracket country in order to pay less or no personal income or corporate tax.²³ This is especially true in the case of countries, which are considered as tax havens and take bank privacy seriously.²⁴ The central banks of these countries have to draw a line when determining who can open a CBDC account. For example, Switzerland or Cyprus can attract foreigners to open CBDC accounts at their respective central banks.

This is possible because CBDC can replace the current cash form of money, as it can work as an emergency reserve during problematic events, like bank-runs (in 2008 during the subprime mortgage crisis of 2007-2009)²⁵ or state bankruptcy (for example in Venezuela in 2018-2019, or in Argentina and Ukraine numerous times in the last 50 years). Cash is problematic because of its anonymity. It can be used for money laundering and tax evasion as well.²⁶ This is why it can be another incentive for a central bank to replace it with CBDC or minimize its usage by the parallel usage of CBDC. The question is why a private person would change cash for CBDC. And the answer is: because of the reputation of central banks.

Contrary to commercial banks,²⁷ modern central banks have a reputation of providing sufficient trust for the public to hold their money at the given central bank, just like cash at home.²⁸ Central banks earned this reputation by playing the lender of last resort role during the previous century when the financial system collapsed because of the Great world Crisis of 1929-1933 and the Great Financial Crisis of 2007-2009. The FED,²⁹ the central bank of the United States, rescued not only commercial banks as part of the US program named TARP,³⁰ but also insurance companies like AIG or complete financial sectors like the money market mutual fund sector.³¹ The latter financial institutions, however, were not part of deposit insurance schemes, but of a new phenomenon called the shadow banking system.³²

In that case, a possible solution can be the introduction of CBDC to avoid the next great crisis which has already been dubbed - although it has only early indications – as the Great Liquidity Crisis, which is mainly the result of central banks’ quantitative and qualitative easing policies.³³ As the next crisis arrives, there are two possible solutions to keep the world economy and the financial system afloat: one is the Chicago Plan³⁴ and the other is helicopter money.³⁵ Professor Henry Simons from the University of Chicago coined the Chicago plan in 1936. According to his theory, commercial banks have to keep 100 % reserve on deposits by government-issued money. There are four benefits of this potential new financial system besides not causing another financial crisis. These four advantages are: commercial banks cannot create money and thus credit,³⁶ which allows much easier control of credit cycles, furthermore, it would eliminate bank runs, while the central bank could issue money at zero interest rate, and finally private and public debt would reach much lower levels. Both the helicopter money and the Chicago plan have advantages and disadvantages, but both have reputational risk³⁷ for a central bank to introduce. However, if with respect to both above-mentioned scenarios - against all the advantages – if hyperinflation occurs, the trust in the financial system and especially in central banks will be lost.

This can also happen in the case of CBDC. If public trust would be lost due to hacking attacks³⁸ in connection with a CBDC, the central bank would suffer a reputation loss, the risk of which is not worth taking by central banks as institutions, being responsible for price stability and the stability of the financial system.

According to the current information available from the Chinese, Swedish, US, European CBDC, the author concludes that there is no final decision on which technology to apply DLT or not DLT, but the decisions are tilted towards DLT type one. Most of the major central banks also in favor the retail CBDC in opposite to the wholesale one.

VII.CBDC as a monetary policy tool

Current financial systems with the use of fiat money have one monetary system with the only type of money as a legal tender. All money on international money markets are treated as equal, meaning that any currency, cash or reserve, can be converted easily if the currency freely floated (of course except for the ones which are under capital control in their respective jurisdictions). At the same time, reserve money can have a very different interest as opposed to the same money invested as private money in the form of government bonds. As an extreme

example in Hungary, a commercial bank's reserve at the central bank has a negative interest, but a new premium government bond pays on average 4,94 % interest fixed for five years.³⁹ The example indicates how money can transform from one form to another as part of a monetary transmission process.⁴⁰ Just days before the introduction of the new government bond the overnight BUBOR rate had more than quadrupled. In a week it normalized, getting very close to the previous level of 0,1 %, but with longer maturity BUBOR⁴¹ has increased constantly from 0,15-0,20 to 0,20-0,3 levels.⁴²

VIII. Conclusion

As the author examined the possible introduction of central bank-issued digital currencies, it can be concluded that it is a very complex problem to solve. The clock is ticking, while the launch of a potential private digital money, a DLT type having the capability to be a new world currency (Libra) is already on the horizon. As wholesale digital money is already introduced de facto into money markets for privileged financial institutions only, retail digital money controlled by central banks can be the new type of CBDC. This is the one considered by central banks to be introduced. Fiat money as legal tender has not only object form as cash, but as a digital money as well. Central banks have the responsibility to keep the monetary system not only liquid, but also to keep its operation sustainable. Central banks use different forms of money to coordinate monetary policy in all channels, and almost all of them with international relationships.⁴³ By changing fiat money to digital money for the public, this transmission process is also overhauled. Bank runs and shadow bank runs are ruled out by definition, but new problems like cyberattacks arise. Most of the central banks consider it necessary to evaluate the introduction of a new money in the form of CBDC, however, as a conclusion, it can be stated that such introduction should be well prepared, gradual and limited at first if it becomes necessary at all. According to our current knowledge, DLT type CBDCs should be treated with great caution since they have security loopholes which are not fixed yet, but it is also clear that the new digital money should be made available for the public so it is considered to be a DLT-based and a retail one.

¹Assistant professor University of Pécs, Faculty of Law Financial and Business Law Department

²Cryptonews.com. <https://cryptonews.com/news/first-or-not-the-bahamas-trumps-leading-economies-with-cbdc-8055.htm>? 21. 10. 2020.

³Carstens Agustin, 2019: The future of money and payments Speech by General manager of Bank for International Settlements. Central Bank of Ireland Whitaker Lecture, Dublin, <https://www.bis.org/speeches/sp190322.htm> 21.09.2020.

⁴Berman Ana: IMF and World Bank Launch Quasi-Cryptocurrency in Exploration of Blockchain Tech. <https://cointelegraph.com/news/imf-and-world-bank-launch-quasi-cryptocurrency-in-exploration-ofblockchaintech?fbclid=IwAR2hrCpg42VOM7Wl4jwFL5TSk57tWIDJog8NO5tB2g0S8Fc5uBOe8qL039k> 10.10. 2020.

⁵Cointelegraph.com. <https://cointelegraph.com/news/chinas-digital-currency-is-ready-central-bank-says> 10.10.2020.

⁶Publications.banque-france.fr. <https://publications.banque-france.fr/en/digital-currencies-myth-innovative-projects> 10.10.2020.

⁷Investing.com. <https://www.investing.com/news/economy/boj-digital-currency-will-help-boost-cryptocurrency-trading-says-monex-head-2355545> 24.11.2020.

⁸<https://www.digitaldollarproject.org/exploring-a-us-cbdc> 10.10.2020.

⁹Zéman Zoltán – Kalmár Péter – Lentner Csaba, 2018: Evolution Of Post-Crisis Bank Regulations And Controlling Tools: A Systematic Review From A Historical Aspect. Banks And Bank Systems, Volume 13. Issue 2. pp. 138–140.

¹⁰During a quantitative easing program a central bank increases its portfolio of assets from the same asset class like increasing the volume of high quality corporate bonds held already by the monetary authority.

¹¹During a qualitative easing program a central bank increases the volume of its asset portfolio by adding new more riskier assets to what it has already had. If it is like the monetary authority has bought only bonds and from now on it would buy shares of listed companies on stock exchanges through ETFs as Bank of Japan did.

¹²Szuchy Róbert, 2020: A Blockchain technológia alkalmazása a kötelmi jogban. In: Csítei, Béla – Dr. Certický, Mária (szerk.): Az önvezető járművek és a kontraktuális felelősség. Jogértelmezési nehézségek a személyszállítási szolgáltatási és a bérleti szerződések körében. Miskolc, Magyarország: Magánjogot Oktatók Egyesülete, pp. 75–83.

¹³Tether real full USD backing was questioned several times. <https://www.coindesk.com/tether-lawyer-confirms-stablecoin-74-percent-backed-by-cash-and-equivalents> 10.10.2020.

¹⁴Napi.hu.https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/penzugyminiszteriumk-eszpenz-pm-bankkartya.686466.html.686466.html 10.10.2020.

¹⁵Lentner Csaba – Zéman Zoltán, 2016: Handling Crisis – Role in the Economy. Moderni Veda, Issue 3. pp. 45–58.

¹⁶Kecskés András – Halász Vendel, 2019: A 2003/71/EK irányelv (prospektus irányelv) szabályozási rendszere és a kibocsátási tájékoztatók új szabályozása. Európai Jog, Volume 19. Issue 4. pp. 1–11.

¹⁷Kecskés András – Halász Vendel, 2012: A kezdeti nyilvános részvénykibocsátás kapcsán jelentkező prospektusfelelősség és kezelése Európai Jog, Volume 12. Issue 4. pp. 17–19.

¹⁸Kumhof Michael – Noon Clare, 2018: Central Bank digital currencies – design principals and balance sheet implications Bank of England. Staff Working paper, No. 725. p. 3.

¹⁹Szuchy Róbert, 2018: Az új technológiák hatása az energiajogra. In: Homicskó, Árpád (szerk.): Technológiai kihívások az egyes jogterületeken. Budapest, Magyarország: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, pp. 203–216.

²⁰As an example, in Switzerland roughly 200 financial institutions. See Beretsen Aleksander – Schar Fabian 2018: The Case for Central Bank Electronic Money and the Non-case for Central Bank Cryptocurrencies. Economic Research, Federal Reserve Bank of St. Louis, Second Quarter, Vol. 100, No. 2.

²¹Szívós Alexander, 2019: A pénzügyi kultúra. <https://arsboni.hu/a-penzugyi-kultura/> 10.01. 2020.

²²Szilovics Csaba, 2013: Az adótervezéstől az adócsalásig. Magyar Jog, Volume 60, Issue 7, pp 407–415.

²³Bold Uurna – Ferencz Barnabás – Kecskés András, 2019: Limiting „limited liability” Economics and Working Capital, Volume 4 Issue 3-4. pp. 3–31.

²⁴Szilovics Csaba, 2019: Gondolatok a hatékony adórendszer néhány eleméről. JURA, Volume 25, Issue 1. pp. 138–159.

²⁵Lentner, Csaba, 2010: A magyar gazdasági válság és válságkezelés néhány történeti és nemzetközi aspektusa. Pénzügyi Szemle, 55. évf. 3. szám, pp. 561–584.

²⁶Szilovics Csaba, 2016: Az adójogi norma szerepe az optimális adórendszer kialakításában. JURA, Volume 22. Issue 1. pp. 322 – 329., Dr. Szívós Alexander Roland, 2020: The issues of wealth taxation – the case of Hungary. In: 9th Interdisciplinary Doctoral Conference 2020 Book, Pécs, PTE DOK, pp. 490–498.

²⁷Nochta Tibor – Papp Tekla, 2019: Üzleti kockázat a szerződéses jogviszonyokban. pp. 29–32.

²⁸Szuchy Róbert, 2013: A gazdasági társaságok társadalmi felelősségvállalása In: Szalma, József (szerk.): A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken. Újvidék, Szerbia: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, (2014) pp. 287–307.

²⁹Programs for shadow banking actors were Commercial Paper Funding Facility (CPFF), Asset-Backed Commercial Paper Money Market Mutual Fund Liquidity Facility (AMLF), Money Market Investor Funding Facility (MMIFF), and the Term Asset-Backed Securities Loan Facility (TALF) https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/bst_crisisresponse.htm 21. 09. 2020.

³⁰TARP - Troubled Asset Relief Program, as part of Emergency Economic Stabilization Act of 2008 provided much needed liquidity for the financial system by buying securitized obligations.

³¹Gábor Szalay, 2019: The Impact of the Lack of Transparency on Corporate Governance: A Practical Example. Corporate Law & Governance Review, 1(2). pp. 21–28. www.virtusinterpress.org/IMG/pdf/clgrv1i2p2.pdf 12. 09.2020.

³²Shadow banking system is a part of the financial system like traditional banking system conduct maturity, liquidity and risk transformation without deposit insurance schemes and lender of last resort central bank as a backstop for investors. That is why a shadow bank run can be so dangerous as a bank run, but even more risky for the financial system. That is why as an exception the FED intervened to rescue some shadow banking institutions to avoid the collapse of the whole financial system. Kecskés András – Bujtár Zsolt, 2017: Az árnyékbankrendszer jogi szabályozása az Egyesült Államokban és az Európai Unióban. JURA, Volume 23, Issue 1, pp. 266–277.

³³Nochta Tibor, 2011: Mennyiben szerződési kockázat a gazdasági válság? Jog Állam Politika, 3. évf. 2. szám, p. 92–95.

³⁴Benes Jaromir – Kumhof Michael, 2012: The Chicago Plan Revisited IMF Working Paper, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12202.pdf> 22 July 2019.

³⁵Helicopter money's definition was introduced by Milton Friedman in 1969, but was popularized in 1986 by former FED Chairman Ben Bernanke in 2002. According to theory central bank can inject money into the economy to exert inflation or increase GDP. It can be a one-time or a permanent policy action as well. Belke Ansgar, 2018: After the bazooka a bonanza from heaven: "Helicopter money" now? Rome Discussion Paper Series, No. 18-02, Research On Money in the Economy.

³⁶Breszkovics Botond, 2019: Közösségi finanszírozási formák szabályozási tendenciái. Scriptura, Issue I. pp. 25–39. http://onszak.pte.hu/userfiles/cikk/119/scriptura19i_breszkovics.pdf 01.10. 2020.

³⁷Benes Jaromir – Kumhof Michael, 2012: The Chicago Plan... i.m. p. 16.

³⁸Benk Szilárd – Kajdi László – Kollarik András – Mamira Zoltán – Szebeny Miklós – Török Gergő – Varga Lóránt, 2018: Digitalizáció és pénzrendszer. edited Fábíán Gergely – Virág Barnabás: Bankok a történelemben: innovációk és válságok. Magyar Nemzeti Bank, p. 696.

³⁹Alapblog.hu. <https://alapblog.hu/az-akk-megkavarta-az-mnb-allovizet/> 10.09. 2020.

⁴⁰Monetary transmission has four channels bank rates is only one of four. The other three are exchange rate, asset prices capital market and, money credit market. <https://www.ecb.europa.eu/mopo/intro/transmission/html/index.en.html> 10.09.2020.

⁴¹BUBOR is abbreviation of Budapest offered bank rate at which commercial banks and Hungarian Central Bank give loans to each other.

⁴²Mnb.hu. <https://www.mnb.hu/monetaris-politika/penzpiaci-informaciok/referenciamutato-jegyzesi-bizottsag/bubor> 29. 09. 2020.

⁴³Szalay Gábor, 2019: A kriptovaluták nemzetközi szabályozási trendjei Kriptotőzsdék és ICO-K értékpapírijogi perspektívából. Jogtudományi Közlöny, Volume 74. Issue 3. pp. 132–133.

Dr. Yurt Enver¹: Eigentum verpflichtet

Abstrakt

Die folgende Publikation beschäftigt sich in erster Linie mit der Sozialverantwortung des Eigentums. Neben der Definition des Eigentums nach unserem heutigen Verständnis, wird das Thema auch aus einer sozialphilosophischen Perspektive durchleuchtet. Über verschiedene Zeitepochen, von der Antike über das Mittelalter bis in die heutige Neuzeit wird das Verständnis vom Privateigentum und deren Schranken untersucht und die geschichtliche Entwicklung aufgezeigt. Als Grundlage dazu dienen die Lehren derjenigen Philosophen und Denker, die bestimmend waren für die jeweiligen Zeitepochen. Desweiteren wird geprüft, wie die drei monotheistischen Religionen Judentum, Christentum und der Islam dieses Thema auffassen. Auch versucht der Autor ein Bild darüber zu geben, wie in Ungarn im Speziellen und Mittel- und Osteuropa, im Allgemeinen nach 1990 dieses Thema sich dargestellt hat und versucht auch dafür eine Erklärung zu geben. Abschliessend fasst er zusammen, dass es letztendlich auch im Interesse der Reichen ist, sich ihrer Sozialverantwortung im Klaren zu sein und dafür zu sorgen, dass die Kluft zwischen arm und reich nicht zu gross wird, wenn nicht, gefährden sie damit nur ihre eigene Zukunft und Sicherheit.

Keywords: *Eigentum, Sozialverantwortung des Eigentums, Eigentum verpflichtet, Eigentumsdefinitionen*

I. Einführung

Dieses Thema ist nicht nur ein rechtswissenschaftliches, sondern auch ein sozialphilosophisches Thema. In den meisten Verfassungen ist dieser Grundsatz explizit verankert. So lautet Artikel 14 des deutschen Grundgesetzes.

„Eigentum verpflichtet, sein Gebrauch soll zugleich dem Wohle der Allgemeinheit dienen“.²¹

Das bedeutet, dass der Staat auf der einen Seite Eigentum garantiert und schützt, auf der anderen Seite aber es an eine Sozialverantwortung bindet. Wie wir alle wissen, gibt es seit der Steinzeit Privateigentum. so findet man regelmässig bei Ausgrabungen Grabbeigaben, wie

Schmuck oder primitive Waffen, Werkzeuge. Wir wissen aber auch aus der Geschichte, dass Eigentum auch Macht bedeutet und dass mit Macht auch viel Missbrauch betrieben wurde.

Eine wichtige Erscheinungsform von diesem Grundsatz ist das Steuersystem einzelner Länder. Über das sogenannte Redistributionssystem legt jede Regierung fest, wer wieviel von seinem Einkommen bzw Vermögen als Steuer in den gemeinsamen Topf einbezahlt, damit der Staat seinen Pflichten nachkommen kann, um z.B. das soziale Netz aufrechtzuerhalten. Hier regelt ein Spezialgesetz (Steuergesetz) das Ausmaß der Beiträge des Einzelnen. Wenn wir die Rechtsquellenhierarchie betrachten, so ist das Gesetz legitim, da die Verfassung die Sozialverantwortung des Eigentums vorschreibt.

Ähnlich ist es mit Enteignungen. Der Staat darf ein Grundstück von einer Privatperson enteignen, wenn eine Straße dieses Grundstück passiert. Das heißt, wenn es im Interesse der Allgemeinheit steht, aber wichtig zu berücksichtigen ist, dass der Staat eine angemessene Entschädigung für die Enteignung an den Grundstücksbesitzer bezahlen muss.

Sozialverantwortung des Eigentums zeigt sich aber auch auf freiwilliger Basis. Ein gutes Beispiel ist wohl, wenn man einem Nachbar etwas schenkt, um ihm zu helfen. Ein anderes Beispiel für Sozialverantwortung ist auch, wenn man freiwillig eine Spende an eine Hilfsorganisation macht. Wozu verpflichtet Eigentum? Definition Eigentum:

a) Im objektiven Sinne:

„Alles, was jemandenwas jemandem zugehört, alle seine körperlichen und unkörperlichen Sachen.“³

Eigentum ist das dingliche Vorrecht an einer Sache.

b) Im subjektiven Sinne:

„Befugnis mit der Substanz und den Nutzungen einer Sache nach Willkür zu schalten und jeden anderen davon auszuschließen.“⁴

Befugnisse des Eigentums:

„Der Eigentümer einer Sache kann, soweit nicht das Gesetz oder Rechte Dritter entgegenstehen, mit der Sache nach Belieben verfahren und andere von jeder Einwirkung ausschließen. Der Eigentümer eines Tieres hat bei der Ausübung seiner Befugnisse die besonderen Vorschriften zum Schutz der Tiere zu beachten.“⁵

Auch hier wird klar, dass Eigentum ein geschütztes Recht von Personen ist, aber dort seine Grenzen hat, wo die Rechte der anderen damit geschädigt werden können.

Leider sehen wir auch viele Beispiele, wo dieser Grundsatz überhaupt nicht eingehalten wird, ja geradezu mit Füßen getreten wird, z.B. die Rodungen in den südamerikanischen

Tropen -wäldern. Täglich werden im Amazonas tausende Hektar Wald gerodet obwohl jeder weiß, dass das die Lunge der Welt ist.

Vor einigen Monaten hat es weltweit für Empörung gesorgt, als bekannt wurde, dass Starbucks ihren weltweit verkauften Kaffee durch Kinderarbeit produzieren lässt. Erst als die Medien diesen Skandal aufgedeckt und regelmäßig darüber berichtet haben, hat Starbucks mitgeteilt dass sie ihre Einkaufsquellen geändert haben und sich von Kinderarbeit distanzieren. Wir kennen auch viele Länder, wo Unternehmen die aussichtslose Situation ihrer Mitarbeiter ausnutzen und neben einem Hungerlohn und schlechten Arbeitsbedingungen diese wie Sklaven beschäftigen. Denken wir hier z.B. an die Textilwirtschaft in Bangladesch oder Pakistan.

Wie anfangs erwähnt betonen eigentlich alle Verfassungen der westlichen Welt die Sozialverantwortung des Eigentums, aber in der Realität muss man leider feststellen, dass die Kontrolle dieses Gebots nur bedingt vorhanden ist. Eigentlich wird die Nichteinhaltung dieses Gebotes erst dann sanktioniert, wenn spezielle Gesetze damit verletzt werden, wie z.B. Umweltschutzgesetze oder Steuergesetze einzelner Länder.

Ob jemand freiwillig spendet und sich um seine armen Mitmenschen kümmert bleibt jedem selbst überlassen.

Viele reiche Familien haben mehrere Immobilien auf der Welt z.B. ein Ferienhaus in den österreichischen Alpen, das sie im Winter zum Skiurlaub nutzen, eine Immobilie auf den Bahamas, wo sie ihren Sommerurlaub verbringen und ihr Wohnhaus in Beverly Hills. Diese werden im Jahr meistens nur einige Wochen genutzt und stehen die meiste Zeit leer. So verhält es sich auch mit vielen leeren Wohnungen in den Metropolen dieser Welt. Auf der anderen Seite gibt es in vielen Städten keinen bezahlbaren Wohnraum, auf der anderen Seite stehen hunderte von Wohnungen leer. Das liegt daran, dass es keine Gesetze gibt, die die Eigentümer dazu zwingt, ihre leeren Wohnungen zu vermieten.

In Deutschland wird deshalb in vielen Städten laut darüber nachgedacht, leere Wohnungen zu verstaatlichen. Das Hauptproblem, warum dies bisher nicht geschehen ist, ist die Tatsache, dass vor einigen Jahren viele Sozialwohnungen, die der Stadt gehörten, für ca. 25.000 EUR an Familien verkauft wurden und eine ähnliche Wohnung heute mehr als 100 000 Euro kosten würde. wenn die Stadt diese zurückkaufen müsste.

In Berlin wurde eine Bürgerinitiative gegründet, die zum Ziel hat, die von „Deutsche Wohnen“ verwalteten ca.3000 Wohnungen zu verstaatlichen, begründet durch Artikel 14 Grundgesetz.

Ähnlich verhält es sich mit dem Thema Lebensmittelverschwendung. Täglich werden Millionen von Tonnen an noch guten Lebensmitteln in den Müll geworfen, obwohl man diese

noch verwerten könnte. In Frankreich und in der Tschechei hat man Gesetze erlassen, dass Supermärkte noch gute Lebensmittel nicht mehr entsorgen dürfen, sondern diese über ein Logistiksystem an Bedürftige weiterleiten müssen.

In Europa und in den USA werden jährlich tausende von Tonnen an Butter und Mais verbrannt, um den Marktpreis stabil zu halten. Gleichzeitig verhungern hunderttausende von Menschen in den armen Regionen dieser Welt.

Wir sind derzeit inmitten der Covid-19 Pandemie. Die Folgen dieser weltweiten Epidemie auf die Wirtschaft einzelner Länder ist katastrophal. Vor allem in der Gastronomie und dem Tourismus, haben viele Menschen ihren Arbeitsplatz verloren und sind auf Sozialhilfe angewiesen. Gerade in dieser Zeit wäre es gerecht, wenn der Gesetzgeber nicht nur Unternehmen, sondern auch reiche Familien dazu zwingt eine Solidaritätsabgabe zu leisten.

Sehr viele Unternehmen und Familien hier in Ungarn sind in den letzten Jahren durch lukrative Staatsaufträge zu mehrfachen Milliardären geworden. Jetzt wäre es an der Zeit, einen Teil dieses Geldes an die Bevölkerung wieder zurückzugeben, schliesslich wurden diese staatlichen Aufträge mit Steuergeldern bezahlt.

II. Die Rolle des Eigentums in den monotheistischen Religionen

II.1. Judentum (Judaismus)

Das Judentum ist die älteste der drei monotheistischen Religionen. Neben dem Christentum und dem Islam. Die letzteren zwei sind geschichtlich aus dem Judaismus entstanden. Im Judentum heißt der Gott Jahwe und wird als Schöpfer der Welt verehrt. Heilige Schriften sind der Tanach (das Alte Testament) und der Talmud (Sammlung der Gesetze und religiöser Traditionen). Derr Tanach ist die Bibel der Juden. Sie besteht aus den fünf Büchern von Moses (Genesis, Exodus, Levitikus Numen und Deuteronomium), das auch Tora genannt wird, was soviel heißt wie Gesetz.

Für gläubige Juden ist die Einhaltung der Gesetze eine Pflicht. dazu gehört vor allem die Einhaltung des Sabbath, welche am Freitagabend beginnt und bis Samstagabend andauert. Juden haben auch einen eigenen Kalender und eigene Feiertage.

Nach religiöser Tradition ist Jude jeder, der eine jüdische Mutter hat. Man kann aber auch das Judentum annehmen.

Im Judentum ist die Beschränkung des Privateigentums tief verankert. Schon vor mehr als 3000 Jahren war Eigentum an eine Sozialverantwortung gebunden. Eindeutiger Beweis dafür, ist die Verankerung des Smita Jahres in der Religion.⁶

Diese Lehre besagt, dass alles auf dieser Welt Gott gehört und wir nur das Recht haben diese Güter zu nutzen.

Das Gesetz des Smita Jahres verpflichtet die Menschen, die von der Landwirtschaft leben, dazu, im siebten Jahr ihre Böden nicht zu bearbeiten und brach liegen zu lassen. Die Ernte wird dadurch „hefker“, d.h. herrenlos und damit für andere nutzbar. In Israel gibt es noch heute Familien, die alle sieben Jahre ein Schild an ihren Zaun haengen, mit dem Hinweis, dass Passanten ruhig in den Garten eintreten können und sich von den Früchten der Obstbaeume bedienen können aber nur soviel, wie sie selbst benötigen. Mit diesen Früchten ist es naemlich nicht erlaubt zu handeln.

Nach sieben Smita Jahren, d.h., nach 49 Jahren folgt das „Jovel Jahr“. Laut dem Tanach (hebraeische Bibel) müssen die religiösen Juden in jedem Jovel Jahr alle Schulden erlassen, die ihre Mitmenschen ihnen schulden. Früher mussten auch alle Sklaven freigelassen werden, die wegen Nichtbezahlen ihrer Schulden versklavt wurden. Deshalb nannte man das Jovel Jahr auch als das „Befreiungsjahr“.⁷

Im Gegensatz zum Smita Jahr, wird das Jovel Jahr heutzutage nicht gefeiert und eingehalten, bis die Mehrheit der Juden nicht in Israel lebt.⁸

II.2. Christentum

Die Geschichte des Christentums beginnt mit der Geburt von Jesus. Auch die Geschichte der urchristlichen Kirche beginnt mit diesem Ereignis. Jesus persönlich ernennt Petrus zum Oberhaupt seiner Kirche. Das heisst, er war der erste „Papst“. Die Institution des heutigen Papstes beginnt erst im frühen Mittelalter. Im Jahre 2005 lebten etwa zwei Milliarden Christen auf der Welt und ist somit die Religion mit den meisten Anhaengern auf der Erde.

Die Lehre des Christentums beruht darauf, dass der Mensch Gott den Rücken kehrt und sich versündigt. Damit erscheint auf der Welt Leiden und Tod als Folge der Ursünde. Der Mensch kann sich aus eigener Kraft aus dieser Situation nicht befreien, deshalb schickt Gott Jesus auf die Erde, um alle Sünden der Menschen auf sich zu nehmen. Dem Glaube nach wird Gott die Welt neu erschaffen, in dem auch die Toten neu erweckt werden.

Wie ist das Verhaeltnis des Christentums zum Eigentum? Im Christentum wird Eigentum als Segen Gottes angesehen und ist daher erstrebenswert und positiv.

„And Abraham was old (well)l stricken in age: and the LORD had blessed Abraham in all things“⁹ oder „And the LORD hath blessed my master greatly , and he is become great: and he hath given him flocks, and herds, and silver and gold and menservants and maidservants, and camels, and asses“¹⁰

Obwohl die Religion Eigentum als Segen Gottes versteht, warnt sie jedoch davor, Eigentum als Selbstzweck zu sehen. Vielmehr ist dieser Segen als Belohnung eines gottesfürchtigen Lebens in Aussicht gestellt. In der Bergpredigt betont Jesus, dass der Mensch nicht gleichzeitig Gott und dem „Mamon“ dienen kann.

„Ihr seid nicht in der Lage, Gott und dem Mamon gleichzeitig zu dienen.“¹¹

Die späetere Lehre von Calvin beruht grundsaeztlich auf diesem Glauben, dass naemlich weltlicher Wohlstand ein Zeichen göttlichen Segens ist.

II.3. Der Islam

Genau wie das Judentum und das Christentum ist auch der Islam eine monotheistische Religion. Sie ist aber die jüngste der drei Religionen. Sie entstand im siebten Jahrhundert nach Christus auf der arabischen Halbinsel. Mit mehr als 1,8 Milliarden Anhaengern, ist sie derzeit die zweitgrösste Religion auf dieser Welt. Das heilige Buch des Islam, ist der Koran. Gründer der Religion ist der Prophet Mohammed (Mekka, 570 – 632).

Laut dem Koran, gehen die Wurzel des Islam bereits auf den Propheten Abraham zurück. Laut der Sure 3:67 wird Abraham im Koran als ein gottesfürchtiger „Hanifa“ beschrieben.

Es ist wichtig zu erwaechnen, dass der Koran nur in der arabischen Originalsprache als echt bezeichnet wird. Die zahlreichen Übersetzungen in verschiedene Sprachen werden nicht als Koran anerkannt, da eine falsche oder unadequate Übersetzung auch nur eines Wortes, die Bedeutung des ganzen Satzes veraendern kann.

Die fünf Saeulen des Islam:

1. Saum (Fasten)
2. Selat (Gebet, fünfmal am Tag)
3. Hadzs (Pilgerfahrt nach Mekka)
4. Zekat (Almosen geben)
5. Kelime Schehadet (Glaubensbekenntnis)

Aus den fünf Säulen des Islam wird deutlich, dass auch im Islam die Sozialverantwortung des Eigentums eine zentrale Rolle spielt.

„Zekat“, als eine Säule des Islam ist integraler Bestandteil des Glaubens. Jeder Gläubige ist sich seiner Verantwortung bewusst, dass er armen und bedürftigen Mitmenschen helfen muss.

Zekat bedeutet aber auch, dass er in der Regel 10 % seiner Ernte bzw. seines Einkommens an die Armen verteilen muss.

Auch das Opferfest, der „Eid Kurban“, das einmal im Jahr als religiöser Feiertag gefeiert wird, hat den Zweck, den Armen der Gesellschaft zu helfen. Hier ist jeder Muslime, der es sich finanziell leisten kann angehalten, ein Schaf zu schlachten und das Fleisch unter den armen Nachbarn zu verteilen. Er und seine Familie dürfen von diesem Fleisch nicht essen.

Im Islam gibt es eine weitere wichtige Schranke des Eigentums. So ist es eine Todsünde Geld zu verleihen und dafür Zinsen zu verlangen. Ein Darlehen darf nur zinslos vergeben werden.

„Diejenigen, die Zins nehmen, werden (dereinst) nicht anders dastehen als wie einer, der von Satan erfasst und geschlagen ist. (so dass er sich nicht mehr aufrecht halten kann). Dies (wird ihre Strafe dafür sein), dass sie sagen: Kaufgeschäfte und Zinsleihe sind ein und dasselbe. Aber Gott hat nun einmal das Kaufgeschäft erlaubt und die Zinsleihe verboten.“¹²

Diese Sünde wird im Koran als „Riba“ bezeichnet. Riba ist im Islam eine, der sieben Hauptsünden. Demnach darf ein Muslime ein verzinste Darlehen weder annehmen, noch anderen gewähren. Aus diesem Grund, musste das islamische Bankwesen mit der Scharia in Einklang gebracht werden.

„Gott lässt den Zins (des Wucherers) dahinschwinden, aber er verzinst die Almosen (mit himmlischen Lohn). Gott liebt keinen, der gänzlich ungläubig und ein Sünder ist.“¹³

Aus den oben erwähnten Erörterungen, geht klar hervor, dass der Islam die Sozialverantwortung des Eigentums wohl am stärksten in sich birgt. Gott verlangt hier explizit von den Gläubigern ein Leben, das geprägt ist von sozialer Verantwortung. Das Allgemeinwohl steht im Zentrum des Handelns.

III. Die geschichtliche Entwicklung des Privateigentums:

III.1. Antike

In diesem Zeitalter sind es vor allem die Schriften von Platon und Aristoteles, die dieses Thema behandeln.

Die damalige Gesellschaft lebte in erster Linie von der Landwirtschaft. Auch in den grossen Polisen, wie Athen, lebten dreiviertel der Bevölkerung ebenfalls von der Landwirtschaft. Adlige und Grossgrundbesitzer führten diese Staedte.

Obwohl die Reformen von Kleisthenes dem einfachen Volk auch die Möglichkeit gaben, sich politisch zu beteiligen, waren es doch die familiaeren Bindungen, die den Menschen Sicherheit und Lebensgrundlage gaben. In den Gemeinschaften (Oikos) war alles dem Familienoberhaupt untergeordnet. Er bestimmte über das Vermögen der Familie, über die Ehefrau und die Kinder und natürlich auch über die Sklaven. Aber, er war nicht nur Herrscher, sondern trug auch die gesamte Verantwortung für alle.

Eine Sonderstellung hatte Sparta in diesem Zeitalter. Hier wurden Grund und Boden per Los an die Familien verteilt und es gab regelmässige Festessen für die Kommune, zu denen die gesamte Bevölkerung eingeladen war.

Im antiken Griechenland waren es die Philosophen, die als Teil der freien Bürgerschaft darüber nachdachten, wie ein harmonischer Kosmos aussehen könnte und welche Rolle darin der Mensch spielt. Gedanken, wie Freiheit und Individualismus aber waren ihnen noch fremd.

In Platons Theorien spielt vielmehr die richtige Gesellschaftsordnung eine zentrale Rolle. In diesen Theorien spielt der Einzelne keine Rolle. Gerechtigkeit erreicht man nur durch ein „richtiges Verhalten“ im Leben.

Aristoteles ist hier wesentlich skeptischer. Er glaubt nicht daran, dass der Mensch durch Erziehung beeinflussbar ist. Er versucht vielmehr durch die Schaffung von Strukturen und Rahmenbedingungen das Verhalten der Menschen zu lenken. Deshalb beruht bei ihm Privateigentum auf Rationalitaet und Zweckmaessigkeit.

Laut der Lehre von Platon, hat in einer „gerechten Staatsform“ jeder Mensch seinen Platz und seine, ihm bestimmte Rolle in der Gesellschaft. In dieser idealen Welt gibt es Landwirte und Handwerker, die Privateigentum haben dürfen. In dieser idealen Welt garantieren Soldaten die Sicherheit und Ordnung. Sie dürfen kein Eigentum haben, da der Wunsch und Drang nach Eigentum schaedlich waere für die Erfüllung ihrer Aufgabe. Im Gegensatz, muss sich aber die

Allgemeinheit um diese Personen kümmern und sie versorgen. Auch die Philosophen, die wegen ihrer Bildung und Erziehung in der Lage sind den Staat zu führen, dürfen ebenfalls kein Eigentum haben.

Aehnlich wie Platon, glaubt sein Schüler Aristoteles auch daran, dass der Mensch seinen Lebenszweck darin sehen muss, Gutes zu tun und nicht darin, Vermögen anzuhäufen. Eigentum und Vermögen sind nur Mittel zum Zweck. Das Anhäufen von Reichtum ist nicht Teil der natürlichen Ordnung. Es ist nur ein Produkt des menschlichen Gehirns.

In den Dörfern und Polisen, hätte Privateigentum Vorrang vor dem Allgemeinentum, da der Einzelne besser auf sein Eigentum aufpasse, als es mit dem Gemeinentum der Fall wäre. Auch ist Reichtum der Ausdruck dessen, was jemand geleistet hat. Gemeinentum mache dort Sinn, wo es gemeinsam genutzt wird.

III.2. Das Römische Reich

Im alten Rom gab es die Zwölf-Tafel-Gesetze, die älteste schriftliche Kodifikation von Gesetzen auf dieser Welt. Diese hatten unter anderem auch den Zweck, Ordnung zu schaffen zwischen den Patriziern (Grundbesitzern) und den Plebejern (das einfache Volk). Kaufverträge waren strengen formalen Vorschriften unterstellt.

Aehnlich, wie im antiken Griechenland, war die Gesellschaft auch im alten Rom familienzentrisch. Im Mittelpunkt stand das Familienoberhaupt, der „Pater Familias“, Selbst die erwachsenen Söhne der Familie waren nicht rechtsfähig, solange sie im elterlichen (väterlichen) Haushalt lebten. Auch dann nicht, wenn sie schon verheiratet waren und schon selbst Kinder hatten. Der pater familias hatte sogar das Recht, seine eigenen Kinder als Sklaven zu verkaufen. Testamentarisch konnte er über das gesamte Familienvermögen verfügen. Ohne Testament, erhielt der älteste Sohn das gesamte Vermögen der Familie (Primogenitur).

III.3. Mittelalter

Das Mittelalter war vor allem vom Feudalismus bestimmt. Der Eigentum an Grund und Boden war Privileg des Herrscherhauses, das wiederum die Ländereien einzelnen Adelsfamilien auf Lebenszeit des Familienoberhauptes vermachen konnte. Diese Ländereien durften aber weder weiterverkauft, noch verschenkt, noch vererbt werden. Nach dem Tod des Familienvaters gingen die Böden und der Hof automatisch zurück an die Herrscherfamilie.

Daneben gab es noch die Institution der „Leibeigenschaft“, wo einfache, unfreie Bauern die Böden der Adligen bewirtschafteten und sie selber auch Eigentum der Adligen waren.

Die ersten Staedte entwickelten sich in Italien. Nördlich der Alpen entstanden die Staedte erst spaeter. Diese Staedte waren gepraeagt von Handel und Handwerk, die sich zu sogenannten Zünften zusammenschlossen. Der Höhepunkt des organisierten Handelns der Kaufleute waren die „Hanse“ mit den Hansestaedten. Als aeusseres Zeichen der Eigentumsverhaeltnisse entstanden Familienwappen und Fahnen, die signalisierten, wem der Eigentum gehörte.

Grund und Boden werden mit Grenzsteinen abgegrenzt und es entstehen die ersten Grundbücher. In England führt diese 1086 Wilhelm der Eroberer ein mit dem sogenannten „Domesday-Book“. Unabhaengig davon werden in den deutschen Staedten die sogenannten „Stadtbücher“, die Vorlaeufer der heutigen Grundbücher eingeführt.

Im Mittelalter erlebte das „Römische Recht“ eine regelrechte Renaissance. Dank der Glossatoren, die vorallem an der Universitaet von Bologna das römische Recht interpretierten und lehrten. Die Studenten an dieser Universitaet waren schon damals von internationaler Herkunft. Friedrich Barbarossa garantierte schon damals den Studenten der Universitaet Privilegien, wie Reisefreiheit und eine eigene Rechtsprechung.

Der damals schon bekannte und berühmte Rechtswissenschaftler Bartolo de Sasseferato hat schon damals Eigentum als „die Herrschaft über eine Sache, sofern andere Gesetze es nicht verbieten“ definiert.¹⁴

Im Mittelalter hatte die Kirche einen sehr starken Einfluss auf die weltliche Rechtsprechung. Die Schulung dieser Lehren wurden innerhalb der Kirchen durchgeführt, deren Mitglieder zu den verschiedenen Staenden gehörten. Die Kirche im Mittelalter lehnte Privateigentum eher ab. Das Mittelalter war auch gepraeagt von Machtkampf zwischen der Kirche und den weltlichen Herrschern, dem Investiturstreit.

Die damalige Denkweise war vorallem bestimmt von den Schriften des Aristoteles. Es waren Albertus Magnus (Bayerischer Philosoph, geb. 1193) und der „Heilige Thomas von Aquin“ (geb. 1225), die versuchten die Lehren von Aristoteles in ihre kirchlichen Lehren einzubinden, wonach Privateigentum dem natürlichen Recht widerspricht.¹⁵

„Alles, was dem natürlichen Recht widerspricht, ist verboten. Nach dem natürlichen Recht gibt es nur Gemeineigentum. Dem widerspricht Privateigentum, weshalb es nicht möglich ist, dass ein Mensch Eigentum über eine Sache bekommt.“¹⁶

Ein wichtiger Philosoph im Mittelalter, der sich mit dem Thema beschaefigte, war Ockham Vilmos (geb. um 1287, England). Nach seiner Lehre ist

„Eigentum alles, was man vor einem Gericht einklagen kann.“¹⁷

Die Tatsache, dass laut der Bibel, der Mensch ein Nutzungsrecht über Sachen hat, berechtigt den Menschen auch dazu, dass er Eigentum haben darf, sogar Eigentum, das vor fremden Eingriff geschützt werden muss.¹⁸

Die Legitimation von Privateigentum folgt nicht aus dem Naturrecht, sondern dem positiven Recht der Nationen (Ius Communis). Das einzige Naturrecht, das Ockham anerkennt, ist das Recht auf Leben des Menschen. Daraus resultiert seiner Meinung nach auch, dass arme Menschen das Recht haben, von den Reichen mindestens soviel zu bekommen, dass sie nicht verhungern und am Leben bleiben. Aus dem Naturrecht folgt auch, dass die Menschen frei sind, obwohl das Recht der Nationen Sklaverei erlaubt.¹⁹

III.4. Frühe Neuzeit

Bestimmend für die frühe Neuzeit ist das Bestehen von Grosstaedten und die Gründung von vielen Universitaeten, der Buchdruck und die Entdeckung Amerikas. Es ist auch die Zeit der Renaissance und des Humanismus. Gegen diesen Zeitgeist, versucht die Kirche mit Inquisition zu antworten. Dank den Naturwissenschaften und der Reformation konnte die Kirche jedoch ihre Macht, die sie im Mittelalter hatte, nicht aufrechterhalten.

Im XVII. und XVIII. Jahrhundert herrscht der Absolutismus. Das feudale System, dass für das Mittelalter bestimmend war, hört auf zu existieren. In den Staedten entstehen Rechtskodexe und die Gerichtsbarkeit findet innerhalb der kommunalen Verwaltung statt.

Die Wirtschaft, getrieben von der industriellen Revolution veraendert sich radikal. Es entstehen die ersten Manufakturen und damit auch die Marktwirtschaft. In dieser Zeit entsteht auch der Begriff des „Geistigen Eigentum“, welches anfangs ein Privilegium war und spaeter als Eigentum geschützt werden konnte (

III.5. Französische Revolution

Die Französische Revolution ruht in erster Linie auf die Lehren von Jean Jacques Rousseau, Im XVII. Artikel der „Proklamation von Menschen und Bürgerrechten“ von 1789 steht wie folgt:

„da das Eigentumsrecht ein unverletzbares Recht ist, darf es niemanden genommen werden, es sei denn, es geschieht zum Wohle der Allgemeinheit und die Enteignung wird gerecht vorher entschaedigt.“²⁰

Als Folge der Französischen Revolution hat die Kirche und die Aristokratie ihre bisherige Macht verloren. Ihr Vermögen wurde verstaatlicht, darin enthalten war auch das Vermögen des Königs. Damit hat sich diese Revolution die Institution des Privateigentums erkämpft, was bis heute Ausdruck der individuellen Freiheit ist.

III.6. Neuzeit

Im XIX. Jahrhundert entstanden ausser in Amerika und Frankreich überall republikanische Verfassungen, basierend auf den grundsätzlichen Menschenrechten. 1799 wurde in Preussen die Leibeigenschaft abgeschafft. 1807, ebenfalls in Preussen, ist es den Ministern Stein und Hardenberg zu verdanken, dass die Bauern befreit wurden und damit der Grundstein gelegt wurde für individuelle Rechte und das Recht auf Eigentum.

Diese Rechte wurden aber schon damals beschränkt, wenn damit Rechte anderer verletzt wurden. Diese wurden meist in speziellen Gesetzen geregelt (z.B. Mietrecht, Waldrecht oder Nachbarschaftsrecht usw.)

Der industriellen Entwicklung war es zu verdanken, dass sich in der Bevölkerung die Arbeiterklasse herausgebildet hat. Diese arbeiteten in Manufakturen, Fabriken und auch in Minen. Die Arbeitsverhältnisse und Konditionen unter denen die Arbeiter lebten waren sehr schlecht. Dies führte schnell zu einem sozialen Konflikt zwischen arm und reich.

In dieser Zeit entstanden natürlich die Lehren, die diese Form der Gesellschaft anprangerten. Laut Proudhon Pierre Joseph (geb. 1809 in Paris), ist „Privateigentum gleich Diebstahl“. In seinem Werk „Was ist Eigentum? Untersuchungen über Recht und Regieren“ von 1840.²¹ Darin macht er folgende Feststellungen:

- Das Eigentumsrecht ist kein Naturrecht, weil zu viele Menschen von diesem Recht ausgeschlossen sind und es vielmehr der Grund für soziale Spannungen ist. Die Umstellung des ursprünglichen Gemeineigentum auf bürgerliches Privateigentum hat keine vernünftige Begründung.
- Die ursprüngliche Eigentumsbeschaffung durch Occupation gibt keine Legitimation für die Schaffung von Privateigentum, da durch das starke Wachsen der Bevölkerung, nicht jeder dazu die Möglichkeit hat und das ist ungerecht.

- Mit reiner Arbeit kann man kein Vermögen machen, da die Früchte der Arbeit wesentlich geringer sind, als die des Eigentums (z.B. bearbeitete Felder oder Produktionsmittel).
- Die „Bürgerlichen Gesetze“ geben keine Erklärung für das Bestehen von Privateigentum, da sie die Quelle für diese Gesetze nicht nennen können.

Was Proudhon vor allem stört, ist die Tatsache, dass man mit Eigentum (z.B. Produktionsmittel) so Gewinn erwirtschaften kann, ohne dafür zu „arbeiten“. Einen effektiven Mehrwert erreicht man aber nur dadurch, wenn man redlich dafür arbeitet. Gewinne, die man ohne eigene Arbeit macht, sind nur dann möglich, wenn man andere dafür ausnutzt. Der Privateigentum an Produktionsmittel verursacht deshalb Ungerechtigkeit. Viel gerechter wäre es daher, wenn z.B. die Gemeinde der Eigentümer von Grund und Boden wäre und die Bevölkerung diese Böden zur Bewirtschaftung bekommt.

Trotz dieser Einstellung, war Proudhon kein Verfechter des Kommunismus, im Gegenteil, er lehnte es komplett ab. Seiner Meinung nach, würde der Kommunismus die persönliche Freiheit des Einzelnen einschränken. Die Lösung sieht er in einem gesellschaftlichen Modell, indem die gesellschaftlichen Verhältnisse durch gegenseitige Verträge geregelt sind (Mutualismus). In diesem Modell gibt es keine zentrale Regierung, wie im Kommunismus.

Wenn wir schon den Kommunismus erwähnen, dann müssen wir natürlich auch über den folgenden Philosophen sprechen, Karl Marx (geb. in Trier, 1818), einer der größten Denker und Soziologe der Geschichte. Seine Lehren beziehen sich auf Gesellschaftstheorien, beschreiben sowohl wirtschaftliche als auch politische Ideologien.

In seinen Theorien geht er davon aus, dass die Geschichte schon immer aus Klassenkämpfen bestand, und dass ein Kampf der Proletarier gegen die Kapitalisten dazu führen wird, dass die Proletarier siegen und dadurch die Klassen abgeschafft werden. Der Kapitalismus wird dann ersetzt durch den Sozialismus. Das wiederum ist aber nur durch Gewalt und Revolution möglich.

Sein marxistisches Gedankengut wurde sowohl von den rechten als auch linken politischen Vertretern heftig kritisiert. Sie bot aber trotzdem im XX. Jahrhundert die Grundlage der linken Diktaturen.

IV. Zusammenfassung

Seit 1990 lebe ich permanent hier in Ungarn. Ich hatte das Glück, mitzuerleben, wie Ungarn die Transition vom Sozialismus in eine moderne Marktwirtschaft bewältigt. Über Jahrzehnte hinweg war in Mittel- und Osteuropa eher Gemeineigentum bestimmend für die Menschen. Privateigentum gab es zwar auch im Kleinen, bestimmend war jedoch das Vorhandensein von staatlichen Betrieben und staatlich organisierte Landwirtschaft.

Die Wende hat nicht für jeden Bürger eine Verbesserung der Lebensqualität gebracht. Viele Menschen trauern heute, nach 30 Jahren, immer noch dem alten System nach. Damals waren die Menschen zwar nicht reich, aber jeder hatte eine Arbeit und eine Wohnung. Die Kinder konnten im Sommer in Schullandheimen kostenlos Ferien machen. Die Betriebe boten auch Möglichkeiten für die Arbeiterklasse die Ferien in den betriebseigenen Ferienwohnungen zu verbringen und es herrschte in den Betrieben vergleichsweise kaum Stress. Krankenhäuser und andere Institutionen sicherten jedem eine solide Grundversorgung. All diese Annehmlichkeiten gibt es heute nur, wenn man gesund ist, einen guten Arbeitsplatz hat und das nötige Kleingeld, um sich diese Dinge zu erlauben.

Natürlich gibt es auch viele Nutznießer der Wende. Viele tüchtige aber auch raffinierte Menschen haben die Möglichkeiten, die das neue, auf Marktwirtschaft gestützte System bot, nutzen können und sind heute mehrfache Milliardäre. Auch hat sich natürlich eine „Mittelschicht“ entwickeln können, die den Rückgrad jeder Gesellschaft bedeutet.

Was auf jeden Fall bisher festzustellen war, ist, dass in dieser „Goldgräberzeit“ die Sozialverantwortung des Eigentums sehr in den Hintergrund geraten ist. Die meisten Unternehmer und wohlhabende Familien waren und sind noch immer eher damit beschäftigt, ihr Vermögen weiter zu vergrößern und kümmern sich wenig darum, dass sie auch eine Sozialverantwortung haben. Aber wahrscheinlich, wie alles im Leben, ist es auch hier eine Frage der Zeit, bis sich dies ergeben wird.

Die Situation in Ungarn nach 1990 ist vielleicht vergleichbar mit der Situation in Amerika in den zwanziger Jahren, wo in Las Vegas oder anderen Städten dubiose Gestalten durch illegale Geschäfte zu Milliardären geworden sind. Die Nachfahren dieser „Unternehmer“ sind heute ehrbare Geschäftsleute, die über Stiftungen und Spenden viele karitative Projekte unterstützen.

Genau in den USA entstand in den letzten Jahren eine Bewegung, die in den Mittelpunkt der Öffentlichkeit gerückt ist. Die reichsten Milliardäre der Welt haben sich unter der Initiative von Warren Buffet und Bill Gates in einem Klub namens „The Giving Pledge“ vereinigt. Die

Klubmitglieder verpflichten sich dazu, 50% von ihrem Vermögen für gemeinnützige Zwecke zur Verfügung zu stellen. Diese fast unglaubliche Bewegung hat heute mehr als 200 Mitglieder in mehr als 23 Ländern auf dieser Welt. Unter anderem, ist die kürzlich geschiedene Frau von Bezos, McKenzie Bezos, auch diesem Klub beigetreten.

Die Sozialverantwortung von wohlhabenden Menschen ist nicht nur aus ethischen und moralischen Gründen wichtig, ja es liegt auch im Interesse der Reichen. Wenn die Elite einer Gesellschaft nicht alles versucht, um den Unterschied zwischen reich und arm so klein wie möglich zu halten, dann führt dies am Ende immer zu sozialen Spannungen, die im Extremfall auch die Existenz der Reichen gefährden. Was nützt es dem Reichen, wenn seine Kinder und Familie ohne Bodyguard nicht auf die Straße dürfen, weil sie draussen Opfer einer Straftat werden können, wie es z.B. in den Ghettos Afrikas oder Brasiliens oder zahlreichen anderen Ländern der Fall ist. Der Reiche sichert also seine eigene Zukunft, wenn er auch an seine Mitmenschen denkt und nicht nur an sich selbst.

¹PhD student University of Pécs, Faculty of Law Department of Civil Law

²Art. 14. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland

³§353 Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB)

⁴§354 Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB)

⁵§903 Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)

⁶Enver Yurt, 2020: Diplomarbeit. PTE ÁJK, p. 19.

⁷Moses III. 25:20-24.

⁸Leviticus 25:8-55.

⁹King James Bible, Genesis 24:1.

¹⁰King James Bible, Genesis 24:2.

¹¹Bergpredigt, Mt. 5-7

¹²Koran, Sure 2:275

¹³Koran, Sure 2:276

¹⁴Enver Yurt, 2020: Diplomarbeit... i.m. p. 31.

¹⁵Aquinói Szent Tamás: A természet törvényéből. Summa theologica. 2. könyv, 2. rész, 65. kérdés, 2. cikk

¹⁶ST II/II, q. 66, a. 2, co., siehe auch Mundraub, Fringsen.

¹⁷Matthias Kaufmann, 2005: Eigentum im Mittelalter. In: Andreas Eckl – Bernd Ludwig (Hrsg.): Was ist Eigentum? Beck, München, p. 80.

¹⁸Jürgen Miethke, 1992: Ockhams politische Theorie. In: Wilhelm von Ockham: Dialogus, Auszüge zur politischen Theorie. Ausgewählt übersetzt und mit einem Nachwort versehen von Jürgen Miethke. Darmstadt, pp. 220–221.

¹⁹Jürgen Miethke: Ockhams politische... i.m. pp. 220–221.

²⁰Mek.oszk.hu: Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata. mek.oszk.hu/00000/00056/html/228.htm 2020.04.01.

²¹Pascal Oberndörfer, 2005: Die philosophische Grundlage des Urheberrechts. Nomos, Baden-Baden, p. 105.

Dr. Gáti Balázs¹: Major legal and economic aspects of digitalization in the EU with special attention to recent developments on data protection

Abstract

The research aims to provide insight into the concept of “Digital Economy”, with special attention to some major legal aspects relating to ICT tools and new business models enabled by digitalization. Online businesses have grown exponentially in multiple service sectors over the past decade, triggered by demand for new services. Economic operators involved in e-business and e-commerce related activities strongly rely on the collection of personal data, therefore such economic activities will be subject to provisions provided by applicable data protection laws. Due to digital transformation, the use of personal data has become increasingly valuable to businesses. By the adoption of common European data protection standards, the Member States aimed to harmonize conflicting national laws to facilitate commerce in the EU. In relation to this, the study also aims to highlight the legal respects regarding the implementation of the provisions of the 2018 EU Data Protection Reform.

Keywords: *Data Protection, Digital Economy, Big Data, Artificial Intelligence, European Union*

I. Introduction

The concept of digital economy refers to an Economy in which digital computing technologies are used in Economic Activities or conducting business through markets based on the internet and the World Wide Web.² The term itself was first used by business strategist and author Don Tapscott in his 1995 book, “The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence.”³

The concept of “Digital Economy” created by Thomas Mesenbourg in 2001, consists of three main elements: e-business infrastructure, including hardware, software, telecom, networks, human capital, etc., e-business including how business is conducted, any process that an organization conducts over computer-mediated networks, e-commerce including transfer of goods, for example when a book is sold online⁴. The common feature of both electronic business processes and electronic commerce transactions is reliance on the use of computer-

mediated networks.⁵ The most significant difference between business conducted by electronic means and businesses not using electronic means is the reliance on the use of computer networks.⁶ Nowadays the digital economy is intertwined with the traditional economy in many cases, thus making the demarcation more difficult. Online connections among people, devices, processes, data, and businesses form the basis of Digital Economy.

Since the mid-1990s, the Digital Economy is turning into the “algorithmic economy”, in which capability for using artificial intelligence (AI) has become a demanding condition for firms.⁷

In economic jargon data are considered as the “new oil”, due to having resource-like characteristics⁸ and they can also be identified as the infrastructure behind contemporary Digital Economy.

Amazon, Google and Facebook are the digital economy’s leaders due to their ability to access tremendous quantities of data from their customers/users/ and they are operated operate with their algorithms. Therefore the market performance of these companies is exceptionally high.⁹

Establishing rules on the free flow of data can contribute a fundamental field of a complex set of rules for securing the appropriate functioning of the digital single market of the European Union. In this context, the implementation of the concept of a data-driven economy is facilitated by the General Data Protection Regulation (GDPR).¹⁰

The Digital Single Market Strategy which came into force in 2015., is one of the basic documents for regulating the EU's digital economy, and the GDPR, which ensures the protection of personal data and the realization of the digital economy, which came into force in 2018.¹¹

The aim of this paper is to present the digital data protection¹² aspects related to the development of digitization, its purpose in relation to the digital single market. It also aims to present the current EU regulatory framework, and the effects of the data protection regulation.

II. The digital age and the personal data - Challenges in personal data protection

The digital age, is represented by the broad use of computers, the internet and digital technologies. It involves the collection and processing of large volumes of data, including personal data, which leads to increasing of cross-border data flows. Recognizing it’s importance, regulatory frameworks were further investigated in 2014 by the EU.¹³

The digital age also means a challenge to privacy and data protection, as massive quantities of personal information are being processed in more structured means. Technological development has resulted in the expansion of extensive sets of data that can be analyzed to recognize patterns, or to accept algorithm based decisions, granting insight into a persons' behavior and private life¹⁴

II.1. Big data, algorithms and artificial intelligence

Almost any activity in the current digitized world results in a digital trace that can be processed, or analyzed.¹⁵

The term “big data”¹⁶ is a buzzword that may refer to several concepts.¹⁷ It generally means “the growing technological ability to collect process and extract new and predictive knowledge from great volume, velocity, and variety of data”.¹⁸ Thus the concept of big data covers both the data itself and the data analytics. The sources of the data may vary, and might include people, machines, satellite imagery, GPS signals etc.

Nonetheless, a significant amount of information is considered personal data by law— anything from a name, email address, medical information, bank details, or GPS tracking data.¹⁹

Artificial intelligence (AI) means the intelligence of machines acting as “intelligent agents”.²⁰ The term AI is applied when a machine simulates “cognitive” functions – such as learning and problem solving – which is typically associated with natural persons. “An algorithm can be best described as a step-by step procedure for calculation, data processing, evaluation and automated reasoning and decision-making.”²¹

AI, and the automated decision-making it produces, requires the compilation and processing of huge volumes of data. Profiling, for example, is a process that may rely on automated decision-making according to predetermined patterns or conditions.

Therefore, big data also means a new field of business, in which advanced services can appear. The value of EU citizens' personal data has the potential to grow to nearly EUR 1 trillion annually in 2020.²² Accordingly, big data²³ may provide new social, economic or scientific insights.²⁴

II.2. Big Data – the strategies to the General Data Protection

Companies are looking forward to gain competitive advantage, generate potential savings and create new business areas via the analysis of big data. Government agencies intend to achieve improvements in criminal justice.²⁵

The Digital Single Market Strategy of the Commission for Europe²⁶ recognized the importance of data-driven technologies and big data from the aspect of economic evolution.²⁷

However, big data also bears risks, in relation to its “three Vs” attributes: volume, velocity and variety of the data processed. The volume refers to the amount of data processed, variety to the number and diversity of types of data, and velocity refers to the speed of data processing.

Risks may include the mistreatment of big data by those who have access to the mass of information. Where sets of personal data or information about individual behavior are processed, their exploitation can lead to violations of fundamental rights and freedoms. Measuring exactly the extent to which privacy and personal data may be affected is barely feasible.

The GDPR includes provisions on the right not to be subject to automated decision-making, including profiling.²⁸ Privacy issues arise where the exercise of the right to object requires human intervention, allowing data subjects to challenge the decision. This can give rise to disputes if, for instance, human intervention is not possible or where the algorithms are too complex to provide individuals with justifications for certain decisions.

If AI and algorithms are considered as products, it may raise issues between personal liability and product liability.²⁹ This requires rules on liability to fill the gap between personal liability and product liability for robotics and AI, in particular for automated decision-making.^{30,31}

Article 22 of the GDPR establishes a general prohibition on fully automated decision-making.³² Exemptions from such prohibition apply only in specific cases defined therein.³³

II.3. Social Networking Services and the Internet of Things

Social Networking Services (SNS) are online communication platforms that enable individuals to join or create networks with other users. The Internet of Things (IoT) is the connection of objects to the internet, and the interconnection of objects among themselves. IoT represents the the Web 3.0 era. With the IoT, devices may be connected and interact with other

devices through the internet. It allows objects and people to be interconnected via communication networks, to share information about their status or their environment.³⁴

SNS have many benefits, e.g. targeted advertising makes it easier for companies to reach customers. IoT is also expected to result in significant benefits to the economy and is part of the EU strategy to develop a Digital Single Market. It is estimated that in 2020 the number of IoT connections in the EU will achieve six billion. Extension of connectivity can bring important economic benefits,³⁵ through the development of innovative services, for example better healthcare and better understanding of the needs of consumers.

In the context of IoT, personal data generated from the various interconnected devices might also bear data privacy risks. Due to the large number of connected devices it is not always clear who can conduct certain data processing activities in relation to data collected from IoT devices.³⁶

The transparency principle of the GDPR establishes an obligation for data controllers to inform data subjects about how their data are being processed, including the basis of data processing. The consent of the data subjects generally provides a lawful basis for data processing in case of SNS providers.³⁷

III. Some areas related to digitization examined and regulated by the European Union

III.1. Reliance on Data

Digital economy relies on the collection of personal data. Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data³⁸ emerged in response to the need to integrate the European market. By adopting common data protection standards, the member states in of the EU were able to harmonize conflicting national laws emerging as a trade barrier³⁹. Therefore the Directive and the GDPR are considered as internal market instruments, by allowing free flow of data within the European market⁴⁰.

The economic value of data is based on their ability to bridge the information asymmetry between supply and demand. When a platform compiles personal data, it gathers preferences and interests, which allow companies to target consumers directly. Economic operators use algorithms to identify and analyze the preferences of consumers.⁴¹

Via free access to platforms in exchange for personal data, the content of the platform becomes non-rival, which means that the provision of the service to users is free from any cost. Thus, the elusiveness of content gives a collective natural dimension to this information available to all, for the benefit of the public good, which would create a digital public space⁴².

The McKinsey Global Institute Report⁴³ identified “five broad ways in which leveraging big data can create value for businesses:

1. Creating transparency by making data more easily accessible in a promptly on time to stakeholders with the capacity to use the data.
2. Managing performance by enabling experimentation to analyze variability in performance and understand its root causes.
3. Segmenting populations to customize products and services.
4. Improve decision making by replacing or supporting human decision making with automated algorithms.
5. Improve the development of new business models, products, and services.”

III.2. Digital Single Market

The Treaty on the Functioning of the European Union⁴⁴, establishes the intention of the EU to create digital opportunities for people and businesses.

“The EU aims to make its single market fit for the digital age. This means eliminating unnecessary regulatory barriers and moving from individual national markets to a single EU-wide rulebook.”⁴⁵

The EU Data Protection Reform was put forward by the European Commission in 2012 to make Europe fit for the digital age (IP/12/46).⁴⁶

By unifying Europe's rules on data protection and the creation of rules on the free flow of data can provide a crucial field of a complex set of rules to ensure the functioning of the EU's digital single market. In this context, the concept of a data-driven economy is facilitated by the GDPR.

The EU's new digital single market strategy sets out 16 targeted actions based on the following 3 pillars:⁴⁷

- better access for consumers to digital goods and services across Europe
- creating the right conditions and a level playing field for digital networks and innovative services to flourish
- maximizing the growth potential of the digital economy

III.3. The Digital Economy and Society Index

The Digital Economy and Society Index (DESI) is a composite index that summarizes relevant indicators on Europe’s digital performance and tracks the evolution of EU Member States in digital competitiveness.

Showing the level of digitization of the Member States, DESI helps to identify areas requiring priority investment and action. The Commission published its new for a sustainable and digital Europe. DESI is used to monitor progress on the digitization of SMEs on an annual basis, in connection with the Commissions’ SME strategy⁴⁸.

DESI⁴⁹ consists of 5 dimensions as shown in the below figure:

1. Connectivity: Fixed broadband take-up, fixed broadband coverage, mobile broadband and broadband prices
2. Human capital: Internet user skills and advanced skills
3. Use of internet services: use of internet services and online transactions
4. Integration of digital technology: business digitization and e-commerce
5. Digital public services: e-Government

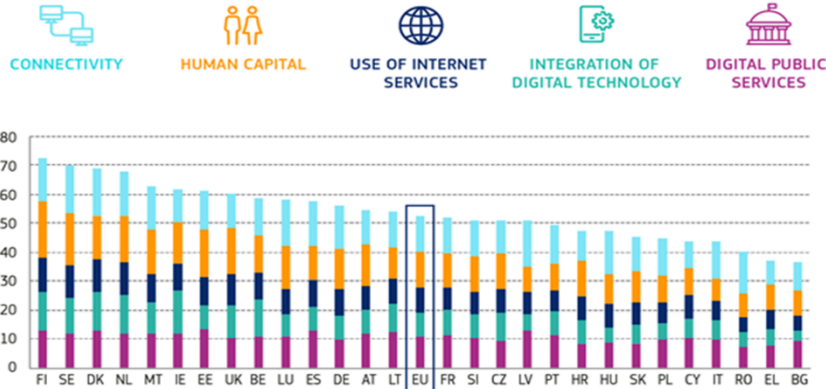

Figure 1. Digital Economy and Society Index, 2020

IV. Economic aspects of data protection regulation in the EU

IV.1. Economic growth

The EU's data economy was 1.94% of the total EU GDP in 2015 estimated at €285 billion. The yearly growth of 5.03% is the highest amongst all positively performing sectors of EU's economy. The EU data economy is estimated to reach €739 billion in 2020. The EU data economy constituted 4% of the total EU GDP in 2018 marking 100% growth in four years.⁵⁰

The GDPR came into force on 25th May 2018.

A global survey by Deloitte⁵¹ of Fortune 500 companies actively involved in Data economics revealed that 57% of all companies surveyed discussed data security as an ongoing board discussion matter. 51% of the companies had cyber security of their stored data as an ongoing board discussion. 21% of the companies had international transfer of data as their top discussion point in the board meetings. Accenture undertook a 19 country survey of companies dealing with 'big-data' and concluded that 2/3 of all SME's in all 19 countries implemented at least one cycle of data based business modelling to enhance their productivity⁵²

IV.2. GDPR compliance costs

The costs of compliance consist of the following areas:

- a) **Legal and Compliance:** The GPDR introduces new requirements and challenges for legal and compliance functions.
- b) **Technology:** Documented privacy risk assessments will be required to deploy major new systems and technologies. The concept of 'Privacy By Design' has become part of European data protection legislation, with the requirement of executing Privacy Impact Assessment in specific cases defined by the GDPR
- c) **Data:** Individuals and teams executing information management will be prompted to provide information on the storage, journeys, and lineage of personal data.

The following figure demonstrates the GDPR compliance costs per sector, a report prepared by Statista.⁵³

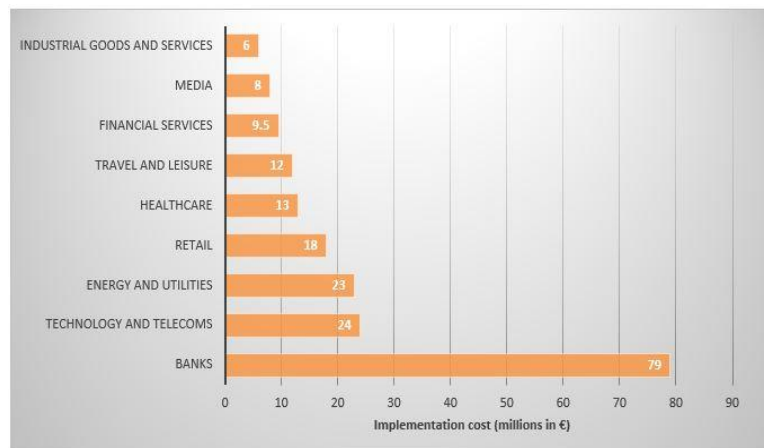

Figure 2. These figures are based on Statista's report and converted to euros.

These statistics show the estimated costs of GDPR implementation by sector in the United Kingdom in 2018. Based on the source, companies within the banking sector face with the highest average implementation costs as breaches of their systems give cyber criminals direct access to financial information, thus, the threat is also greater.

Under the GDPR, national authorities can issue fines of up to €20 million or 4% of an organization's global annual turnover. Penalties for non-compliance include not only fines but also enforcement actions.

Ponemon Institute's 2019 Cost of a Data Breach Report, which accounts for all data breach-related expenses – including loss of productivity and working hours for the notification and recovery period – found that organizations spent about €3.5 million on average responding to data breaches. Other unquantifiable adverse effects may arise in relation to security incidents, such as reputational damage.

V. Transformation of Global Digital and Data Economies under GDPR

The most significant transformation of European data protection legislation is that the GDPR extends its scope internationally impacting the economies of the EU Member States⁵⁴.

V.1. Key elements of the GDPR

In my opinion, the following two key elements of the GDPR below are especially important as they establish requirements that enhance the privacy rights of individuals and oblige data controllers to implement more law abiding policies on a global level.

Extended territorial scope: The GDPR and European privacy laws apply also to organizations that are located outside of the EU, but offer goods or services to, or monitor behavior of data subjects in the EU, therefore, these entities must comply with provisions of European data protection legislation⁵⁵.

Sanctions: The GDPR defines the extent of administrative fines that can be imposed for violating its provisions. The highest extent is € 10 million or 2% of total annual worldwide turnover of the preceding year (whichever is higher) in case of less severe violations; in case of more serious violations it can be € 20 million or 4% of the annual worldwide turnover of the preceding year⁵⁶.

V.2. The benefits of GDPR: 5 key findings of the Cisco Data Privacy Benchmark Study

Cisco's Data Privacy Benchmark Study⁵⁷ examined some key differences between organizations that are GDPR-compliant and those still working on their data management.

The report found that GDPR-compliant businesses enjoy the following benefits.

V.2.1. Shorter sales delays due to customer's privacy concerns

87% of respondents to the Cisco report claimed to experience sales delays caused by customer concerns about privacy. The report found that GDPR-compliant organizations experienced a delay of 3.4 weeks on average in such situations, compared to the 5.4 weeks experienced by non-compliant businesses.

V.2.2. Less likely to have experienced a breach in the last year

Many of the companies' report having suffered a data breach. The understanding of the data a business holds can lead to a better understanding of potential risks associated with it. Therefore entities can implement better information security measures to prevent becoming subject of cyber attacks. The report found that 89% of the least GPDR compliant businesses suffered breaches.

V.2.3. Fewer data records were impacted

The number of records impacted for compliant entities was 79,000 on average compared to the 212,000 records compromised in data breaches suffered by non-compliant organizations.

V.2.4. System downtime was shorter

System downtimes associated with cyberattacks were 6.4 hours on average for compliant entities. Companies that were less compliant experienced average downtimes of 9.4 hours.

V.2.5. Overall costs are lower

As a consequence, in general, GDPR-compliant entities are getting more quantifiable monetary value out of their data. The Cisco Data Privacy Benchmark Study reported that 37% of GDPR-compliant companies had a loss of over \$500,000 in 2019, compared to 64% of the least GDPR ready entities.

VI. Possible future application and measures

To achieve the full potential of the GDPR, it is important to create a harmonized European common culture of data protection, and a more harmonized treating of cross-border cases. It is important to ensure that all tools available in the GDPR are used fully to ensure an efficient application for individuals and businesses.

Plans for the immediate future require priority development in the following areas:

Complementing the legal framework, Encouraging innovation, Further developing the toolkit for data transfers, Promoting convergence and developing international cooperation.

Some examples: monitor the application of the GDPR to new technologies (artificial intelligence, block chain, and possible other technological developments); - review the guidelines when further clarifications are necessary; - provide for tools clarifying/supporting the application of data protection rules to children; - explore practical means to facilitate increased use of the right to portability by individuals; - engage with African partners to promote regulatory convergence; - assess how cooperation between private operators and law enforcement authorities could be facilitated,; - engage with international and regional organizations such as the OECD, ASEAN or the G20 to promote trusted data flow.

The European Commission is proposing to create the Digital Europe program⁵⁸ and invest €9.2 billion to align the next long-term EU budget 2021-2027 with increasing digital challenges. With the Digital Single Market strategy, a regulatory framework has been established. Ambitious funding and investments in the Digital Europe program for increasing EU's international competitiveness are necessary. These key capacities are high-performance computing, artificial intelligence, cybersecurity and advanced digital skills⁵⁹.

VII. Summary

GDPR strengthens EU's data protection to meet the new privacy challenges brought by the development of digital technologies.

However, the GDPR protects citizens of the EU Member States, it has a global impact, affecting any organization that targets data subjects residing in the EU or provides services and process personal data of EU residents. GDPR provides data subjects more control, including the right to be forgotten and the right to withdraw consent.

Data controllers and processors should meet higher levels of requirement, including especially data protection by design and by default and recording all data processing activities.

The GDPR sets high standards for data security. Personal data security vulnerability and cases of companies using and selling personal data of their consumers inappropriately impacted consumer trust negatively. Capgemini's report⁶⁰ shows that 39% of consumers will spend more when they are convinced that an organization protects their personal data. Thus, increasing consumer trust regarding data privacy can impact sales positively and can also mean competitive advantage⁶¹

The GDPR affects the development of AI applications by increasing costs and limiting its scope, as Articles 13 and 22 of the GDPR require certain algorithmic decisions to be reviewed and explained by humans, and such limitations may increase additional costs.

Companies worldwide need to upgrade their privacy and data protection policies in order to comply with EU legislation.

Individuals generate increasing quantities of data through their digital activities. With the GDPR, the basis for a human-centric data economy has been established.

Standard regulated areas will be needed due to digital evolution and fast technological development. It is particularly important to identify possible means of ensuring cross-border data flows and reducing restrictions, while respecting the principles of the GDPR, which do not

hinder digital development in the European Union. The application of different laws of each Member State, in accordance with the GDPR, necessitates the development of new data protection standards of a preventive nature, taking into account the different data processing traditions of national laws.

¹PhD student University of Pécs, Faculty of Law Department of Criminology and Penal Enforcement

²Usman W. Chohan: Some Precepts of the Digital Economy. <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=341126105100101125111076102088007109025080033046026068071067008028101022025112101064018029037062025096012118031108029089095028015049009006064127101110029101125099025028049094072029124019125066122066126008097075077019010089030122120007010031002020120009&EXT=pdf> 02.10.2020.

³Tapscott Don, 1997: *The digital economy. Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence*, New York: McGraw-Hill, pp. 13–15.

⁴See: Széchenyi-Nagy Balázs, 2020: A digitalizáció expanziójának hatása az alapvető emberi szabadságjogokra. *Gazdaság és jog*, 4/2020. pp. 14–15.

⁵Tóth Dávid – Nagy Zoltán András, 2015: Computer related economic crimes in Hungary. *Journal of Eastern-European Criminal Law*, 2/2015. pp. 167–169.

⁶Mesenbourg Thomas L, 2001: *Measuring the digital economy*. U.S. Bureau of the Census, <https://www.census.gov/content/dam/Census/library/working-papers/2001/econ/umdigital.pdf> 02.10.2020.

⁷Eline Chivot and Daniel Castro, 2019: *The EU Needs to Reform the GDPR To Remain Competitive in the Algorithmic Economy*. <https://www.datainnovation.org/2019/05/the-eu-needs-to-reform-the-gdpr-to-remain-competitive-in-the-algorithmic-economy> 02.10.2020.

⁸Ackoff L. Russell, 1999: *From Data to Wisdom*. In: *Ackoff's Best*, New York: John Wiley and Sons, pp. 170–172.

⁹Stepanov Ivan, 2020: *Introducing a property right over data in the EU: the data producer's right – an evaluation*. *Journal International Review of Law, Computers & Technology*, Volume 34. 2020 - Issue 1. p. 65–86.

¹⁰Deli Gergely – Muhari Nóra, 2018: *Csődöt mondott csodafegyver? A beépített adatvédelem hiányosságai*. *Acta Humana*, 2020/1. pp. 72–74.

¹¹Labancz Attila, 2020: *Past, Present and Future of Data Protection Law and Personal*. *International review of law, computers & technology*, vol. 34. no. 1. pp. 65–86. <https://doi.org/10.1080/13600869.2019.1631621>
Data in EU Legislation, Külügyi Műhely, pp. 40–58.

¹²Józan Flóra – Kóhalmi László, 2017: *Rule of Law and Criminal Law Thoughts about the criminal justice of the Millennium Era*. *Journal of Eastern-European Criminal Law*, 1/2017. p. 214.

¹³Publications Office of the EU, 2019: *Handbook on European data protection law 2018 edition*, Published: 2019-05-16, Chapter 10, pp. 347–357.

¹⁴European Parliament, 2017: *Resolution on fundamental rights implications of big data: privacy, data protection, non-discrimination, security and law enforcement*. P8_TA-PROV(2017)0076, Strasbourg https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0076_EN.html 02.10.2020.

-
- ¹⁵European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2014: Towards a thriving data economy COM (2014) 442 final, Brussels, 2 July 2014. Source:(<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-442-EN-F1-1.Pdf> 02.10.2020.
- ¹⁶Zódi Zsolt, 2019: Big Data a jogtudományban és a jogalkalmazásban. *Közjegyzők Közlönye*, 2019/1. pp. 23–24.
- ¹⁷Dobák Imre, 2017: Surveillance, information gathering – changing environment. *Hadtudományi Szemle*, 2017/3. p. 502.
- ¹⁸Council of Europe, Consultative Committee of Convention, 2017: Guidelines on the protection of individuals with regard to the processing of personal data in a world of Big Data, T-PD(2017)01. <https://rm.coe.int/16806ebe7a> 02.10.2020.
- ¹⁹International Telecommunications Union, 2015: Big Data – Cloud computing based requirements and capabilities, Recommendation Y.3600. <https://www.itu.int/itu-t/recommendations/rec.aspx?rec=12584> 02.10.2020.
- ²⁰Tóth András, 2017: Future Information Security Threats to the Defense Sector. *Hadtudományi Szemle*, 2017/4. p. 250.
- ²¹Stuart Russel – Peter Norvig, 2003: *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (2nd ed.). Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall, pp. 968–972.
- ²²EU Commission Fact Sheet, 2016: EU Data Protection Reform and Big Data. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/51fc3ba6-e601-11e7-9749-01aa75ed71a1> 02.10.2020.
- ²³Nagy Zoltán András, 2018: A jövő tegnap óta tart. A modern technikai-technológiai folyamatok kihívásai a jog területén. *Belügyi Szemle*, 2018/10. pp. 51–52.
- ²⁴European Data Protection Supervisor, International Conference of Data Protection and Privacy Commissioners, 2014: Resolution on Big Data, and European Commission. https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/14-10-14_resolution_big_data_en.pdf 02.10.2020.
- ²⁵Kőhalmi László, 2020: A jogállami büntetőjog. In: Madai Sándor – Pallagi Anikó – Polt Péter (Szerk.): *Sic itur ad astra: Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, pp. 306–308.
- ²⁶European Commission, 2015: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - A Digital Single Market Strategy for Europe {SWD(2015) 100 final}, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0192&from=en> 02.10.2020.
- ²⁷European Parliament, 2017: Resolution on fundamental rights implications of big data: privacy, data protection, non-discrimination, security and law enforcement. P8_TA-PROV(2017)0076, Strasbourg, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0076_EN.html 02.10.2020.
- ²⁸General Data Protection Regulation, 2016: Automated individual decision-making, including profiling, *Official Journal of the European Union*, Volume 59. 4. May 2016. Art. 22.
- ²⁹European Parliament, European Civil Law Rules in Robotics, Directorate-General for Internal Policies, P8_TA(2017)0051 ,2017: European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.pdf 02.10.2020.

-
- ³⁰European Commission, 2017: The future of robotics and artificial intelligence in Europe. Speech of Roberto Viola at the Media seminar on European Law on Robotics at the European Parliament. (SPEECH 16/02/2017), <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/future-robotics-and-artificial-intelligence-europev> 02.10.2020.
- ³¹European Parliament, 2020: Civil liability regime for artificial intelligence., [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/654178/EPRS_STU\(2020\)654178_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/654178/EPRS_STU(2020)654178_EN.pdf) 02.10.2020.
- ³²Eurpopa.eu: Article 29, Working Party, 2016: Guidelines on automated individual decision-making and profiling for the purposes of Regulation. p. 9. https://ec.europa.eu/newsroom/article29/item-detail.cfm?item_id=612053 15.09.2020.
- ³³Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation; GDPR) GDPR Art. 22 (2).
- ³⁴European Commission, Commission Staff Working Document, 2016: Advancing the Internet of Things in Europe. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016SC0110&from=EN> 02.10.2020.
- ³⁵Gál István László, 2019. Economic policy, criminal policy and economic crimes. *Journal of Eastern-European Criminal Law*, 1/2019. pp. 103–105.
- ³⁶Nicola Fabiano, 2017: Internet of Things and the Legal Issues related to the Data Protection Law according to the new European General Data Protection Regulation. *Athens Journal of Law*, Volume 3. Issue 3. pp. 201–214.
- ³⁷GDPR, Art. 4 and Art. 7; Modernised Convention 108, Art. 5.
- ³⁸Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, *Official Journal*, L 281, Volume 38, 23. November 1995. pp. 31–51.
- ³⁹Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 december 2006, *Official Journal of the European Union* 3, *Official Journal*, L 376, 27.12.2006, pp. 36–68.
- ⁴⁰Bradford Anu, 2019: "Chap. 5". *The Brussels effect*. Oxford Press University. pp. 131–169.
- ⁴¹"Economie numérique et fiscalité", 2020: www.strategie.gouv.fr (in French). 20.04.2020.
- ⁴²McKinsey Global Institute Report, 2014: Global flows in digital age: how trade, finance, people and data connect the world economy. <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured%20insights/Globalization/Global%20flows%20in%20a%20digital%20age> 20.04.2020.
- ⁴³The digital economy, new business models and key features, McKinsey Global Institute report, 2014: *OECD iLibrary*, Chapter 4, p. 91. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264218789-7-en.pdf?expires=1605805728&id=id&accname=guest&checksum=AF170A1AFF13CA6EE3C64F064803A146> 20.04.2020.
- ⁴⁴Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2016: *Official Journal of the European Union*, C 202, 7 June 2016, Articles, pp. 179–180.
- ⁴⁵EUR-Lex, 2016. <https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/31.html?locale=en> 03.10.2020.

-
- ⁴⁶European Commission, 2012: Commission proposes a comprehensive reform of data protection rules to increase users' control of their data and to cut costs for businesses IP/12/46. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_12_46 02.10.2020.
- ⁴⁷EUR-Lex, 2020: The EU's new digital single market strategy. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:3102_3 20.09.2020.
- ⁴⁸An SME Strategy for a sustainable and digital Europe, 2020. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-sme-strategy-march-2020_en.pdf 03.10.2020.
- ⁴⁹European Commission, 2020: The Digital Economy and Society Index (DESI). <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-economy-and-society-index-desi> 03.10.2020.
- ⁵⁰European Commission, 2018: Elements of the European data economy strategy. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/towards-thriving-data-driven-economy> EU Digital Single Market 03.10.2020.
- ⁵¹Deloitte, 2013: Director 360 Degree :Growth from all directions' Deloitte 3rd Edition. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Risk/gx-ccg-director-360-growth-from-all-directions-third-edition.pdf> 02.10.2020.
- ⁵²Accenture, 2014: Big Success with Big Data, Accenture. https://www.accenture.com/t00010101T000000Z_w_/mx-es/_acnmedia/Accenture/ConversionAssets/DotCom/Documents/Global/PDF/Dualpub_7/Accenture-Big-Data-POV.ashxla=es-LA 02.10.2020.
- ⁵³Average estimated GDPR costs for FTSE100 companies in the United Kingdom (UK) in 2018, by sector <https://www.statista.com/statistics/869613/gdpr-implementation-cost-by-sector/> 03.10.2020.
- ⁵⁴Hassan Syed, 2019:Research Proposal: The impact of EU GDPR on the European Unions' Digital Economy, https://www.researchgate.net/publication/333353604_The_Impact_of_EU_GDPR_on_the_Digital_Economy_of_EU_The_document_is_shared_subject_to_Copy_Rights_of_the_Author_and_require_explicit_prior_permission_before_using_any_parts_of_this_document 03.10.2020.
- ⁵⁵Deloitte, 2018: General Data Protection Regulation (GDPR)- Our vision and approach. <https://www2.deloitte.com/si/en/pages/risk/solutions/gx-gdpr-vision-approach.html> 03.10.2020.
- ⁵⁶Deloitte: General Data... i.m.
- ⁵⁷Threataware, 2020: The benefits of GDPR: 5 key findings of the Cisco Data Privacy Benchmark Study. threataware.com/the-benefits-of-gdpr-5-key-findings-of-the-cisco-data-privacy-benchmark-study/ 03.10.2020.
- ⁵⁸EUR-Lex, 2018: 52018PC0434. Commission staff working document, executive summary of the impact assessment Accompanying the document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Digital Europe programme, Brussels, 6.6.2018, SWD(2018) 306 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018PC0434> Commission staff working document, executive summary of the impact assessment Accompanying the document 03.10.2020.
- ⁵⁹European Commission, 2018: EU budget: Commission proposes €9.2 billion investment in first ever digital programme. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_4043 01.10.2020.
- ⁶⁰Capgemini Research Institute, 2018: Seizing the GDPR advantage: From mandate to high-value opportunity. https://www.capgemini.com/wp-content/uploads/2018/05/GDPR-Report_Digital.pdf 03.10.2020.
- ⁶¹He Li – Lu Yu – Wu He, 2019: The Impact of GDPR on Global Technology Development. Journal of Global Information Technology Management, 22:1. pp. 1-6.

Dr. Chrenóczy-Nagy Judit¹: Pitfalls in business decisions – ethics or profitability?

Abstract

Effectiveness, profitability, short term high ROI² are some typical KPIs³ for managers. Their success is evaluated through these measures. However, other, non-financial indicators tend to become more and more important both in performance appraisals, corporate's reputation and corporate governance models due to increased government scrutiny and social pressure. Scholars and researches have positioned this topic on stage. Several improvements have happened in the field of corporate governance systems and ethical decision-making in the past decades not only in the academic area but also in business environment. Despite of all the initiatives there are several misconducts and questionable business practices. It raises the question of effective deployment of governance structure and /or effective legislation in this area together with the individual responsibility of the decision-maker. The article aims to review the opportunities and limitations of the use of a comprehensive decision-making process in business practice, with the focus on stakeholder management as one of the key elements of an ethical decision-making model, the role of corporate governance and how corporate governance systems can support individual decision-making. Lastly, it highlights the importance and necessity of mutual openness towards the different short-term and long-term interests that ensures long-term profitability and sustainable operation of a corporate on an ethically well-grounded base.

Keywords: *corporate governance, ethical decision- making, corporate, stakeholder analysis.*

I. Introduction

Decision making is essential part of management duties and responsibilities. Making good decisions is critical to short-term and long-term business success and it highly impacts the decision-maker's performance evaluation.

Ethics in these decisions are the hidden variable. If it is there, nobody notices or detects it, things look and felt just right. However, if it is not there, it immediately becomes visible and the whole action becomes questionable.

What is ethics? Ethics has several definitions but for the sake of simplicity in this article the author defines ethics as a set of moral principles that provides a framework for the decision-maker about right and wrong.

A corporate ethics focuses on corporate's decisions and/or actions in light of right and wrong.

Define what is right or wrong is not easy and simple since it is not an objective category. Corporates' decisions and actions are viewed by several different perspectives, screened by different interests by different stakeholders.

Corporate governance models are supposed to create a framework for the organization that ensures compliance to the laws, regulations, internal policies and also support organizational and individual decision making.

Compliance as a function is part of the corporate governance structure. Compliance governance systems aim to address ethical perspectives of business operation. Ethics in corporate world means how a corporate address and manages ethical perspectives of its actions. The directives are described in processes, policies and embedded in the governance system. However, even a comprehensive governance structure is not able to address all the ethical aspect of business conduct.

Ethical layers of a business decision have changed a lot in the past decades. New issues have been addressed, new stakeholder groups appeared or has been identified as relevant, the weight and the power of some stakeholder groups has changed, the appearance and extended deployment of artificial intelligence has brought a new perspective in, the prevalence of multicultural environment in terms of stakeholders, customers, suppliers shifted the focus to new areas – just to highlight few perspectives out of the many.

Expectations by society regarding the social performance, ethical behavior of corporates have significantly increased.⁴

To comply with this expectation, companies and individual decision-makers need to pay more attention to ethical impact of their decision and understand better the different interests and hidden or non-hidden conflicts. Openness does not come from character only, it is a skill that can be developed, it is a system that can be built-up.

The corporate's and the individual decision-maker's ability to detect and manage ethical perspective of an issue depends on several factors⁵:

Awareness means whether the decision-maker is able to detect that there is a moral issue at stake. Judgement refers to the moral reasoning that is used for verification. Intent is the precondition of action, when decision-maker decides how he handle the specific issue based on

his judgement. Behavior is the concrete specific action/reaction to the situation that is based on intention.

Ethical blindness is a kind of bounded awareness⁶ when decision-maker temporarily loses his attention on his values and principles without even noticing it.

Ethical blindness can develop in any of the above listed phases.⁷ There are several other external and internal factors that contribute to the development of ethical blindness, when ethical perspective of an issue is either not detected or not managed properly by the decision-maker⁸.

II.Challenges of ethical business decision-making in the 21st century

Let us focus our attention to some specific internal and external factors that makes individual and organizational ethical decision-making difficult in the business arena.

II.1. KPIs in individual performance evaluation

The practice is to find and create measurable indicators of successful performance. However, ethical consequences are difficult to tackle in a quantifiable way. Based on a recent research the most often used KPIs in performance evaluations are the following⁹:

Financial KPIs are Net Income, Gross/ Net Profit, MRR¹⁰ etc.; Marketing KPIs can be NPS¹¹, Cost per Lead, Brand Recall, Page Conversion Rate¹² etc.; Sales KPIs are Total sales, Lead Flow¹³, Sales cycle length, etc.; KPIs for Customer Service Teams are Customer Satisfaction Score, First Contact Resolution¹⁴ etc.; HR Teams typically use the Absentees, Turnover ratio of High Performers, Training Investment per employee etc. as their KPIs.

Looking at these KPIs, it is visible that most of them are exact, rather short-term focused and relates to the interest of direct stakeholder groups (shareholders, employees, consumers)

II.1.1. Stakeholder analysis

Appropriate selection and evaluation of relevant stakeholders is critical part of the decision-making process. If the scope is too tight, the decision-maker might ignore a significant factor and impact. If the scope is too wide, the case might become too complex to manage. Both organizations and individual decision-makers are supposed to conduct a proper, thorough and relevant stakeholder analysis. Due to rapidly changing external pressure the stakeholders' scope

might change significantly comparing to previous years. For example, non-human stakeholders (environment, animals) have gained increased importance in the past years.

II.1.2. Prioritizing stakeholders and weighting their stakes

Even if the scope is properly set, the prioritization of different stakeholder groups and the weighting of each stake requires a careful evaluation. Different order and weighting can completely change the characteristic of the solution. For example, if the decision maker overweighs the importance of internal stakeholders and their stakes, the decision most probably will be financial, rather short-term oriented, and immediate financial impacts will be in focus.

II.1.3. Consideration of time frame

Incorporate assumptions regarding long-term impacts often is not a high-pressure requirement.¹⁵ One reason is, that there is few direct KPIs linked to long-term impacts, therefore decision-makers might not handle it as a critical influencing factor in their daily decisions.¹⁶ However, majority of external and non-direct stakeholders have several stakes that appears only on long-term.

II.1.4. Complexity (local vs. global)

It is a double-edged question. On one hand, a more single-minded approach eases and fastens decision making, that supports straight forward approach. However, in many cases business decisions impacts a wider community, therefore their aspects are needed to be incorporated in a sound decision.

II.1.5. Sustainability

Increasing attention of society and several interest groups regarding sustainability puts pressure to business to incorporate sustainability in their scope. Thinking about sustainability means wider stakeholder approach, different weighting of stakeholder groups and their stakes, long-term impact analysis and more complexity.

II.1.6. Individual vs. systematic approach

It is an interesting question how corporate governance models can comply with the new challenges, how they can incorporate the complex aspects, and to what extent it is possible that they support individual decision-making.

Summarizing the key challenges, it is visible that they can be only partly managed by governance systems. However, it should be the first step to create a framework for an organization. Ethical dilemmas come from the area where guidelines are not sufficient, interpretations of values can be different. Individual factors (personal maturity, integrity, personal value system etc.) play crucial role in actual decisions.

The next section focuses on how a good decision-making model can support ethical decision making.

III.Ethical decision-making models

In this chapter the author will review the general steps of an ethical decision-making model. Most of the ethical decision-making models are consist of the following main steps:

III.1. Identifying the ethical layer of a situation

This step highly depends on the individual decision-makers maturity, his value system.

III.1.1. Stakeholder analysis

Essential part of any good decision-making approach. The scope depends on governance framework of the corporation – who is identified as key stakeholders. Stakes can be set in the framework. However, stakeholder identification and actual weighting of each stakes depends on the individual decision-maker. It requires a complex understanding of the specific situation.

III.1.2. Elaborate and evaluate options

This step is strongly connected to the individual. The decision-maker collects all the available information and discover the variety of open options. It requires the capability of so-called moral imagination¹⁷: the openness of the individual to think about, review and incorporate new different perspectives.

III. 1.3. Decision

Following the information collection and discovering potential options, individual makes the decision. Thorough and definite framework for review and approval is part of the corporate

governance models, and it provides control points and supports individuals. Clear, transparent definition of roles and responsibilities can back-up the process and decrease the risk.

III.1.4. Action

It is the behavior, the result of the outcome of decision-making. The two key elements of the process are the stakeholder analysis and the collection of options. This article investigates the role of proper identification of stakeholders, how their stakes can be identified and how to assign the relevant weight to each stake. The author believes that this exercise can significantly improve the quality of any business decision.

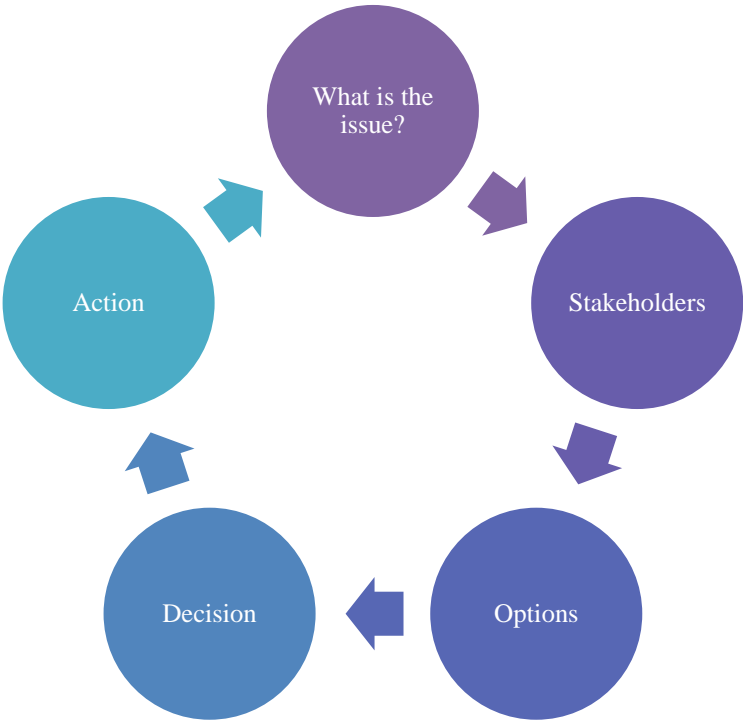

Figure 1: General ethical decision making model

IV. Stakeholder analysis

Stakeholder analysis provides a wider perspective to the decision-maker. According to Freeman stakeholders are individuals and groups that, in the context of specific situation, is either harmed by or benefits from the corporation, or whose rights the corporation should respect.¹⁸ Relevant selection of stakeholders and good management of them enables the corporate to elaborate better solution, react faster, make an informed choice out of the alternatives.

The key challenges of conducting a good stakeholder analysis are the following:

1. Firstly, it is important that all the relevant stakeholders are defined in a certain situation. This requires a careful analysis. Despite the fact that most of the companies have a thorough list of its stakeholders, this list should be reevaluated and reconsidered case by case. The importance and relevance of stakeholders are highly depending on the issue.
2. The second layer of this dilemma, that even if the stakeholders are properly identified, it is important to be clear about their stake. It also varies case by case.
3. Thirdly, it is substantial to understand what is at stake from the company's perspective. This aspect is represented in the instrumental stakeholder theory approach¹⁹, when the focus is on why and how certain actions are both beneficial for the company and ethically is grounded.
4. The fourth aspect is to define the weight of the importance of each stakeholder, their stake. Prioritization is essential. Different weighting of importance can bring the decision-maker to completely different outcome. The individual's value system is highly reflected in the weighting process, whether he prioritize outcome or base the decision on principles, or any other factor.

IV.1. Identification of relevant stakeholders

Some of the stakeholder groups (such as shareholders, employees, consumers, suppliers) are easier to identify, because they are in primary contact with the corporate, they have a natural relation to the organization. Other, non-primary stakeholder groups (such as society, non-human stakeholders etc.) are more difficult to identify and manage by the management. Stakeholder theory advocates for treating stakeholders with fairness, honesty and even generosity. The principle is easy to agree with. However, deployment of the concept in everyday decision-making can be challenging. First, management - if they are not the owners - has a fiduciary responsibility towards shareholders, and second the interest of different stakeholders is in conflict in many cases.

Scholars²⁰ suggest moving toward the use of divergent stakeholder theories that combines the deontological, teleological approach and other contemporary approaches.

Andrew L. Friedman in his article²¹ highlights the importance of social differentiation using the Archers model. Archer uses two distinctions: the first is compatibility the second is necessity. Compatibility refers to the relationship quality in terms of sets of ideas and structures of material interests, whether the parties support or hinder each other. Necessity refers to the

type of relationship, whether it is internal or external. Internal relationships (it can be within the organization or can be logically connected to the organization) cannot be eliminated, external relationships can be managed as not an integral connection. The two axes illustrate a 4-quadrant, and 4 types of behavior are associated to them.²²

Necessary/Compatible stakeholders are shareholders, top management etc. Compatible/Necessary relationship requires a protectionist approach. Each party has something to lose, therefore their logical behavior is to represent, protect their interest. Relationship with Necessary/Compatible stakeholders should be based on explicit agreements, contracts.

Necessary/Incompatible stakeholders are trade unions, employees, suppliers, customers. Necessary/Incompatible relationship occurs when parties need to collaborate, but they can seriously threaten each other. Therefore, the logical behavior here is finding a compromise. They require continuous discussions, uncovering the conflict-of-interest areas and work on solutions that is acceptable by both parties.

Contingent/Compatible stakeholders are for example general public. Contingent/Compatible relationship calls for opportunistic behavior. The parties are free to accept or avoid the other parties' ideas. They do not need formal agreements, but if interests are aligned further, closer relationship might be established.

Contingent/Incompatible stakeholders are NGOs. Their relationship triggers competitive behavior. The opposition not obvious, but when it comes to the light, the two parties start to compete with each other. It does not require formal agreement. However, in case of deep conflict of interest situation parties might decide to totally eliminate and ignore each other.

This model helps the decision-maker to classify its stakeholders and suggests strategy for behavior.

IV.2. Identification of stakes

Following the identification of relevant stakeholders, the next step is to understand what their stake is. Their stakes can be both material gain/loss (such as financial impacts, loss of jobs, increased turnover, increased workload etc.) and non-material gain/loss (such as loss of reputation, burn-out, bad PR, increased stress level, slower operation etc.). Collecting the stakes requires a high level of moral imagination from the decision-maker. The typical trap here is the ignorance of the phenomenon of bounded rationality²³ and availability heuristic²⁴.

Decision-maker might stop too early, ignoring a major factor that leads to unethical decision and/or conflict between stakeholder groups later.

IV.3. Identification of what is at stake

The third step in the stakeholder analysis process to identify what is at stake from the company/decision-maker perspective. Material and non-material factors should be taken into consideration in this phase as well. Essential part of that phase to evaluate the associated risk of happening that stake. Risk assessment provides guidelines for the fourth step, which is prioritization of stakeholders with their stakes.

IV.4. Prioritization of stakeholders and their stakes

To find a right approach for proper weighting of stakeholders and their stakes the Basic materiality matrix can be a good tool. A materiality analysis is a method to identify and prioritize the issues that are most important to an organization and its stakeholders.²⁵

One factor is the importance of the issue for the stakeholder and the other factor is the impact of the issue on the business. Business and/or decision-maker is recommended to focus on high important, high impact issues.²⁶

In ethical decision-making, prioritization could incorporate ethical perspectives, ethical consequences and impact of a decision.

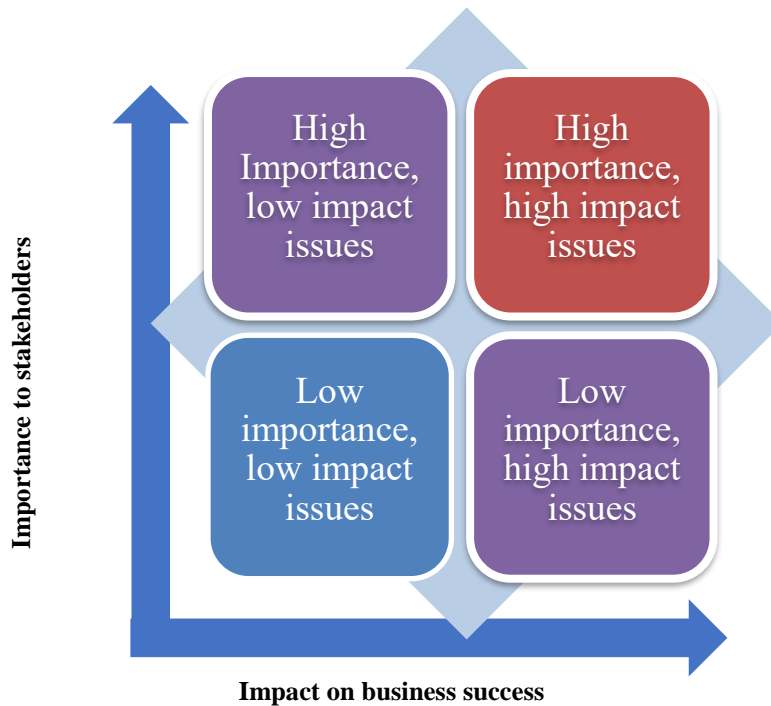

Figure 2: Basic materiality matrix Source: Crane, A., Matten, D., Glozer, S., Spence, L., 2017: *Business Ethics, Fifth Edition*; Oxford University Press; p.206

This process requires the decision-maker moral imagination and use of contemporary ethical approach of virtue ethics and relationship ethics.

Going through on these four steps, decision-maker gain a good level of understanding of the relevance of the issue for the company and for the stakeholders, the watch-out areas, the priority of different stakeholder groups regarding the specific case and last but not least it might uncover the hidden conflict of interest between company and stakeholders.

The relationship between individual and organizational decision is two-way. Governance can frame and shape the scope, set criteria and benchmark for evaluation. In reverse, the sum of individual decisions made in the company creates impression to the stakeholders, how these rules are interpreted. It ends up in a pattern, and - if everything works well – is aligned and in harmony with the corporate's core values and guiding principles. However, if - due to individual misinterpretation and/or pressing external circumstances – the overall impression of corporate practice might appear very different from its originally stated intention.

To prevent this unfavourable situation, it is critical continuously monitor the individual decisions and make corrections if needed. Corrections can be made in the policies – if they are not clear enough -, and on the human side as well.

V. Society as a key external stakeholder: General framework for social accounting

Society as an external stakeholder plays an increasing role in corporate decisions. On one hand they can be treated as Compatible/Contingent²⁷ actor, implying that there is no official contract is needed, but on the other hand even without any written contract they can significantly influence the company's performance, perception and could generate a huge impact on its short-term and long-term financial performance, market position etc.

Moreover, they are one of the most sensitive indicator of ethical debates in business. This tendency is reflected in the growing efforts made by companies to implement and deploy complex social accounting programs²⁸.

The intent behind these initiatives to strengthen their relationship and connection with the community where the company operates and through this justify their existence in the business arena and gain support for their activity.

Social accounting process focuses on external stakeholders and the aim of that cooperation is to provide transparent information regarding the corporate's achievements and challenges, built or strengthen trust in the community, gain social support from the community, keep themselves accountable, identify risks, collect relevant information that might influence the corporates future operation.

So, it can be said that social accounting is done not only because of moral reasons but also for practical reasons, that supports company's long-term performance and market presence.

Companies typically elaborate their own, specific social accounting process. The below example is a general framework, describe the process with the following steps²⁹:

Step 1 is to determine aims and strategy regarding the objective of the dialoge and how stakeholders will be approached and managed.

Step 2 is to conduct materiality assessment, that helps prioritizing the importance of different stakeholder groups and the impact on the business.

Step 3 is selecting performance indicators that provide measurable information on the company's ethical performance.

Step 4 is data collection and analysis. It is followed by preparation of the report (Step 5).

Step 6 is getting verification and assurance. It is one of the most critical step in the process, since verification is aquired from an independent, external organization. This step ensures comparability of company performance to other actors in the market.

After verification the report can be published. Data are transparent and available for external stakeholders (Step 7).

The process ends with the evaluation of program effectiveness (Step 8).

There are several positive impacts of a thorough accounting processes: live, on-going and trustful relationship with the stakeholders, intensive cooperation and collaboration, good PR, up-to-date information regarding the external environment and fore coming changes.

However, there are some opposition from companies: it requires a lot of internal resources and effort. It is time-consuming and it is difficult to link directly to efficient operation.

Zafek, Pruzan and Evans³⁰ in 1997 proposed a framework that includes all the key principles of good social accounting.

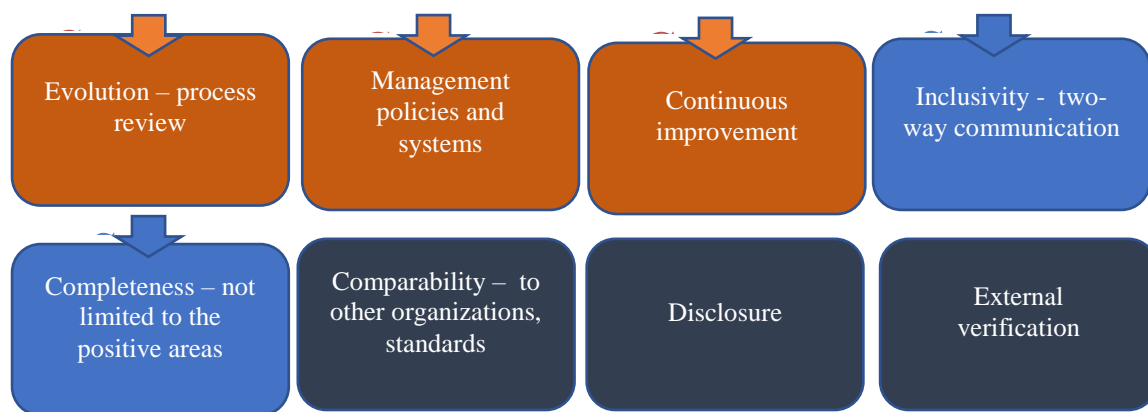

Figure 3: Framework for social accounting Source: Crane, A.,Matten, D., Glozer, S.,Spence, L., 2017: Business Ethics, Fifth Edition; Oxford University Press;pp.206

Reviewing these principles through the ethical lenses, they resonate with the key principles in ethics:

- Management policies, systems and comparability ensure the fair comparison. Principle of fairness and question of justice is represented here.
- Inclusivity and completeness are connected to pluralistic ethical approach, to analyze and understand the case from different perspectives.
- Disclosure resonates with the principle of transparency.
- External verification is aligned with fair process, independent review, non-biased attitude.
- Comparability is about transparency and measurability.

Based on the available experiences, it seems that few companies have implemented all the principles in its framework³¹. Critics highlight that this framework might not focus sufficiently to non-materialistic measures and ignore the interest of non-human stakeholders. Some of

them³² claims that this framework justifies the business-as-usual practice, and rather support “un-sustainability” than sustainability.

Arguments for increased social responsibility, ethical responsibility toward non-direct stakeholder groups and non-human stakeholders can be justified easily from ethical perspectives and on the basis of ethical principles.

However, it is unrealistic to expect that companies prioritize these aspects prior to their financial, short-term, interest and their responsibilities towards their internal, direct stakeholder groups.

The challenge is to elaborate a balanced approach and framework that ensures the proper weighing of short-term vs long-term impacts, and somehow compensates companies for their short-term losses, if it is necessary.

Setting clear and realistic standards for the companies promotes the development of their ethical sensitivity and increase the possibility that concrete, specific steps will be implemented.

As in business, it requires to set a win-win position, otherwise there is less chance that significant improvement will happen.

VI.Summary

Summarize the above discussion points, the author of this article believes that a solid corporate governance model can contribute and support individual decision-making process.

Putting more focus on stakeholder management and good social accounting process can improve the quality of cooperation and/or collaboration. It requires openness from both sides.

Business should understand better the interest of external stakeholder groups and should be flexible to incorporate those perspective in its governance model.

External stakeholders should be also more open toward understanding the key, short-term interest of the corporation and both should work closely together to set an appropriate scope where all the main interests are covered; review time scale, understand the importance of short-term, and long-term thinking; understand the importance and relevance of sufficient profitability; working on measurability and identify those indicators that are relevant and measurable; elaborating a situational prioritization approach, that helps to properly calibrate the relevant factors case by case.

¹PhD student University of Pécs, Faculty of Law Department of Financial and Business Law

²ROI - Return on Investment is a performance measure used to evaluate the efficiency of an investment or compare the efficiency of a number of different investments. ROI tries to directly measure the amount of return on a particular investment, relative to the investment's cost. To calculate ROI, the benefit (or return) of an investment is divided by the cost of the investment. The result is expressed as a percentage or a ratio. Source: Investopedia, <https://www.investopedia.com/terms/r/returnoninvestment.asp> 2020.11.20.

³KPIs - Key Performance Indicators: Key performance indicators (KPIs) refer to a set of quantifiable measurements used to gauge a company's overall long-term performance. KPIs specifically help determine a company's strategic, financial, and operational achievements, especially compared to those of other businesses within the same sector. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/r/returnoninvestment.asp> 2020.11.20.

⁴Based on Carroll's 4-part model of corporate social responsibility ethical responsibility is the third layer that is not required but expected by the society. These responsibilities oblige corporations to do what is right, just and fair even when they are not compelled to do so by legal framework. Andrew Crane – Dirk Matten – Sarah Glozer – Laura Spence, 2019: Business Ethics. Fifth Edition. Oxford University Press, p. 52.

⁵Rationalist perspective of ethical decision making. Model was developed by Schwartz based on J.Rest. Andrew Crane – Dirk Matten – Sarah Glozer – Laura Spence: Business Ethics... i.m. p. 140.

⁶Dolly Chugh – Max Bazerman, 2007: Bounded awareness: What you fail to see can hurt you. Mind & Society, 6. pp. 1–18.

⁷Kecskés András – Bujtár Zsolt, 2015: Merre tart a gazdasági jogi szabályozás a Quaestor botrány után? I. Gazdaság és Jog, Volume:23., Issue:11. pp. 4–5.

⁸The theory of ethical blindness was elaborated by G. Palazzo et al. Source: Journal of Business Ethics; February 2013. https://www.researchgate.net/publication/256046104_Ethical_Blindness; 2020.11.03.

⁹Cascade. <https://www.executestrategy.net/blog/kpi-examples>; 2020.09.03.

¹⁰MRR – Monthly Recurring Revenue: Monthly Recurring Revenue metric looks only at the revenue that company generates each month which will re-occur with little to no additional investment. For example, any customer who signs up to a recurring monthly subscription to Cascade increases our MRR.Cascade <https://www.executestrategy.net/blog/kpi-examples> 2020.09.03.

¹¹NPS – Net Promoter Score: NPS measures how likely customers would be to refer a friend or colleague to company's product. NPS is calculated by asking customers on a scale of 1 to 10 how likely they would be to recommend your product. This is then converted to a scale between -100 and +100 to give the NPS. Cascade:... i.m.

¹²Page Conversion Rate: Page conversion rate measures a percentage of the total visitors to the page (website) that ultimately goes on to convert. Cascade... i.m.

¹³Lead Flow: A simple count of the number of leads that sales people are working on each month. Cascade. <https://www.executestrategy.net/blog/kpi-examples>; 2020.09.31.

¹⁴First Contact Resolution: FCR measures the percentage of support issues resolved by the customer service department upon first contact with a customer. Cascade. <https://www.executestrategy.net/blog/kpi-examples>; 2020.09.31.

¹⁵In case of highly leveraged investments time pressure can be neglected for years but because of the elevated risk, the loss can be also very high, like in the case of Bond massacre off 1994. Kecskés András – Halász Vendel – Bujtár Zsolt, 2019: Tőzsdeuniverzum. Budapest, Magyarország: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., p. 108.

¹⁶The management of Quaestor Group had neglected the fact that long term business activities like venture capital could not be financed by short term sources like one or two year bonds. Kecskés András – Bujtár Zsolt: *Merre tart...* i.m. p. 12.

¹⁷Moral imagination, according to philosopher Mark Johnson, means envisioning the full range of possibilities in a particular situation in order to solve an ethical challenge. Johnson emphasizes that acting morally often requires more than just strength of character. For example, moral action requires empathy and the awareness to discern what is morally relevant in a given situation. <https://ethicsunwrapped.utexas.edu/glossary/moral-imagination> 2020.11.17.

¹⁸Andrew Crane – Dirk Matten – Sarah Glozer – Laura Spence: *Business...* i.m. p. 60.

¹⁹Instrumental stakeholder theory puts a high emphasis on trustful, ethical treatment of stakeholders by the corporate.

²⁰Scholars such as Jones and Wicks based on article: Edward Friedman: Divergent Stakeholder Theory. *The Academy of management review*, Vol. 24. No 2. pp. 233–236.

²¹Andrew L. Friedman – Samantha Miles, 2002: Developing Stakeholder Theory. *Journal of Management Studies* 39.

²²Andrew L. Friedman – Samantha Miles: *Developing Stakeholder...* i.m. p. 39.

²³Bounded rationality means that humans replace the global rationality of economic man with the kind of rational behavior that is compatible with the access to information and the computational capacities that are actually possessed by organisms, including man, in the kinds of environments in which such organisms exist. <https://plato.stanford.edu/entries/bounded-rationality/>2020.11.03.

²⁴The availability heuristic describes our tendency to use information that comes to mind quickly and easily when making decisions about the future. <https://thedeclarationlab.com/biases/availability-heuristic/>2020.09.25.

²⁵<https://youmatter.world/en/definition/materiality-assessment-definition> 2020.10.10.

²⁶Andrew Crane – Dirk Matten – Sarah Glozer – Laura Spence: *Business...* i.m. p. 206.

²⁷See classification above Andrew L. Friedman–Samantha Miles: *Developing Stakeholder...* i.m.

²⁸Social accounting is a voluntary process concerned with assessing and communicating organizational activities and impacts on social, ethical and environmental issues relevant to stakeholders. Andrew Crane – Dirk Matten – Sarah Glozer – Laura Spence: *Business...* i.m. p. 204.

²⁹Andrew Crane – Dirk Matten – Sarah Glozer – Laura Spence: *Business...* i.m. p. 206.

³⁰Simon Zadek – Peter Pruznan – Richard Evans, 1997: *Building Corporate Accountability: Emerging practices in Social and Ethical Accounting, Auditing and Reporting*. Earthscan, London.

³¹Andrew Crane – Dirk Matten – Sarah Glozer – Laura Spence: *Business...* i.m. p. 206.

³²Marcus J. Milne – Rob Gray, 2013: *W(h)iter ecology? The triple bottom line, the global reporting initiative, and corporate reporting sustainability reporting*. *Journal of Business Ethics*, 118 (1), pp. 13–29.

Dr. Tóth Dávid PhD¹ – Dr. Gáti Balázs²: Risk analysis of certain economic crimes

Abstract

In our research we plan to give an overview of the risks of some major economic crimes in Hungary. We will analyze the following crimes: 1) Counterfeiting money 2) Budget fraud 3) Credit Card fraud. All crimes undermine and endanger the operation of a state's economy in some form and extent. Counterfeiting money is an ancient crime probably as old as the appearance of money. Counterfeiting violates the state's monopoly on issuing money, the security of the cash flow, and the trust in the currency. The circulation of large amounts of counterfeit money can jeopardize the state's economic order and the balance between funds and commodities. Budgetary fraud and tax evasions primary danger is to cause a significant loss of revenue for a given state budget and, contributes to an increase in the general government deficit and, increases the debt of the state. As a result, there will be fewer sources of public investment that will boost the economy (GDP). In the third part we will analyze the possible risks concerning credit card fraud.

Keywords: *economic crimes, counterfeiting, budget fraud, credit card fraud.*

I.Introduction

The present study aims to explore and analyze the economic security risks of certain economic crimes.³ The following crimes⁴ will be the focus of the investigation:

- counterfeiting of money;
- budget fraud;
- credit card frauds:
 - counterfeiting non-cash payment instruments;
 - abuse of non-cash payment instruments;⁵
 - information system fraud.

All crimes harm and endanger the functioning of a state's economy in some form and to some extent.

II.Economic damage caused by counterfeiting money

Counterfeiting is a long-standing crime that is probably as old as the appearance of money. Counterfeiting of money can generally be said to violate the state's monopoly on issuing money, the security of payments, and confidence in money as a means of payment. Releasing into circulation of large quantities of counterfeit or falsified money endangers the economic order of the state and the balance of funds and fund for commodities.

A study⁶ by John F. Chant showed that we pay the “cost” of counterfeiting from three sides. These three sides are:

- redistribution cost,
- prevention costs,
- and finally the confidence costs

of counterfeiting.

Redistribution costs refer to the loss of purchasing power suffered by the people who end up holding counterfeits when they are discovered. Ultimately, the material damage occurs to the person who is holding the counterfeit notes when they are discovered, until then, the counterfeits quasi circulate as authentic notes.

This cost consists of the goods and services that victims exchange for the counterfeit notes.

A further redistribution cost arises from this, as counterfeits can virtually displace authentic notes issued by the central bank. Finally, the central bank loses its so-called seigniorage—the flow of interest it would receive from the government securities that it acquires through issuing new currency—to the counterfeiters. Redistribution costs cause damages to the economy at the level of the individuals, not at the level of the community.

Prevention costs arise from the efforts taken to escape bearing the redistribution costs of counterfeiting. Costs incur differently for two subject groups. These two subject groups are:

- individuals and businesses
- the government and central banks

Businesses and individuals purchase equipment (e.g. UV lamp, counterfeit detector) to avoid accepting counterfeits. In addition, anti-counterfeiting awareness training of the staff may also arise as an expense.

The prevention efforts of government and central banks intend to stop counterfeiting in a direct way. For governments, these costs include policing and judicial expenses. The costs for

central banks stem from the continuous development of security features and the withdrawal of issues with obsolete security features. A multi-author study⁷ has shown that the issuance of new banknotes can incur significant expenditures, for example, in the United States, between 2003 and 2013, an average of \$ 11 million was spent annually on improving banknote security. Unlike redistribution costs, prevention costs represent cause damages to society as a whole. The amount of prevention costs can jump many times over from the direct damage caused by counterfeiting. A joint study⁸ by Brantingham and Easton found that property crimes in Canada caused \$ 12.5 billion in damages in 1996, while prevention costs accounted for 2.5 times that.

The confidence costs of counterfeiting arise from the special network characteristics of currency. Like a telephone, currency is of little use to a person unless others use it as well.

The decision⁹ of some people to switch from using money to other means of payment will incur costs for users of money as they will have fewer partners to transact with.

Money may be compromised as a means of making payments if a critical number of people lose confidence in a particular denomination or even the currency as a whole.¹⁰

The findings of this study are also supported by Hungarian practice, as HUF 5,000 denominations had to be withdrawn from circulation in 1999 because counterfeits of such high quality were issued that they completely shook confidence in the currency of such denominations.

The faltering of confidence in the currency is described in a study¹¹ by the U.S. National Research Council's Anti-Counterfeiting Technologies Committee as a psychological impact of counterfeiting. States have recognized that the psychological impact of counterfeiting poses a risk to national security and can be a problem not only at the level of crime, but can even be a tool of war. An example of this is when the British government wanted to destabilize the American Continental Government with counterfeit money during the War of Independence.¹² There was a similar case when during the American Civil War, the Northern Unionists sent counterfeit dollars to the Southern Confederacy¹³, and when during World War II, the German government produced high-quality British 5 pounds.

The circulation of counterfeit notes can also have inflationary effects. This is because a large amount of money suddenly enters the economy (there is more in circulation than it should ideally be). Purchasing power increases and demand for goods and services also increases. And because supply cannot meet demand, goods become scarce and prices naturally rise. Then, consumers have to pay more for the same amount of goods. The higher the inflation, the less the solvency of a piece of banknote is worth. Money is gradually devaluing. Another negative effect of supply shortages caused by large amounts of counterfeit money could be to divert

consumption to the black or gray economy. Inflation, the devaluation of money, and the rise of the black economy together are causing severe damage to the economy.¹⁴ The detrimental effects of inflation can be further enhanced by large-scale flooding of a country burdened with counterfeit money with goods from other countries in large quantities at lower prices, thus further weakening the country's economic security. According to Monnet¹⁵, counterfeiting will have a really serious inflationary impact when the cost of producing counterfeit money is significantly reduced.

III. Economic damage caused by budget fraud

Like counterfeiting, budget fraud (or formerly known as tax fraud) is a very old crime, presumably the same age as the emergence of advanced civilizations. Among the ancient Greeks, Plato also wrote about this social phenomenon.¹⁶

According to a NAV brief issued in October 2017, nearly three thousand financial and economic crimes were detected in the first half of the year, a significant proportion of which, 40 percent, were budget fraud. Perpetrators caused a total of HUF 50 billion in damage with approximately 3,000 crimes. It is likely that HUF 30 billion will be recovered from this damage due to the seizures, but the loss of state revenue of HUF 20 billion is still a significant cut for the Hungarian budget. According to NAV, the most common type of crime is chain VAT fraud, in which case the perpetrators create company chains to eliminate VAT.¹⁷

The main danger of budget fraud and tax evasion is that on the one hand it causes a serious loss of revenue to a given state budget, on the other hand, they contribute to the increase of the general government deficit, and on the third hand it can increase the public debt. As a result, there will be fewer resources for public investment that would increase the economy (GDP) and employment.¹⁸

Another major danger of budget fraud is that it distorts or even eliminates the stated social and justice objectives of tax systems, as taxpayers are able to use the tools of tax fraud to varying degrees. This crime increases the burden on law-abiding taxpayers and also destroys the conditions for real market competition. Tax evaders can gain unfair competitive advantages, they increase their profits and reduce their losses, thus the allocation of resources within the economy is distorted. And if the current government intends to make up for lost revenue by raising tax rates, the consequence will be that the tax system will be even more unfair. The efficiency of certain occupations or economic sectors may be reduced.

A further significant impact of budget fraud is that we do not get a real comparison of economic statistics, it causes distortions, and this can cause errors later in monetary and fiscal policy planning. And the large increase in this crime could also increase the black economy.¹⁹

Not only the matter of fact of criminal law but also the tax system itself has a significant role to play in curbing budget fraud. It is important, for example, that a tax reform should be carried out gradually and in a way that is understandable and transparent to the public. A more modern, advanced tax system reform could have negative effects in the short term, such as the 1987/88 tax reform in Hungary, modeled on the Swedish model, which introduced personal progressive income tax with eleven tax rates. Society was not prepared for the new tax system, the system of conditions was too complicated and it also motivated some social strata to commit tax fraud.²⁰ According to Csaba Szilovics, it is more expedient to operate stably in a long term by adapting to a less successful tax legislation than to permanently catch up with a continuously improved system.²¹

Finally, a fair and equitable tax system is able to reduce the number of tax frauds.²²

IV. Damage caused by credit card fraud

IV.1. The concept of credit card fraud

“Credit card fraud” is a collective criminological term that encompasses all credit card-related crimes. Among the crimes listed in the Hungarian Criminal Code, this includes:

- counterfeiting non-cash payment instruments
- abuse of non-cash payment instruments
- information system fraud

The above crimes can be considered both economic and property crimes in terms of legal interest. An economic crime (as our previous Penal Code, Act IV of 1978) because they violate the smooth flow of non-cash payment instruments, which is not good for the economy at the macro level. Property crime because criminals often cause property damage at the level of individuals as well. If credit card frauds take place online or by means of information technology, they can also be classified into the category of so-called cybercrime, as P.W. Singer and Allan Friedman do. Cybercrime includes all crimes²³ in which perpetrators use digital devices to engage in illegal activities and steal. J.P. Cross with the credit card includes crimes

of identity theft.²⁴ J.P. Cross classifies credit card-related crimes as identity theft.²⁵ Examples of new and new ways of committing crimes can be found in practice:

- it is common that perpetrators obtain our credit card data with skimmers (miniature data recording devices) fitted to the openings of automatic teller machines (ATMs). Skimmer devices look to be part of an ATM, usually equipped with a card reader and a USB input. The unsuspecting ATM user has already given the details of his/her credit card to the perpetrator by inserting it into the slot of the skimmer device. To obtain the PIN, miniature cameras are usually mounted, either on the skimmer device or on the ATM facing the keyboard. More recently, keyboards made with a 3D printer have also been manufactured to obtain PIN codes with this device. Once the user has left the ATM, the offender simply dismounts the skimmer device, takes it home, connects it to a computer with a USB cable, and saves our credit card information along with the PIN code.
- Phishing by online fraud. A typical example is when an email is sent on behalf of a bank informing the recipient that a problem has occurred and the personal information of the recipient is prompted to troubleshoot the error.²⁶
- As a result of the development of technology, we can now find more and more convenient payment solutions, one example of which is the PayPass card. When paying with a Paypass card, we can already pay contactless, by just holding our card to the POS terminal and the two devices communicate with each other via radio frequency signals. Perpetrators are able to record these radio frequency signals with newer skimmer devices. Data obtained in this way are either used to make purchases online or the paypass card is made stolen by pickpockets.²⁷
- In case of payment via the Internet, all credit card data must be provided (name, card number, expiration date, security code on the card) thus cybercriminals also try to obtain this data by intercepting the data passing through the network and hacking targeted servers.²⁸

These crimes are particularly dangerous when committed by criminal organizations or terrorist groups with advanced tools. Nor can we forget the war between states, which is increasingly taking place in cyberspace and not on land or seafronts. In 2008, a flood (DDOS) attack on Georgia came from Russia, where the entire banking sector was paralyzed as a result.²⁹ Such attacks no longer require the use of criminal law tools but the use of national security tools.

IV.2. Damage caused by credit card fraud in numbers

The Nilson Report, which analyzes the world's financial system, showed in its October 2017 report³⁰ that credit card fraud caused a total of \$ 22.8 billion in damage worldwide in 2016, an increase of 4.4%. These statistics include damage caused by criminals to:

- credit card issuers;
- merchants executing credit card transactions;
- ATM operators;
- credit cardholders.

In 2015, that figure was \$ 21.84 billion, an even more significant increase from 20.6% compared to 2014.

The chart below³¹ shows the cents of damage per year for \$ 100 card traffic worldwide:

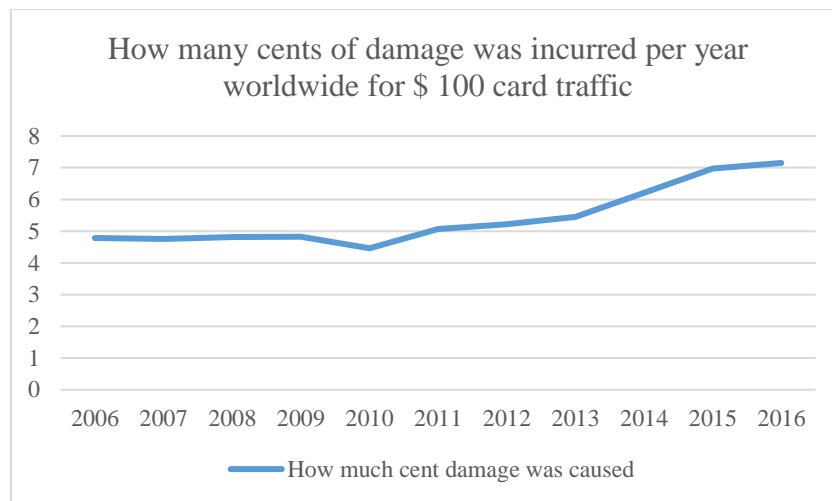

Figure 1. How many cents of damage was incurred per year worldwide for \$ 100 card traffic

According to an ACI Universal payments survey,³² where credit card users were asked if they were affected by credit card fraud in 2016.

Table 1. Users affected by credit card fraud.

	Country	Percentage of all credit card users became victims	percentage change between 2014 and 2016
1.	Mexico	56%	+23%
2.	Brazil	49%	+19%
3.	USA	47%	+6%
4.	Australia	40%	+9%
5.	India	37%	-4%
6.	Singapore	36%	+8%
7.	Canada	35%	+14%
8.	South Africa	33%	+3%
9.	France	29%	+3%
10.	United Kingdom	29%	+1%
11.	Italy	27%	+7%
12.	Dubai	27%	-17%
13.	Spain	26%	no complete data
14.	Indonesia	26%	+4%
15.	Thailand	23%	no complete data
16.	New Zealand	20%	+3%
17.	Germany	18%	+2%
18.	Sweden	14%	+4%
19.	Netherlands	14%	+1%
20.	Hungary	9%	no complete data

In the case of Hungary, Thailand, and Spain, no change can be detected because in 2014, there was no survey for this in these countries yet.

The interesting thing about the chart is that the rate of credit card fraud has increased in almost all countries in recent years. It is an alarming number that more than half of customers in Mexico and nearly 50% of customers in Brazil and the United States have already become victim to credit card fraud.

According to an ACI survey, almost every third bank customers has become victim to credit card fraud in the past five years. Nearly 17% of bank card and credit card holders have been the victim of crime not only once but several times in the last 5 years.³³

Even individual cases can cause significant damage. In 2011, Rogelio Hacket Jr. was convicted in the United States for causing property damage of \$ 36 million through theft of credit cards.³⁴

IV.3. Statistics on credit card related crimes in Hungary

The chart³⁵ summarizing the statistics below shows the number of offenses related to non-cash payment instruments registered on an annual basis. These statistics do not only summarize credit card related offenses, as the subject matter of these crimes is broader and includes other non-cash payment instruments (e.g. bills of exchange, Széchenyi Pihenőkártya, Erzsébet

voucher, etc.) but presumably a significant part of them were committed in connection with credit cards. As we can see from the statistics the crime structured changed since the new regulation of the Hungarian Criminal Code. The lawmaker now punishes the misuse of credit cards if financial damage was caused as information system fraud and not as abuse of non-cash payment instruments. In the last few years these crimes are decreasing but information system fraud is still relatively significant.

Table 2. Statistics on credit card related crimes in Hungary.

Crime / year	2015	2016	2017	2018	2019
counterfeiting non-cash payment instruments	130	425	739	1588	52
facilitating the counterfeiting of non-cash payment instruments	3	3	1	4	1
abuse of non-cash payment instruments	870	23 064	434	310	246
information system fraud	2176	3409	4467	3043	2624

We would like to give some recommendations for the general public to increase crime prevention:

- if possible, always withdraw cash at the same usual or known type of ATM.
- It is safer to use an ATM that is located in a building or bank lobby.
- If the device produces an unexpected and unjustified "error phenomenon" on the telephone number provided by the ATM, contact its operator, the bank, or the police!
- In the event of an error, beware of seemingly well-intentioned strangers, do not accidentally hand over the bank card or PIN code, only accept help from a financial institution employee.
- Preserve the receipt for the transaction!³⁶

V. Summary

It can be concluded that the economic crimes³⁷ discussed in the study can and are a serious source of danger to the economy of a state. In the case of cyber attacks by terrorists or states, these crimes also carry risks to national security.

The main danger of counterfeiting is that it violates the state's monopoly on issuing money, trust in money as a means of payment, and if large amounts of counterfeit money are put into circulation, it can increase inflation and divert circulation to the black economy.

Budget fraud causes a loss of revenue to the state budget and indirectly harms the interest of people fulfilling public burden obligations in the proper functioning of budgets.³⁸ For the prevention of these crimes not just criminal law but other branches of law like administrative law and financial law has to be adequate and up to date for the changes of the society.³⁹

The spread of cash-saving payment solutions is a Janus-faced phenomenon because, while they make our everyday lives easier, in many cases they also make things easier for criminals and we can become a victim of crime more easily.

¹Assistant professor University of Pécs, Faculty of Law Department of Criminology and Penal Enforcement

²PhD student University of Pécs, Faculty of Law Department of Criminology and Penal Enforcement

³Kőhalmi László, 2020: Fehérgalléros bűnözés, gazdasági bűnözés, korrupciós bűnözés. In: Barabás A. Tünde (Szerk.): *Alkalmazott kriminológia*. Budapest, Dialóg Campus, pp. 435–437.

⁴Kőhalmi László, 2007: A gazdasági és a szervezett bűnözés. In: Csemáné Váradi Erika (Szerk.): *Bevezetés a bűnügyi tudományokba*. Miskolc, Bíbor Kiadó, pp. 141–143.

⁵These two crimes are regulated by Chapter XXXVIII of the Criminal Code. See more in the following analysis of Gál István László, 2013: *Pénz és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények*. [Criminal offenses relating to counterfeiting currencies and philatelic forgeries] In: Polt Péter (Szerk.), 2013: *Új Btk. Kommentár*. 7. kötet, Különös rész. Nemzeti Közszoigalati és Tankönyvkiadó, Budapest, pp. 193–224.

⁶John F. Chant, 2004: *The Canadian experience with counterfeiting*. Bank of Canada review, pp. 42–54.

⁷Nathan Viles – Alexandra Rush – Thomas Rohling, 2015: *The Social Costs of Currency Counterfeiting*. Research Discussion Paper. Reserve Bank of Australia. p. 8.

⁸Paul Brantingham – Stephen T. Easton, 1998: "The Costs of Crime: Who Pays and How Much?" Update. In: *Fraser Institute Critical Issues Bulletin*, Vancouver, BC. The Fraser Institute. p. 9.

⁹Kőhalmi László, 2019: Some issues of criminal liability ny reason of economic decisions. *Journal of Eastern-European Criminal Law*, 1/2019. pp. 49–51.

¹⁰Ed Nosala – Neil Wallace, 2007: A model of (the threat of) counterfeiting. *Journal of Monetary Economics*. Volume 54, Issue 4, pp. 994–1001.

¹¹Committee on Technologies to Deter Currency Counterfeiting, National Research Council, 2015: *A Path to the Next Generation of U.S. Banknotes: Keeping Them Real*. National Academies Press, pp. 13–14.

¹²John W. C *Currency Wars*, 2008: *How Forged Money is the New Weapon of Mass Destruction*. Skyhorse Publishing; First Edition edition, pp. 69–99.

¹³Laurence Dwight Smith, 1944: *Counterfeiting a crime against the people*. W. W. Norton and Company Inc. New York, p. 82.

¹⁴Kőhalmi László, 2013: *The Never-Ending Fight: Economic and Politcal Corruption in Hungary*. *DANUBE: Law and Economics Review*, 1/2013. p. 69.

-
- ¹⁵Cyril Monnet, 2005: Counterfeiting and inflation. In: Working paper series, European Central Bank, No. 512 / August 2005. p. 5.
- ¹⁶Szilovics Csaba, 2013: Az adótervezéstől az adócsalásig. In: Magyar Jog 2013/7. p. 407.
- ¹⁷Inforadio.hu http://inforadio.hu/gazdasag/2017/10/13/elkepesztoen_sok_a_koltsegvetesi_csalas/ 01 November 2017.
- ¹⁸Jacsó Judit, 2017: Az adócsalás elleni büntetőjogi fellépés aktuális tendenciái az Európai Unióban – különös tekintettel a német, az osztrák és a magyar szabályozásra. In: Kriminológiai Közlemények, p. 75. p. 181. <https://drive.google.com/file/d/0B2SNd0aaBWEuUmp0dTBraXhLc1E/view> 01. November 2017.
- ¹⁹Szilovics Csaba: Az adótervezéstől... i.m. pp. 408–409.
- ²⁰Szilovics Csaba, 2007: Stabilitás és kiszámíthatóság a természetes személyek adóztatásában 1985-2005 között. In: Jakab András – Takács Péter (szerk.): A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990 - 2005: Jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás. Budapest: Gondolat; ELTE ÁJK, p. 814.
- ²¹Szilovics Csaba, 2007: Stability and Calculability Regarding the Taxation of Natural Persons in the Period of 1998-2005. (Ercsey Zsombor (ford.)); In: Jakab András – Takács Péter–Tatham Allan F (szerk.): The transformation of the Hungarian legal order 1985-2005: transition to the rule of law and accession to the European Union. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, p. 169.
- ²²See more in: Szilovics Csaba, 2012: Az igazságosság elveinek érvényesülése a természetes személyek adóztatásában. In: Jura, 2012/1. pp. 119–126.
- ²³Kraut Andrea – Kőhalmi László – Tóth Dávid, 2020. Digital Dangers of Smartphones. Journal of Eastern-European Criminal Law, 1/2020. pp. 38–42.
- ²⁴P.W. Singer – Allan Friedman, 2014: Cybersecurity and cyberwar. What everyone needs to know. Oxford University Press, New York.
- ²⁵John P. Cross, 2014: Identity theft protection. How to prevent identity theft and credit card fraud. LCPublish, New York.
- ²⁶Jen Grondahl Lee – Gini Graham Scott, 2017: Preventing credit card fraud. A complete guide from everyone from merchants to consumers. Rowman & Littlefield, Lanham – Boulder – New York – London.
- ²⁷Nagy Zoltán, 2014: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): Magyar Büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, pp. 501–502.
- ²⁸NagyZoltán: Pénz- és bélyegforgalom... i.m. p. 502.
- ²⁹Richard A. Clarke – Robert K. Knake, 2012: Cyber war. The next threat to national security and what to do about it. HarperCollins e-book, New York.
- ³⁰HSN Consultants Inc., 2017:The Nilson Report. 2017 october / issue 1118. p. 1.
- ³¹The Nilson Report... i.m. pp. 1–6.
- ³²Aciworldwide.com. <https://www.aciworldwide.com/lp/fraud-survey/results> 15 October 2017.
- ³³Aciworldwide.com <https://www.aciworldwide.com/-/media/files/collateral/trends/2016-global-consumer-card-fraud-where-card-fraud-is-coming-from.pdf> 15. October 2017.
- ³⁴P.W. Singer – Friedman: Cybersecurity... i.m.
- ³⁵Egységes nyomozóhatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika (Enyübs). <http://ugyeszseg.hu/statisztikai-adatok/> 2020.10.10.
- ³⁶Jen Grondahl Lee – Gini Graham Scott:... i.m.

³⁷Kőhalmi László, 2013: A gazdasági növekedés gátlótényezője: a korrupció. JURA, p. 101.

³⁸Jacsó Judit: A költségvetési csalás. In: Hollán Miklós – Barabás A. Tünde (Szerk.): A Negyedik magyar büntetőkódex régi és újabb vitakérdései. Kiadó az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont és az Országos Kriminológiai Intézet. 2017. p. 277.

³⁹See further about financial law regulation: Szilovics Csaba, 2020: Pénzügyi Jog. Pécs, Inter-Szféra Kft.

Dr. Kóhalmi László¹: Korruptionslage in Ungarn

Abstract

Die Korruptionsdelikte gefährden das Funktionieren einer Gesellschaft in ihren Grundzügen. Die Existenz einer korruptionsfreien Zivilisation ist in der einige Jahrtausende alten Geschichte der Menschheit nicht bekannt, aber man will selbstverständlich auf den Traum über das Erreichen dieses idyllischen Zustands nur ungern verzichten. In Ungarn – gleich wie in allen anderen vom Schicksal gezeichneten Ländern Mittel- und Osteuropas – lebte und gedieh die Korruption sowohl während des Zeitalters des Sozialismus als auch noch nach dem Systemwechsel.

Die Korruptionsform neuester Ausprägung ist im Allgemeinen nicht so simpel. An diesen Geschäften sind mittlerweile ganze Apparate aktiv beteiligt, die verstehen und genau wissen, worum es geht, und dafür sorgen, dass ein öffentlicher Auftrag legal, aus technischer Hinsicht sachgerecht wirkt und auch rechtlich abgesichert ist, indem die entsprechenden Hintertürchen da sind, die ihre Vorgesetzten im Voraus vereinbart haben.

Keywords: *Korruption, Planwirtschaft, Marktwirtschaft, Technisierung.*

I. Einige evidenzbasierte Gedanken über die Korruption

Der Begriff „Korruption“ entstammt dem lateinischen Wort „*corrumpere*“, was mit verderben, untergraben, bestechen, verführen oder auch verfälschen übersetzt werden kann.² Allein schon diese Vielzahl³ an Übersetzungsmöglichkeiten und auch die Bandbreite der betroffenen Bereiche machen deutlich, dass es kein klar zu definierender Begriff ist.⁴

Es gibt keinen einheitlichen Begriff der Korruption. Der Versuch einer Begriffsbestimmung führt über allgemeine Ausführungen zur Wortbedeutung: Bestechlichkeit, Verderbtheit, Sittenverfall⁵ zu Definitionen und Deutungen, die in verschiedenen Wissenschaftsbereichen entwickelt wurden. In allen Abhandlungen, die sich mit Korruption aus unterschiedlicher Perspektive befassen, taucht das Problem der Begriffsbestimmung auf.⁶

Die umfassendste Analyse der Korruption⁷ ist in der ungarischen Fachliteratur von Mariann Kránitz⁸ durchgeführt worden, die im Zuge ihrer Forschungen feststellte, dass jede Gesellschaft ihren „Preis der Demokratie“ zu zahlen hat. In diesem Preis ist unter anderem der Zuwachs des

Umfangs und die Änderung der Qualität von Kriminalität sowie die ganz eigene Entwicklung der Korruption inbegriffen.⁹

Bei der Erörterung der Korruption¹⁰ beabsichtige ich, mit einem prinzipiellen Nachdruck zu betonen – und meiner Meinung nach ist das die ewige „Problematik des vergifteten Apfels“ dieses Phänomens –, dass sie über einen äußerst effektiven problemorientierten und das eigene Interesse durchsetzenden Charakter¹¹ verfügt und ständig den diskreten Charme der Verführung vor Augen hat.¹²

Die Existenz einer korruptionsfreien Zivilisation ist in der einige Jahrtausende alten Geschichte der Menschheit¹³ nicht bekannt, aber man will selbstverständlich auf den Traum über das Erreichen dieses idyllischen Zustands nur ungern verzichten.¹⁴ Das Problem wird noch dadurch verschlimmert, dass die Korruption nie eine besondere Achtung vor Landes- oder Kontinentalgrenzen gezeigt hat. Das Phänomen der Korruption war mit Sicherheit unter den ersten – wenn nicht gar das allererste –, das sich globalisiert hat.¹⁵

Von den zur Erfassung von Korruption entwickelten und bewährten Methoden¹⁶ (insbesondere die regelmäßigen Berichte der großen Wirtschaftsprüfungsgesellschaften, Tiefeninterviews, Medien-Monitorings und -Analysen, Risikoanalysen) möchte ich die – meiner Ansicht nach – zwei bekanntesten näher vorstellen, die sicherlich ein besseres, tieferes Verständnis dieses Phänomens und seines operativen Mechanismus¹⁷ ermöglichen.

Zum einen bezieht man sich gerne auf den von Transparency International ausgearbeiteten Korruptionsindex, den sogenannten Corruption Perceptions Index, zum anderen auf kriminalstatistische Daten.

Der CPI ist jedoch, da er auf Wahrnehmungen basiert und deswegen subjektiv ist, „lediglich“ dazu geeignet, eine erste Orientierung bezüglich der Korruptionsbelastung einzelner Länder darzustellen. Ein subjektiver Maßstab vermag gerade nicht, ein objektives, an das Fragment der Wirtschaft, der Bürokratie und die Staatsgewalt knüpfendes Phänomen wie die Korruption zu messen. Der CPI leitet weiterhin einen „Etikettierungseffekt“ ein, er drückt dem jeweiligen Land eine positive oder negative Stempelmarke (Stigma) auf. Gleichzeitig wirkt auch diese Etikettierung selbst als korruptionsfördernder Faktor. Auf diese Weise wird aus einem durch die Korruption nur wenig oder kaum belasteten Land ein noch saubereres Land, während aus einem von Korruption durchtränkten Land ein noch weit mehr gefährdetes Land wird.¹⁸

Auch die andere hervorzuhebende Methode der Korruptionsmessung, die auf klassischen kriminalstatistischen Daten beruhende Untersuchungsmethode, leidet an Mängeln. Betrachtet man etwa die ungarische Kriminalstatistik als authentische Datenquelle, so kommt die

ungarische Korruptionskriminalität als „weißer Rabe“ daher, als unbedeutendes, im Vergleich zur Gesamtkriminalität zu vernachlässigendes Problem. Das wäre offensichtlich ein falscher Befund, da bei der Korruption von einer äußerst hohen Dunkelziffer auszugehen ist. Wegen der in Bezug auf den rechtswidrigen Vorteil bestehenden Interessenkongruenz der Beteiligten kommt es nur in wenigen Fällen zur Einleitung eines Strafverfahrens wegen eines Korruptionsdelikts.

II. Sozialismus und Marktwirtschaft

In Ungarn – gleich wie in allen anderen vom Schicksal gezeichneten Ländern Mittel- und Osteuropas – lebte und gedieh die Korruption sowohl während des Zeitalters des Sozialismus als auch noch nach dem Systemwechsel. Allerdings zeigen sich bei den beiden Erscheinungsformen der Korruption bezüglich der grundlegenden Art und Richtung der Korruption erhebliche Unterschiede. Der Grund hierfür ist im entscheidenden Unterschied zwischen den Wurzeln der beiden sozialen Strukturen zu finden.¹⁹

II.1. Mangelwirtschaft und Überproduktion

Die Kernursache von Korruption – und das ist eine von politischen und wirtschaftlichen Systemen unabhängige, allgemeine Schlussfolgerung – ist immer in der Inkohärenz von Angebot und Nachfrage zu suchen. Die Konsistenz von Angebot und Nachfrage ist eine Voraussetzung, wenn nicht sogar das oberste Gesetz des Marktes, sie ist aber mit Blick auf ihre Auswirkung auf die Korruption viel breiter zu interpretieren: Sie bezieht sich neben der Wirtschaft auch auf viele andere Bereiche, insbesondere die gesundheitlichen, sozialen, pädagogischen und kulturellen Verhältnisse.²⁰

Die Mangelwirtschaft war charakteristisch für die Verhältnisse im damaligen Sozialismus. Es gab Mangel an allem, vor allem an materiellen Gütern und Dienstleistungen, aber auch in vielen anderen Bereichen des Lebens. Zentrales Merkmal der Mangelwirtschaft ist, dass der Markt der Verkäufer dominiert. Im Sozialismus hatte dies zur Folge, dass die vielen Kunden den Verkäufern einen ungerechtfertigten Vorteil gegen den Erhalt von Mangelwaren und Mangeldienstleistungen gewährten. Die Korruption war somit vom Käufer an den Verkäufer gerichtet.²¹

Nach der Wende wurde die Mangelwirtschaft allmählich durch die für die kapitalistische Wirtschaft charakteristische Überproduktion abgelöst, die jedoch mit einer grenzenlosen Fülle einhergeht. Dies bedeutete letztendlich, dass die Konsistenz von Angebot und Nachfrage aufgrund einer Dominanz des Angebots gestört wurde. Merkmal hierfür ist, dass der Markt der Käufer dominiert, folglich die Korruption vom Verkäufer (Unternehmer) an den Käufer (Besteller) gerichtet ist.²²

II.2. Planwirtschaft und Marktwirtschaft

Die wirtschaftliche Hegemonie des Staates verkörperte sich in der Planwirtschaft und ließ Freiraum für verschiedenste Arten korrupter Handlungen. Im Interesse der Erfüllung eines Planziels oder dessen Abänderung wurde tatsächlich ein Briefumschlag mit Geld „hinüber geschoben“, aber das System der sogenannten sozialistischen Verbindungen, der gegenseitigen Verbundenheit, funktionierte sehr effektiv.

Die Marktwirtschaft basiert auf dem Wettbewerb und ist erfolgreich, wenn der gesunde Wettbewerb möglichst stark ist. Das Wesen des Wettbewerbs ist natürlich das Streben nach dem Sieg, aber nicht jeder konkurriert auf eine faire Weise. Wer sich im offenen Wettstreit nicht durchsetzen kann, greift oft zu rechtswidrigen Mitteln, nämlich zur Korruption.²³

II.3. Rätssystem und Selbstverwaltung

Das nach sowjetischem Vorbild ausgestaltete Rätssystem unterschied sich grundlegend von System und Funktionsweise der in Westeuropa vorhandenen Gebietskörperschaften, trotz der Tatsache, dass manche ihrer Aufgaben (etwa die Verwaltung) in der Tat die gleichen waren.

Bei der Korruption manifestierte sich dies in der Weise, dass es ein paar immerwährende Bestechungszwecke gibt, die das vergangene Vierteljahrhundert – oder besser gesagt die letzten 35 bis 40 Jahre – überspannen. Zu diesem Feld gehören vor allem die Beschleunigung der Sachbearbeitung, die man mit einem sogenanntem Beschleunigungsgeld sichern konnte und noch heute sichern kann, die Beschaffung verschiedener (vor allem technischer, Bau- und Aufenthalts-) Genehmigungen,²⁴ für die die Kunden Rathausbeamte auf gleiche Art und Weise bestachen wie sie es heute bei den Beamten der Selbstverwaltungen oder des Staates tun. Allein die Höhe des Betrags ist im Laufe der Zeit gestiegen.

Die Selbstverwaltung ist „das Beispiel“ für die Entfaltung der Demokratie. Die Selbstverwaltung als demokratische Errungenschaft trägt jedoch auch eine Reihe von korruptionsfördernden Faktoren in sich. Diese können sowohl objektiver als auch subjektiver Natur sein.

Charakteristisch für die Gruppe der Korruptionsherde objektiver Natur ist, dass Unabhängigkeit und weitreichende Befugnisse der Selbstverwaltungen nicht mit ausreichenden finanziellen Mitteln einhergehen. Ihnen stehen vielmehr eher knappe finanzielle Mittel zur Verfügung, mit anderen Worten: Selbstverwaltungen sind arm.

Die andere große, sogenannte subjektive, Gruppe hängt mit der Eignung, der Bereitschaft, dem Bildungsniveau und nicht zuletzt auch mit der moralischen Grundeinstellung der Vorsitzenden bzw. Mitglieder eines Gemeinderats und des Apparats als Ganzem ab.²⁵

II.4. Rechtstreue und abweichendes Verhalten

Eine der grundlegenden Regeln des sozialen Zusammenlebens ist, dass rechtstreu Verhalten den Normalfall und Devianz die Ausnahme bildet.

Demokratie und Marktwirtschaft sind im Ungarn der Wendezeit quasi „vom Himmel gefallen“, die schnell einhergehenden Veränderungen führten zu einem spezifischen Haltungswechsel. Letzterer hatte zur Folge, dass es heute so scheint, dass der allgemeine Normalzustand in der Normverletzung liegt und die Rechtstreue eher die Ausnahme bildet. Dies zeigt sich insbesondere

- in der Wirtschaft („Profit heiligt die Mittel“),
- im Verkehr (man hält nicht an der roten Ampel, dort hält nur, wer will),
- in Steuerangelegenheiten (moralische Anerkennung gebührt jenen, die sich erfolgreich den öffentlichen Lasten entziehen).²⁶

Die Opposition gegenüber der Macht hat in Ungarn eine lange Tradition, da Ungarn während der 1000 Jahre seines Bestehens mehrfach und für lange Phasen fest unter fremder Vorherrschaft stand (hier sei nur an die 150 Jahre unter den Osmanen, die Habsburger Periode und die sowjetische Besatzung erinnert). Opposition gegenüber der Macht – ob in aktiver oder passiver Form – ist zu einer patriotischen Aufgabe geworden.

Auf der einen Seite ist es eine empirische Tatsache, dass man im Wege gesetzestreu Verhaltens nur selten Gewinner wird, sondern im Gegenteil, einen eindeutigen Wettbewerbsnachteil erleidet. In der Folge bleiben die Rechtskonformen – diejenigen, die auf

lautere Weise ihre Geschäfte abschließen, die an der roten Ampel anhalten, die ihren Steuerpflichten nachkommen – offensichtlich im Wettbewerb zurück, sie sind die Verlierer. Sie sind Verlierer in finanzieller, moralischer und selbst in zeitlicher Hinsicht.

Auf der anderen Seite folgt einer Normverletzung nicht automatisch die Entdeckung und Bestrafung bzw. die Wiederherstellung der demokratischen, verfassungsrechtlichen Ordnung. Somit erzielen Normenbrecher – Korrupte und Korruptierte, Raser, Steuerhinterzieher – sowohl einen materiellen als auch einen zeitlichen Gewinn, sie sind die Gewinner. Ihr Vorteil wird noch dadurch vergrößert, dass Folge ihres Verhaltens nicht die juristische Verantwortlichmachung, sondern die moralische Belohnung ist.²⁷

III. Die „brand new“ Korruption in Ungarn

III.1. Die Unterschlagung öffentlicher Gelder

Eine der größten – in ihrer Wirkung bis zum heutigen Tage spürbaren – Erbsünden nach dem ungarischen Systemwechsel von 1989/1990 war die eilig durchgeführte Privatisierung am Anfang der 1990er Jahre. In deren Verlauf kamen einige Akteure, die „gute Beziehungen“ zu den „nah am Feuer stehenden“ politischen Entscheidungsträgern „pfl egten“, zu riesigen Vermögen.

Bis 2010 konkurrierten diverse Oligarchen und ihre wirtschaftlichen Interessengruppen miteinander um die Gunst der jeweils aktuellen Regierungen. Als eine linksgerichtete Partei an der Macht war, bekamen Unternehmen linkspolitischer Orientierung unzählige staatliche Aufträge, als die rechtskonservative Partei an die Macht kam, gingen diese vor allem an die rechtsorientierten Unternehmen.²⁸ Ganz ähnliche Phänomene gab es auch auf dem Gebiet der Selbstverwaltungen, wo linksorientierte Selbstverwaltungen linksorientierte Firmen beauftragten, während rechtsgesinnte Unternehmen von rechtsgesinnten Selbstverwaltungen bevorzugt wurden.

Das eine Mal bereicherten sich die linksorientierten Oligarchen, das andere Mal die rechtsgesinnten. Obwohl diese Gruppen ganze Sektoren (insbesondere in der Bauindustrie und am Kommunikationsmarkt) oder Unternehmen (beispielsweise Autobahnbauunternehmen) unter ihrer Kontrolle hielten, hatten sie doch keine unbegrenzte Macht.²⁹

Mit der zweiten Fidesz-Regierung (ab 2010) änderte sich diese Struktur und man begann, die Korruption von oben her, von Seiten der Politik aus zu organisieren.³⁰ Der Staat wurde nicht

mehr von den Oligarchen gemolken, es wurde vielmehr seitens der Regierung (der Politik) entschieden, wer Oligarch werden und wer den Zugang zu staatlichen Aufträgen in Milliardenhöhe erhalten dürfe.

Die Regierung unterstützt nämlich gerade nicht die innovativsten und wettbewerbsfähigsten Unternehmen, sondern vor allem Freunde, Verwandte, Teamkollegen und ehemalige Studienkollegen aus Studentenheimtagen. Zudem wandert der überragende Großteil öffentlicher Gelder gerade nicht in die zugkräftigeren Industriezweige des 21. Jahrhunderts.

Ungarn befindet sich auf dem Weg zu einer Fußballstadien bauenden Großmacht (zu einem „Land der Stadien“). Der Mechanismus ist dabei der folgende: Ein Politiker sucht sich eine Fußballmannschaft aus. Er wird schnell zum Vorsitzenden gewählt, in der Hoffnung, dass staatliche Gelder dann strömen werden. Danach gibt der Staat dem Klub (der natürlich im Privateigentum steht) eine Finanzhilfe als „staatliches Geschenk“, zahlt ihm die kompletten Baukosten und eine befreundete Firma baut das Stadion zu einem ansehnlichen Preis.³¹

Einer der erfolgreichsten Unternehmer Ungarns ist der Gasinstallateur Lőrinc Mészáros, der zufälligerweise Bürgermeister im Dorfe des Ministerpräsidenten war. Der Gasinstallateur ist mehr als nur Symbol, er ist eine herausragende Figur des öffentlichen Lebens: Er hat eine Rolle, eine Funktion und einen Mythos. Er ist ein Strohmännchen.

Das Strohmännchensystem ist ein kompliziertes Geflecht zur Verschleierung der Vermögens- und Kapitalverteilung. Wesentliches Merkmal ist, dass es nicht im Interesse der Gesellschaft geschieht. Sein innerer Aufbau wird von der Zentrale, der Regierung selbst, festgelegt, diese bestimmt zugleich das System der Auszahlung und der Gegenleistung. Denn man muss immer auch etwas geben. Die Durchdachtheit des Systems wird unter anderem durch die Art und Weise der Gesetzgebung geprägt und auch mögliche Hintertüren werden eingebaut.³²

III.2. Die Technisierung der Korruption

Um auf das Thema des Netzes menschlicher Beziehungen zurückzukommen: Das zwischenmenschliche Beziehungsnetz mag geeignet sein, Tauschvorgänge besonders einfach ablaufen zu lassen, ein Teil dieser Handlungen ist jedoch nicht *per se* korrupt. Beispielsweise ist es völlig normal, dass jemand zum Zwecke einer Stellensuche seine Bekannten fragt, ob sie eine Arbeitsmöglichkeit für ihn haben. Je höher man allerdings die soziale Rängeleiter hinaufklettert, desto größere Quellen der Macht³³ eines immer höheren Wertes an informellen Netzen werden erreichbar und man gelangt an den Punkt, an dem man öffentliche

Ausschreibungen und wichtigere Genehmigungen auch innerhalb seines Bekanntenkreises erledigen kann.³⁴

Vor allem von Seiten der Unternehmer beklagt man sich in Ungarn³⁵ darüber, dass man ohne Verbindungen an keine Arbeit gelangen und keine Ausschreibung gewinnen könne, sodass man letztendlich zur Korruption gezwungen sei.³⁶

Bei den organisationalen Machtquellen kann die Grenzlinie der Korruption verhältnismäßig gut gezogen werden.³⁷ Solange man seine eigenen Machtquellen auf informelle Weise nutzbar macht, etwa einem Freund am Wochenende beim Streichen seiner Wohnung hilft, ist dies offensichtlich noch keine Korruption. Wenn jedoch die bei der Selbstverwaltung arbeitende Mutter des Freundes im Austausch für die Hilfe veranlasst, dass man entgegen der vorgegebenen Reihenfolge schneller eine Baugenehmigung für eine Garage bekommt, dann setzt die Verteilung informeller Organisationsmachtquellen bereits ein. Die Spitzenkorruption sozialer Eliten beruht allerdings nicht mehr auf gelegentlich in Anspruch genommenen persönlichen Netzen, sondern vielmehr auf solchen, die ganze Organisationen überspannen und ganz bewusst ins Leben gerufen werden.³⁸

Die Korruptionsform neuester Ausprägung ist im Allgemeinen nicht so simpel, dass sich die Führungskraft einer Organisation oder auch ein Politiker mit einer befreundeten Firma absprechen würde und die Firma daraufhin einen Auftrag bekommt.³⁹ An diesen Geschäften sind mittlerweile ganze Apparate aktiv beteiligt, die verstehen und genau wissen, worum es geht, und dafür sorgen, dass ein öffentlicher Auftrag legal, aus technischer Hinsicht sachgerecht wirkt und auch rechtlich abgesichert ist, indem die entsprechenden Hintertürchen da sind, die ihre Vorgesetzten im Voraus vereinbart haben.⁴⁰

Was die Teilnehmer dieses Systems machen können und warum, wird durch ein kompliziertes Unterhandlungssystem und durch interne Machtverhältnisse bestimmt.⁴¹ Das erste Schritt des Korruptionsmechanismus besteht darin, dass ein Politiker (z.B. ein Bürgermeister oder ein Abgeordneter) und ein Unternehmer schließen einen geheimen Vertrag ab. Danach müssen die Ausschreibungsunterlagen so geschrieben werden, dass sie entsprechend für den ausgemachten Zweck funktionieren. Es sind die Beamten der mittleren Ebene, Experten in den Ministerien oder Behörden, von denen die technischen Parameter festgelegt werden, nach denen die Ausschreibung nur von einem bestimmten Unternehmen gewonnen werden kann. Man muss also die kleinen Spezifika der begünstigten Firma, des zukünftigen Gewinners finden, die als Anforderungen in der Ausschreibung auftauchen müssen, etwa, dass in den letzten Jahren eine bestimmte Anzahl von Mitarbeitern mit diesen und jenen speziellen Fachkenntnissen bei der Firma gearbeitet haben. Dies muss sehr sorgfältig

gemacht werden, denn auf der einen Seite soll dadurch die Konkurrenz ausgeschlossen werden, und gleichzeitig soll dabei der Beamte auch sich selbst schützen. Es gilt ein Anforderungssystem zu erstellen, dem nur die politisch zugeneigte Firma entspricht.⁴²

Beispielsweise wird schon im Vorfeld im Kreis der potenziellen Kandidaten danach gefragt, über welche Referenzen sie verfügen. Danach wird festgehalten, welche individuellen technischen Parameter das favorisierte Unternehmen hat, damit diese dann in der Ausschreibung auch wirklich enthalten sind.

Das Phänomen der Technisierung ist deshalb von besonderer Bedeutung, weil dadurch zugleich das illegale Ziel gesichert und auch die Täter besser geschützt werden können.

Nach außen sieht es so aus, als ob die Ausschreibung technisch, wirtschaftlich und rechtlich umfassend ausgearbeitet wäre, betrachtet man sie jedoch näher, so sieht man, dass es gerade in der Ausschreibung selbst liegt, dass – mit Ausnahme eines Bewerbers – alle anderen sich schon im Vorfeld von jeglicher Ausschreibungsteilnahme disqualifizieren.

Viele teilen die Ansicht, dass dies in Ungarn praktisch bei der Mehrheit öffentlicher Ausschreibungen der Fall ist.

III.3. Die Input-Korruption

Die Korruption verschlechtert auch auf lokaler Ebene erheblich die Qualität des Managements, die institutionelle Effizienz, die Qualität der gegenüber Staatsbürgern erbrachten Dienstleistungen. Diese Aussage gilt umso mehr auf staatlicher, nationaler Ebene.

In Ungarn hatte die Korruption bis 2010 „nur“ Einfluss auf die Output-Seite der öffentlichen Politik, später trat sie dann auch auf der Input-Seite in Erscheinung. Input-Korruption bedeutet hierbei, dass der eigentliche Grund für die Schaffung einer Rechtsnorm die Verwirklichung eines Korruptionsziels ist: Die Rechtsnorm wird vom Staat (oder von einem sonstigen Gesetzgeber, etwa einer Selbstverwaltung) ausschließlich zu dem Zweck geschaffen, damit ein dahinter liegendes Korruptionsziel einen gesetzlichen Hintergrund bekommt. Zu einem nicht allzu im öffentlichen Interesse stehenden Sachverhalt wird ein Regierungsbeschluss oder Gesetz angenommen, auf dessen Grundlage staatliche Gelder unter befreundeten Firmen verteilt werden können.⁴³

Da staatliche Gelder auf Grundlage eines Gesetzes dem Schein nach im Rahmen eines gesetzlichen Verfahrens verteilt werden, scheint die derzeitige Verbreitung von Korruption in Ungarn unaufhaltsam und unangreifbar zu sein.

Das Gedeihen von Input-Korruption wird auch dadurch begünstigt, dass die zur Verfolgung der Korruption bestimmten Institutionen (insbesondere die Polizei und Staatsanwaltschaft) nicht allzu offensiv gegen korrupte Netzwerke und deren politische Verbündete vorgehen. Die Einstellungsbeschlüsse zu Ermittlungsverfahren, mit denen kriminelles Verhalten von politisch gedeckten Personen „weggebürstet“ wird, verfügen oft über Qualität und Umfang einer wissenschaftlichen Leistung. In manchen Kreisen ist es sogar üblich zu sagen: „Die Angelegenheit möge doch nach Budapest kommen, dort kann alles erledigt werden.“⁴⁴

IV. Schlussbemerkungen

In Ungarn erhielt einmal ein leitender Politiker (der ehemalige Vizebürgermeister von Budapest Miklós Hagyó) erhebliche Schmiergelder in einer Nokia-Handy-Box. Seitdem ist die Nokia-Box im öffentlichen Diskurs zum Symbol der Korruption geworden.

In der heutigen Ära der Input-Korruption sollte man nicht zu sehr über eine „Nokia-Box“, sondern vielmehr über einen „Nokia-Berg“ sprechen und man sollte realistischerweise nicht mit einer Behebung der Input-Korruption in naher Zukunft rechnen, da es keine politische Kraft gibt, die mit der Regierungspartei politisch konkurrenzfähig wäre.

Der Staatsapparat verharrt faktisch in einen „Stand-by“-Betrieb, wenn sich der Korruptionsverdacht gegen die Regierung selbst richtet und auch die Strafverfolgungsbehörden werden dann nicht mehr allzu viel unternehmen.

Die einzige realistische Abhilfemöglichkeit kann dann nur eine „politische Bananenschale“ sein, die den staatlichen Betrieb als Ganzes zum Einstürzen bringt. Ein solches Ereignis lässt allerdings noch auf sich warten.⁴⁵

¹Professor, Head of Department University of Pécs, Faculty of Law Department of Criminology and Penal Enforcement

²Kóhalmi László, 2019: Zurückliegende und neue Phänomene der Korruption. Herausforderungen speziell für Ungarn, 2/2019. p. 476.

³Gál István László, 2014: A korrupciós büncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (Szerk.): Magyar büntetőjog – Különös rész, Budapest, Osiris Kiadó. pp. 289–295.

⁴Handelskammer Hamburg, Korruption - Definition und empirische Erkenntnisse. <https://www.hk24.de/blueprint/servlet/resource/blob/3344902/ab8874db573a980d75e89fe0d93ec9d4/korruption-definition-und-empirische-erkenntnisse-data.pdf> 03.12. 2020.

⁵Ahlf Ernst-Heinrich, 1996: Zum Korruptionsbegriff. Versuch einer Annäherung, Kriminalistik, 11/1996. p. 154., Arzt Gunther, 1998: Filz statt Kriminalität. In: Albrecht Hans-Jörg (Hrsg.): Internationale Perspektiven in Kriminologie und Strafrecht. Festschrift für Dr. Günther Kaiser, Berlin, Duncker & Humblot, p. 498.

⁶Britta Bannenberg, 2002: Korruption in Deutschland und ihre strafrechtliche Kontrolle Eine kriminologisch-strafrechtliche Analyse, Neuwied, Kriftel, Luchterhand, pp. 9–10.

⁷Vgl. Tóth Dávid, 2015: A korrupciós bűncselekmények szabályozásának története Magyarországon. Büntetőjogi Szemle, 2015/3. pp. 107–109.

⁸Kránitz Mariann, 1996: A korrupció utolsó huszonöt éve Magyarországon. Ügyészek Lapja, 5/2006, p. 25.

⁹Kránitz Mariann: A korrupció utolsó... i.m. p. 26.

¹⁰Karlhans Liebl, 2000: „Ich bin korrupt, Du bist korrupt, wir sind korrupt! – oder: Wer ist korrupt?“ Überlegungen zur Korruptionsdiskussion und –definition, Soziale Probleme 11. Jahrgang, 2000, Heft, 1/2. pp. 6–7.

¹¹Kőhalmi László, 2013: The Never-Ending Fight: Economic and Political Corruption in Hungary. DANUBE, 2013/1. pp. 68–69.

¹²Kránitz Mariann, 1998: A korrupcióról – csak egy kicsit másként, Valóság, 1998/5, p.1.

¹³Kőhalmi László, 2010: Lets talk about the political Corruption in Hungary honestly. ANALELE UNIVERSITĂȚII DE VEST DIN TIMIȘOARA - SERIA DREPT, 1/2010. pp. 71–73.

¹⁴Kőhalmi László: Zurückliegende und... i.m. p. 476.

¹⁵Deák István, 2012: A hazai korrupcióról. In: Nováky Erzsébet – Tóth Attiláné (szerk.): Gazdaság, Társadalom II. A jövő és 2012, Budapest, Arisztotelész, pp. 97–98.

¹⁶Takács István – Csapodi Pál – Takács-György Katalin, 2011: A korrupció, mint deviáns társadalmi attitűd. Pénzügyi Szemle, 2011/1. pp. 26–28.

¹⁷Papanek Gábor, 2005: A korrupció Magyarországon, Polgári Szemle, 2005/8. p. 48.

¹⁸Kőhalmi László: Zurückliegende und... i.m. p. 477.

¹⁹Kőhalmi László: Zurückliegende und... i.m. p. 477.

²⁰Kőhalmi László: Zurückliegende und... i.m. p. 477.

²¹Kránitz Mariann, 1979: A korrupciós jellegű bűnözés okairól. 1979/10. p. 415.

²²Kőhalmi László: Zurückliegende und... i.m. p. 477.

²³Szamuely László, 1998: A szerves modernizáció esélyei. Társadalmi Szemle, 1998/4. p. 1.

²⁴Szamel Lajos, 1968: A közélet tisztaságáért. 1968/ Társadalmi Szemle, 1968/2. pp. 41–45.

²⁵Kőhalmi László: Zurückliegende und... i.m. p. 479.

²⁶Vgl. Pataki Ferenc, 2009: A rendszerváltás árnyéka és Fénye. Forrás 2009/7-8, p. 190.

²⁷Kránitz Mariann: A korrupciós jellegű... i.m. p. 415.

²⁸Fazekas Mihály – Tóth István János, 2014: Egyet előre, kettőt hátra, avagy ilyen a korrupció Magyarországon. Portfolio Online v. 3.4.2014. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/egy-et-elore-kettot-hatra-avagy-ilyen-a-korrupcio-magyarorszagon.197391.html> 27.12.2020.

²⁹Dieses Bild wird natürlich dadurch abgerundet, dass die „geschickteren“ Unternehmen sowohl links- als auch rechtsorientierte Geschäftsleute in ihr Spiel einbezogen, wodurch es ihnen möglich war, dass je nach politischer Regierungslage entweder die über linke oder die über rechte politische Beziehungen verfügende Person in den Vordergrund rückte und „zum Gesicht der Firma“ wurde.

³⁰Magyar Bálint, 2013: Magyar polip – a posztkommunista maffiaállam. Budapest, Noran Libro, p. 2.

³¹Kőhalmi László: Zurückliegende und... i.m. pp. 480–481.

³²Kőhalmi László: Zurückliegende und... i.m. pp. 480–481.

³³Jávor István, 2008: A politikai korrupció szervezeti struktúrája. Egy lehetséges szervezetszociológiai modell. Társadalomkutatás, 2008/11. p. 11.

³⁴Halász Áron, 2014: Átlátszó Online v. 2.9.2014. <https://atlatszo.hu/2014/09/02/a-fidesz-kezi-vezerlesre-allitotta-a-nagy-kontrollszervezeteket-es-a-fuggetlen-hatalmi-agakat-jancsics-david-korrupciokutato/> 27.12.2020.

³⁵Beispielsweise hat ein bekannter Unternehmer im Rahmen einer elektronischen Versteigerung in jüngerer Vergangenheit einen Auftrag gewonnen. Als er in das Büro kam, um den Vertrag abzuschließen, wurde er tatsächlich gefragt, ob er ein noch billigeres Angebot als sein Gewinnerangebot machen könne. Nachdem er dies verneinte, teilte man ihm mit, dass man mit ihm keinen Vertrag abschließen könne, weil ein Problem mit dem elektronischen Lizitationssystem bestehe und es eine neue Lizitation geben werde. Bei dieser versuchte er es dann erst gar nicht mehr.

³⁶Auch bei der Überprüfung des technischen Zustandes eines Wagens geschah das Folgende: Das Fahrgestell des Kraftfahrzeugs bekam wegen Verrostung an einer kleinen Stelle ein Loch. Der Eigentümer des Kraftfahrzeugs fragte, ob ein 50-Euro-Schein das Loch bedecken könne. Er bedeckte es.

³⁷Jávor István – Jancsics Dávid, 2016: The Role of Power in Organizational Corruption: An Empirical Study. Administration & Society, 2016/5. p. 527.

³⁸Halász Áron, 2014: Átlátszó Online v. 2.9.2014, abrufbar unter [https://atlhttps://atlatszo.hu/2014/09/02/a-fidesz-kezi-vezerlesre-allitotta-a-nagy-kontrollszervezeteket-es-a-fuggetlen-hatalmi-agakat-jancsics-david-korrupciokutato/](https://atlhttps://atlatszo.hu/2014/09/02/a-fidesz-kezi-vezerlesre-allitotta-a-nagy-kontrollszervezeteket-es-a-fuggetlen-hatalmi-agakat-jancsics-david-korrupciokutato/atszo.hu/2014/09/02/a-fidesz-kezi-vezerlesre-allitotta-a-nagy-kontrollszervezeteket-es-a-fuggetlen-hatalmi-agakat-jancsics-david-korrupciokutato/) 23.9.2019.

³⁹Vgl. Markos Mária, 2017: Szabad Föld Online v. 23.5.2017. https://www.szabadjold.hu/aktualis/cipotol_folfele 27.12.2020.

⁴⁰Máriás Leonárd, 2014: HVG Online v. 21.8.2014. http://hvg.hu/itthon/20140821_Nalunk_nem_kellett_Amerikaban_dijaztak. 27.12.2020.

⁴¹Vgl. Szilovics Csaba, 2010: Korrupció és közbeszerzés. Közjogi Szemle, 2010/1. p. 46., Szilovics Csaba, 2009: Der Kampf gegen den Steuerbetrug in den modernen Staaten. Verslo Ir Teises Aktualijos, 2009/1. pp. 262–264.

⁴²Papanek Gábor, 2009: Mélyinterjúk a magyarországi közbeszerzési korrupcióról. In: Papanek Gábor (Szerk.): A korrupció és a közbeszerzési korrupció Magyarországon I. kötet, Budapest, GKI Gazdaságkutató Zrt., p. 239.

⁴³Hierzu zählen beispielsweise Stadionbauten, von denen jeder weiß, dass die Stadien leer und ungenutzt bleiben werden, die bevorzugte Firma aber den Gewinn unter den Eingeweihten verteilen wird.

⁴⁴Kőhalmi László: Zurückliegende und... i.m. p. 485.

⁴⁵Kőhalmi László: Zurückliegende und... i.m. p. 486.

Dr. Cseh Balázs – Csala Elvira¹: A magyar állami kórházak pénzügyi helyzetének és szabályozásának átfogó elemzése járványveszély idején 2019-2020

Absztrakt

A tanulmány rövid áttekintést kíván adni a magyarországi állami kórházak pénzügyi működéséről és gazdálkodásának főbb jellemzőiről. A szerzők a 2019. évi mérlegeket, illetve a 2020. évi költségvetéseket elemezve vonnak le következtetéseket az intézmények pénzügyi helyzetéről, mindezek kapcsán fókuszba állítva az adósságállomány változását és a finanszírozást. A szerzők foglalkoznak azzal a szemléletbeli változással, amely a 2010. évi kormányváltást és az állami vagyonnal való gazdálkodást, a nagy ellátórendszerek működtetését új alapokra helyezték. A tanulmány ismerteti a COVID19 járványveszély-helyzet az egészségügyi ellátórendszer, fekvőbeteg ellátás pénzügyi hatásaira, illetve Magyarország Kormányának a kórházakat érintő gazdasági, irányítási intézkedéseire. A tanulmányban a szerzők külön figyelmet fordítanak a hatályos jogi szabályozás áttekintésére, illetve a jelentősebb, témát érintő változásokra. A szerzők röviden kitérnek az egészségügyi ágazatban napjainkban végbemenő átalakulási folyamatokra, illetve a jövőbeli fejlődését meghatározó trendekre.

Kulcsszavak: egészségügy, kórház, ellátás színvonala, állami vagyon, ágazati stratégia, eladósodottság,

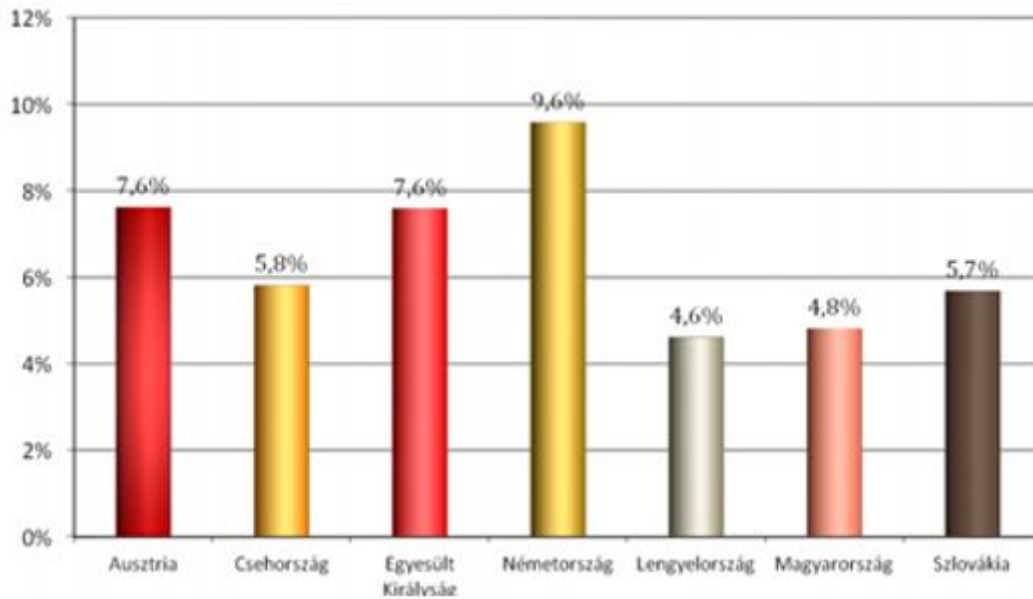
I. Bevezető gondolatok

Témánk aktualitását érzékelteti az állami egészségügyi ellátó rendszer jelenlegi küzdelme a pandémia okozta kihívásokkal. Lényeges kérdésként merül fel, hogy a huzamosabb ideje fennálló problémáinak kezelése mellett hogyan tudja fenntartani működőképességét a rendszer? Ahhoz, hogy az egészségügyi ellátórendszer követni tudja a betegszám növekedésének ütemét és igazodhasson korunk igényeihez a pénzügyi stabilitás alapfeltétel, amit kiegészítenek a szükséges fejlesztések, beruházások. Azon túl, hogy az ingatlanvagyon fejújítására, a műszaki fejlesztések évtizedes elmaradásainak pótlására kellett jelentős felhalmozási kiadásokat fordítani az elsősorban informatikai, technológiai szemléletváltás is elengedhetetlen. Mindez párhuzamba állítható az Ipar 4.0. kihívásaival, az annak kapcsán tapasztalható digitalizációval,

amely a járvány elleni küzdelemben szintén egy hatékony eszköz, gondolunk itt az e-receptre, vagy az elektronikus úton működő betegirányító rendszerekre. amelyeknek igazgatási szempontból is éles helyzetben való bevezetése a legjobb példája a napjainkban zajló járvány miatti személyes megjelenések visszaszorítására, illetve a járvány terjedésének mérséklésére. Az ágazat pénzügyi- és vagyoni helyzetének, szabályozási környezetének szemléltetése a foglalkoztatás- és az ellátás minőségének színvonalát jelző főbb mutatók által érhető el, ezek mutatják meg a gazdasági és társadalmi fejlődésre gyakorolt valódi jelentőséget. Ki kell emelni azt is, hogy meglehetősen összetettnek tekinthető a terület szabályozási környezete, mivel az állami nagyrendszerként meghatározott, de számos alrendszerre tagolható állami egészségügyi ellátó rendszert a tulajdonosi jogok gyakorlásának tekintetében az ÁEEK, az államháztartásról szóló törvény, a nemzeti vagyonról szóló törvény, az állami vagyonról szóló törvény és annak végrehajtási rendeletei egyaránt szabályozzák.

II. Nemzetközi kitekintés

A stratégiai célok érvényre juttatásának elengedhetetlen feltétele a gazdasági, társadalmi környezeti tényezők és a nemzetközi és hazai ágazatra jellemző tendenciák értékelése. Az európai államok népességére jellemző az elöregedés, a – Magyarországon még erőteljesebben megnyilvánuló – születésszám-csökkenés és a munkaképes, aktív korú munkavállalók elvándorlása külföldi munkavállalás céljából. A gazdaságélénkítést célzó sikeresnek elkönnyelhető intézkedéseknek köszönhetően – néhány hátrányos helyzetben lévő, elsősorban északkelet-magyarországi térség kivételével – a korábbi munkanélküliség helyett munkaerőhiány jellemző Magyarországon. A kórházak vonatkozásában sem létszámban, sem összetételben nem áll rendelkezésre a betegellátási igényt megfelelő mennyiségben és minőségben kielégítő orvosi-, ápolás szakmai és egyéb speciális egészségügyi személyzet. A járványhelyzet rámutatott továbbá arra, hogy a területi kiegyenlítetlenség problémája nem oldható meg szigorú központi intézkedések bevezetése nélkül. Járványhelyzet felhívta a figyelmet arra, hogy a gazdasági növekedés jelenlegi mértékének megfelelő arányú ráfordítások illetve a mobilizálható humán erőforrás biztosítása elengedhetetlenül feltétele a kórházak továbbműködésének.

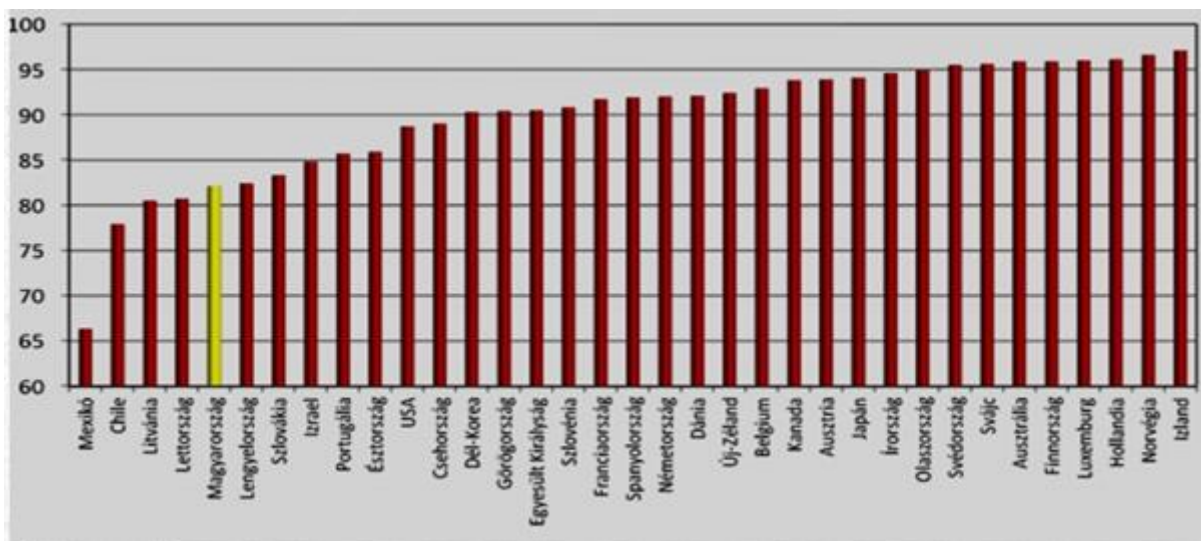

1. ábra A GDP-arányos kormányzati egészségügyi kiadások összevetése (2016)
 Forrás: OECD adatok²

Magyarország viszonylatában - a nemzetközi tudományos vívmányokat is figyelembe vevő - új típusú gazdasági versenyképességi tényezők modellje 2005-ban került kidolgozásra Lentner Csaba által,³ de hatásai csak időben későbbre eltolódva jelentkezhetnek a 2010-es éveket követően. Az új típusú versenyképességi tényezők sorában a tudásalapú gazdaság, az egészséges munkaerő, illetve az „egészséges” társadalombiztosítási ellátórendszer ugyancsak meghatározó alkotóelemeknek minősülnek. Az egészségügyi ellátórendszer a gyenge hatékonyság következtében csökkenő hatásfokkal működik, s mivel a gazdasági versenyképességi tényezők hatásmechanizmusai – a Liebig-féle dézsa-donga elméletet alapul véve – egy összefüggő rendszert alkotnak úgy, hogy ha egy rendszertényező működése nem tökéletes, akkor az egész rendszer hatékonysága sérül, ezért a rendszer nem csak sérülékeny, hanem önmaga is veszélynek van kitéve, amely gyors központi intézkedésekkel orvosolható.⁴ Az egészségügyi rendszerben, és főleg annak finanszírozásában szemléletváltás vált szükségessé.⁵

A versenyképességhez hozzá kell tenni, hogy az egészségügyi ellátórendszer önmagában nem képes a magyar „munkaerő” egészségi állapotát tartósan megóvni a megbetegedési és betegforgalmi mutatók jelenlegi kedvezőtlen alakulása mellett. Azonban az egészségügyi ellátórendszer működőképességének fenntarthatósága érdekében végzett folyamatos, megfelelő irányba történő igazgatás nélkül nem valósítható meg a gazdasági folyamatokhoz kívánt mértékű és színvonalú munkaerő biztosítása. (Lentner 2007) A 2006-ban kiadott Zöld Könyv⁶ helyzetfelmérésre alapján arányaiban ugyanennyit fordít egészségügyre az Egyesült

Királyság, Dánia, Olaszország és Japán, mint Magyarország. Az egészségügy hatékonyságát az ún. HAQ-index méri. A HAQ (Health Acces Quality) index a nemzeti egészségügy eredményességének mérésére bevezetett új mutatószám, mely az egészségügyi ellátás hozzáférhetőségét és minőségét egyidejűleg jelzi. A többféle szempontból korrigált - megelőzhető és elkerülhető halálozás alapján képzett index alkalmazása alapján 2018-ban⁷ a magyar egészségügy a világrangsor 40. helyére került, OECD államok viszonylatában hazánk helyét a következő ábra szemlélteti:

2.ábra: A HAQ index értéke az OECD országokban (2016)
 Forrás: Regős, 2018⁸

Az európai országok fejlettségi szinttől, történeti tényezőktől függetlenül hasonló problémákkal küzdenek, ezek visszavezethetők az infrastrukturális hiányosságokra is. Az egyes uniós országok (például Olaszországban, Romániában, Bulgáriában, Csehországban, Szlovákiában) egészségügyi ingatlanvagyonra nagyon régi, sok esetben teljes felújítás, vagy új kórházak építése nélkül megoldani a felmerülő problémákat – mint a járványok okozta megbetegedések kezelését. Emiatt is vált szükségessé több országban – köztük egyaránt Németországban, Olaszországban vagy Magyarországon – ideiglenes, szükség, vagy mobil kórházak létesítése. Más esetekben lehetőség van technológiai beruházások megvalósítására, mint távleletezés, új szoftverek és szerverek, melyek működőképesek a meglévő infrastrukturális feltételekkel is. Mindenesetre elengedhetetlen annak felmérése, hogy új kórházak kellenek, vagy a technológiai beruházások elegendő (társadalmi és gazdasági) megtakarítást eredményeznek-e az elvárt teljesítmény növekedés és minőségi javulás érdekében.⁹

III. Az ágazatot meghatározó szabályozási környezet vázlata

Hazánkban az egészségügy jelenlegi helyzete, (finanszírozása, az ellátás színvonala, szakképzett munkaerővel való ellátottsága, várólisták hossza, stb.) a teljes közvéleményt foglalkoztató aktuálpolitikai kérdés. Azon területek közé tartozik, amelyek átalakítása évtizedek alatt sem tudott megvalósulni annak ellenére, hogy számos alkalommal történtek erre próbálkozások több- avagy kevesebb sikerrel.¹⁰ Jelenleg az ún. Beveridge-modell – NHS-rendszer (adóból finanszírozott nemzeti egészségügyi rendszer) érvényesül hazánkban, mely a társadalombiztosítás és a kapcsolódó szolgáltatások elemzése kapcsán az egészségügyi ellátást minden életképes társadalombiztosítási rendszer mindenkinek, korra, nemre, iskolázottságra tekintet nélkül joga van ingyenesen és egyenlően részesülni a legjobb, korszerű egészségügyi és ehhez kapcsolódó szolgáltatásokból.¹¹ Bár időnként felmerült és felmerül napjainkban is az áttérés az ún. „Out-of-pocket”- modellre avagy az azzal történő vegyítésre, így a társadalombiztosítás által nem finanszírozott ellátások magánfinanszírozására.

Az egészséges élethez való jog, mint az emberhez méltó életminőség elsődleges garanciája alkotmányos alapjogként került rögzítésre Magyarország Alaptörvényében. „A szabadság és felelősség” elnevezésű XX. cikk az alábbiak szerint fogalmazza meg ezeket: (1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez. (2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő. Az Alaptörvényben biztosított jogok érvényesülését a rendszerváltást követően elfogadott jogszabályok és azok közül több - 2010. évi kormányváltás után jelentősen módosult - rendelkezés biztosítja. Az emberi egészséget, mint kiemelt társadalmi és gazdasági értéket a betegségmegelőzéstől, a gyógyításon keresztül az egészségügyi rendszer finanszírozásán át, az igénybevevők részére biztosított ellátási formákig rendkívül összetett módon védi a jog, annak megőrzése és kiemelt fontosságának hangsúlyozása a törvényhozás és alkalmazás mellett az egészségügyi- és társadalombiztosítási rendszerek működését napi szinten szabályzó rendelkezések célja.

Meglehetősen összetett struktúrát alkotnak a hazai egészségügyi intézményrendszer egyes elemei, ezen belül – elsősorban a tanulmányunk elsődleges célcsoportját jelentő - állami kórházak, fekvőbeteg ellátó intézmények. A tulajdonosi kört és fenntartói szervezeteket illetően meglehetősen bonyolult, szinte átláthatatlan, már-már a napi működést, de a fejlesztést mindenesetre nehezítő körülmények uralkodtak a kormányzati centralizációs törekvések

törvényhozási szinten történő megjelenését megelőző időszakban.¹² A korábbiakban már hivatkozott alkotmányozási folyamathoz kapcsolódóan feltétlenül ki kell emelnünk az úgynevezett sarkalatos törvények sorában elfogadott nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvényt, melynek értelmében újrászabályozták a nemzeti vagyon körébe sorolt ingatlanokhoz kapcsolódó tulajdonjogot és vagyonkezelői jogosultságokat. Mindemellett az állami vagyon definícióját az állami vagyonról szóló 2007. évi CVI törvény az ún. „Vagyontörvény” 1 § (2) bekezdése adja meg, amely szerint az állami vagyon nem más, mint minden az állam tulajdonában lévő dolog, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erő, és mindazon vagyon, amely vonatkozásában törvény az állam kizárólagos tulajdonjogát nevesíti. Rábízott vagyonként azon vagyoni körre hivatkoznak, melyet az állam az általa kinevezett tulajdonosi joggyakorlóra „rábíz”. A rábízott vagyonnal a tulajdonosi joggyakorló a vagyonpolitikai irányelveknek megfelelően gazdálkodni és elszámolni köteles az őt megbízó államot képviselő minisztériumok és a Kormány felé. Lényeges kiemelni, hogy a tulajdonosi joggyakorló a rábízott vagyon mellett gazdálkodik a saját vagyonával is, mely tartalmazza a rábízott vagyon működtetéséhez szükséges eszközöket, erőforrásokat (pl. munkavállalók bére, számítógépek, járművek, bútorok, irodahelyiség). Az egészségügyi intézmények esetében is egységesítésre kerültek a rábízott állami vagyon kezelésével kapcsolatos eljárások.

Az egyik legjelentősebb lépés volt, hogy a jogszabályi rendelkezések eredményeként a megyei önkormányzatok konszolidációjáról, a megyei önkormányzati intézmények, és a Fővárosi Önkormányzat egyes egészségügyi intézményeinek átvételéről szóló 2011. évi CLIV. törvény szerint a megyei önkormányzatok vagyona és vagyoni értékű joga, a megyei önkormányzatok fenntartásában lévő intézmények, azok vagyona és vagyoni értékű joga, és a Fővárosi Önkormányzat fenntartásában lévő egészségügyi intézmények, azok vagyona és vagyoni értékű joga, a megyei önkormányzatok, és az általuk fenntartott intézmények folyószámla-, betét-, és értékpapír-állománya leltár szerint, valamint a megyei önkormányzatok tulajdonában lévő jogi személyiséggel rendelkező vagy jogi személyiség nélküli gazdasági társaság (a megyei önkormányzat tulajdoni hányada erejéig) 2012. január 1. napjával állami tulajdonba kerültek. Ezzel megtörtént a közvetlen központi állami irányítás is, véget ért a decentralizáltság.

A másik jelentős mérföldkő, hogy a fekvőbeteg-szakellátó és egyes fekvőbeteg-szakellátóhoz kapcsolódó egészségügyi háttérszolgáltatást nyújtó, 100%-os állami tulajdonban lévő, valamint azok 100%-os tulajdonában lévő gazdasági társaságok által ellátott feladatok központi költségvetési szervek általi átvételéről, valamint az ezzel kapcsolatos eljárási kérdések rendezéséről szóló 2013. évi XXV. törvény 4. § (5) bekezdése rendelkezett arról, hogy az e

törvény szerint az állam tulajdonába került vagyon tekintetében a tulajdonosi jogokat az Állami Egészségügyi Ellátó Központ, vagyis az ÁEEK gyakorolja. A települési önkormányzatok fekvőbeteg-szakellátó intézményeinek átvételéről és az átvételhez kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi XXXVIII. törvény pedig meghatározta, és határozza meg ma is alapvetően ÁEEK tulajdonosi joggyakorlóként történő kijelölését és a tulajdonosi joggyakorlásának tartalmát.

A tulajdonosi jogok gyakorlása során feladatait a már említett ÁEEK az államháztartásról szóló törvény, a nemzeti vagyonról szóló törvény, az állami vagyonról szóló törvény és annak végrehajtási rendeletei, valamint a Nemzeti Földalapról szóló törvény és a végrehajtási rendelete szerint végzi. Az ÁEEK jogosult, a tulajdonosi joggyakorló jogosult a tulajdonosi joggyakorlás körébe tartozó, az állami egészségügyi feladatellátáshoz szükségtelenné vált vagyonelemek értékesítésére az állami vagyonról szóló törvény rendelkezései szerint; a kormány által meghatározott egészségügyi szolgáltató gazdasági társaság állami tulajdonba kerülése céljából az állam nevében eljárni és az így állami tulajdonba kerülő gazdasági társaság tekintetében az állam tulajdonosi jogainak és kötelezettségeinek gyakorlására. A 2010-et követő a kórházakat érintő irányítószervi, tulajdonosi joggyakorló és vagyonkezelői változásokat az alábbi táblázatban foglaltuk össze:

**1. táblázat: A kórházakat érintő irányító szervei, tulajdonosi joggyakorló és
vagyonkezelői változások**

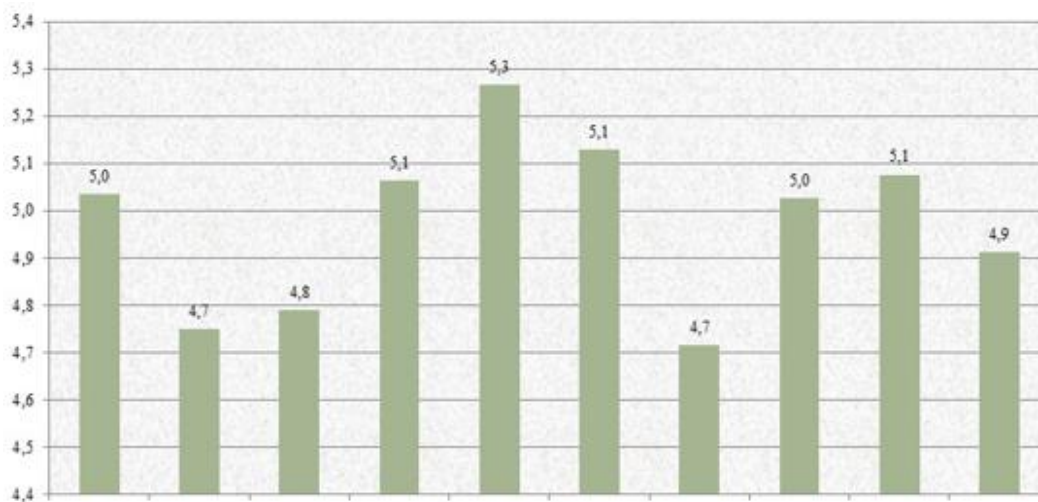
Időszak	Irányító szerv	Középirányító szerv	Tulajdonosi joggyakorló	Vagyonkezelő
2011. december 31-ig	Települési, megyei, ill. fővárosi önkormányzat	Települési, megyei, ill. fővárosi önkormányzat	Kórházak	Kórházak
2012. január 1. – 2012. április 30.	NEFMI	GYEMSZI	MNV Zrt,	GYEMSZI
2012. május 1. – 2012. május 12.	NEFMI	GYEMSZI	GYEMSZI	Kórházak
2012. május 13. – 2015. február 28.	EMMI	GYEMSZI	GYEMSZI	Kórházak
2015. március 1-től	EMMI	ÁEEK	ÉEEK	Kórházak

Forrás: ÁSZ, 2019¹³ adatok alapján saját szerkesztés

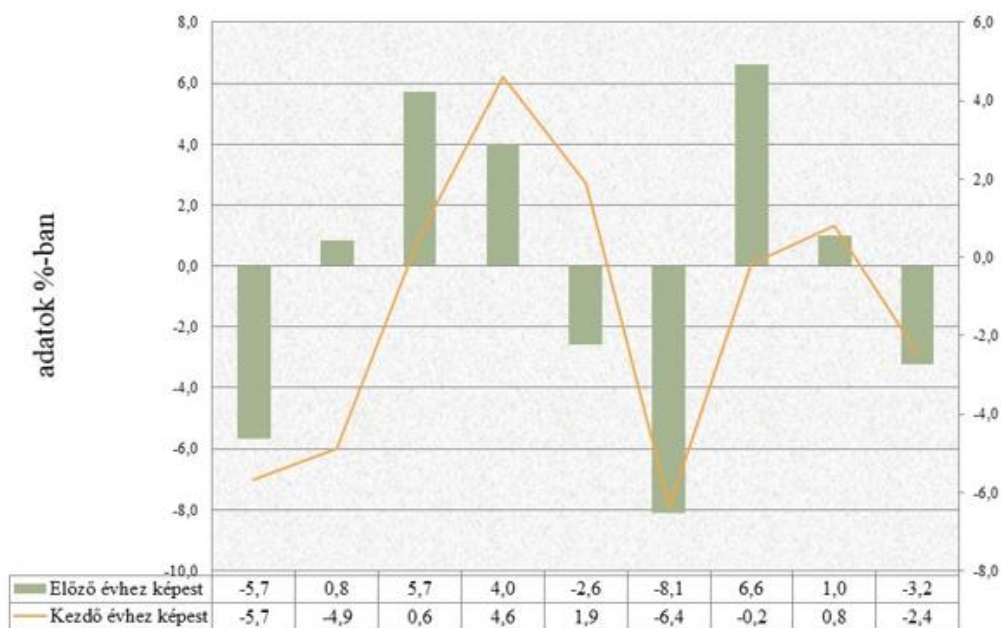
Említést tenni a járványveszély-helyzet kihirdetése előtt elfogadott új társadalombiztosítási törvényről - a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről szóló 2019. évi CXXII. törvény - melynek célja, hogy alkalmazásával automatikus módon kiszűrhetőek legyenek az egészségügyi ellátást jogosulatlanul igénybe vevők. A törvénytervezet annak társadalmi vitájának idején több aggodalomra okot adó problémát vetett fel, melyet a pandémiás tapasztalatok eloszlatni látszanak. A hatálybalépést követően, aki korábban jogosult volt egészségügyi ellátásra, az ezt követően is jogosult marad, így senki nem szorult ki az ellátásból. A biztosítottakat (például a munkaviszonyban állókat, az egyéni és társas vállalkozókat, a közszolgálatban dolgozókat) a változás egyáltalán nem érintette, mivel a biztosítási jogviszonyuk fennállása miatt jogosultak az egészségügyi ellátásra. Azok, akik után a központi költségvetés fizeti az egészségügyi szolgáltatási járulékot - például a gyeden, gyesen lévő szülőket, a diákokat, a hallgatókat, a nyugdíjasokat – szintén nem szenvedtek kárt. A változások a sürgősségi ellátást érintik leginkább, mivel az egészségügyről szóló törvény szerint mindenkinek joga van sürgős szükség esetén az életmentő, illetve a súlyos vagy maradandó egészségkárosodás megelőzését biztosító ellátáshoz, valamint fájdalmának csillapításához és szenvedéseinek csökkentéséhez. A mentés igénybevételéhez való jog Magyarország területén – állampolgárságra vagy egészségbiztosítási jogviszony fennállására való tekintet nélkül – mindenkit megillet.

IV. A magyarországi állami kórházak pénzügyi elemzése (2019-2020)

A 21. századra a fejlett nyugati államokban kialakult a felfogás, amely szerint egyensúlyt kell teremteni a gazdasági növekedés és a szociális igazságosság között.¹⁴ Azon országokban, ahol az egészségügyi piac viszonylag fejlett, az egészségügyi kiadások gyorsabban nőnek, mint a GDP, ez figyelhető meg hazánkban is. Azonban az évről évre jelentős mértékben növekvő egészségügyi kiadások, fekvőbeteg-ellátó intézmények konszolidációja ellenére nem kerülhetők el az igazságtalannak értékelhető rendszerproblémák – több más gazdálkodási és vezetési hiányosság mellett – egyik legfőbb oka az egészségügyi kapacitások torz területi eloszlása.¹⁵ Résztben szerepet játszik ebben a földrajzi határokhoz (pl. főváros) vagy a hagyományos közigazgatási rendszerhez való ragaszkodás (megyerendszer), illetve az, hogy a jelenlegi ellátórendszer működése nem kellőképpen igazodik a lakosság összetételéhez vagy egészségügyi állapotához. Az állami (központi) költségvetési kiadások alakulását szemléltetjük az alábbi ábrák segítségével:

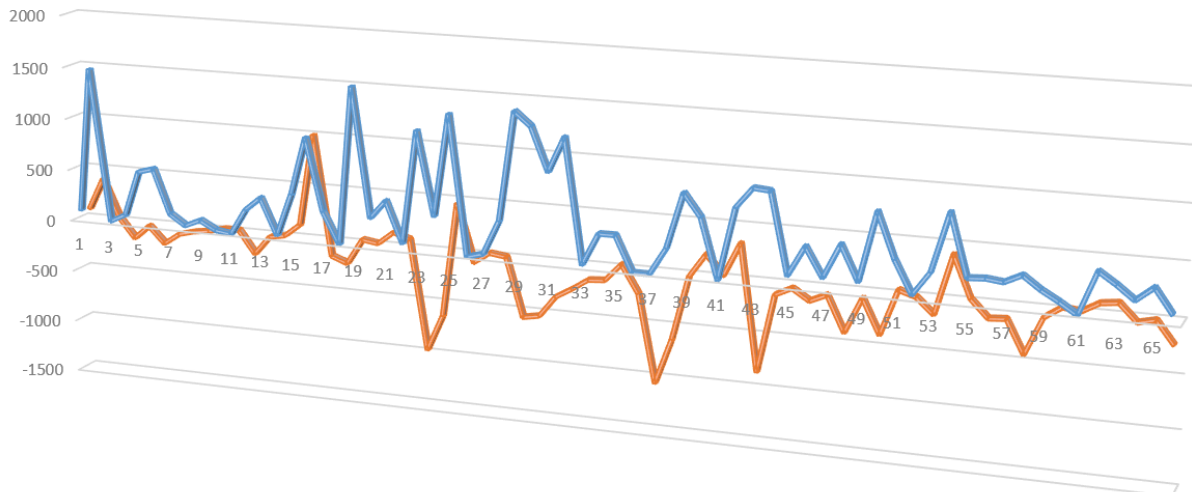

3.ábra: Az állami egészségügyi kiadások a GDP arányában (%) a 2010-2019 évi zárszámadások alapján (M.o.)
Forrás: MÁK

4. ábra: Az államháztartás egészségügyi kiadásainak változása 2010-2019 között az előző és a kezdő évhez képest (M.o.)
 Forrás: MÁK

Jól látszik, hogy a 2010-2020 között jelentősen növekedtek az egészségügyi finanszírozására fordított összegek. Azonban a folyamatosan jelentős mértékben növekvő egészségügyi kiadások és a fekvőbeteg ellátó intézmények évről évre folyósított adósságonkonszolidációja ellenére sem látható, hogy azzal arányos mértékben javulna az egészségügyi ellátás minősége, vagy elérhetőbb közelségbe kerülne a kevés várakozással magas színvonalon működő szakellátás, továbbá az ágazat társadalmi megítélése sem változott megfelelően pozitív irányba. Így a jelenlegi koronavírus okozta járvány az ország egészségügyi ellátórendszerét, kórházat jelentős kihívások elé állította, állítja. Mindemellett az állami kórházak, fekvőbeteg ellátó gyógyintézetek mára már szinte kezelhetetlen lejárt tartozásállománnyal rendelkeznek, ez az adósság pedig – a kormányzati erőfeszítések ellenére - folyamatosan újratermelődik. Jelenleg a fekvőbeteg szakellátás biztosítására fordítódnak a legnagyobb összegek.

6.ábra: A tartozásállomány mértéke és változása 2019 júliustól 2020 júliusig
 Forrás: Saját kutatás alapján (kék: tartozásállomány nagysága, narancs: tartozásállomány változása)

Meg kell jegyeznünk azt is, hogy az 2020 I. negyedévében – részben a koronavírus-járvány hazai és nemzetközi gazdasági hatásai miatt – megtört a nemzetgazdasági beruházások hosszabb ideje tartó bővülése, a tárgyidőszaki fejlesztések volumene 1,8%-kal elmaradt az előző év azonos időszakától. A beruházások visszaesésében az uniós források csökkenő felhasználása is szerepet játszott. A nemzetgazdaság egészére jellemző mérséklődés ellenére néhány területen – többek között az egészségügyben és az információ, kommunikáció esetében – jelentősen nőttek a tárgyieszköz-felhalmozások.¹⁶

V. Összefoglalás és következtetések

A koronavírus járvány okozta rendkívüli helyzet nem áll szoros összefüggésben a kórházak romló gazdálkodását jelző tartozásállomány növekedéssel. A súlyosabban érintett (járvány)kórházak közül a központi, illetve a kijelölt intézmények esetében a többletkiadásokra plusz fedezetet biztosított a kormányzat. Néhány – korábban tartozással nem rendelkező – intézmény esetében jelenleg felmerül adósságállomány (illetve akár növekedés is), ami azonban egyik esetben sem haladja meg az 5 millió forintot. Az egyes intézmények többségében igyekeznek egyensúlyban tartani a gazdálkodásukat, jelentősebb növekedés elsősorban országos, vagy speciális ellátási területtel rendelkező kórházakat érint. (Pl. Gottsegen György Országos Kardiológiai Intézet, Soproni Erzsébet Oktató Kórház és Rehabilitációs Intézet, Fejér Megyei Szent György Egyetemi Oktató Kórház)

A jövőben az ágazat fejlesztése a járványhelyzet elmúltával is égető szükségként jelentkezik, illetve az igazgatás felülvizsgálata is elengedhetetlen. Ennek első lépései már megtörténtek

azáltal, hogy az 516/2020. (XI. 25.) és 517/2020. (XI. 25.) Korm. rendelet értelmében az Országos Kórházi Főigazgatóság (OKFŐ) feladatai jelentős mértékben bővülnek, többek között átveszi – annak beolvadásával - Állami Egészségügyi Ellátó Központ feladatkörét.

A magyar egészségügyi rendszerben tapasztalt korábbi problémák, asszimetriák, és különösen a koronavírus-világjárvány okozta kihívások megoldása jelentős feladat elé állítja az magyar államot. A kórházi létesítmények száma, földrajzi elhelyezkedése, berendezése, a rendelkezésre álló felszerelése és az általuk nyújtott ellátások is hosszabb távon és országos területi alapon szükségszerűen tervezhetők kell hogy legyenek ahhoz, hogy az egész magyar gazdaság és társadalom szempontjából döntő versenyképességi javulás megmutatkozzék az elkövetkező években.

¹PhD hallgató NKE; Phd hallgató NKE

²OECD (2017): OECD Factbook 2017. Economic, Environmental and Social Statistics. Paris.

³Lásd bővebben: Lentner Csaba, 2005: Rendszerváltás és pénzügypolitika. Budapest, Akadémiai Könyvkiadó.

⁴Lentner Csaba, 2007: Az egészségügyi ellátórendszer, mint új típusú versenyképességi tényező a konvergenciaprogram tükrében. Orvosi Hetilap, 148. évf., 2. sz., pp. 71–76.

⁵v.ö. Hegedűs Mihály, 2013: Paradigmaváltozás szükségessége az egészségügyi rendszerben. Acta Scientiarum Socialium, 2013: 38. pp. 199–207.

⁶Miniszterelnöki Hivatal, 2006: Többben, jobban, tovább. Zöld könyv az egészségügyről. Miniszterelnöki Hivatal, Budapest.

⁷KSH, 2019: Magyarország 2018. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2018.pdf. 2020.11.20.

⁸Regős Gábor, 2018: Az egészségügy modernizálása. https://www.mkt.hu/wp-content/uploads/2018/10/Regos_Gabor_egeszsegugy.pdf 2020.11.20.

⁹Moro Visconti. – Laura Martiniello – Donato Morea – Elisa Gebennini, 2019: Can Public-Private Partnerships Foster Investment Sustainability in Smart Hospitals? Sustainability, 11. 1704.

¹⁰Lásd bővebben: Hegedűs, Mihály, 2017: Az egészségügy átalakításának dilemmái. In: Fata Ildikó – Kissné Budai Rita (szerk.): Oknyomozó tudomány: Tudományos Mozaik 13. kötet. Budapest, Magyarország: Tomori Pál Főiskola, pp. 86–105.

¹¹Karner Cecília, 2008: Nemzetközi egészségügyi finanszírozási modellek és az állam szerepvállalása. Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2008/2. pp. 3–12.

¹²Lásd Bővebben: Ágoston István, 2013: A kórházi kapacitások és szabályozásuk fejlődéstörténete. PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, Pécs.

¹³v.ö. ÁSZ, 2019: A kórházak ellenőrzési tapasztalatait összegző elemzés. Állami Számvevőszék, https://asz.hu/storage/files/files/elemlzesek/2019/korhazak_elemlzese.pdf?ctid=1271 2020.11.20.

¹⁴v.ö. Hegedűs Mihály – Pataki László, 2014: Az egészségügy átalakításának és finanszírozásának kérdései. In: Tompos, Anikó – Ablonczyné Mihályka Lívya (szerk.): Növekedés és egyensúly. A 2013. június 11-i Kautz Gyula Emlékkonferencia válogatott tanulmányai, Győr, Magyarország: Universitas-Győr Kht., pp. 21–32.

¹⁵Lásd bővebben: ÁSZ, 2019: A kórházak ellenőrzési tapasztalatait összegző elemzés. Állami Számvevőszék, https://asz.hu/storage/files/files/elemezsek/2019/korhazak_elemezese.pdf?ctid=1271 2020.11.20.

¹⁶KSH, 2020: Gyorstájékoztató: beruházás I. negyedév, Budapest, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/ber/ber2003.html> 2020.11.20.